

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: 342.72/.73(478)(043.3)

CATAN ANASTASIA

**POLITICI DE ORDIN JURIDIC
ÎN DOMENIUL DREPTURILOR OMULUI
APLICABILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

SPECIALITATEA 551.01 – TEORIA GENERALA A DREPTULUI

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

AVORNIC Gheorghe

doctor habilitat în drept,

profesor universitar

Autorul:

CHIȘINĂU, 2018

© CATAN Anastasia, 2018

CUPRINS

ADNOTĂRI (în limbile română, rusă, engleză)	5
LISTA ABREVIERILOR ȘI ACRONIMELOR	8
INTRODUCERE	9
1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN MATERIA POLITICII JURIDICE A STATULUI ÎN DOMENIUL DREPTURILOR OMULUI ÎN DOCTRINĂ ȘI ACTE NORMATIVE	15
1.1. Interesul doctrinar față de drepturile omului în politica juridică a statului de asigurare și promovare a acestora	15
1.2. Situația actuală în domeniul dreptului omului în Republica Moldova	30
1.3. Concluzii la capitolul 1	43
2. POLITICA JURIDICĂ ÎN DOMENIUL DREPTURILOR OMULUI – VALOARE ȘI CONCEPT	45
2.1. Conceptul de drepturi fundamentale ale omului	45
2.2. Modelul contemporan al relațiilor persoanei cu puterea în statul de drept	53
2.3. Conceptul, esența, conținutul și principiile politicii juridice în domeniul drepturilor omului	69
2.4. Responsabilitatea reciprocă a persoanei și a statului – principiu indispensabil al politicii juridice în domeniul drepturilor omului	80
2.5. Concluzii la capitolul 2	89
3. MECANISME ȘI PÂRGHII DE IMPLIMENTARE A UNUI SISTEM NAȚIONAL DE PROMOVARE ȘI RESPECTARE A DREPTURILOR OMULUI	91
3.1. Formele de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului	91
3.2. Subiecții implicați în realizarea politicii juridice în domeniul drepturilor omului	102
3.3. Tendințe și obiective în ameliorarea situației în domeniul drepturilor omului în Republica Moldova	137
3.4. Concluzii la capitolul 3	151

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	154
BIBLIOGRAFIE.....	157
ANEXA nr. 1. Clasificarea adresărilor parvenite în adresa Avocatului poporului potrivit dreptului pretins lezat (în perioada 2014-2016)	176
ANEXA nr. 2. Hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului pe marginea cererilor împotriva Republicii Moldova (anul 2016).....	177
DECLARAȚIA CU PRIVIRE LA ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	179
CURRICULUM VITAE al autorului.....	180

ADNOTARE

Catan Anastasia. *Politici de ordin juridic în domeniul drepturilor omului aplicabile în Republica Moldova.*

Teză de doctor în drept, Specialitatea: 551.01 - Teoria generală a dreptului. Chișinău, 2018.

Structura tezei: Teza de doctor în drept cuprinde: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 279 de titluri, 156 pagini de text științific, 2 anexe. Rezultatele științifice sunt publicate în 17 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: drepturi, libertăți, drepturile omului, stat, politică, politică juridică, politica juridică în domeniul drepturilor omului, avocatul poporului, agent guvernamental, organizație nonguvernamentală.

Domeniul de studiu: teoria generală a dreptului.

Scopul lucrării rezidă în cercetarea complexă a politicii juridice în domeniul drepturilor omului în vederea elucidării esenței, valorii și locului acesteia în politica statală a Republicii Moldova și identificarea unor soluții pentru dezvoltarea și sporirea eficienței acesteia.

Obiectivele de cercetare constau în: cercetarea particularităților modelului contemporan al relațiilor persoanei cu puterea în statul de drept ca premisă importantă pentru conturarea politicii juridice a statului; analiza conceptului, esenței, conținutului și principiilor politicii de promovare a drepturilor omului; elucidarea responsabilității reciproce a persoanei și a statului ca principiu indispensabil politicii juridice în domeniul drepturilor omului; identificarea formelor de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului și a subiecților implicați în acest proces (în special, avocatul poporului, agentul guvernamental, ONG-urile); analiza principalelor tendințe de dezvoltare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului cu identificarea unor soluții pentru optimizarea și eficientizarea acesteia.

Noutatea și originalitatea științifică. Noutatea științifică a lucrării derivă din: definirea conceptului de „politică juridică în domeniul drepturilor omului”; identificarea obiectului și conținutului politicii juridice în domeniul drepturilor omului; precizarea formelor de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului; identificarea subiecților-cheie ce contribuie la realizarea politicii juridice în domeniul drepturilor omului, inclusiv sub aspect comparativ; argumentarea principalelor tendințe de dezvoltare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului.

Problema științifică importantă soluționată constă în fundamentarea științifică a conceptului politicii juridice în domeniul drepturilor omului, în vederea elucidării conținutului, formelor de realizare, a subiecților implicați și a tendințelor de dezvoltare, fapt ce va contribui la optimizarea și eficientizarea practică a acesteia.

Semnificația teoretică. Rezultatele investigației realizate sunt benefice dezvoltării continue a teoriei drepturilor omului, politicii juridice și a politicii juridice în domeniul drepturilor omului. Teza reprezintă o sursă monografică pentru cercetătorii din domeniile dreptului public, preocupați de problema elaborării și realizării politicii juridice în domeniul drepturilor omului în condițiile unui stat de drept contemporan.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele obținute pot servi drept repere orientative în cercetarea ulterioară a problemei abordate; pot fi folosite în procesul didactic ca suport teoretic în cadrul cursurilor de specialitate. Ele vor contribui la amplificarea și la aprofundarea cunoștințelor teoretice privind fenomenul politicii juridice a statului în domeniul drepturilor omului în societatea democratică.

Implementarea rezultatelor științifice se recomandă în activitatea Avocatului Poporului, Agentului Guvernamental, Parlamentului, organizațiilor non-guvernamentale, precum și a tuturor celor implicați în procesul de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului a Republicii Moldova.

АННОТАЦИЯ

Катан Анастасия. *Правовая политика в области прав человека, применяемая в Республике Молдова.*

Диссертация на соискание научной степени доктора права по специальности: 551.01 – Общая теория права. Кишинев, 2018.

Структура: введение, три главы, выводы и рекомендации, библиографический список из 279 названий, 156 страниц научного текста, 2 приложения. Научные результаты опубликованы в 17 научных работах.

Ключевые слова: права, свободы, права человека, государство, политика, правовая политика, правовая политика в области прав человека, уполномоченный по правам человека, правительственный представитель, неправительственная организация.

Область исследования: общая теория права.

Цель работы заключается в комплексном исследовании правовой политики в области прав человека, для выяснения сущности, значения и ее места в государственной политике Республики Молдова, а также выявления путей для развития и повышения ее эффективности.

Задачи исследования заключаются в: исследовании особенностей современной модели отношений личности с властью в правовом государстве как важной предпосылки очерчивания правовой политики государства; анализе концепции, сущности, содержания и принципов политики продвижения прав человека; прояснение взаимной ответственности личности и государства как неотъемлемого принципа правовой политики в области прав человека; выявление форм осуществления правовой политики в области прав человека и субъектов, участвующих в этом процессе (в частности, народного адвоката, правительственного агента, НПО); анализ основных тенденций развития правовой политики в области прав человека с идентификацией мер для ее оптимизации и совершенствования.

Научная новизна и оригинальность работы подчеркиваются тем, что автор определяет: понятие „правовой политики в области прав человека“; предмет и содержание правовой политики в области прав человека; формы осуществления правовой политики в области прав человека; ключевые субъекты, которые осуществляют правовую политику в области прав человека, в том числе в сравнительном аспекте; основные направления развития правовой политики в области прав человека.

Решенная научная проблема заключается в научном обосновании концепции правовой политики в области прав человека, посредством определения ее содержания, форм осуществления, субъектов, и тенденции развития в Республике Молдова, для способствования ее усовершенствования.

Теоретическое значение. Результаты исследования могут быть полезны дальнейшему развитию теории прав человека, правовой политики и правовой политики в области прав человека. Диссертация является монографическим источником для исследователей в области публичного права, заинтересованных вопросами изучения и осуществления правовой политики в области прав человека в условиях современного правового государства.

Прикладное значение. Результаты могут быть использованы для дальнейшего исследования проблемы и в научно-образовательном процессе. Они могут способствовать расширению и углублению теоретических знаний о правовой политике в области прав человека в демократическом государстве.

Внедрение научных результатов рекомендуется в деятельности Уполномоченного по правам человека, Правительственного представителя, Парламента, неправительственных организаций и всех тех, кто вовлечены в процесс осуществления правовой политики в области прав человека Республики Молдова.

ANNOTATION

Catan Anastasia. *Legal human rights policies applicable in the Republic of Moldova.*
PhD thesis, specialty 551.01- General theory of law.Chisinau, 2018

Structure. The thesis includes: an introduction, three chapters, conclusions and recommendations, bibliography of 279 titles, 156 pages of scientific text, 2 annexes. The scientific results are published in 17 scientific works.

Key-words: rights, freedoms, human rights, state, policy, legal policy, legal policy on human rights ombudsmen, government agent, non-governmental organization (NGO).

Field of study: general theory of law.

Goal of the thesis consists in researching legal policy on human rights in order to elucidate the essence, value and its place in the state policy of the Republic of Moldova and to find solutions to develop and enhance its effectiveness.

The research objectives consist of: researching the particularities of the contemporary model of the relations of the person with the power in the rule of law as an important premise for shaping the legal policy of the state; analysis of the concept, essence, content and principles of human rights promotion policy; the elucidation of the mutual responsibility of the person and the state as an indispensable principle of the legal human rights policy; identifying forms of implementation of human rights policy and of the subjects involved in this process (in particular, the ombudsman, the government agent, NGO's); the analysis of the main trends in the development of legal human rights policy with the identification of solutions for its optimization and efficiency.

Scientific novelty and originality derives from: defining the concept of „legal policy on human rights"; identify the object and content of legal policy on human rights; identification of forms of realisation of legal policy on human rights; identification of key subjects that contribute to the implementation of legal policy on human rights, including in comparative aspect; argumentation the main trends of development of legal policy on human rights in Republic of Moldova.

Important scientific problem solved is to consists in scientific substantiation of concept of legal policy in the field of human rights, by definition of its content, form of realisation, subjects and trends of development in the Republic of Moldova, in order to contribute to its improvement.

Theoretical and practical importance. The results of investigation are beneficial for the ongoing development of the theory of human rights, legal policy and legal policy on human rights. The dissertation is a monographic resource for researchers in the field of public law, interested with questions the study and implementation of legal policy in the field of human rights in the modern rule of law.

The practical value the work. The results can serve as benchmarks to guide further research the issue being addressed. They can be used in the teaching process as theoretical support for specialized courses. They will contribute to the widening and deepening of theoretical knowledge on the phenomenon of legal policy in the field of human rights in a democratic society.

Implementation of scientific results is recommended in the work of the Ombudsman, Government Agent, Parliament, non-governmental organizations and all those involved in the implementation of legal policy on human rights in Moldova.

LISTA ABREVIERILOR

CADO	– Carta Americană a Drepturilor Omului
CC	– Curtea Constituțională
CE	– Consiliul Europei
CtEDO	– Curtea Europeană a Drepturilor Omului
Comisia	– Comisia Europeană a Drepturilor Omului
CEDO	– Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale
CSI	– Comunitatea Statelor Independente
DUDO	– Declarația Universală a Drepturilor Omului
ONG	– Organizații nonguvernamentale
ONU	– Organizația Națiunilor Unite
PIDCP	– Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice
PIDESC	– Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale
RM	– Republica Moldova
SUA	– Statele Unite ale Americii
UE	– Uniunea Europeană
IRP	– Institutul de Reforme Penale
RASSM	– Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească
ODM	– Obiective de Dezvoltare a Mileniului
ECOSOS	– Contribuția de Asistență Socială și sistemelor de securitate pe venit din Ecosocial la transformarea societății
CDO	– Consiliul Drepturilor Omului
OHCHR	– Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru Drepturile Omului
EPU	– Evaluarea Periodică Universală

INTRODUCERE

Actualitatea temei investigate. Asigurarea drepturilor și libertăților omului este una din sarcinile primordiale ale reformelor desfășurate în Republica Moldova, menită să modifice poziția persoanei, să-i creeze o existență decentă, să-i garanteze libertatea, inviolabilitatea vieții private, securitatea socială, participarea activă la procesele politice și decizionale din cadrul statului. Sarcina principală a politicii de stat, orientate spre asigurarea drepturilor omului, este crearea condițiilor, care ar permite drepturilor și libertăților omului să se realizeze pe deplin, iar societății să monitorizeze activitatea puterii de stat, a autorităților și funcționarilor săi.

Necesitatea *politicii juridice în domeniul drepturilor omului* a fost condiționată de reformele socio-economice și politico-juridice inițiate la începutul sec. al XXI-lea în Moldova. În asemenea condiții, s-a reliefat destul de pregnant rolul politicii juridice ca factor principal în demersul edificării statului de drept, cu un impact semnificativ asupra procesului de umanizare a dreptului. Menirea și scopul acesteia s-au axat pe crearea condițiilor favorabile a protecției drepturilor și libertăților omului și cetățeanului.

Cu toate acestea, în Republica Moldova, în sfera dreptului pot fi observate următoarele tendințe negative: ineficiența mecanismelor de realizare a drepturilor omului; diminuarea garanțiilor drepturilor omului; lipsa echilibrului între drepturi și responsabilități; evitarea răspunderii pentru încălcarea drepturilor omului; dezechilibrarea responsabilității reciproce a persoanei și a statului.

În condițiile actuale, există diferite pârghii legale de protecție a drepturilor și libertăților omului, precum: legi, autoritatea legislativă, un sistem judiciar complex, organe de drept, un sistem al administrației publice centrale și locale. În pofida acestui fapt, constatăm în general o ineficiență a protecției juridice a persoanei în societatea noastră, lipsa unui cadru juridic durabil și a unei abordări sistemice în rezolvarea problemelor legate de asigurarea drepturilor omului.

Prin urmare, la moment se resimte o necesitate obiectivă de a utiliza mai activ rezervele dreptului, mecanismele impactului său asupra protecției drepturilor și libertăților omului. Oportunitatea recurgerii la acestea se justifică prin necesitatea identificării potențialului umanist a diverselor ramuri de drept, folosirea tuturor resurselor care ar servi protecției efective a drepturilor și libertăților persoanei. Varietatea politicii juridice se bazează pe normele diferitor ramuri de drept (constituțional, penal, civil etc.) și este chemată să pună în aplicare potențialul pozitiv al dreptului.

Un studiu special trebuie axat pe formele și metodele de punere în aplicare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului. Interacțiunea dintre aceste forme va permite utilizarea mai eficientă a potențialului politic și juridic al statului la consolidarea bazelor formale și a

conținutului umanist al statutului juridic al persoanei.

O atenție deosebită necesită analiza priorităților politicii juridice în domeniul drepturilor persoanei. Determinarea bazelor valorice și a priorităților acesteia – este o problemă importantă, soluționarea pozitivă a căreia ar contribui la realizarea unei politici juridice integre și echilibrate în domeniu.

În general, eficacitatea realizării politicii juridice este posibilă în condițiile unei activități sistemice și stabile a sistemului legislativ și judiciar, a organelor de stat, municipale, a organelor de drept, asociațiilor obștești, al căror vector valoric să fie orientat spre protecția durabilă a drepturilor și libertăților persoanei. În plus, o importanță deosebită în contextul dat revine poziției active a însăși persoanei, susținută de legislația în vigoare (în exercițiu), principiile dreptului și cultura juridică a acesteia.

Drepturile și libertățile omului, conținutul lor combină într-un singur fir de valori procesul general de reformare a societății noastre, formarea politicii juridice în domeniul protecției drepturilor și libertăților persoanei.

Sub acest aspect, considerăm importantă cercetarea tendințelor dezvoltării politicii juridice în cumul cu procesul formării statului de drept, interdependența lor, obiectivele comune, legate de punerea în aplicare a drepturilor și libertăților persoanei.

Scopul și obiectivele tezei. Toate momentele enunțate au servit ca o premisă importantă și un motiv determinant pentru elaborarea lucrării de față, în care ne-am propus **scopul** să realizăm o cercetare complexă asupra politicii juridice în domeniul drepturilor omului în vederea elucidării esenței, valorii și locului acesteia în politica statală a Republicii Moldova și identificarea unor soluții pentru dezvoltarea și sporirea eficienței acesteia.

Întru realizarea acestui scop, au fost trasate următoarele **obiective de cercetare**:

- cercetarea particularităților modelului contemporan al relațiilor persoanei cu puterea în statul de drept ca premisă importantă pentru conturarea politicii juridice a statului;
- analiza conceptului, esenței, conținutului și principiilor politicii de promovare a drepturilor omului;
- elucidarea responsabilității reciproce a persoanei și a statului ca principiu indispensabil politicii juridice în domeniul drepturilor omului;
- identificarea formelor de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului și a subiecților implicați în acest proces (în special, avocatul poporului, agentul guvernamental, ONG-urile);
- analiza principalelor tendințe de dezvoltare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului cu identificarea unor soluții pentru optimizarea și eficientizarea acesteia.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute este determinată de scopul și obiectivele tezei, care reprezintă una din primele lucrări științifice cu caracter monografic din arealul științific autohton axate pe problema politicii juridice în domeniul drepturilor omului, în care s-a reușit obținerea unor importante rezultate științifice legate de:

- definirea conceptului de „politică juridică în domeniul drepturilor omului”;
- identificarea obiectului și conținutului politicii juridice în domeniul drepturilor omului;
- precizarea formelor de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului;
- identificarea subiecților-cheie ce contribuie la realizarea politicii juridice în domeniul drepturilor omului, inclusiv sub aspect comparativ;
- argumentarea principalelor tendințe de dezvoltare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului.

Noutatea științifică a lucrării este accentuată, în special, prin soluționarea unei **importante probleme științifice**, care constă în fundamentarea științifică a conceptului de politică juridică în domeniul drepturilor omului, în vederea elucidării conținutului, formelor de realizare, a subiecților implicați și a tendințelor de dezvoltare, fapt ce va contribui la optimizarea și eficientizarea practică a acesteia.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a tezei derivă din rezultatele științifice obținute, sintezele și analizele realizate pe parcursul investigațiilor, precum și concluziile și recomandările formulate la finele lucrării. Toate în ansamblul lor au menirea de a contribui la amplificarea și aprofundarea cunoștințelor teoretice privind politica juridică în domeniul drepturilor omului, a subiecților responsabili de realizarea acesteia în sistemul democratic al societății, modalitățile și mijloacele de influențare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului asupra persoanei și a societății, conceptul modern al relațiilor persoanei cu statul, responsabilitatea reciprocă a persoanei și a statului în Republica Moldova, tendințele dezvoltării politicii juridice în domeniul drepturilor omului în contextul edificării statului de drept în Republica Moldova.

Din punct de vedere aplicativ, principalele rezultate obținute pe parcursul cercetării au fost înaintate spre prezentare și susținute în cadrul simpozioanelor și conferințelor de specialitate din țară și de peste hotare.

Valoarea aplicativă a cercetării poate merge însă dincolo de acest cadru, prin includerea ideilor și concluziilor cuprinse în conținutul tezei:

- în plan doctrinar-teoretic, ca sursă științifică pentru abordarea ulterioară a problematicii politicii juridice în domeniul drepturilor omului ;

- în plan normativ-legislativ, în procesul de modificare și completare a legislației ce reglementează responsabilitatea statului pentru acțiunile funcționarilor și pentru eventualele consecințe negative survenite ca rezultat al reformelor desfășurate etc.;

- în procesul didactic universitar la predarea unor discipline, precum: Teoria generală a dreptului; Drept administrativ, Drept constituțional etc.

Implementarea rezultatelor cercetării. Rezultatele cercetărilor științifice obținute au fost utilizate în activitatea Oficiului Avocatului Poporului (Ombudsmanului) din Republica Moldova, pot fi utilizate în activitatea Comisiei parlamentare pentru drepturile omului și relații interetnice, au fost utilizate și la elaborarea curriculumului la cursul ”Teoria generală a dreptului” în cadrul Universității de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Lucrarea a fost elaborată în cadrul Departamentului Drept Public al Universității de Stat din Moldova, unde a și fost inițial discutată pentru a fi prezentată spre susținere. Rezultatele cercetării au fost examinate și aprobate la 07 aprilie 2017 în cadrul seminarului științific de profil din cadrul Universității de Stat din Moldova.

În procesul desfășurării investigației științifice au fost elaborate în total 16 articole și un manual în coautorat, dintre care 7 articole, publicate în reviste științifice naționale și din afara țării, și 9 comunicări în materialele conferințelor științifice internaționale și naționale. Articole științifice în reviste științifice naționale și din afara țării: „La démocratie et la légalité dans les conditions de renforcement de l'état de droit” [195]; „Responsabilitatea reciprocă a personalității și a statului în politica juridică a Republicii Moldova” [33]; „Responsabilitatea politică în domeniul drepturilor și libertăților personalității” [32]; „Conceptul modern al relațiilor dintre personalitate și stat în contextul normelor de drept” [34]; „Elementele principale ale conceptului contemporan în relațiile reciproce dintre personalitate și stat”[35]; „Некоторые условия сохранения территориальной целостности единой Молдовы и правовая защита межнациональных отношений” [224].

Comunicări în cadrul conferințelor științifice internaționale și naționale: „Drepturile omului și democrația” [30]; „Metodologia cercetării științifice a politicii drepturilor omului” [36], „Evoluția doctrinei drepturilor omului la nivel național” [31], „Le coraport entre la législation de la République de Moldova et le droit international” [193], „Территориальная целостность единой Молдовы и правовая защита межнациональных отношений” [225], „Формирование гражданской активности будущих юристов в условиях становления гражданского общества и правового государства в Республике Молдова”[226], „Les particularités de l'institution de l'Agent du Gouvernement devant la Cour Européenne des Droits de l'Homme ”[194], „К вопросу предмете публичного регулирования в области

экономического развития в Республике Молдова” [222].

Sumarul compartimentelor tezei este determinat de scopul investigației, de aria problemelor abordate, de gradul de studiere a lor și cuprinde: adnotare în trei limbi, lista abrevierilor, introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, lista bibliografiei utilizate, anexe, declarația privind asumarea răspunderii, curriculum vitae.

Introducerea inserează actualitatea și importanța problemei abordate, scopul și obiectivele lucrării, noutatea științifică a rezultatelor obținute, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, aprobarea rezultatelor și sumarul compartimentelor tezei.

În Capitolul 1 – **Analiza situației în materia politicii juridice a statului în domeniul drepturilor omului în doctrină și acte normative**, este expus parcursul evolutiv al drepturilor omului sub aspect filosofic, adică sunt reliefate numeroase abordări științifice ai celor mai titrați cercetători pe plan internațional și autohtoni cu referire la drepturile omului. Totodată, este prezentată afirmarea drepturilor omului în plan juridic național și internațional ca elemente ale politicii juridice. În principal, se atrage atenția asupra celor mai importante acte juridice pe plan național și internațional, adoptate de-a lungul timpului, care au recunoscut și garantat drepturile și libertăților omului.

Capitolul finalizează cu aprecierea gradului de cercetare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului, formularea scopului și trasarea obiectivelor de cercetare pentru prezenta lucrare.

Capitolul 2, intitulat **Politica juridică în domeniul drepturilor omului – valoare și concept**, cuprinde o abordare detaliată a mai multor aspecte importante ale problematicii politicii juridice în domeniul drepturilor omului, și anume: conceptul de drepturi fundamentale ale omului, modelul contemporan al relațiilor persoanei cu administrarea publică în statul de drept, conceptul, esența, conținutul și principiile politicii juridice în domeniul drepturilor omului, responsabilitatea reciprocă a persoanei și a statului ca principiu indispensabil a politicii juridice în domeniul drepturilor omului. Privit în ansamblu, compartimentul cuprinde cele mai importante idei care dezvoltă esența subiectului cercetat, servind astfel ca un fundament teoretic indispensabil pentru cercetările din capitolul final al lucrării.

Capitolul 3, cu titlul **Mecanisme și pârgii de implimentare a unui sistem național de promovare și respectare a drepturilor omului**, propune o analiză complexă a formelor de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului, subiecții implicați direct în realizarea acestei politici, precum și principalele tendințe în dezvoltarea politicii date în contextul procesului de edificare a statului de drept în Republica Moldova.

O atenție deosebită este acordată unor asemenea subiecți precum Parlamentul RM,

Guvernul RM, Curtea Constituțională a RM, Avocatul Poporului, Agentul Guvernamental și organizațiile nonguvernamentale, care practic dispun de competențe și posibilități necesare pentru realizarea efectivă a politicii juridice și, în special, au un rol fundamental în asigurarea respectării drepturilor și libertăților omului și responsabilizarea statului și a autorităților acestuia pentru încălcarea lor.

În compartimentul final al lucrării sunt expuse principalele concluzii importante obținute și formulate câteva recomandări de cercetare în perspectivă.

1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN MATERIA POLITICII JURIDICE A STATULUI ÎN DOMENIUL DREPTURILOR OMULUI ÎN DOCTRINĂ ȘI ACTE NORMATIVE

1.1. Interesul doctrinar față de drepturile omului în politica juridică a statului de asigurare și promovare a acestora

Privită în ansamblu, problematica drepturilor omului poate fi abordată pe trei planuri, și anume [115, p. 5]:

a) *pe planul filozofiei politico-juridice*, a cărei evoluție a condus la afirmarea individului ca persoană umană, îndreptățită să beneficieze sau să fie investită cu drepturi proprii opozabile, în primul rând, statului căruia îi aparține;

b) *pe plan juridic*, unde ideile privind drepturile omului au fost transpuse în instrumente juridice generatoare de drepturi și obligații, mai întâi pe plan național și, mai apoi, la scară internațională;

c) *pe planul cooperării dintre state*, la nivel internațional, care a intervenit mult mai târziu pentru protejarea drepturilor câștigate, prin instrumente juridice specifice sau identificarea unor noi drepturi.

În *planul filozofiei politico-juridice*, ideea că individul, ca ființă umană, are drepturi imanente, intrinseci acestei calități, deși are origini îndepărtate, mai ales în concepția creștină asupra omului, s-a impus mult mai târziu, atunci când condițiile social-politice au îngăduit-o.

În general, conceptul de *drepturi și libertăți fundamentale ale omului* este rezultatul evoluției în plan filosofic și juridic a gândirii oamenilor organizați în societate. Mai mult, definirea și protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale fiecărei ființe umane au constituit o preocupare constantă a gânditorilor umanității, fiecare epocă îmbogățind conținutul conceptului [148, p. 7].

Astfel, prima dintre doctrinele care caracterizează perioada propovăduiește protecția drepturilor omului prin negarea lor. Autorul care a enunțat această doctrină, **Jean Bodin** [63, p. 79-80], a arătat că regele se bucură de suveranitate, pe care nimeni nu are dreptul să i-o pună sub semnul întrebării, nici comunitățile religioase, nici puterile străine. Față de această putere, cetățenii nu au niciun drept la rezistență. Suveranul era obligat să respecte doar poruncile lui Dumnezeu, dreptul natural și principiile generale de drept [195, p. 20].

Vorbind de originile juridice ale drepturilor omului, vom aminti și faptul că în anul 539 î.Ch., armata lui Cyrus cel Mare, primul rege al Persiei Antice, a cucerit cetatea Babilonului. Următoarele lui acțiuni au marcat o avansare importantă pentru omenire. El a eliberat sclavii, a declarat că toți oamenii au dreptul să-și aleagă propria religie și a stabilit egalitatea rasială. Aceste decrete și multe altele au fost înscrise pe un cilindru de lut în akkadiană cu caractere

cuneiforme. Cunoscut astăzi ca *Cilindrul lui Cyrus*, acest document antic este considerat ca prima Declarație a drepturilor omului din lume. El a fost tradus în fiecare din cele șase limbi oficiale ale ONU și prevederile sale sunt similare cu primele 4 articole din Declarația Universală ale Drepturilor Omului.

Din Babilon, conceptul de drepturi ale omului s-a răspândit rapid în India, Grecia și Roma, fiind consacrate în cele mai importante documente ale timpurilor trecute, precum *Magna Carta* (1215), *Petiția Dreptului* (1628), *Constituția Statelor Unite* (1787), *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* (1789), *Declarația drepturilor Statelor Unite* (1791), acestea fiind actele precursorii scrise ale majorității documentelor contemporane referitoare la drepturile omului.

Paralel, respectarea drepturilor omului s-a conturat și ca un adevărat principiu de drept internațional, mai ales în contextul formării Organizației Națiunilor Unite (cea mai importantă organizație internațională din lume, fondată în 1945 după cel de-al Doilea Război Mondial, în prezent numărând 194 de state membre), moment strâns legat de adoptarea *Cartei ONU* în 1945.

În Preambulul acesteia, membrii ONU au semnat pentru: „...reafirmarea credinței în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea și valoarea persoanei umane, în egalitatea în drepturi a bărbaților și femeilor...”. Art. 1 al Cartei este dedicat cooperării internaționale în promovarea și încurajarea respectării drepturilor și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie. O importanță deosebită în contextul acestui principiu îl prezintă art. 55, în care sunt enumerate acțiunile pe care le promovează Națiunile Unite, și anume [29]: a) ridicarea nivelului de trai, deplină folosire a forței de muncă și condițiile de progres și dezvoltare economică și socială; b) rezolvarea problemelor internaționale în domeniile economic, social, al sănătății și al altor probleme conexe; c) respectarea universală și efectivă a drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie.

În pofida valorii și importanței deosebite a Cartei ONU, cel mai universal act în materia drepturilor omului este considerată *Declarația Universală a Drepturilor Omului* (1948) [64], care reglementează treizeci de drepturi fundamentale ce formează baza unei societăți democratice. La moment, Declarația reprezintă un act de o mare actualitate și importanță, care a fost acceptat ca un contract între guverne și popoarele din întreaga lume. Potrivit cărții recordurilor Guinness, acest document este cel mai mult tradus din lume.

La acest capitol, H. Steiner sublinia că: „Declarația își păstrează locul său de onoare în istoria mișcării pentru drepturile omului. Nici un alt document, nu a surprins mai bine momentul istoric, nu a atins aceeași forță morală și nu a exercitat o influență mai mare asupra mișcării în

ansamblul său. Declarația a exprimat într-un limbaj elocvent speranțele și idealurile unei lumi eliberate de erorile celui de-al Doilea Război Mondial. Oricât de evident ar părea astăzi, Declarația aduce un mesaj mult mai radical decât au intenționat poate chiar și promotorii săi. Ea a repus mereu în discuție doctrinele tradiționale din dreptul internațional, a îndreptat constant discursul relațiilor internaționale asupra unor probleme vitale pentru demnitatea umană și pentru pace” [188, p. 45].

De la adoptarea *Declarației Universale a Drepturilor Omului*, s-a început un proces neîntrerupt de codificare a drepturilor omului, dezvoltarea instituțiilor și procedurilor de promovare și apărare a acestora. Pe cale de consecință, aceasta a devenit un act de referință absolut, respectat de către marea parte a țărilor lumii. Cu toate acestea însă, ea nu a devenit lege, moment ce a determinat ca, între anii 1948 și 1966, sarcina principală a Comisiei pentru Drepturile Omului a ONU să constea în crearea unui set de legi internaționale bazate pe Declarație, pentru a stabili proceduri necesare implementării ei. Comisia a elaborat două documente importante: *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice* [132] și *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale* [133]. Aceste două Pacte au devenit legi internaționale în 1976 și constituie, împreună cu Declarația, ceea ce numim astăzi „Carta Internațională a Drepturilor Omului”.

Potrivit lui J. Donnelly, tipologia drepturilor din Cartă, ar cuprinde cinci mari categorii [182, p. 36]:

1. *Drepturi personale și la subzistență* (care asigură o minimă protecție a vieții și demnității persoanei);
2. *Drepturi juridice* (protejează individul în relația cu statul);
3. *Drepturi civile, sociale și culturale* (asigură integrarea activă a individului în societate);
4. *Drepturi economice* (asigură un control asupra naturii și condițiilor în care se desfășoară munca);
5. *Drepturi politice* (asigură persoanei posibilitatea de a influența normele și structurile societății).

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice atinge în special problemele ce țin de dreptul la viață, libertatea de exprimare, libertatea religioasă, iar *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*, se referă la alimentație, educație, sănătate și locuință. Dacă individul este responsabil de comiterea unei infracțiuni sau de încălcarea ordinii publice el este protejat de exercițiul abuziv al puterii publice, de existența garanțiilor judiciare. Între acestea, Pactul prevede o serie de principii și drepturi, cum ar fi: egalitatea indivizilor în

fața oricărui tribunal și instanțe, dreptul ca litigiul să fie examinat echitabil etc. Ambele Pacte proclamă aceste drepturi pentru orice persoană și interzic discriminarea.

Referitor la *Pactul cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*, acesta cuprinde trei categorii de drepturi menționate chiar în titlul său: drepturi economice, sociale și culturale. Drepturile economice reglementează: dreptul la muncă, la condiții decente de muncă și la un salariu echitabil, dreptul de a înființa și de a se asocia în sindicate. Drepturile sociale au în vedere: protecția familiei, drepturi speciale referitoare la asistență socială a mamelor și copiilor, dreptul la un standard decent de viață ce include hrana, îmbrăcămintea și locuința, dreptul la sănătate ș.a. O categorie distinctă este cea a drepturilor culturale. În acest sens Pactul reglementează: dreptul la educație, dreptul de a participa activ la viața culturală precum și de a beneficia de progresul științific și aplicațiile sale. Acest Pact, prevede în art. 13, că organizarea sistemului școlar nu este dreptul exclusiv al statului, părinții putând opta pentru „instituții de învățământ, altele decât cele ale autorităților publice, dar conforme cu normele minimale prescrise sau aprobate de stat în materie de educație”.

În afară de pactele Cartei internaționale a drepturilor omului, ONU a adoptat ulterior, mai mult de douăzeci de tratate și convenții cu privire la drepturile omului, precum convențiile pentru prevenirea și interzicerea relelor tratamente cum ar fi tortura și genocidul și pentru a proteja anumite populații vulnerabile, cum ar fi refugiații (Convenția privind statutul refugiaților, 1951), femeile (Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, 1979) și copiii (Convenția cu privire la drepturile copilului, 1989). Alte convenții au fost elaborate împotriva discriminării rasiale, a prevenirii genocidului, drepturile politice ale femeilor, a interzicerii sclaviei și a torturii. Fiecare dintre aceste convenții a instituit un comitet de experți pentru a supraveghea punerea lor în aplicare de către Statele membre.

Declarația Universală a Drepturilor Omului a inspirat de asemenea și adoptarea *Convenției Europene pentru Drepturile Omului*, una din cele mai importante convenții a Comunității europene. Convenția a fost adoptată în 1950 de către Consiliul Europei, organ interguvernamental creat în 1949 și fiind compus din patruzeci și șapte state membre ale Comunității europene. Consiliul a fost creat pentru a întări respectarea drepturilor omului și a promova democrația și respectarea legilor.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului din Strasbourg, este acea organizație care face să se respecte Convenția. Orice persoană care a devenit victima unei încălcări a drepturilor sale garantate de Convenție se poate adresa Curții Europene. Persoana trebuie mai întâi să epuizeze toate căile de recurs interne, iar după aceasta poate depune o cerere la Curtea din Strasbourg.

Importantă în contextul dat este și *Carta de la Paris pentru o nouă Europă*, semnată la 21

noiembrie 1990, care conține esențiale dezvoltări ale principiului respectării drepturilor omului, corelând aplicarea acestui principiu cu dezvoltarea democrației și edificarea statului de drept [77, p. 162].

Drepturile omului reprezintă astfel unul din conceptele fundamentale ale discursului socio-juridic și politic actual. La nivel european, respectarea drepturilor omului reprezintă unul dintre standardele politice fundamentale ale integrării în Uniune, expres formulate de Consiliul European de la Copenhaga (1993). Mai larg, în relațiile sale economice cu statele în curs de dezvoltare, Uniunea Europeană practică așa numita *clauză de condiționalitate*. Se are în vedere respectarea drepturilor omului de către statele cărora Uniunea le acordă asistență și sprijin pentru dezvoltare [15, p. 4].

În același cadru regional, putem menționa că atât statele africane au creat propria lor *Declarație a drepturilor Omului și a populației* (1981), cât și Statele musulmane – *Declarația de la Cairo a drepturilor Omului pentru Islam* (1990).

Privind în ansamblu, se poate susține că textele internaționale au inspirat în mod direct și au reflectat, în totalitate sau în parte, o gamă largă de instrumente juridice complementare necesare respectării drepturilor omului, cu implicații directe și serioase asupra legislațiilor naționale ale statelor [59, p. 103].

Sintetizând, putem menționa că cooperarea internațională în domeniul drepturilor omului a început după cel de-al Doilea Război Mondial și crearea Organizației Națiunilor Unite, chiar dacă înainte de această dată au existat unele tratate internaționale, care aveau o legătură indirectă cu drepturile omului. Cu toate acestea, anume după 1945, cooperarea în domeniul drepturilor omului a ajuns la etapa unei cooperări internaționale multilaterale. Se pot evidenția în acest sens două etape de cooperare internațională în domeniul drepturilor omului. Prima etapă a durat din anul 1945 până la începutul anilor '80 și a fost caracterizată prin acumularea standardelor internaționale în domeniul drepturilor omului. În anii '80 intensitatea a scăzut, iar dezvoltarea noilor standarde a trecut, în general, la nivel regional. A doua etapă, care a început la mijlocul anilor '80, se caracterizează prin exploatarea creșterii eficienței standardelor deja acumulate. Atenția statelor a început să se concentreze pe crearea unor mecanisme internaționale de monitorizare și elaborare a procedurilor internaționale menite să asigure standarde universale în domeniul drepturilor omului.

Astfel, în perioada ulterioară Conferinței de la Viena, Națiunile Unite și-au intensificat eforturile de promovare și implementare a drepturilor omului. Drept consecință, în anul 1993 Adunarea Generală a întărit sistemul promovării și implementării drepturilor omului prin crearea funcției Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului (prin Rezoluția 48/141 a

Adunării Generale a ONU din 7 ianuarie 1994), care a devenit principalul responsabil de promovarea și implementarea drepturilor omului, deoarece a fost mandatat să coordoneze toate programele Națiunilor Unite în acest domeniu, acționând sub autoritatea directă a Secretarului General și raportează Adunării Generale, Consiliului Economic și Social și Comisiei pentru Drepturile Omului. Totodată, au fost create șapte comitete specializate pentru monitorizarea acțiunilor statelor părți în direcția implementării prevederilor documentelor internaționale în materia drepturilor omului.

În general, majoritatea actelor internaționale dispun crearea unor mecanisme de control cu privire la drepturile omului. Acest moment se înscrie perfect în logica contemporană a cooperării internaționale, care se caracterizează prin căutarea modalităților de îmbunătățire a eficienței standardelor acumulate în domeniul drepturilor omului. Astfel, una dintre principalele direcții în acest sens a fost crearea mecanismelor de control ale tratatelor pentru a asigura o monitorizare a executării de către state a obligațiilor în cadrul tratatelor și convențiilor privind drepturile omului.

De exemplu, art. 26 din *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice* a stabilit un Comitet pentru drepturile omului, care fiind compus din 18 experți, trebuie să asigure că fiecare țară care a ratificat Pactul să se conformeze dispozițiilor sale. Numeroase state au ratificat Pactul și au acceptat ca Comitetul să efectueze anchete cu privire la orice acuzație adusă persoanelor sau organizațiilor la subiectul încălcării drepturilor sale de către aceste state. Înainte de a depune o plângere la Comitet, reclamantul trebuia să epuizeze toate căile de recurs interne și să primească mai întâi o hotărâre de la jurisdicțiile interne ale statului său. După investigație, Comitetul publica concluziile sale. În cele din urmă, dacă Comitetul confirma acuzațiile, statul implicat trebuia să întreprindă măsuri pentru remedierea încălcărilor.

În general, autoritățile de control aplică asemenea proceduri, cum ar fi examinarea rapoartelor statelor privind implementarea angajamentelor din domeniile relevante, examinarea creanțelor reciproce ale statelor cu privire la încălcarea acestor obligații, examinarea plângerilor de la persoane fizice sau grupuri de persoane cu privire la încălcările drepturilor omului de către state. Cu toate acestea, după cum menționează G. E. Lukyantsev, niciunul dintre tratatele de mai sus nu este cu adevărat universal conform cercului de state participante. Prin urmare, mecanismele de control nu sunt universale. Mai mult, în conformitate cu majoritatea acordurilor, funcțiile individuale de control sunt opționale [244, p. 4-5]. Deciziile acestor organisme de multe ori nu sunt obligatorii din punct de vedere legal, adică au un caracter de recomandare și exprimă poziția autorității relevante. În consecință, aceste mecanisme nu sunt întotdeauna suficient de eficiente.

În pofida acestor subtilități, trebuie să recunoaștem că la nivel internațional, respectarea drepturilor omului este atent monitorizată de către organisme specializate ale Națiunilor Unite, dar și de către organizații non-guvernamentale cu vocație globală (Human Rights Watch). Rapoartele de monitorizare realizate obligă statele să-și reevalueze politici, decizii administrative, legislația etc., pentru a stopa încălcarea drepturilor omului și pentru a da posibilitatea tuturor cetățenilor să le valorifice, în condițiile unui tratament egal și non-discriminatoriu [15, p. 4].

Dincolo de aceste momente, reiterăm că analiza numeroaselor instrumente internaționale cu privire la drepturile omului arată că în dreptul internațional contemporan există o normă universală potrivit căreia Statele sunt obligate să respecte și să promoveze drepturile omului.

În virtutea acestei norme universale, altfel spus principiu, statelor le revin o serie de obligații de drept internațional, cum ar fi [26]:

- obligația de a respecta standardele internaționale privind drepturile omului;
- de a nu permite nici un fel de încălcare a drepturilor omului, creând mijloace judiciare la îndemâna celor ale căror drepturi au fost încălcate;
- să se preocupe de asigurarea pentru toți oamenii a unui nivel de viață corespunzător asigurării sănătății și bunăstării lor, preocupându-se de adoptarea măsurilor sociale necesare;
- să asigure minorităților naționale dreptul de a se asocia, de a duce împreună o viață spirituală și de a-și prezerva identitatea etnică, lingvistică și religioasă;
- obligația de a informa cu bună credință forumurile internaționale în legătură cu modul în care statele respectă și aplică convențiile internaționale privind drepturile omului, manifestând o receptivitate față de sugestiile și propunerile altor state, față de recomandările organizațiilor internaționale.

Important este că principiul respectării drepturilor omului a stat la baza elaborării tuturor instrumentelor naționale și internaționale în acest domeniu. Aceasta deoarece principiul respectării drepturilor omului se întemeiază pe valorile indivizibile și universale ale demnității umane, libertății, egalității și solidarității.

Mai mult de o jumătate de secol de experiență a omenirii în acest domeniu, a arătat că fără asigurarea drepturilor și libertăților omului nu este posibilă atingerea democrației, statului de drept și un nivel înalt de dezvoltare socio-economică. Din aceste considerente, drepturilor omului li s-au recunoscut trei proprietăți: ele sunt naturale, egale și universale [199]. Aceste trei caracteristici prezintă mai întâi ideea că ele sunt în esența lor naturale, sub acest aspect fiind studiate de către cele mai luminate minți ale civilizației umane. Caracterul egal al drepturilor omului presupune că, indiferent de cetățenie, sex, vârstă, naționalitate sau apartenență religioasă,

drepturile omului sunt una dintre principalele caracteristici ale societății civile și a statului de drept, exprimate prin norme minim numite drepturi fundamentale, care au forța morală a drepturilor naturale și aplicarea drepturilor reale. Ele reprezintă statutul juridic al unei persoane în raport cu statul, posibilitățile și aspirațiile în domeniul economic, social, politic și cultural.

În general, pornind de la cele menționate în compartimentul anterior, putem susține că problema drepturilor omului a preocupat gândirea umană chiar de la începuturile civilizației. Mai mult, în timp, aceasta a cunoscut diferite abordări și interpretări care au constituit premise inedite pentru afirmarea contemporană a drepturilor omului ca fiind cea mai importantă valoare pentru comunitatea umană, atât la nivel național, cât și internațional.

Acest lucru se datorează în mare parte atât reflecțiilor teoretice asupra subiectului, cât și activităților practice în domeniu, mai ales în plan juridic. În viziunea noastră, desigur, prioritatea în acest sens îi revine teoriei, fără de care practic este imposibilă atât înțelegerea esenței drepturilor omului, cât și identificarea mecanismelor de asigurare și protecție a acestora. Iată de ce, merită o apreciere deosebită volumul imens de lucrări și studii axate pe această valoare inedită a umanității. Este vorba în principal de studiile din cadrul dreptului constituțional, în care drepturile omului sunt abordate ca o valoare constituțională, garantată printr-un ansamblu de instituții juridice reglementate în textul constituțional și nu numai. Este de remarcat în acest context, contribuția științifică valoroasă a unor asemenea constituționaliști români precum: Cloșca I., Suceava I. [42], Diaconu N. și Purdă N. [70], Duculescu V. [76], Luncan V. și Duculescu V. [111], Miga-Besteliu R. [115], Moroianu Zlătescu I. și Demetrescu R. [118], Muraru I. și Iancu Gh. [123], Năstase A. [127], Paraschiv R.-G. [134], Scăunaș S. [161] (din România) etc.

Nicolae Popa [139,140, 141, 142] este autorul unui număr mare de studii și articole în domeniul dreptului, precum și a unor cursuri și monografii de teoria generală a dreptului și de sociologie juridică.

În lucrările sale, autorul se axează pe filosofii regionale, pe filosofia dreptului. Dreptul, prezidând singur propria distrugere, ca și propria creație, nu poate avea o istorie inactuală. O prea lungă perioadă de timp, pozitivismul dominant ne-a predat epurarea dreptului de considerațiile morale sau filosofice. Această carte tinde să reumanizeze dreptul prin reconectarea sa la sursele sale reale, adică la acele idei care, seducând spiritul colectiv, se impun ca idei normative.

Nicolae Purdă [150, 151] este un alt autor român care a cercetat problematica drepturilor omului.

În una din lucrările sale, autorul vorbește despre cristalizarea și evoluția conceptului de

drepturi ale omului și corelația dintre drepturi și libertăți; afirmarea și dezvoltarea ideii de obligativitate juridică de protecție a drepturilor omului, exigențe social-economice, politice și juridice ale protecției drepturilor omului, protecția internațională a acestora etc.

În dreptul contemporan omului i se recunosc anumite drepturi și libertăți ca individ, în nume propriu, până ce această atribuire de drepturi să fie subordonată unor valori abstracte ale societății. În același timp, omul este considerat nu în mod izolat, ci ca membru al unei comunități umane, al unui popor. Numai în acest cadru personalitatea sa se dezvoltă. El nu poate să-și exercite drepturile și libertățile împotriva altor persoane, împotriva intereselor de ordin general ale comunității din care face parte.

În ediția a treia a lucrării, autorul a efectuat o cercetare de referință în domeniu, care se dovedește indispensabilă specialiștilor, precum și tuturor celor preocupați nu numai de cunoașterea aprofundată a acestei problematice, dar și aplicarea efectivă a acestor drepturi la nivel național, european și mondial.

În altă lucrare, autorul dezvoltă următoarele subiecte : definirea protecției juridice a drepturilor omului ca ramură distinctă a sistemului de drept ; definirea și trăsăturile caracteristice ale protecției juridice a drepturilor omului ; corelația dintre reglementările interne și reglementările internaționale privind protecția drepturilor omului.

Ioan Muraru [124, 125] este autor de manuale, cursuri și monografii și a peste 100 de studii de Drept constituțional.

Lucrările sale constituie unul din reperele clasice ale literaturii de specialitate din România. Prin conținutul său și maniera de abordare, lucrările se adresează tuturor celor interesați de încadrarea juridică a fenomenului politic. Aceste lucrări prezintă într-o manieră accesibilă și riguroasă concepte precum constituție, drepturile fundamentale, cetățenie, și surprinde principalele coordonate ale dezbaterilor contemporane de idei în jurul acestor noțiuni.

Ioan Muraru menționa : „Cercetarea științifică a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului este o misiune permanentă îndeosebi juriștilor pentru că limba în care drepturile omului sunt formulate este, mai întâi, cea a dreptului și deci juriștilor le revine, în primul rând, misiunea de a analiza toate aspectele de a realiza sinteze”.

În mediul academic autohton s-au impus cu lucrări inedite în context asemenea savanți precum: E.Aramă [3, 4, 5, 7]; I. Guceac [86]; T. Cârnaț și M. Cârnaț [39]; Gh. Costachi și A. Potîngă [59]; D. Baltag [17, 18]; Moroșan I. [119, 120]; I. Creangă și C. Gurin [60]; Zaporojan V. [175] etc.

Practic fiecare dintre acești cercetători prin studiile realizate au dezvoltat nu doar teoria drepturilor omului, dar au fundamentat și baza teoretică a politicii juridice a statului în domeniul

drepturilor omului. În acest sens, merită făcute câteva precizări pe marginea lucrărilor semnate de ei (dar și de alți autori), întrucât acestea au servit drept un suport consistent pentru elaborarea prezentei cercetări:

Astfel, I. Creangă și C. Gurin [60] sunt autori care în lucrarea lor prezintă un adevărat ghid în lumea drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale omului și cetățeanului, oferind o informație completă referitoare la conținutul lor, garanțiile constituționale și modalitățile de exercitare. Merită apreciat faptul că autorii acordă o atenție distinctă problemei cetățeniei și mecanismelor de protecție a drepturilor constituționale în Republica Moldova (în concret: controlului activității autorităților publice, instituției avocatului poporului, contenciosului administrativ și contenciosului constituțional).

O valoare teoretică și practică similară practic este proprie și lucrării publicate de T. Cârnaț, M. Cârnaț [39]), care, de asemenea, reprezintă o culegere complexă a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Pornind de la clasificarea acestora, autorii dezvoltă substanțial problema mecanismelor juridice naționale de consacrare și protecție a drepturilor și libertăților omului (printre care: rolul Parlamentului, a autorităților executive, a instanțelor judecătorești, a organului de jurisdicție constituțională, a ombudsmanului, a instituției avocaturii, a procuraturii, a poliției și rolul societății civile în promovarea și protecția drepturilor omului etc.) și a mecanismelor internaționale universale și regionale de protecție a drepturilor omului, finalizând cu problema protecției drepturilor unor categorii de persoane: femei, copii, tineri, persoane vârstnice, minorități naționale și etnice, minorități sexuale, persoane cu dizabilități mintale, persoane aflate în detenție etc.

În monografia lansată de Mihai Poalelungi [138], au fost utilizate pentru prima dată materiale inedite, prin care a fost exemplificat caracterul universal al drepturilor omului și cetățeanului, nu doar în Republica Moldova, ci și la nivel european.

În această lucrare se vorbește despre obligația generală de protecție a drepturilor omului a statelor-părți la CEDO, condițiile de realizare a obligației pozitive și negative, întinderea obligației pozitive, întinderea obligației negative.

Problematica obligațiilor statelor în materia drepturilor omului tinde să ia o amploare tot mai mare în perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial, perioadă când, grație globalizării, statele au întreprins acțiuni prin care tot mai mult au adus atingere drepturilor și libertăților personale.

Obligațiile statelor se într-o stânsă legătură cu universalismul drepturilor omului, concept apărut odată cu adoptarea Cartei ONU în 1945 și a Declarației Universale, care denotă obligația

lato sensu a statelor de a respecta și a proteja drepturile omului, prin cooperare și de sine stătător.

Un alt studiu important în materie este semnat de I. Moroșan, care în teza de doctorat [119] și-a propus realizarea unui studiu detaliat al garanțiilor interne și externe privind exercitarea liberă a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În contextul garanțiilor interne, autorul evidențiază rolul deosebit al Curții Constituționale, al avocatului parlamentar, al autorității judecătorești și al contenciosului administrativ, iar la categoria garanțiilor externe, subliniază rolul Consiliului Europei, al OSCE și al organismelor internaționale jurisdicționale în protecția drepturilor omului.

În altă lucrare relevantă semnată de I. Moroșan în coautorat cu N. Gîrbu, [120], autorii au conceput și realizat un studiu amplu asupra drepturilor omului, accentuând în mod special: conceptul drepturilor omului și evoluția acestuia; caracterul universal al drepturilor omului; conturarea principiului respectării drepturilor omului în sistemul dreptului național și internațional; necesitatea reglementării juridice a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; conturarea mecanismului reglementării juridice a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; rolul statului în stabilirea unui cadru legal eficient privind protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; dezvoltarea statutului juridic al cetățenilor străini și apatrizilor în Republica Moldova.

O contribuție inedită la dezvoltarea teoriei drepturilor omului în Republica Moldova a înregistrat și V. Zaporojan. În teza de doctorat [175], domnia sa realizează o abordare detaliată a conceptului și instituției juridice a drepturilor fundamentale ale omului, cu importante clarificări conceptuale în materie. Practic, în lucrare sunt analizate toate aspectele activității Curții Constituționale a Republicii Moldova prin prisma respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, cea mai proeminentă idee promovată ținând de necesitatea instituirii instituției plângerii constituționale în sistemul nostru de drept.

Prezintă importanță în context și lucrările semnate de prof. Gh. Costachi în coautorat cu autorul A. Potîngă [59], în care autorii au ținut să pună un accent deosebit pe istoricul dezvoltării conceptuale a drepturilor și libertăților omului, pe natura juridică și rolul enorm al avocatului poporului în protecția drepturilor omului, pe trăsăturile caracteristice protecției internaționale a drepturilor omului, pe drepturile omului în sistemul ONU, pe sistemele regionale de protecție a drepturilor omului, pe protecția și promovarea drepturilor omului în Republica Moldova. Recunoaștem că ideile și viziunile argumentate ale autorilor au constituit repere importante pentru dezvoltarea unor aspecte relevante ale temei prezentei teze de doctorat.

Ca urmare a celor expuse, ținem să precizăm că lucrările menționate (dar și altele) sunt unele din cele mai voluminoase și importante lucrări cu caracter monografic din arealul nostru

științific, axate pe problematica drepturilor omului, în general, care, pe lângă o amplă abordare a întregului sistem de drepturi și libertăți fundamentale ale omului, dezvoltă multiaspectual și mecanismul intern (internațional) de garantare și protecție a lor. Practic, în cuprinsul acestora este acoperit în cea mai mare parte subiectul investigației de față, fapt ce ne determină să apreciem în mod deosebit valoarea științifică a acestor lucrări, ele servind drept repere importante pentru cercetarea noastră doctorală.

În același timp însă, o atenție distinct merită în context și lucrările axate pe probleme mai înguste, dar care dezvoltă amplu, direct sau indirect, segmente și direcții distincte ale politicii juridice a statului în domeniul drepturilor omului.

În context sunt de menționat lucrările fundamentale cu caracter monografic semnate de profesorul Gh. Costachi [50, 58, 52]. În ansamblu, în toate lucrările sale prof. Gh. Costachi accentuează în mod deosebit valorile unui stat de drept, căile și mijloacele edificării acestuia în Republica Moldova, accentuând în mod special valoarea democrației pentru realizarea acestui deziderat, dar și rolul fundamental al statului de a asigura realizarea și protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

O valoare deosebită prezintă și o altă lucrare a prof. Gh. Costachi [49], în care dezvoltă destul de complex teoria culturii și educației juridice și argumentează necesitatea consolidării rolului statului în procesul de educare juridică a cetățenilor și dezvoltarea culturii juridice la nivel de individ și societate. Cu siguranță, aceasta constituie o direcție importantă a politicii juridice a statului în domeniul drepturilor omului, fără de care practic este imposibilă democratizarea societății noastre și consolidarea statului de drept.

Un alt autor important care a cercetat materia metodologiei dreptului și formarea abilităților de analiză a diverselor probleme de natură juridică, este lucrarea profesorului universitar E. Aramă [6], în care autoarea vorbește despre statutul științelor contemporane, relațiile dintre elementele sistemului juridic, prelucrarea juridică a faptelor și instrumentele dreptului, metodologia interpretării dreptului și altele.

Cunoașterea și aplicarea metodelor dreptului, mai mult ca oricând, trebuie să se impună în epoca noastră, o epocă a suprareglementărilor amănunțite, efemere, contradictorii și grăbite, în epoca bulversărilor tehnice, umane și sociale, a interpenetrării ordinilor juridice naționale, internaționale, supraetactice etc. Metodologia dreptului devine indispensabilă în determinarea și formularea regulilor de drept de către legislator, în interpretarea lor, în redactarea hotărârilor de către judecător, în formarea eficientă a specialistului în drept.

În acest context, lucrările sale au menirea de a asigura temeuri introductive în metodologia și practica cercetării științelor sociale în general, și a științelor juridice, în special.

Cursul are ca scop familiarizarea cu principalele aspecte teoretice ale metodologiei dreptului și formarea abilităților de analiză a diverselor probleme (teorii, tipuri de abordări etc.) de natură juridică.

O atenție distinctă merită și o serie de lucrări de doctorat elaborate și susținute în ultima perioadă. Dintre acestea, apreciem valoarea teoretică și practică a lucrărilor semnate de:

- A. Rotaru, în contextul elucidării aportului societății civile la dezvoltarea legislației ecologice [160], dezvoltă și argumentează rolul ONG-urilor ca parteneri competenți și de încredere pentru legiuitor în activitatea acestuia, deoarece pot să contribuie substanțial la perfecționarea și dezvoltarea continuă a legislației ecologice, în interesul întregii societăți și al fiecărui cetățean.

- U. Chetruș în lucrarea sa „**Garantarea drepturilor și libertăților constituționale în procesul aplicării măsurilor de constrângere juridică**” [41], se axează în special pe dezvoltarea dreptului de acces la justiție în contextul studierii problemei garantării legalității și temeiniciei restrângerii drepturilor și libertăților constituționale în procesul aplicării constrângerii procesual penale și procesual contravențional. În opinia autorului, garanția fundamentală a apărării drepturilor persoanei în cadrul procesului penal (și contravențional) este dreptul la un proces echitabil care cuprinde un set de garanții oferite persoanelor în vederea respectării și apărării drepturilor și libertăților constituționale în procesul aplicării constrângerii juridice de către autoritățile statului.

- I. N. Postolache [146], expune o analiză complexă și multiaspectuală a raporturilor dintre stat și cetățean atât din perspectiva conceptuală a dreptului constituțional, cât și din perspectiva evaluării și eficientizării cadrului normativ juridic în domeniu. Printre principalele obiective realizate de către autor pot fi evidențiate: identificarea și analiza particularităților raporturilor stat – cetățean în societățile contemporane; identificarea drepturilor politice ale cetățenilor ca fond al raporturilor stat – cetățean; identificarea drepturilor și obligațiilor corelative ale statului și cetățeanului; cercetarea modelelor de raporturi dintre stat și cetățean în democrațiile participative.

- P. Railean a semnat mai multe lucrări voluminoase [153, 154], în care punctează atât rolul distinct al justiției în asigurarea drepturilor omului în cadrul statului, dar și identifică cele mai importante cerințe/standarde cărora trebuie să corespundă aceasta pentru a reuși această misiune importantă. Desigur, aceste momente constituie segmente importante și decisive în politica juridică a statului din domeniul drepturilor omului, de care depinde substanțial realizarea efectivă a acesteia.

- Lucrarea lui T. Pînzaru [136], la fel prezintă un interes deosebit pentru investigația noastră mai ales grație faptului că autorul pune accentul anume pe asigurarea juridică a implicării

cetățeanului în procesul decizional, inclusiv a ONG-urilor, identificând astfel principalele instrumente juridice care fac posibilă participarea cetățeanului într-un stat de drept.

- C.G. Ungureanu în teza de doctor în drept [171], reușește, în contextul fundamentării teoriei statutului juridic al organizațiilor nonguvernamentale, să abordeze sintetic și problema statutului juridic al persoanei, venind cu unele abordări și idei inedite în materie. În special, autorul se expune pentru consolidarea statutului juridic al organizațiilor nonguvernamentale în cadrul statului pentru a se asigura astfel o implicare mai activă și eficientă a acestora în activitatea statului, prin care să promoveze și să realizeze mai eficient drepturile și interesele cetățenilor.

- O. Marian a elaborat de asemenea o lucrare științifică inedită [114], în care și-a propus:

- clarificarea noțiunii de „statut juridic al personalității” și determinarea coraportului acestuia cu alte categorii juridice ce caracterizează persoana fizică ca subiect de drept;
- reliefaarea conținutului, structurii și varietăților statutului juridic al personalității;
- analiza elementelor de bază ale statutului juridic al personalității și precizarea valorii acestora;
- analiza conceptului de mecanism statal de garantare și promovare a statutului juridic al personalității și accentuarea rolului autorităților statului în cadrul acestuia;
- elucidarea particularităților garantării statutului juridic al personalității ca element al mecanismului statal;
- fundamentarea necesității răspunderii statului pentru atingerile aduse drepturilor și libertăților persoanei în calitate de garanție finală a respectării statutului juridic al persoanei.

Din câte se poate observa, autorul este preocupat de unele aspecte importante ale politicii juridice a statului în domeniul drepturilor omului, fapt ce ne-a determinat să ne axăm pe unele idei de valoare în realizarea prezentei cercetări.

Evident, șirul lucrărilor în care și-au găsit reflectare aspecte importante ale problematicii studiate de noi pot fi regăsite practic în orice lucrare care abordează asemenea tematici precum: statul de drept, legalitate, drepturile omului, putere judecătorească, contencios administrativ etc., întrucât toate, direct sau indirect, au tangență cu politica statului în domeniul drepturilor omului. Cu toate acestea, la moment, nu poate fi atestată în arealul științific autohton o lucrare dedicată exclusiv problemei politicii juridice în domeniul drepturilor omului, aceasta fiind studiată doar fragmentar și dispersat.

O altă situație poate fi atestată în doctrina Federației Ruse, în care unii autori sunt direct axați doar pe elucidarea particularităților politicii în cauză. Este vorba, bunăoară, de asemenea

cercetători precum : Коробова А.П. [234], Матузов Н.И. [251], Рыбаков О.Ю. [265, 266] etc.

În lucrările profesorului rus Râbacov O.Iu. menționate mai sus, se reflectă rezultatele cercetărilor problemei drepturilor și libertăților persoanei în baza și cu ajutorul mijloacelor politicii juridice contemporane. Se analizează formele, tipurile, se trasează prioritățile și tendințele dezvoltării politicii în domeniul protecției drepturilor și libertăților persoanei. Se cercetează influența politicii juridice asupra formării caracteristicilor juridice, culturii, spiritului de echitate a persoanei, statutului ei juridic.

Juristul Matuzov N. I. este cunoscut în Rusia și peste hotarele ei ca un specialist notoriu în domeniul teoriei statului și dreptului, care și-a adus aportul în dezvoltarea științei și practicii juridice, în pregătirea cadrelor cu înaltă calificare pentru aparatul de stat și organele de drept. El a publicat mai mult de 200 de lucrări - cărți, broșuri, articole, prelegeri, cursuri de formare, materiale didactice, rapoarte, recenzii.

Matuzov N. I. – este unul din primii și activii cercetători ai teoriei drepturilor și obligațiilor subiective a cetățenilor, statutului juridic al persoanei; conceptului rapoartelor juridice de reglementare comună; categoriei de sistem juridic; problemei nihilismului juridic și idealismului juridic; societății civile, drepturilor omului, regimurilor politice și juridice, etc.

Un alt reprezentant al școlii de drept ruse este Lucașeva E. A. [242] , care abordează în lucrările sale problematica drepturilor omului. Prin aceste lucrări, autoarea demonstrează complexitatea și diversitatea drepturilor omului, ale naturii lor; geneza; rădăcinile sociale; scopul acestora și raportul care se stabilește între persoană și stat. În unele lucrări, se analizează etapele istorice de formare a drepturilor omului, mecanismele apărării acestora (interne și internaționale).

În lucrările sale, autoarea dezvoltă ideea potrivit căreia apărarea și promovarea drepturilor omului este o condiție obligatorie pentru existența sistemelor: politic, economic, social, moral și altele.

Drepturile omului, promovarea și asigurarea lor, este ținta finală și rezultatul principal în dezvoltarea statelor care se orientează spre democrație și care întăresc toate sferele vieții, și trebuie să devină factorul important în strategia mondială în vederea unei dezvoltări stabile. [242]

Totodată, autoarea a scris și despre mecanismele juridice de apărare a drepturilor omului, statutul juridic al persoanei, cetățenie, structura drepturilor omului și a cetățeanului, apărarea internațională.

Un alt autor rus care a reflectat asupra problematicii drepturilor omului este Alekseev S.S. [213]. Este autorul a peste 400 de lucrări, printre care se regăsesc și lucrări în teoria dreptului și statului și drepturile omului.

Transformarea democratică a societății, revenirea la civilizație modernă, realizarea păcii, siguranța publică, deseori oamenii le asociază cu statul de drept și cu asigurarea drepturilor omului. [213]

Ținând cont de cele menționate, considerăm că la moment a devenit oportună dezvoltarea complexă a teriei politicii juridice a statului, cu precădere a politicii în domeniul drepturilor omului, pentru ca astfel să fie asigurat fundamentul științific pentru elaborarea, perfecționarea și realizarea eficientă a acestora de către stat în colaborare cu societatea civilă și cetățeanul.

În cele din urmă, la moment, drepturile omului au devenit o preocupare universală. Nu mai există nici o organizație politică în lume care să nu pretindă de a introduce în activitatea sa preocupări legate de respectarea și protecția drepturilor omului.

Pe de altă parte, este important faptul că finalitatea tuturor reglementărilor internaționale din domeniul drepturilor omului constă tocmai în transpunerea în viață a acestor drepturi față de orice persoană, în toate țările lumii. Caracterul universal al drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și al documentelor adoptate se exprimă în stabilirea unui standard minim, cerut tuturor statelor spre a-l accepta și transpunere în lege de la care nu se admit derogări, decât doar prin legi și pentru rațiuni de ordine publică, bine precizate.

Astfel, situația în domeniul drepturilor omului în fiecare stat în parte depinde de respectul și conformarea la principiile relațiilor dintre persoană și stat, recunoscute de comunitatea internațională; de reglementarea lor în legislația națională și realizarea practică de către autoritățile statului.

Prin urmare, în pofida caracterului său internațional și universal, protecția directă a drepturilor omului este o chestiune de politică națională, standardele internaționale în marea lor majoritate fiind aplicate direct pe teritoriul statului doar la voința acestuia.

1.2. Situația actuală în domeniul dreptului omului în Republica Moldova

Din punct de vedere istoric, în *dreptul național* evoluția drepturilor omului, de asemenea, a înregistrat unele etape importante. În acest sens, momente semnificative au fost incluse în *Pravila de Tîrgoviște* (1542), *Pravila de la Putna* (1581), cea de la mănăstirea Bistrița (1618), cea de la Galați de la începutul secolului al XVII-lea și altele [39]. Mai târziu, în anul 1646, la tipografia mănăstirii Trei Ierarhi se tipărește, la porunca lui Vasile Lupu, *Cartea românească de învățătură*, care este o carte legislativă.

În anul 1652, la Tîrgoviște, s-a tipărit *Pravila cea mare*, care cuprinde în sine dispoziții

de drept penal și civil. Prin reglementările acesteia, sunt sancționate infracțiunile ca : ajutarea vinovatului, amestecarea de sânge, cheltuiala banilor încredințați, cununia cu doi bărbați (sau femei), învățătura de a face rău și altele. Dispozițiile de drept civil privesc : bunurile, camăta, capacitatea juridică, căsătoria și efectele ei, donația, comoara, logodna, mărturia și altele.

Dispozițiile celor două codificări se aseamănă, în general. Prin ele se apără dreptul de proprietate și relațiile feudale, iar din punct de vedere al drepturilor omului este relevant faptul că stăpânilor li se interzice uciderea robilor de pe moșii [168, p. 29].

În continuare, prin *Așezământul lui Constantin Mavrocordat*, din 1743, s-a tins să se asigure inviolabilitatea domiciliului locuitorilor de la orașe și sate. De asemenea, s-a stabilit statutul vecinilor în comparație cu țăranii slobozi așezați pe moșii boierești sau bisericesti. S-a convenit ca atunci când se vinde moșia, oamenii să nu se vîndă [104, p. 214]. Prin *Actul de dezrobire* din 1749, s-a abrogat iobăgia în Principat. În 1773, la Iași, *Nakazul* în limba română, a familiarizat cărturarii români cu conceptul lui Montesquieu despre egalitatea în fața legii [83].

La sfârșitul sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea, influența statelor din Europa de Vest s-a făcut tot mai simțită. Declarația drepturilor omului și cetățeanului, în care se proclama libertatea, egalitatea în drepturi, proprietatea individuală, devenise cunoscută în Moldova deja spre sfârșitul lunii septembrie 1789. Pînă în anul 1812, ideile principiilor dreptății și egalității și-au găsit cea mai amplă reflectare în opera de codificare particulară a pravilistului Andronache Donici, în care el expunea noțiunea principiului dreptății și regulilor de comportare în societate, prevăzute de acest principiu [31, p. 10].

Codul lui Calimach a constituit, de asemenea, un pas important în domeniul protecției drepturilor omului în țara noastră. Este cunoscut sub denumirea de *Codica țivilă a Moldovei*, inițial fiind tipărită în limba greacă și intrată în vigoare în anul 1817. Prin esență, Codul lui Calimach a fost codul civil al Moldovei. Structurat în trei părți și cuprinzând 2032 de articole, acesta consacră răspunderea civilă întemeiată pe vinovăție, indiferent că este intenționată sau nu, dar aduce și unele noutăți care reglementează cele două cazuri de exonerare de răspundere, și anume: în cazul nebunului și pruncului. Potrivit acestor dispoziții, pentru aceștia din urmă, răspund persoanele care îi au în îngrijire [126, p. 5].

În sec. al XIX-lea începe o nouă perioadă istorică de dezvoltare statală a Moldovei. În anul 1812, o parte din teritoriul Moldovei (Basarabia) a fost alipită Imperiului Rus și transformat în gubernie rusească. Cealaltă parte a Moldovei, a continuat să existe sub dominația otomanilor, fapt ce a determinat începerea luptei de eliberare națională sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, care obliga Turcia să slăbească controlul asupra Moldovei și Valahiei.

La 13 septembrie 1822, la Iași, a fost elaborată și supusă dezbaterilor *Constituția*

Cărvunarii, care a reprezentat un proiect de constituție, alcătuită de un grup de boieri progresiști care încercau introducerea unui sistem nou de guvernare în Principatele Dunărene – monarhia constituțională. Proiectul acestei constituții formula pentru prima dată principiul constituțional al domniei legii și al separării puterilor în stat, precum și alte principii inspirate din ideologia Revoluției franceze și anume: respectul pentru proprietate, egalitatea în fața legii, libertatea persoanei etc. De asemenea, în proiectul Constituției se cerea independența față de Imperiul Otoman [75, p. 196].

Deși acest proiect nu a devenit Constituție, totuși, o anumită influență în dezvoltarea drepturilor omului în Moldova a avut-o prin faptul că principiile declarate au fost oglindite în actele ce l-au urmat. În special, ideile au fost dezvoltate și aplicate în perioada revoluției din 1848 de către Mihail Kogălniceanu [31, p. 11].

La 9 iunie 1848, a fost adoptată *Proclamația de la Izlaz*, în contextul mișcării revoluționare din Țara Românească. La 11 iunie același an, sub presiunea maselor, domnitorul Gheorghe Bibescu a fost nevoit să accepte dispozițiile proclamației și să recunoască guvernul revoluționar provizoriu. După înfrângerea din 1848 a Revoluției din Moldova și Muntenia, prevederile de drept constituțional ale regulamentelor organice au fost modificate prin Actul de la Balta-Liman, încheiat cu Rusia și Turcia, la 1 mai 1849.

Un act juridic fundamental al României, adoptat după Unirea Principatelor Române este *Constituția din 1866*. Aceasta a fost prima constituție propriu-zisă a României, adoptată după modelul Constituției Belgiei din 1831. Ea transformă România în monarhie constituțională ereditară și prevedea principii democratice precum: separarea puterilor în stat, responsabilitatea ministerială, drepturi și libertăți cetățenești [218, p. 13]. Constituția din 1866 cuprindea 8 titluri și 133 de articole, care consacrau principii inspirate din revoluția și doctrina franceză [55, p. 220]. Ea prevedea următoarele drepturi cetățenești: libertatea conștiinței, libertatea învățământului, libertatea presei, libertatea întrunirii și asocierilor, egalitatea cetățenilor în fața legii etc. În continuare însă, Constituția din 1866 a suferit o serie de modificări, mai ales dispozițiile cu privire la drepturile politice, în 1879; privind presa, sistemul electoral, pământurile rurale, în 1884; dreptul de vot, în 1917 și altele.

La 29 martie 1923, după Marea Unire, a fost votată și promulgată o nouă Constituție. Potrivit acestei Constituții, România era recunoscută o monarhie constituțională, stat unitar, indivizibil, cu teritoriu inalienabil și cu un regim democratic parlamentar. Dispozițiile acesteia garantau drepturile și libertățile cetățenilor: libertatea presei, a întrunirilor, inviolabilitatea personală, dreptul de a alege și de a fi ales, dreptul la petiționare, dreptul de a-i reclama în justiție pe funcționarii publici etc. Constituția garanta proprietatea de orice natură, dreptul la votul

universal, egal direct și cu scrutin secret [55, p. 229].

Constituția din 1938 a intrat în vigoare pe timpul dictaturii lui Carol al II-lea. Ea se întemeia pe critica regimului de partide și pe doctrina corporatismului. Deși Parlamentul continua să acționeze, rolul puterii executive s-a intensificat, fapt care a dus la înlăturarea principiului separației puterilor în stat și concentrarea puterii politice în mâinile regelui [218, p. 14]. Articolul 10 din Constituție, prevedea : „Românii se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea muncii, de libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociație și de toate libertățile din care decurg drepturi în condițiunile statornicite prin legi”.

La 5 septembrie 1940, Constituția din 1938 a fost suspendată, iar la 31 august 1944, prin Decret regal, a fost restabilită acțiunea Constituției din 1923, în care se sublinia că se restabilesc drepturile românilor recunoscute de Constituția din 1866 și 1923, astfel stabilindu-se o veche tradiție constituțională, punându-se capăt regimului dictatorial.

În anul 1924, pe malul stâng al Nistrului se formează Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM). La 23 aprilie 1925, Congresul I al Sovietelor din Moldova a aprobat Constituția Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, care avea 110 articole, grupate în 7 capitole. Ea nu se referea la drepturi și libertăți, ceea ce nu este compatibil cu denumirea de constituție modernă. Potrivit unor înscrisuri, s-a susținut ideea că RASSM, conform Constituției, ar fi avut un statut deosebit de cel al altor republici autonome, că drepturile ei erau mai largi decât ale altor republici, având un statut intermediar între republică autonomă și cea unională. Această constituție a avut în primul rând un caracter propagandist [31, p. 12].

Ulterior, în baza renovării constituționale a URSS (1936), a fost adoptată Constituția RASSM din 6 ianuarie 1938, cu o structură de 11 capitole și 114 articole. În comparație cu Constituția precedentă, noua constituție avea cu 4 capitole mai mult, care se refereau la orânduirea socială, drepturile și obligațiile cetățenilor, sistemul electoral, procedura de modificare a Constituției. Cu toate acestea însă, Constituția din 1938 nu realiza principiul separației puterilor în stat, ci cel al unicității puterilor. Drepturile reglementate în această constituție priveau: dreptul la muncă, la învățătură, la odihnă, la asistență socială, libertatea cuvântului, libertatea presei și altele, în timp ce îndatoririle cetățenilor constau în executarea legilor, respectarea disciplinei de muncă, atitudinea onestă față de datoria obștească, păstrarea și consolidarea proprietății socialiste etc.

După Pactul Ribentrop-Molotov din 23 august 1939, Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța au fost ocupate de forțele armate ale URSS. Aceste teritorii au fost subordonate noii concepții cu privire la organizarea statală, bazată pe dominația unui singur partid. Următorul

pas în evoluția constituționalismului moldovenesc se referă la adoptarea Constituției RSSM din 1941. Trăsăturile de bază și principiile acestei constituții se caracterizează prin continuitatea prevederilor Constituției URSS din 1936, Constituției RSSU din 1937, cât și ale Constituției RASSM din 1925 și 1938.

Constituția din 1941 cuprindea 11 capitole și 125 de articole. În primul capitol, RSSM se declară ca stat al muncitorilor și țăranilor. Baza politică o constituia sovietele de deputați ai oamenilor muncii [85, p. 257-258]. Capitolul VII declara : dreptul la muncă, odihnă, asigurare materială la bătrânețe și la învățătură, dreptul la asociere în organizații obștești. Totodată, era declarată inviolabilitatea persoanei și a locuinței. Constituția din 1941 avea unele dispoziții care permiteau temporar existența proprietății private mici ; se renunța la principiile universal recunoscute în țările democratice precum : pluralismul politic, separația puterilor, supremația legii și a statului de drept [102, p. 115].

La 15 aprilie 1978, Sovietul Suprem al RSSM a votat „în unanimitate” Constituția din 1978 [85, p. 260], care avea următoarea structură : preambulul, 10 secțiuni, care conțineau 19 capitole și 172 de articole. În capitolul I se declara că „toată puterea RSSM aparține poporului”. Această prevedere avea un caracter decorativ, deoarece în următorul articol, se declara că puterea aparține partidului Comunist – forța conducătoare a societății sovietice. Dispozițiile secțiunii a doua vizau relațiile dintre stat și persoană. Acestea declarau egalitatea în fața legii a tuturor cetățenilor RSSM, indiferent de rasă, naționalitate, sex, studii, religie, limbă etc. Constituția din 1978 lărgea spectrul de drepturi ale cetățenilor, adăugând și alte drepturi noi, și anume : dreptul la ocrotirea sănătății, dreptul la locuință, dreptul de a se folosi de realizările culturii, dreptul de a participa la treburile statului și obștești, dreptul de a depune plângeri împotriva acțiunilor persoanelor oficiale, ale organelor de stat.

După cel de-al Doilea Război Mondial și până la începutul anilor 90, în țara noastră au existat puține practici politice și democratice în domeniile vieții sociale, lipsind totodată și reglementările juridice în domeniul drepturilor omului. Din acest motiv, chiar de la proclamarea independenței, Republica Moldova a considerat necesară implementarea unor principii pentru transformarea societății în una democratică, organizată pe pluripartidism. Aderarea la un șir de tratate internaționale în domeniul drepturilor omului, a pus fundamentul unui nou sistem juridic și social-politic [31, p. 13].

Un prim pas al Republicii Moldova după guvernarea dictatorială, a fost adoptarea Constituției Republicii Moldova la 29 iulie 1994, formată din 151 articole grupate în 7 titluri, unele având capitole și secțiuni. În preambulul se menționează aspirațiile seculare ale poporului de a trăi într-o țară suverană, spre constituirea unui stat de drept, considerând pacea civică,

democrația, demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane etc. ca valori supreme [62].

Potrivit art. 4 din Constituție : „Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte” [45], fiind astfel recunoscută superioritatea dreptului internațional față de cel intern.

Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale sunt prevăzute în Titlul II din Constituția Republicii Moldova. Sunt reglementate 21 de drepturi și libertăți, și 5 îndatoriri fundamentale. Dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle este consfințit în art. 23 din Constituție. În acest sens, una din obligațiile fundamentale ale statului este de a crea condiții ca cetățenii să-și cunoască drepturile și libertățile de care dispun. Orice act cu norme juridice de drept are forță juridică și poate fi aplicat numai după ce este publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova [113, p. 18].

Constituția garantează că dreptul legal obținut nu mai poate fi anulat, stabilind că în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului. Exercițarea drepturilor și libertăților constituționale ale omului poate fi limitată doar pentru anumite perioade de timp și doar în anumite împrejurări, însă aceste drepturi nu pot fi anulate definitiv. Orice restricție trebuie stabilită și aplicată numai în scopul pentru care a fost prevăzută și în limitele strict necesare, în dependență de situația care o justifică. [113, p. 19]

Curtea Constituțională a Republicii Moldova este un organ independent față de puterea legislativă, executivă și judecătorească, ea se supune doar Constituției, garantând supremația Constituției, asigurând realizarea principiului separației puterilor în stat, precum și responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

Pentru buna-desfășurare a activității autorităților statale, rolul curților constituționale este unul esențial și definitoriu și reprezintă un pilon de susținere a democrației, garantând egalitatea în fața legii, drepturile omului și libertățile fundamentale.

În acest compartiment, ne propunem să analizăm și Raportul privind exercitarea jurisdicției Constituționale.[155, p. 101].

În Titlul II al Raportului – Activitatea jurisdicțională, se vorbește despre protecția drepturilor fundamentale ale omului. Principiul egalității și nediscriminării, accesul liber la justiție, prezumția nevinovăției, dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle, libertatea individuală și siguranța persoanei, viața intimă, familială și privată, libertatea conștiinței, dreptul la informație, dreptul la administrare, libertatea de asociere, dreptul la muncă

și la protecția muncii, dreptul la proprietate privată și protecția acesteia, dreptul la asistență și protecția socială, protecția persoanelor cu dizabilități.

Un rol important în domeniul cercetat îl au și *Hotărârile explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție*. Hotărâri care abordează subiectul drepturilor omului sunt mai multe, dar se propune spre examinare unele dintre acestea.

Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 3 din 09 iunie 2014 cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, reglementează importanța respectării drepturilor omului, responsabilitatea autorității judecătorești în vederea asigurării drepturilor și libertăților, necesitatea aplicării directe a Convenției Europene în deciziile judecătorești.

Respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale constituie însăși esența unei societăți democratice, iar obligația statelor de a se conforma cu bună-credință obligațiilor asumate constituie un principiu fundamental al răspunderii internaționale a statelor, încălcarea acestei obligații constituind un act ilicit și deschizând posibilitatea corelativă de reacție prin mijloace și măsuri admise în dreptul internațional împotriva încălcării acestei obligații.

Responsabilitatea primară de a asigura respectarea drepturilor și libertăților fundamentale prevăzute de Convenția Europeană, potrivit principiului subsidiarității, îi revine Statului. Acest principiu prezumă faptul că, înainte de a apela la instituțiile Convenției, orice reclamant trebuie să fi adresat plângerea sa tuturor acelor instituții naționale care ar putea oferi un remediu eficient și adecvat în împrejurările cauzei, deoarece Statul respondent „trebuie să aibă mai întâi șansa de a redresa situația la care se face referire prin propriile mijloace și în cadrul sistemului juridic național”. [95, p. 1]

Instanțele de judecată vor ține cont de faptul că deciziile, acțiunile (inacțiunile) autorităților de stat, autorităților administrației publice locale, ale persoanelor cu funcție de răspundere, judecătorului, inclusiv a ofițerului de urmărire penală și a procurorului, a funcționarului de stat sau municipal, trebuie să corespundă nu doar legislației Republicii Moldova, dar și principiilor generale unanim recunoscute, normelor dreptului internațional, tratatelor internaționale ratificate de Republica Moldova, inclusiv Convenției Europene și Protocoalelor sale în interpretarea Curții Europene (art. 4 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova, art. 2 și 12 Cod de procedură civilă, art. 2 și 7 Cod de procedură penală).

Instanțele de judecată la judecarea cauzelor trebuie să justifice, în toate cazurile, ținând cont de circumstanțele de fapt stabilite, necesitatea limitării drepturilor și a libertăților omului. Se va avea în vedere că limitarea drepturilor și a libertăților omului se permite doar în cazul în care există temeiuri suficiente și admisibile pentru o astfel de limitare, și în cazul în care există un

echilibru între interesele legitime ale persoanei ale cărei drepturi sau libertăți sunt limitate și interesele legitime ale altor persoane, ale statului sau societății.

O altă hotărâre este Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 7 din 04.07.2005 (modificată de Hotărârea Plenului CSJ nr. 12 din 24.12.2010) cu privire la practica asigurării controlului judecătoresc de către judecătorul de instrucție în procesul urmăririi penale.

Astfel, prin această hotărâre se scoate în evidență următorul fapt: “Controlul judiciar al procedurii de urmărire penală constă în verificarea de către o instanță independentă și imparțială, sesizată în modul prevăzut de lege, a acțiunilor organului de urmărire penală și a organului care efectuează activitate operativă de investigație în scopul depistării și înlăturării încălcărilor drepturilor omului încă la faza de urmărire penală și asigurării respectării drepturilor, libertăților și a intereselor legitime ale participanților la proces și a altor persoane”. [96, p. 1]

Potrivit Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 8 din 30 octombrie 2009 cu privire la unele chestiuni ce țin de aplicarea de către instanțele judecătorești a prevederilor articolului 3 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, Convenția interzice, în termeni categorici, tortura și tratamentele sau pedepsele inumane ori degradante, indiferent de circumstanțe și de comportamentul victimei (a se vedea, spre exemplu, cazul *Labita v. Italy* [GC], nr. 26772/95, § 119, ECHR 2000-IV).

Persoanele private de libertate, aflându-se, astfel, complet sub controlul autorităților, sunt cele mai vulnerabile și mai expuse riscului de abuz. Exercitarea controlului riguros, ce ar exclude arbitrarul din partea agenților statului față de persoanele deținute trebuie să fie supus unei monitorizări stricte: punctul de pornire pentru stabilirea dacă a avut loc sau nu o maltratare, în primul rând trebuie de determinat dacă a fost aplicată sau nu forța fizică asupra deținutului; cei mai evidenți indici ai recurgerii la forța fizică sunt semnele vizibile de vătămare a integrității fizice sau traumele psihologice observabile; sarcina probației cade ferm asupra administrației locului de detenție, care trebuie să furnizeze un raport privind modul în care au fost cauzate asemenea leziuni.[97, p. 5].

La data 12.05.2011, a intrat în vigoare Hotărârea Parlamentului nr.90 din 12.05.2011 cu privire la aprobarea *Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014*. Această Hotărâre reprezintă instrumentul național care materializează politica statului privind consolidarea protecției drepturilor omului.

Planul de acțiuni reprezintă un document de politici pe termen mediu, dar care urmărește obținerea rezultatelor pe termen lung, care vizează o întreagă gamă de relații în stat. În special s-a pus accent pe aspectele vulnerabile, care necesită o intervenție și o abordare nouă, prin urmare noul plan aspiră spre producerea unor schimbări pozitive în acest domeniu.

Planul vine să asigure implementarea unei politici unice în domeniu instituțiilor de stat în colaborare cu reprezentanții societății civile avînd drept scop remedierea situație în domeniul drepturilor omului prin identificarea și formularea continuă a sarcinilor prioritare și întreprinderea măsurilor pentru realizarea scopurilor și obiectivelor propuse în acest plan. Planul stabilește termenele de realizare a măsurilor inclusiv indică subiecții responsabili de implementarea planului nominalizat care sunt instituțiile statului în parteneriat cu instituții, organizații ale societății civile de nivel național cât și internațional. [137]

În Planul de acțiuni pentru 2011-2014, au fost reflectate următoarele direcții de reglementare:

- accesul la informație, libertatea exprimării, libertatea întrunirilor și libertatea de asociere ;
- justiția și instituțiile pentru protecția drepturilor omului ;
- dreptul la viață și dreptul la integritate fizică și psihică ;
- educație ; munca și condițiile prielnice de muncă ;
- servicii de calitate ; ocrotirea sănătății ;
- protecția socială ; mediul înconjurător ;
- prevenirea și combaterea discriminării ;
- drepturile copilului ;
- drepturile omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova ;
- educația și informarea cu privire la drepturile omului.

Potrivit Capitolului III, Planul de acțiuni urmărește dezvoltarea culturii drepturilor omului în Republica Moldova. Scopul primar este asigurarea protecției și promovării drepturilor inalienabile și imprescriptibile ale cetățenilor garantate de Constituția Republicii Moldova, afirmate, proclamate și consacrate prin instrumentele internaționale la care statul nostru este parte.

A fost aprobat proiectul Planului de acțiuni în domeniul drepturilor omului (PNADO) *intermediar 2016*. Obiectivele de bază au rămas aceleași ca și în Planul de acțiuni pentru 2011-2014, dar s-au schimbat acțiunile. Unele dintre acestea ar fi :

- aderarea la Acordul privind privilegiile și imunitățile Curții Penale Internaționale (New York, 9 septembrie 2002);
- dezvoltarea unui mecanism eficient de monitorizare a persoanelor reținute prin implementarea Sistemului informațional automatizat „Registrul persoanelor reținute, arestate și condamnate” ;

- elaborarea Studiului cu privire la crearea mecanismului național de remediere pentru erorile judiciare și vicii de procedură cu practica și legislația statelor europene ;
- instruirea judecătorilor și procurorilor în domeniul Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale și altor tratate convenționale ONU ;
- elaborarea proiectului de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Actele legislative care au fost propuse spre modificare și completare: Codul Penal al Republicii Moldova, Legea Nr. 241 din 20.10.2005 privind prevenirea și combaterea Traficului de Ființe Umane, Legea nr.140 din 14.06.2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți) și alte acțiuni.

Evaluarea Periodică Universală (EPU) este un proces unic ce implică revizuirea situației drepturilor omului în toate statele membre ONU. EPU este un proces condus de către stat, sub auspiciul Consiliului pentru Drepturile Omului, care oferă fiecărui stat oportunitatea de a declara acțiunile întreprinse pentru îmbunătățirea situației în materie de drepturile omului în țara vizată și pentru a îndeplini obligațiile ce țin de domeniul drepturilor omului. Fiind unul dintre mecanismele principale ale Consiliului pentru Drepturile Omului, EPU este menit să asigure tratament egal pentru toate statele atunci când se evaluează situația acestora privind drepturile omului.

Situația privind drepturile omului în Republica Moldova a fost revizuită de Consiliul pentru Drepturile Omului pe parcursul celui de-al doilea ciclu al EPU la data de 4 noiembrie 2016.

Obiectivele EPU sunt : perfecționarea situației privind drepturile omului; îndeplinirea obligațiilor și angajamentelor Statului cu privire la drepturile omului și evaluarea dezvoltărilor și dificultăților; consolidarea capacității Statului de a proteja drepturile omului; împărtășirea bunelor practici între State; cooperarea în promovarea și protecția drepturilor omului; încurajarea cooperării depline cu Consiliul, a mecanismelor sale.

Raportul EPU depus de către Oficiul Avocatului Poporului se bazează pe evaluări ale situației drepturilor omului care rezultă din cererile primite de la cetățeni, din monitorizările efectuate de Ombudsman și din informații oficiale furnizate de actorii sociali relevanți. În procesul elaborării Raportului, Ombudsmanul a avut întâlniri de consultare cu exponenți ai celor mai reprezentative ONG-uri din țară. [80, p. 1-3]

Direcțiile urmărite în acest Raport sunt următoarele :

- consolidarea Instituției Naționale de Protecție a Drepturilor Omului (NHRI) conform Principiilor de la Paris;
- drepturile Copilului; asigurarea serviciilor medicale de calitate;

- ✚ calitatea și accesibilitatea apei potabile;
- ✚ independența, transparența și eficiența sistemului judecătoresc;
- ✚ asigurarea condițiilor minime de detenție;
- ✚ prevenirea traficului de ființe;
- ✚ asigurarea egalității de gen;
- ✚ combaterea și prevenirea violenței în familie;
- ✚ asigurarea drepturilor persoanelor cu dizabilități;
- ✚ asigurarea unui trai decent;
- ✚ promovarea și asigurarea drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii

Moldova.

În acest raport au fost elucidate schimbările efectuate în Republica Moldova între cele două cicluri EPU. Totodată, s-au scos în evidență recomandările pentru îmbunătățirea situației în domeniile amintite mai sus.

Ca parte a EPU 2016, care a avut loc la Geneva pe data de 4 noiembrie curent, Republica Moldova a primit 209 recomandări pentru îmbunătățirea situației drepturilor omului, dintre care 175 au fost acceptate; 31 sunt în proces de examinare (până în martie 2017) și 3 nu au fost acceptate.

Cele mai multe recomandări se referă la combaterea discriminării, inclusiv crimelor de ură și prejudecată (29); protecția drepturilor femeilor (26); protecția drepturilor minorităților (14), tortura și relele tratamente (11), combaterea traficului de ființe umane (10), protecția drepturilor persoanelor cu dizabilități (10), consolidarea instituțiilor naționale pentru drepturile omului (9), protecția drepturilor copilului (9).

Vorbind despre situația actuală în domeniul drepturilor omului, menționăm și Obiectivele de Dezvoltare Durabilă (ODD).

Conceptul de ODD s-a născut la Conferința Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Durabilă (Rio+20), în 2012. ODD înlocuiesc cele opt Obiective de Dezvoltare ale Mileniului (ODM) cuprinse în textul Declarației Mileniului, adoptată în septembrie 2000 la ONU.[65]

Cele 8 ținte sunt:

1. reducerea sărăciei extreme și a foametei;
2. realizarea accesului universal la educație primară;
3. promovarea egalității de gen și emanciparea femeilor;
4. reducerea mortalității infantile;
5. îmbunătățirea sănătății materne;
6. combaterea HIV/SIDA, a malariei și a altor boli;

7. asigurarea sustenabilității mediului;
8. crearea unui parteneriat global pentru dezvoltare.

În scopul realizării angajamentului ce reiese din Declarația Milenară, adoptată la Summitul Organizației Națiunilor Unite, accelerării dezvoltării social-economice și implementării Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului în probleme ce țin de reducerea sărăciei, dezvoltarea resurselor umane, asigurarea unui mediu durabil și evaluarea procesului de implementarea a acestora, Guvernul Republicii Moldova a aprobat Hotărârea nr. 288 din 15.03.2005 cu privire la aprobarea Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova până în 2015 și a Primului Raport Național „Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova”. [92]

Ulterior, la Summit-ul privind Dezvoltarea Durabilă din data de 25 septembrie 2015, statele membre ale ONU au adoptat Agenda de Dezvoltare Durabilă - 2030, care include un set de 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă (ODD) pentru a pune capăt sărăciei, pentru a lupta cu inegalitatea și injustiția și pentru a soluționa problemele ce țin de schimbările climatice până în anul 2030.

ODD sau Obiectivele Globale, concepute în baza Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului (ODM), reprezintă opt ținte anti-sărăcie pe care lumea s-a angajat să le realizeze până în anul 2015. ODM adoptate în 2000 au avut drept scop soluționarea unui număr de probleme, inclusiv reducerea sărăciei, foametei, bolilor, inegalității de gen și, accesului la apă și canalizare. ODM au înregistrat un progres enorm, subliniind valoarea unei agende unificate, sprijinite de sarcini și ținte. În pofida acestui succes, umilința sărăciei nu a luat sfârșit pentru toți.

Noile Obiective Globale și Agenda de Dezvoltare Durabilă nu se limitează la ODM-uri, abordând cauzele primare ale sărăciei și necesitatea universală pentru dezvoltare, care este benefică pentru toată populația.

Cele 17 obiective sunt: fără sărăcie ; zero foame; sănătate și stare de bine; educație de calitate; egalitate de gen; apă curată și igienă; energie accesibilă și curată; muncă decentă și creștere economică; industrie, inovație și infrastructură; inegalități reduse; orașe și comunități durabile; consum și producție responsabile; acțiunea asupra climei; viața sub apă; viața pe pământ; pace, justiție și instituții puternice; parteneriate pentru obiective.

Buna funcționare a acestor ODD-uri în spiritul parteneriatului și pragmatismului pentru a face alegerile corecte acum au scopul de a îmbunătăți nivelul de trai, într-un mod durabil, pentru generațiile viitoare. Ele oferă ghidaj și obiective clare pentru adoptare în toate țările din lume, în conformitate cu propriile lor priorități și provocările globale din domeniul mediului general. Aceste Obiective de Dezvoltare Durabilă (ODD) constituie o agendă amplă. Ele abordează

cauzele profunde ale sărăciei și ne aduc împreună pentru a face o schimbare pozitivă pentru noi toți și această planetă. [129]

Obiectivele de Dezvoltare vin ca un mecanism foarte amplu de apărare și asigurare a drepturilor omului.

La 27 iunie 2014, la Bruxelles, liderii Uniunii Europene și Premierul Republicii Moldova – Iurie Leancă, au semnat Acordul de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană.

Prin Hotărârea Guvernului nr. 808 din 7 octombrie 2014, a fost aprobat Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016.

Una din prevederile Acordului de Asociere a fost următoarea: respectarea principiilor democratice, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale, astfel cum sînt proclamate în Declarația Universală a Drepturilor Omului și definite în Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, în Actul final de la Helsinki din 1975 al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, precum și în Carta de la Paris pentru o nouă Europă din 1990, reprezintă baza politicilor interne și externe ale părților și constituie un element esențial al prezentului acord. Combaterea proliferării armelor de distrugere în masă, a materialelor conexe și a vectorilor acestora constituie, de asemenea, un element crucial al prezentului acord.

Republica Moldova s-a obligat să asigure respectarea principiilor respective în procesul de implementare a agendei de reforme interne a Republicii Moldova.

În ceea ce privește asigurarea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului prin cooperarea cuprinzătoare în domeniul protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, această cooperare va include în special:

- implementarea Planului Național de Acțiuni în domeniul drepturilor omului (2011-2014) cu accent pe grupurile cele mai vulnerabile și coordonarea planificării în domeniul drepturilor omului cu procesul bugetar pentru a aloca resurse suficiente pentru implementarea efectivă;
- asigurarea aplicării depline a legilor și reglementărilor împotriva discriminării pe toate motivele, inclusiv a Legii egalității;
- fortificarea capacității Consiliului pentru Prevenirea și Eradicarea Discriminării (Consiliul pentru Egalitate);
- luarea în considerație a recomandărilor structurilor și experților Consiliului Europei referitoare la conformarea cu Convenția - cadru privind protecția minorităților naționale și implementarea acestora în modul convenit cu structurile sau experții menționați mai sus;

- asigurarea implementării efective a Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dezabilități;
- asigurarea executării efective a hotărârilor Curții Europene pentru Drepturile Omului;
- menținerea mecanismelor pre-și extra-judiciare efective pentru soluționarea litigiilor, inclusiv în domeniul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului;
- susținerea accesului la informația cu privire la drepturile cetățenilor și căile de atac adecvate;
- promovarea și sporirea gradului de conștientizare cu privire la drepturile omului și antidiscriminare în sistemul judiciar, organele de ocrotire a normelor de drept și administrație.[2]

1.3. Concluzii la capitolul 1

Generalizând asupra subiectului dezvoltat în acest compartiment al lucrării subliniem că existența drepturilor omului, conținutul lor, validitatea, promovarea și protecția lor, au constituit și constituie subiecte permanente în dezbaterile filosofice, politice și juridice.

În pofida acestui fapt, doctrina autohtonă a acordat prea puțină atenție însăși politicii juridice ca parte componentă a politicii statului, ceea ce s-ar putea explica ca fiind o consecință a inexistenței însăși a unei Concepții oficiale asupra politicii juridice a statului. Prin urmare, devine evidentă sarcina doctrinei de a completa acest gol din teoria autohtonă și de a veni cu propuneri concrete în vederea eliminării lacunei în cauză din sistemul de drept al statului.

Fiind puternic motivați de această necesitate, în lucrarea de față ne propunem ca **scop** să realizăm o cercetare complexă supra politicii juridice în domeniul drepturilor omului în vederea elucidării esenței, valorii și locului acesteia în politica statală a Republicii Moldova și identificarea unor soluții pentru dezvoltarea și sporirea eficienței acesteia.

Întru realizarea acestui scop, trasăm următoarele **obiective de cercetare** :

- cercetarea particularităților modelului contemporan al relațiilor persoanei cu puterea în statul de drept ca premisă importantă pentru conturarea politicii juridice a statului;
- analiza esenței, conținutului și principiilor politicii de promovare a drepturilor omului;
- elucidarea responsabilității reciproce a persoanei și a statului ca principiu indispensabil politicii juridice în domeniul drepturilor omului;
- identificarea formelor de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului

și a subiecților implicați în acest proces (în special, avocatul poporului, agentul guvernamental, ONG-urile);

- analiza principalelor tendințe de dezvoltare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului cu identificarea unor soluții pentru optimizarea și eficientizarea acesteia.

Prin realizarea acestor obiective de cercetare s-au oferit în lucrarea de față unele soluții pentru o importantă **problemă științifică** care a constat în fundamentarea științifică a conceptului de politică juridică în domeniul drepturilor omului, în vederea elucidării conținutului, formelor de realizare, a subiecților implicați și a tendințelor de dezvoltare, fapt ce va contribui la optimizarea și eficientizarea practică a acesteia.

2. POLITICA JURIDICĂ ÎN DOMENIUL DREPTURILOR OMULUI – VALOARE SI CONCEPT

2.1. Conceptul de drepturi fundamentale ale omului

Din cele mai vechi timpuri se știe că omul este elementul principal al unei societăți, întrucât anume datorită omului și pentru el au fost create și promovate drepturi și libertăți.

Dat fiind faptul că tema acestei lucrări este legată de om, drepturile și libertățile acestuia, se impune a fi necesară inițial o analiză a unor asemenea concepte precum: „om”, „individ”, „cetățean”, „personalitate”.

Potrivit *Dicționarului explicativ al limbii române* „personalitate” este persoana cu aptitudini deosebite și cu alese însușiri intelectuale și morale, care se realizează și se manifestă în mod practic prin reușite într-un anumit domeniu de activitate [71]. După cum se poate observa, explicația dată pune accentul pe înțelegerea personalității sub aspect social, pentru că în afara relațiilor sociale, personalitatea apare doar ca o ființă biologică și, prin urmare, conține o caracterizare incompletă.

În accepțiune filosofică „personalitatea” este înțeleasă ca o ființă socială și naturală, dotată cu conștiință, vorbire, abilități creative. La rândul său, „persoana presupune dezvoltarea anumitor proprietăți, abilitatea de a adapta un program de viață personală și, în același timp, nu exclude naturalețea, biologicul, variabilitatea în comportament. În același timp, personalitatea este văzută ca individul uman sub aspectul calităților sale sociale, formate în timpul activităților istorice și a relațiilor publice.

În timp, conceptul de „personalitate”, ca oricare altul, a evoluat odată cu dezvoltarea științei și a civilizației umane. Inițial, „personalitatea”, „persoana” (din latină *persona*) era percepută ca mască, rolul actorului. Începând cu sec. al XVIII-lea, „personalitatea” începe a fi diferențiată de „individ” [236, p. 244]. Diferențierea conceptelor de „personalitate” și „individualitate” a avut loc la un anumit stadiu de dezvoltare a culturii, filosofiei și gândirii sociale. „Individualitatea a fost apreciată ca totalitatea particularităților specifice unui individ sau unei persoane, care deosebesc un individ de altul sau o persoană de alta. Este un mod unic și distinctiv al unei persoane concrete în calitate de subiect al activității independente, formă individuală a vieții social-umane. Personalitatea este de natură socială și individuală în modul său de existență” [71].

În psihologie, conceptul de „persoană” este folosit cu două semnificații [72]:

- 1) orice persoană cu conștiință ;
- 2) o persoană care dispune de un astfel de nivel al psihicului, care o face capabilă să controleze comportamentul și dezvoltarea sa mentală.

Vorbind despre „om”, precizăm că este un concept mai larg, cu un pronunțat caracter „antropologic”, decât „persoana”. În conceptul de „om” este subliniată fiziologia, începutul natural, instinctul. Personalitatea, desigur, nu este lipsită de unitatea social-biologică complexă. În caracterizarea acesteia, nu putem pierde din vedere integritatea ei, formarea calităților speciale care o disting de alte persoane. Personalitatea este unică în cadrul diferitor manifestări ale sale, dar concentrează în sine un fel de realizare în dezvoltarea omului ca ființă, în primul rând, generică și, în al doilea rând, individuală.

Omul, ca ființă rațională, născută liberă, ca măsură a tuturor lucrurilor, considerat ca scop și niciodată ca mijloc, reprezintă valoarea supremă pe care ar trebui să se concentreze tot ce înseamnă scopuri ale societății organizate politic în stat [224, p. 26].

Conceptul de „cetățean” are, de asemenea, caracteristici distincte bine-cunoscute de alte concepte similare ca conținut. Cetățeanul este perceput ca o persoană, care aparține unui stat, care se bucură de drepturi civile și politice și care are anumite obligații față de acel stat. Altfel spus, cetățeanul are drepturi și obligații depline și are anumite responsabilități juridice, care sunt inerente în contextul organizării juridice și politice a statului.

Analiza comparativă efectuată oferă posibilitatea de a concluziona că cel mai extins și general este conceptul de „om”. „Personalitatea” reflectă calitățile funcționale dezvoltate și personale specifice omului ca o ființă generică. Termenii „individ” și „personalitate” subliniază separarea, autonomia, indivizibilitatea. În conceptul de „cetățean”, accentul se pune pe existența unui pachet de drepturi și obligații inerente omului în legătură cu afilierea sa juridică și politică și participarea în relațiile civile și juridice.

În literatura juridică științifică se afirmă că expresiile „persoană”, „individ” sau „personalitate”, „drepturile omului”, „drepturile individului” sau „drepturile persoanei” pot fi folosite ca identice, cu excepția cazului în care nu este vorba de „personificarea drepturilor”. În același timp, se diferențiază „drepturile cetățenilor”, deoarece acestea se referă la „drepturile persoanelor asociate cu guvernul”. Un concept generalizator totuși, este considerat a fi „dreptul persoanei”, care include drepturile omului și drepturile cetățeanului [215, p. 58].

În viziunea noastră, o relevanță deosebită prezintă expresia „drepturi ale omului”, privită ca o generalizare pentru conceptele de „drepturi ale omului” și „drepturi ale cetățeanului.” În general, problema relației dintre drepturile omului, persoanei, cetățeanului este una dintre cele importante, deoarece aceste concepte sunt utilizate nu numai în teoria dreptului, dar și în alte ramuri ale științei juridice, politice, sociologice etc.

Referitor la conceptul de „drepturi”, potrivit cercetătorilor, acesta este un concept ce furnizează tranziția logică între principiile care ghidează activitățile individului și cele care

ghidează relațiile acestuia cu alții, este conceptul care protejează morala individuală într-un context social, este legătura între codul moral al individului și codul legal al societății, între etică și politică [181, p. 219].

Drepturile omului reprezintă o reflectare în legislație a creanțelor sale legale în relație cu alți cetățeni, stat, autoritățile acestuia, funcționari, bazate pe cunoașterea și înțelegerea în societatea dată a dreptului.

În viziunea cercetătorului A. Năstase, drepturile omului sunt acele prerogative conferite de dreptul intern și recunoscute de dreptul internațional fiecărui individ, în raporturile sale cu colectivitatea și cu statul, ce dau expresie unor valori sociale fundamentale și care au ca scop satisfacerea unor nevoi umane esențiale și a unor aspirații legitime, în contextul economic, social, politic, cultural și istoric dat al unei societăți [127, p. 18].

Într-o altă opinie, drepturile omului în sens subiectiv sunt prerogative conferite de lege subiectului titular de a adopta o anumită conduită și de a pretinde altora desfășurarea unei conduite corelative adecvată dreptului său. În temeiul acestora titularul dreptului poate să desfășoare o anumită conduită în scopul valorificării unui interes personal, în acord cu interesul obștesc și cu normele de conviețuire socială [114, p. 58]. Rezultă că „dreptul”, ca prerogativă, constituie atributul unei persoane ce este titularul său sau subiectul acestui drept. De aici și denumirea de „drept subiectiv” – adică al titularului sau al subiectului [13, p. 112].

Din punct de vedere juridic, conceptul de „drepturi ale omului” se referă la drepturile subiective ale persoanei, care privesc poziția sa în raport cu puterea publică și ceilalți oameni, dar ele constituie și o veritabilă instituție juridică, formată dintr-un ansamblu de norme interne și internaționale ce au ca obiect de reglementare promovarea și garantarea drepturilor și libertăților omului, apărarea acestora împotriva abuzurilor statelor și a pericolelor de orice natură [161, p. 3-4].

Dat fiind faptul că drepturile și libertățile omului și ale cetățeanului sunt reglementate în plan intern de dreptul constituțional (fiind în același timp și obiect al reglementărilor de drept internațional public), acestea au fost calificate ca fiind *fundamentale*. În acest sens, cercetătorii aduc câteva argumente [124, p. 165]:

a) Sunt drepturi subiective – drepturile fundamentale ale cetățenilor nu constituie o categorie de drepturi deosebite prin natura lor de celelalte drepturi subiective. La fel ca și orice drept subiectiv ele constituie o anumită facultate recunoscută de dreptul obiectiv unei persoane de a adopta o anumită conduită juridică sau de a cere celorlalte subiecte o atitudine corespunzătoare și de a beneficia de protecția și sprijinul statului în realizarea pretențiilor sale legitime.

b) Sunt drepturi esențiale pentru cetățeni – constatând că drepturile fundamentale sunt drepturi subiective, nu înseamnă că se neagă utilitatea categoriei drepturilor fundamentale cetățenești; aceasta deoarece, deși nu au un specific propriu nici din punct de vedere al naturii juridice și nici al obiectului lor, drepturile fundamentale ale cetățenilor își justifică pe deplin existența ca o categorie distinctă de celelalte drepturi subiective datorită importanței economice, sociale și politice pe care o au.

c) Datorită importanței lor sunt înscrise în acte deosebite, cum ar fi declarații de drepturi, legi fundamentale (constituții) – deoarece au această poziție importantă în cadrul drepturilor subiective, drepturile fundamentale sînt cuprinse în textul Constituției, care le investește cu garanții juridice speciale. Deoarece normele constituționale se găsesc în fruntea ierarhiei celorlalte norme juridice, acestea trebuiesă fie conforme cu normele constituționale.

Ținând cont de cele relatate, prin noțiunea de *drepturi fundamentale* cetățenești se desemnează acele drepturi ale cetățenilor care, fiind esențiale pentru existența fizică, pentru dezvoltarea materială și intelectuală a acestora, precum și pentru asigurarea participării lor active la conducerea statului, fiind garantate de însăși Constituția statului [74, p. 151] și de legile interne ale acestuia [60, p. 12].

La rândul său, prof. V. Popa, menționând că drepturile fundamentale sunt cele mai „esențiale pentru existența și libera dezvoltare a personalității”, definește drepturile și libertățile fundamentale ca „drepturi subiective ale cetățenilor, esențiale pentru existența și libera dezvoltare a personalității umane, drepturi stabilite și garantate prin constituție și legi” [143, p.131]. În același context, prof. I. Guceac subliniază că „drepturile fundamentale ale omului reprezintă o categorie distinctă de drepturi subiective, esențiale, care în ansamblul lor formează o instituție juridică de drept constituțional, ale cărei norme de drept, sunt consacrate în Constituție” [86, p. 91].

Un alt aspect ce necesită atenție în contextul dat privește conceptele de „drept” și „libertate”, care sunt strâns legate între ele. În practica constituțională a statelor, se utilizează frecvent aceste noțiuni. Bunăoară, Constituția Republicii Moldova [45] folosește termenul „drept” pentru a desemna dreptul la viață și la integritate fizică și psihică (art. 24), dreptul la apărare (art. 26), la libera circulație (art. 27) etc.

Pe de altă parte, noțiunea de „libertate” este folosită pentru a desemna libertatea individuală și siguranța persoanei (art. 25), libertatea conștiinței (art. 31), libertatea opiniei și a exprimării (art. 32) etc. În acest sens, doctrina precizează că atât noțiunea de „drept”, cât și cea de „libertate” desemnează drepturi fundamentale, între ele neexistând diferențe majore, chiar dacă le regăsim nuanțate în reglementările în vigoare.

Mai mult, se susține că din punct de vedere juridic dreptul este o libertate, libertatea este un drept, iar între cei doi termeni nu există deosebiri de natură juridică, ele reprezentând în realitate o singură noțiune juridică, denumită frecvent libertăți publice [74, p. 154]. Prin expresia libertăți publice trebuie să se înțeleagă atât libertățile, cât și drepturile umane, dar care aparțin dreptului public, mai ales dreptului constituțional și care se bucură de un regim juridic aparte [100, p. 106].

În același sens, V. Zaporojan susține că nu există deosebiri între acestea, deoarece dreptul este o libertate, iar libertatea este un drept [176, p. 447-448]. Garantarea ambelor categorii de drepturi fundamentale presupune acțiuni concrete din partea statului.

Ca și drepturile fundamentale, libertățile publice – sunt drepturi subiective, consacrate în legile fundamentale ale statelor alături de drepturile fundamentale ale omului. Spre deosebire de acestea, ele sunt însă considerate prerogative recunoscute și garantate juridic, situându-se, în consecință, în planul dreptului pozitiv. În doctrină se susține în acest sens că „libertățile publice asigură securitatea individului, constituind adevărate creanțe ale acestuia față de stat” [70, p. 20].

În general, dreptul ca sistem reglementar-normativ, cuprinde un set de reguli, idei și relații, care stabilește, sprijinit de mijloacele puterii, procedura de organizare, control și protecție a comportamentului uman [246, p. 7].

Dreptul poate fi un instrument de abilitare a cetățenilor cu aceste drepturi și libertăți fundamentale, care într-o societate democratică sunt privite ca o parte integrantă a vieții. Cu toate acestea, unii autori avertizează că dreptul poate fi folosit ca un instrument de tiranie, așa cum a avut loc de-a lungul secolelor în multe societăți. O altă teză importantă, în ciuda notorietății sale, este legătura strânsă a drepturilor/libertăților cu responsabilitățile omului. Anumite persoane, exercitând drepturile lor sunt, în același timp, interdependente. Fiecare are datoria de a nu încălca drepturile altor persoane.

„Libertatea” în calitatea sa de categorie filosofică ce cuprinde un set de valori care reflectă realizările umanității, dezvoltate prin revoluții și reforme. În concepția filosofică, libertatea este capacitatea de a face ceea ce vrei, or altfel spus, libertatea voinței [117, p. 26].

Potrivit filosofilor, omul se naște cu anumite libertăți, or omul prin natura sa este înzestrat cu drepturi naturale. În legătură cu aceasta, filosoful rus I. Iliin scria: „Valoarea aflată la baza dreptului natural este viața demnă, independentă în interior și liberă în exterior a multor spirite individuale ce constituie omenirea. O astfel de viață e posibilă doar în forma echilibrului pașnic și organizat al cercurilor subiective; echilibru care asigură fiecăruia posibilitatea unei vieți spirituale demne” [220]. La rândul său, I. Pocrovschii consideră că drepturile inalienabile ale omului, prin sursă și prin cea mai importantă parte a esenței lor, se îndreaptă spre om ca persoană

spirituală, și în acest sens nu ating politica, dar mai întâi de toate începuturile morale și spirituale ale oamenilor. Poziția lui I. Pocrovskii „permite prin problematica existentă, cu privire la politică și putere, să sublinieze în toată masa de drepturi ale omului, legătura centrală și esențială dintre acestea și principiile morale” [259, p. 300].

În context, este important a delimita noțiunile „libertate” și „drepturi și libertăți ale omului”. În primul caz, libertatea este percepută într-un sens filosofic mai larg, ca o caracteristică a posibilității omului și a comunităților sociale de a acționa, de a se manifesta independent în corespundere cu voința lor, cu felul lor de a vedea lucrurile. Libertatea este o condiție iminentă pentru constituirea, dezvoltarea și realizarea personalității și a societății. Libertățile omului reprezintă o noțiune constituțională și de drept mai îngustă, identică cu statutul obiectiv și cu dreptul subiectiv al individului concret de a acționa în limitele restrânse ale legii.

Astfel, din punct de vedere juridic, libertatea este înțeleasă ca o posibilitate de definire a comportamentului uman, fixată în Constituție sau în alt act legislativ (de exemplu, libertatea de exprimare, libertatea religiei etc.). Categoria „libertate” este una apropiată conceptului de „drept” în sens subiectiv, dar libertatea juridică nu are un mecanism clar de implementare.

Libertatea presupune fixarea în lege a posibilității de a recurge la un comportament alternativ. De aici, protecția drepturilor și libertăților omului este protecția capacității sale alternative de a realiza drepturile fixate în lege.

În literatura de specialitate este evidențiată libertatea spirituală, morală, legală, internă și externă etc. Libertatea nu este doar un atribut al personalității: poporul, clasa, națiunea, de asemenea, sunt purtătorii libertății, subiecții săi. Un concept larg al libertății sociale include toate tipurile de concepte, atât libertatea individuală, cât și libertatea societății. Deși nu se opune, în general, dialecticii individuale și generale în înțelegerea libertății, observăm că fără libertate personală este imposibil de imaginat libertatea socială. Deficitul de structuri de personalitate a spațiului de libertate este transformat în eșec public. În consecință, fără libertatea socială și libertatea în societate este greu de imaginat libertatea individuală. Este vorba despre libertatea unei persoane civilizate, care singură exercită un control asupra sa, asupra comportamentului său, dar care reflectă în aceasta o măsură specifică de răspundere juridică.

Libertatea implică responsabilități și obligații [114, p. 75]. Este important de menționat existența drepturilor și obligațiilor reciproce ale omului și statului, mai ales în vremuri de reformă și perioada post-reformă. În acest sens, N.I. Matuzov precizează că „în condițiile unei crize sistemice profunde, însăși instituția de drepturi și libertăți ale omului este supusă unor încercări dificile, verificări de viabilitate și rezistență. Pe de o parte, societatea a conștientizat

importanța, valoarea și necesitatea drepturilor naturale (inalienabile) ale omului oferite de la naștere, pe de altă parte, din punct de vedere obiectiv, aceasta nu este în măsură să ofere garantarea eficientă a acestora” [250, p. 22-23].

Referindu-ne în general la problematica subiecților drepturilor omului, trebuie menționat că aceasta este una ambiguă. Sub aspect istoric, reiterăm că, în cadrul unei societăți în care majoritatea covârșitoare a indivizilor – sclavii sunt considerați „unelte necuvântătoare” [123, p. 33], ideile de promovare egală a condiției umane nu s-au putut reflecta și pe plan economic, politic, social sau cultural.

Aceasta nu s-a întâmplat nici în Evul Mediu, când filosofi creștini au încercat să dezvolte teoria în cauză, pornind de la *Decalogul* cu cele zece porunci și enunțând în acest mod anumite drepturi individuale fundamentale. Ideile și concepțiile exprimate în operele unor filosofi și juriști de prestigiu și-au făcut loc cu mult mai târziu în numeroase documente cu caracter constituțional care au pus în evidență o concepție pe deplin elaborată și structurată cu privire la drepturile și libertățile omului. Convingerea că individul, ca ființă umană, dispune de drepturi iminente, intrinseci acestei calități, deși are origini îndepărtate, mai ales în concepția creștină asupra omului, în filosofia politică și juridică s-au impus mult mai târziu, atunci când condițiile social-politice, impunătoare la un moment dat, au îngăduit-o.

Sintetic, se poate susține că recunoașterea subiectului drepturilor omului a urmat calea de la „privilegiat” la „neprivilegiat”. În antichitate, un astfel de subiect „privilegiat” era omul liber, spre deosebire de sclavi; în Evul Mediu, cercul subiecților privilegiați s-a extins, dar s-au pus restricții de castă; în timpurile moderne un astfel de subiect privilegiat a devenit cetățeanul.

Prin urmare, abia în zilele noastre omul, fără „deosebire de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie”, este recunoscut ca purtător al tuturor drepturilor (art. 2 din Declarația Universală a Drepturilor Omului).

În același timp, este important că paralel cu extinderea cercului de titulari individuali ai drepturilor omului, s-a format un cerc colectiv de subiecți. În sec. al XVI-lea apar primele norme internaționale cu privire la apărarea minorităților naționale și religioase (prevederile Păcii de la Augsburg din 1555). Prin aceste reglementări religia catolică și cea protestantă (luterană) erau privite ca religii egal îndreptățite. Liga Națiunilor a creat un sistem de tratate pentru protecția minorităților din țările nou apărute, mai ales după prăbușirea Imperiului Austro-Ungar. Mișcările anti-coloniale din anii 50-60 ai secolului trecut, au dus la apariția drepturilor popoarelor, în special, la autodeterminare și dezvoltare.

În prezent, în literatura de specialitate se susține că subiect al drepturilor omului a devenit și comunitatea internațională, căreia îi aparțin drepturi asupra spațiului cosmic, informațiilor

științifice și tehnice, progreselor înregistrate cu privire la un mediu sănătos și echilibrat. S-a sugerat, totodată, că subiect al drepturilor omului poate fi și întreaga omenire în ansamblul ei.

Acest punct de vedere este controversat, deoarece scopul formării conceptului drepturilor omului este apărarea indivizilor de puterea arbitrară a statului. Prin urmare, omenirea în ansamblu nu poate fi opusă puterii guvernamentale și, respectiv, nu poate fi subiect al drepturilor omului. Cu toate acestea, printre subiecții colectivi pot fi menționați minoritățile etnice, lingvistice și religioase și popoarele (națiuni). Este important de remarcat că minoritățile și popoarele sunt considerate atât subiecți individuali, cât și colectivi, în funcție de conținutul drepturilor recunoscute. Dacă vorbim despre asemenea drepturi, care le sunt garantate, precum dreptul la autodeterminare, de a-și păstra limba maternă, de a păstra obiceiurile, instituțiile culturale, atunci minoritățile și popoarele intervin ca un subiect colectiv. Iar dacă vorbim despre înzestrarea reprezentanților acestor minorități și popoare cu drepturi egale cu a reprezentanților altor comunități și populația în ansamblu, atunci reprezentanții minorităților apar ca subiecți colectivi ai drepturilor omului.

Astfel, din categoria subiecților individuali ai drepturilor omului, fac parte indubitabil persoana și cetățeanul, statutul juridic al fiecăruia fiind diferit [114, p. 63].

În acest sens, în *Declarația Universală a Drepturilor Omului* cuvântul „cetățean”, prezent de altfel și în Declarația revoluției franceze, face referire la subiectul „privilegiat”, fiind atestat doar o singură dată. Articolul 25 din *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice* din 1966 reglementează următoarele: „orice cetățean are dreptul și posibilitatea de a lua parte la conducerea treburilor publice, de a alege și de a fi ales, de a avea acces la funcțiile publice”. Faptul că în *Declarația Universală a Drepturilor Omului* se folosește doar cuvântul „persoană”, se explică prin aceea că este utilizat anume pentru a desemna „cetățeanul”, „care comunică în toate sferele sociale, care poartă un caracter juridic”.

Divizarea în drepturi și libertăți ale omului și cetățeanului, consacrate în *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, este explicată de către specialiști ca o necesitate de îndepărtare de dreptul tradițional socialist care prevedea conceptul de „cetățean” (în unele cazuri conceptul de „muncitor”), care primea drepturile sale în „dar” din partea puterii guvernamentale.

Pe de altă parte, trebuie precizat că titulari ai drepturilor omului sunt diferite categorii de persoane, precum: copii, femei, persoane în vârstă și cu handicap, refugiați, apatrizi, persoane cu boli psihice, muncitori migranți și familiile lor. De asemenea, drept subiecți mai sunt și prizonierii de război, persoanele rănite și bolnavii de pe câmpul de luptă, civilii (Convenția de la Geneva din 1949).

Revenind la problema omului ca valoare socială supremă, care de altfel este strâns legată

de calitate acestuia ca titular de drepturi și libertăți, reiterăm opinia lui V. M. Sîrîh potrivit căreia „recunoașterea omului drept valoarea socială supremă, dacă nu poartă un caracter pur decorativ și declarativ, ar trebui să fie promovată în mod constant, prin întregul sistem al legislației în vigoare, prin oferirea personalității, în primul rând, a posibilității maxime de libertate în acțiuni și gândire și, în al doilea rând, printr-o protecție eficientă față de orice încălcare atât din partea indivizilor separați, precum și din partea statului și a funcționarilor săi” [268, p. 35].

Așadar, putem susține că drepturile și libertățile sunt fixate, punctează și reflectă în general, progresele în dezvoltarea gândirii umane, în activitatea practică a statului și a autorităților sale. Această teză reprezintă un principiu de bază în înțelegerea drepturilor și libertăților omului.

În condițiile moderne există toate motivele să ne concentrăm atenția asupra cercetării drepturilor și libertăților reale în Republica Moldova, pentru că există multe probleme în domeniul încălcării drepturilor și libertăților, fapt confirmat în viața de zi cu zi. Istoria ne arată că este nevoie de eforturi continue pentru suportul și protecția drepturilor și libertăților omului. Fiecare generație răspunde la provocarea eternă a istoriei, asociată cu apărarea acestor valori deosebite precum sunt libertățile și drepturile omului. Într-adevăr, „drepturile omului” și „drepturile personalității” au nevoie de reproducere, protecție în fiecare etapă istorică a dezvoltării umane.

Remarcăm faptul că drepturile și libertățile omului sunt niște categorii care se dezvoltă, se realizează în aproape toate sectoarele legislației. Prin urmare, în ceea ce privește drepturile și libertățile ar trebui să fie promovată o anumită politică care ar uni într-un singur sistem problemele existente și, cel mai important, ar indica modalitățile și căile de rezolvare.

Indiferent de diferitele puncte de vedere, studiul drepturilor și libertăților omului implică concomitent și dezvoltarea omenirii în ansamblu. Această realizare este superioară invențiilor și descoperirilor oamenilor de știință din diferite epoci istorice. Pentru ce este nevoie de a inventa roata, energia electrică, calculatorul, de a opera zboruri în spațiu, de a duce lupta împotriva bolilor periculoase, pentru ce, în general, omenirea are nevoie de progres ?

Răspunsul poate fi unul: în scopul de a îmbunătăți condițiile umane în lume, pentru a le face mai confortabile, stabile, garantate și, în același timp, pentru a încerca să ne apropiem de misterul vieții și de planeta pe care locuiește omul. Cu toate acestea, toate realizările, progresul general al civilizației, dobîndesc o realitate umană, atunci cînd sunt utilizate de către indivizi concreți în timpul vieții în baza legii.

2.2. Modelul contemporan al relațiilor persoanei cu puterea în statul de drept

Perspectivile dezvoltării democratice a societății în mare măsură depind de natura relațiilor dintre persoană și stat. Importanța statului pentru o societate organizată, este determinată de independența lui relativă și autonomia în raport cu omul și societatea, de pârgăile de influență (monopol) pe care le deține asupra relațiilor sociale [34, p. 28].

Ideea statului bazat pe domnia legii/dreptului a inspirat gânditorii din antichitate în căutarea unei vieți sociale mai desăvârșite. În acest sens, Aristotela scris: „Acolo unde lipsește puterea legii, nu-și are locul nici o formă a orânduirii statale”; „Acolo unde puterea se bazează pe violență și dezordine – stat nu există”, a accentuat Cicero. Mai târziu, Nicolo Machiavelli a subliniat că: „Scopul statului constă în asigurarea fiecăruia de a se folosi liber de avere și securitate”.

Astfel, principalele idei care au stat la baza conceptului statului de drept au fost expuse încă de gânditorii antici. Printre acestea mai pot fi menționate: „existența puterii legii ca o corelație dinte forță și drept” (Aristotel); „corelația dintre dreptul natural și dreptul determinat de voința membrilor societății” (Democrit, sofistii); „egalitatea oamenilor conform dreptului natural” (sofiștii, juriștii romani) [67, p. 53].

Autorul român Gh. Boboș precizează în context că „fundamentarea teoretică a statului de drept se bazează pe teoria autolimitării puterii de stat, potrivit căreia statul acordă drepturi subiective cetățenilor, drepturi care se îndreaptă uneori împotriva sa, iar în relațiile externe statul trebuie să respecte normele de drept internațional” [23, p. 51].

În prezent, studierea problemelor protecției drepturilor și libertăților omului, în baza și cu ajutorul unui arsenal de mijloace proprii politicii juridice în domeniul drepturilor omului implică necesitatea aprobării unui model modern de relații între individ și putere. De fapt, sporirea eficienței activității de protecție a drepturilor persoanei necesită indubitabil modificarea stilului, formelor, precum și a naturii interacțiunii dintre persoană și stat [34, p. 29].

Statul de drept, desigur, dispune de un set de criterii, parametri proprii, dar poate unul dintre cele mai importante, constă în executarea sistematică, respectarea necondiționată și protecția eficientă a drepturilor și libertăților omului [224, p. 27; 225, p. 95].

În istoria doctrinelor juridice, a teoriei dreptului și statului, problematica personalității, statului și a puterii, a ocupat întotdeauna un loc special. Orice doctrină abordează aseastă problematică, oferind o variantă/versiune proprie asupra condițiilor necesare și admisibile pentru interacțiunea personalității cu statul. În prezent, există mai multe teorii moderne, ce fundamentează metodologic esența relațiilor de putere. Formal, diferite concepte pot fi grupate în liberale, radicale, conservatoare, care în condițiile actuale, tot mai mult sunt utilizate cu prefixul

„neo”[266, p. 258-259].

În încercarea de a contura modelul de relații dintre stat și persoană propriu unui stat de drept, către care tinde și Republica Moldova, precizăm că „vechiul concept al relațiilor dintre stat și persoană astăzi nu este oportun și nici valabil. Viciul său principal a constat, în primul rând, în faptul, că îi da prioritate statului și nu personalității; personalitatea, contrar declarațiilor grandilocvente, apărea nu ca scop, ci ca un mijloc. Chiar și noțiunea de personalitate, mult timp, nu a fost în topul lexiconului științific și socio-politic” [250, p. 475]. Prin urmare, punerea în aplicare a acestui concept nu a lăsat loc nici pentru drepturi și libertăți, nici propriu-zis pentru personalitate.

Tabloul contemporan al lumii este însă total diferit, iar noul secol marchează pentru Republica Moldova un proces de căutare și afirmare a valorilor universale. Pe cale de consecință, Moldova contemporană se confruntă cu provocări care nu au fost abordate de-a lungul sec. al XX-lea. Ca element esențial s-a reliefat constituirea relațiilor acceptabile pentru personalitate, în care o importanță deosebită o are domnia dreptului, libertatea, legalitatea, respectul și demnitatea personalității, nesuprimarea indivizilor din partea puterii, ci parteneriatul și dialogul constructiv cu aceștia.

În contextul dat, trebuie să precizăm că în noile condiții democratice, tot mai mult în literatura de specialitate se vehiculează cu ideea că raporturile persoanei cu puterea sunt guvernate de o serie de principii de factură constituțională, precum [230, p. 746]:

- generalitatea și inviolabilitatea drepturilor și libertăților omului;
- acțiunea directă a drepturilor și a libertăților omului și cetățeanului;
- obligația statului de a recunoaște, a respecta și proteja drepturile și libertățile omului și cetățeanului;
- garanțiile statale ale egalității în drepturi și libertăți ale omului;
- dreptatea;
- unitatea drepturilor și obligațiilor;
- responsabilitatea reciprocă a puterii și a persoanei.

Desigur, pentru conștientizarea, promovarea și realizarea acestor principii este nevoie de timp, schimbări semnificative în conștiința moldovenilor, dar care nu trebuie să vină din lozincile promovate din interiorul și din afara țării, dar să ia naștere în baza voinței individuale, convertindu-se în voință colectivă:

1. Una din cele mai importante condiții în concepția modernă a relațiilor dintre persoană și stat se prezintă **schimbarea principală a stării omului în spațiul relațiilor**

politico-juridice. Această schimbare are o semnificație dublă.

„Activitatea omenească se poate considera ca fiind reglementată de un sistem complex de norme; și, într-adevăr, în orice fază istorică găsim un astfel de sistem”, susținea marele jurist italian Giorgio del Vecchio [67, p. 45].

În primul rând, este necesar de a consolida poziția antropocentrică a persoanei. Desigur, sensul, destinația, valorile statului se pot schimba în funcție de anumite perioade concrete de statornicire, dezvoltare și declin. În același timp, există valori de ordin supranațional, care necesită o atenție distinctă. Astfel, indiferent de formele istorice ale statului, de gradul de dezvoltare a autoritarismului sau a democrației, persoana dispune de valori intrinseci printre care conștientizarea individuală a predestinației sale, dar care nu este realizabilă în afara formelor colective de organizare a societății umane [266, p. 260].

Statul îndeplinește o serie de funcții, care în cele din urmă sunt direcționate sau trebuie să fie direcționate spre amplasarea demnă și liberă a persoanei în sistemul relațiilor sociale, altfel spus, spre garantarea, realizarea și protecția drepturilor omului [53, p. 26; 253, p. 58; 254, p. 28]. Cu regret, Republica Moldova în perioada contemporană nu îndeplinește eficient aceste funcții. Neîndeplinirea funcției de protecție a persoanei și, în același timp, supratutela, duc în cele din urmă la o intervenție totală în sfera relațiilor personale, în spațiul existenței individuale [34, p. 29].

Prin urmare, după cum menționează prof. Gh. Costachi, și noi susținem această opinie, conceptul statului de drept privește nu numai raporturile între stat și drept, dar și raporturile între puterea de stat, societate și individ. Astfel, o problemă primordială a statului de drept rămâne a fi cea a limitării acțiunii statului în raporturile dintre stat și cetățean, în care ambii sunt subiecte de drept. Un aspect al problemei relațiilor dintre cetățean și stat este cel al libertății, al limitării acțiunii statului asupra drepturilor sale. Un postulat fundamental al teoriei statului de drept este că statul poate fi legat prin drept, adică organele și funcționarii statului pot fi limitați în acțiunea lor prin norme juridice, pe care nu le pot încălca fără să răspundă, adică fără să suporte sancțiunea ce se aplică oricărui subiect de drept atunci când încalcă legea [51, p. 4].

Pe de altă parte, dl profesor atrage atenția că în prezent, „statul nu mai dispune de puteri absolute asupra indivizilor aflați sub jurisdicția sa, ci, dimpotrivă, el este obligat să respecte drepturile acestora, consacrate prin norme internaționale. Suveranitatea statului este limitată de normele juridice internaționale în materia drepturilor omului, pe care statul este obligat să le respecte... limitarea suveranității unui stat în acest domeniu nu se face în favoarea unui alt stat, dar în favoarea indivizilor și a drepturilor acestora” [59, p. 42].

În acest sens, destul de juste sunt și afirmațiile savantului rus N. Matuzov, care se

întreabă retoric: „Pentru ce trebuie puterea, în cazul în care nu „tutează” și nu protejează cetățeanul, adică nu-și îndeplinește funcția de bază? Problema principală constă în scopuri, metode și condiții concrete. Nu este bine atunci când puterea se distanțează de persoană, declinandu-și orice responsabilitate pentru existența și supraviețuirea acesteia. Și mai rău este în cazul în care „grija” puterii față de „cetățenii” săi se extinde atât departe, încât acest „tutorat” se transformă în control total asupra lor. În acest caz, suveranitatea individului – devine mai mult o ficțiune. Soluția ar fi căutarea unei combinații rezonabile a acestor forme de abordare în favoarea individului” [250, p. 476-477]. Conștientizarea acestor momente, în viziunea noastră, constituie un pas important în construcția unui nou model de interacțiune între persoană și stat în Republica Moldova [34, p. 30].

Ideea centrală a acestui model privește recunoașterea priorității persoanei și a drepturilor acesteia ca valoare supremă față de stat. Literatura de specialitate reflectă diferite puncte de vedere asupra acestei probleme. De exemplu, I. Lukașciuk scrie: „Importanța recunoașterii drepturilor omului ca valoare supremă este deosebit de evidentă, ținând cont de legitatea generală: interesele statului, în măsura în care ele reprezintă interesele societății în ansamblu, vor fi întotdeauna o prioritate. Fără aceasta nu poate fi nici societate, nici stat. <...>. Recunoașterea priorității drepturilor și intereselor unei persoane asupra drepturilor societății ar încălca unul dintre principiile de bază ale democrației, potrivit căruia exercitarea de către persoană a drepturilor sale nu ar trebui să încălce drepturile și interesele legitime ale altora” [243, p. 11].

În același context, A. Kovler menționează că confirmarea priorității drepturilor și libertăților omului asupra drepturilor colective, fie o națiune, stat, comunitate internațională – este un fenomen universal și ireversibil [229, p. 465]. Este de dorit să fie împărtășit complet acest punct de vedere, deoarece nu se poate inventa nimic mai eficient pentru a împiedica/limita statul și puterea acestuia, decât prioritatea drepturilor și libertăților omului față de celelalte drepturi. O astfel de stare a interacțiunii dintre persoană și stat mai trebuie să fie și atinsă. O piedică serioasă în acest sens, cât n-ar fi de paradoxal, nu sunt numai relațiile stabilite, deprinderile de a nu observa problemele persoanelor luate individual dar, de asemenea, și persoana, poziția ei insuficient de activă în protecția drepturilor sale, în utilizarea normelor juridice existente pentru apărarea și promovarea propriului său interes.

Despre prioritatea drepturilor și libertăților omului se poate vorbi ca de un principiu, o oportunitate benefică, o șansă care trebuie pusă în aplicare, într-o confruntare dificilă cu tot ce este negativ, ceea ce nu permite instaurarea respectului, demnității și libertății persoanei în cadrul societății noastre [34, p. 30]. Pentru aceasta este necesară debarasarea de admirația față de orice structură social-politică, ce susține interpretarea anti-antropocentrică a locului și rolului

persoanei în sistemul social. "Prin urmare, este extrem de dezgustător ca o teorie politică sănătoasă să se întroneze, indiferent de forma de guvernare, la gradul de dogmă religioasă, fiind subiect al credinței și considerat ca adevăr absolut" [275, p. 106]. Obiectul credinței poate fi doar Dumnezeu, persoana însăși, viața ei, bunăstarea, și nicidecum sistemul de stat sau politic.

În al doilea rând, este necesară modificarea orientării activității și conștiinței persoanei în spațiul relațiilor de putere. În timp, s-a creat o situație de non-rezistență a persoanei față de influența statului. În viziunea noastră, aceasta trebuie depășită dacă dorim cu adevărat libertate, respect, demnitate [266, p. 262].

Un loc foarte important în acest caz îi revine ideii de rezistență a persoanei față de stat, de depășire a extensivității sociale în dezvoltarea relației persoană-putere. Perfecționarea statului înseamnă slăbirea presiunii asupra personalității. Desigur, aceasta nu presupune, în opinia noastră, revolte sociale, revoluții generatoare de dictaturi, suferințe umane și privări de viață. Perfecționarea statului trebuie să cuprindă un proces de consolidare a lui, deoarece se îmbunătățește situația persoanei, se consolidează statutul ei juridic [266, p. 262].

Nemulțumirea populară, răscoalele, tulburările sociale sunt reversul incapacității de a organiza o relație armonioasă cu statul, de a-l forța să respecte personalitatea, pentru a reduce sau chiar a elimina presiunea asupra ei [34, p. 30].

2. Obținerea libertății și adevărului de către personalitate. Este vorba despre libertatea personală, civilă, politică. Elementul central al învățăturii lui Ch.L. Montesquieu a fost doctrina libertății politice, care este imposibilă fără libertatea individuală. În acest sens, însăși principiul separațiilor puterii în stat, implică în sine libertatea politică [266, p. 263].

Politica și puterea sunt derivate din „trupul poporului”. Cum este poporul – astfel este puterea. Dacă nu există libertate interioară ca abilitate de a fi descătușat și deschis către lume, fără inconveniente pentru alte persoane, atunci căutarea libertății civile și politice va fi nepromițătoare. În acest context, rămâne un gol nemulțumirea arhetipală față de putere, separarea "pe sine însuși" de "ea", reflectată mai des la nivelul subconștientului și, în același timp, credința inexplicabilă față de conducători ca salvatori ai neamului la fiecare etapă a dezvoltării sale sociale.

Cu regret, credința este nu în propria lor putere de a înfrâna statul în caz de necesitate, ci în marile schimbări care pot avea loc într-un mod miraculos. Particularitatea mentalității poporului nostru duce la o permisivitate totală din partea puterii, care de cele mai dese ori implică ignorarea legii și chiar încălcarea ei. De multe ori, oamenii care încalcă legea, nu acceptă inevitabilitatea răspunderii și a pedepsei pentru aceasta. Cel mai grav e că omul nu conștientizează propriul comportament, ca o condiție a libertății lui, ci doar așteaptă un

"comportament corect" din partea altor persoane. Astfel, prin poziția lor de viață, indivizii de multe ori nici măcar nu încearcă să corecteze ilegalitățile publice, admise de către cei de la guvernare [34, p. 31].

În viziunea lui B. Cicerin "dreptul nu stabilește imbolduri interne, ci acțiuni externe. Dardeoarece acțiunile externe depind de imboldurile interne, atunci și dreptul nu poate să nu ia în considerare libertatea interioară a omului. În timp ce persoana acționează în cadrul dreptului său legal de libertate externă, dreptului nu-i pasă de intențiile sale tainice; dar dacă se trec aceste frontiere și se încalcă legea, apare necesitatea de a stabili vinovăția lui, ceea ce este imposibil fără a pătrunde în zona internă de libertate [276, p. 88].

Modificările în libertatea interioară sunt posibile printr-o schimbare a imaginii dreptului ca expresie a libertății externe. Dreptul, ca factor puternic de intimidare și represiune, provenit de la stat, urmează să se transforme într-un instrument universal, necesar, vital și social de protecție a drepturilor și libertăților persoanei. Transformarea trebuie să fie un proces unitar pentru libertatea internă și externă în interacțiunea lor.

Dobândirea libertății nu este un act de moment de convertire a posibilității în realitate. Personalitatea de-a lungul istoriei nu a reușit să dobândească libertatea, și aceasta nu se va întâmpla peste noapte. Acest lucru necesită un set de măsuri cu caracter social și economic, politic, juridic, spiritual și moral: societate civilă dezvoltată, supremația dreptului și nu a purtătorilor de putere, consolidarea dreptului privat, independența justiției, echilibrul relațiilor între ramurile puterii etc. [266, p. 265]

Una din circumstanțele care afectează conceptul de adevăr, sunt consecințele revoluțiilor și ale reformelor. Revoluția înseamnă o schimbare rigidă, cardinală a sistemului de valori. Ea invadează viața omului, impunându-i un nou sistem de coordonate pentru existență, forme de interacțiune cu puterea, de multe ori violente, copleșind libertatea interioară a acestuia.

În ultima perioadă, schimbarea sistemului politic a implicat și surparea bazelor religioase ale moralității societății noastre. În locul valorilor religioase, în esență general umane, au fost impuse orientări ideologice totalitare, oamenii fiind forțați să accepte ceea ce a fost născocit și ce nu a crescut din adâncurile culturii populare. Dar și în revoluție este ceva rațional. Ea arată deținătorilor puterii, că ei au depășit toate limitele imaginabile în presiunea sa asupra persoanei. Foștii deținători de putere cu ajutorul revoluției, sunt brutal convinși în inumanitatea lor, în încălcarea principiilor bunătății și a adevărului.

Un impact nu mai puțin negativ asupra deformării adevărului în societate îl au reformele, de obicei nereușite, nefinalizate în Moldova. Fiind declanșate de autorități, ele nu au adus rezultatul scontat, inițiind doar o nouă etapă de nedreptate în societate [34, p. 31].

Dacă nu se instaurează dreptatea în relațiile publice, în conformitate cu condițiile și circumstanțele de viață, se naște un nou masiv de nedreptate pe segmentul de interacțiune a personalității cu puterea, ceea ce de fapt și s-a întâmplat în Moldova.

Căutarea unei vieți autonome de către poporul nostru este una din variantele evitării neadevărului, presiunii statului. Cu toate acestea, în opinia noastră, o astfel de căutare, poate duce la o independență fără sens. În cazul în care o persoană fără putere o posedă, această independență nu afectează relațiile generale, în timp ce în cazul unui om al puterii situația este foarte periculoasă. Iată de ce, neignorând importanța calităților personale morale în portretul psihologic al conducătorilor, urmează crearea construcțiilor politico-juridice obiective de constrângere sau, cel puțin, atenuarea manifestărilor independenței găunoase față de cea dirijată [34, p. 32].

3. Schimbarea caracterului influenței statului asupra persoanei. Această influență nu este absolut arbitrară și spontană. Cu toate acestea, o problemă totuși există și constă în faptul că mecanismul de stăvilire a influenței statale asupra persoanei este dezvoltat insuficient.

În prezent, continuă să se păstreze în conștiința societății imaginea statului, dominând peste societate și persoană. Statul apare ca un fel de Leviatan îndărătnic, capabil la acțiuni neașteptate, neînfrânate. Statul se refractă în conștiința majorității oamenilor ca instrument punitiv, fiind identificat cu un aparat de constrângere [266, p. 269]. Într-o asemenea formulă, statul reprezintă o entitate independentă de voința participanților săi, care poate să absoarbă și purtătorii puterii de stat. Concentrarea puterii în mâinile elitei politice aflate la guvernare, punctează necesitatea logică și argumentată a păstrării și sporirii acesteia.

Sarcina pentru distribuirea egală a puterii în statul nostru contemporan îi revine Constituției RM. În realitate, autoritățile statului nu se implică în mod egal în practica politică și juridică a statului, în dinamismul reacționării și administrării proceselor publice. Bunăoară, puterea executivă este chemată zilnic, în persona autorităților publice centrale și locale, să țină la control tendințele de realizare a politicii social-economice în țară. Puterea legislativă e mai puțin dinamică, dar acest lucru se explică prin faptul că în realizarea procesului legislativ este necesar calcul, timp, echilibrare, cugetare etc. Puterea judecătorească intră în acțiune doar în cazul în care sunt întrunite temeiurile prevăzute de lege pentru aceasta, îndeplinind o funcție distinctă față de celelalte puteri: restabilirea echității și dreptății, bazată pe aplicarea corectă a legislației în vigoare.

În condițiile unei organizări a puterii complet neechilibrate și nereglate, distorsiunile ei sunt destul de evidente. În plus, ele se bazează pe experiența de secole a autoritarismului din Moldova. În general, consolidarea excesivă a puterii executive în detrimentul puterii legislative

(tipic pentru Constituția noastră) și căderea rolului parlamentului, se datorează gradului de supraîncărcare a acestora cu activități curente administrativ-manageriale [34, p. 32].

Prin urmare, în conformitate cu Constituția RM urmează a fi realizat echilibrul celor trei ramuri ale puterii în stat, necesar pentru funcționalitatea stabilă a statului bazat pe un sistem juridic durabil și protecția drepturilor și libertăților persoanei.

V. Nerseseanț marchează în contextul dat că „problema cea mai acută și complexă, având în vedere calea dificilă spre constituționalism și democrație – rezidă în coordonarea puterii executive puternice cu puterea reprezentativă competentă, împuternicirile căreia să corespundă sensului, ideilor și cerințelor separării puterilor și a statului de drept” [252, p. 388].

Un segment important al influenței statului asupra personalității, ține de consolidarea funcției de *asigurare a securității* membrii săi. În acest sens, cercetătorii susțin că problema *securității* practic dintotdeauna a fost o sarcină importantă pentru orice societate și orice stat, deoarece fără asigurarea acesteia nu poate exista nici statul, nici persoana [78, p. 18].

În cea mai largă accepțiune, conceptul de *securitate* este privit:

- în primul rând, ca securitate națională,
- în al doilea rând, ca securitate a frontierelor și prevenirea invaziei din partea altor state,
- în al treilea rând, ca securitate internă.

Toate tipurile de securitate sunt conexe între ele, deoarece realizarea lor se bazează pe forță, putere, posibilitatea statului de a crea condiții durabile de manifestare a personalității în țară și peste hotarele ei. În acest sens, cu regret, atestăm o situație complicată a compatrioților noștri în străinătate, întrucât actualmente, statul nu-și exercită pe deplin politica protecționistă față de aceștia [266, p. 271].

Vorbind nemijlocit despre *securitatea persoanei*, precizăm că în doctrină aceasta este definită ca viața persoanei liberă de orice pericol și calitatea acesteia, însoțită de crearea condițiilor pentru dezvoltarea liberă, realizarea drepturilor sale și a posibilităților de a participa la viața socială (la nivelurile național și global) [214, p. 109].

Astfel, se poate susține că statul are un rol activ și obiectiv de asigurare a securității persoanei, de garantare a drepturilor și libertăților acesteia, adică statul își asumă o totalitate de obligații față de persoană. Relațiile dintre persoană și stat, persoană și societate se bazează pe unitatea drepturilor și obligațiilor reciproce ale acestora. Doar în asemenea condiții se realizează echilibrul dintre interesele persoanei, ale societății și ale statului, prin intermediul căruia este posibilă stabilitatea soluționării pașnice a conflictelor și problemelor apărute [237, p. 31]. Așadar, statul, în procesul exercitării funcțiilor sale, este obligat să asigure securitatea persoanei și a societății în ansamblu, să vegheze asupra respectării intereselor tuturor păturilor sociale cu

ajutorul sistemului de drept.

Prezintă interes în context faptul că drept fundament al securității persoanei într-un stat de drept este considerată *securitatea juridică* [79, p. 46]. Potrivit doctrinei franceze, securitatea juridică se caracterizează prin faptul că aceasta trebuie să protejeze persoana „de pericolul care vine chiar din partea dreptului, contra unei insecurități pe care a creat-o dreptul sau pe care acesta riscă s-o creeze” [198, p. 10] și are un conținut complex, în sensul că ea comportă două mari categorii de reguli, pe de o parte, cele care vizează calitatea dreptului și, pe de altă parte, cele care privesc asigurarea stabilității situațiilor juridice, respectiv neretroactivitatea legii și previzibilitatea acesteia și a acțiunilor statului, numită și „principiul încrederii legitime în continuitatea acțiunilor statale”. În acest context, s-a susținut că o noțiune mai potrivită decât cea de „securitate juridică” ar putea fi cea de „fiabilitate a dreptului” [203, p. 6].

În concret, elementele pe care se bazează principiul securității juridice sunt certitudinea și predictibilitatea dreptului, care de altfel sunt necesare pentru a menține încrederea legitimă a cetățenilor în activitatea statului și a autorităților acestuia [56, p. 4].

Privind în ansamblu problema securității persoanei, trebuie să recunoaștem, de rând cu alți cercetători că, în prezent, Republica Moldova se dezvoltă potrivit standardelor recunoscute la nivel internațional, inclusiv în materia drepturilor omului. Totuși, în pofida consacrării la nivel constituțional și legislativ a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, precum și a altor valori democratice, lipsește o concepție clară a securității persoanei, care să prevadă protecția omului față de diferite amenințări și pericole, prin aceasta garantându-se dezvoltarea liberă și durabilă a acesteia [235, p. 8].

Pe de altă parte, paralel cu consolidarea funcției de asigurare a securității persoanei, statul tot mai mult este chemat să diminueze dependența persoanelor față de acesta, din contul realizării funcției sale sociale. Cu toate acestea, statul este obligat să ofere un minim de bunuri pentru viața oamenilor, mai ales a celor care sunt în imposibilitate de a se asigura personal, de exemplu, persoanele cu dizabilități. Mai mult, statul este ținut să ofere o egalitate de șanse pentru autorealizarea tuturor indivizilor [12, p. 133].

Astfel, caracterul dominant al statului asupra persoanei trebuie să fie neapărat schimbat. De la influența total-punitivă urmează trecerea la influența comunicativă, de coordonare, de creare a condițiilor de dezvoltare potențială a persoanei, la protejarea siguranței ei în baza și în condițiile legii. Altfel spus, în condițiile statului de drept contemporan reglementarea relațiilor sociale urmează să se bazeze mai mult pe metoda convingerii în detrimentul metodei constrângerii [41, p. 12].

4. Schimbarea caracterului influenței persoanei asupra statului în mod evident

provoacă necesitatea activizării acesteia. Autoschimbarea personalității ar putea duce la un nou stil de viață al acesteia. În acest sens, Yu. Habermas scrie „Statul democratic de drept, devine un proiect, dar în același timp rezultat și catalizator accelerator al raționalizării vieții poporului, care iese dincolo de sfera politică. Singurul conținut al proiectului – instituționalizarea mijloacelor de formare rațională colectivă a voinței, ce sunt în treptată îmbunătățire, care nu ar putea provoca nici o daună obiectivelor concrete ale participanților procesului” [274, p. 52].

Actualmente, sistemul existent de reprezentare este unul inefficient. După cum se știe, sistemul mono-partid a fost înlocuit cu un sistem multi-partid, fapt ce cu regret, nu a însemnat și venirea triumfului democrației pluraliste în Republica Moldova. Transmiterea drepturilor și libertăților fundamentale de la cetățeni, în calitate de alegători, nu are o pârghie inversă de restituire a acestor drepturi. Pe de altă parte, alegerile, cu părere de rău, se transformă în promovarea legitimă a unor candidaturi concrete în funcție. Funcționarii de diferite niveluri, grupurile de clan, financiar-oligarhice, împart sferele de influență pînă la data desfășurării alegerilor, iar în cazul cînd concurează între ele, recurg la lupta cu materiale compromițătoare, discreditarea reciprocă. Însăși faptul participării la alegeri a unui candidat presupune existența unor investiții financiare majore în aceste proiecte politice personale, pe care nu toți le pot realiza. Censul patrimonial, financiar, oficial deja există, ca o condiție de participare la alegeri. Persoana care nu dispune de cens poate participa la alegeri pe lista partidelor politice, iar pentru aceasta trebuie să fie satisfăcute cerințele acestor structuri [34, p. 34].

5. Societatea civilă și piața ca elemente de echilibrare a relațiilor individului cu statul. A vorbi despre societatea civilă dezvoltată în Moldova pînă cînd este prematur, deoarece în condițiile de existență a acesteia, nu am asista la încălcări a drepturilor și libertăților omului și nu ar fi fost nevoie de o politică adecvată în acest domeniu.

În literatura de specialitate, au fost identificate următoarele nivele sau „etaje” ale societății civile [277, p. 17]:

- 1) relații familiale și informale;
- 2) viața economică, relațiile economiei de piață;
- 3) viața publică și politică (partidele, mișcările, syndicatele, organele de auto-guvernare publică).

Al treilea etaj, superior, este de un interes deosebit, deoarece este tranzitoriu de la societate la stat [277, p. 17].

Stăvilirea presiunii statului asupra persoanei nu se reușește din cauză caracterului multi-vectorial al societății civile. El este lipsit de surse unice, ce inițiază reținerea influenței statului asupra persoanei, căci obiectivele populației socio-diferențiate sunt destul de diferite. În legătură

cu aceasta, nu există fundamente economice a programului unificat de formare și de dezvoltare a societății civile [266, p. 275].

Pluralismul formelor de proprietate în Moldova are o interpretare specifică: businessul mare, antreprenorii de nivel mijlociu și mic, specialiști care mediază funcționarea circulației capitalului. Mai există și o altă categorie, care nu se referă la business – cei care de fapt nu și-au schimbat situația lor materială. Anume această categorie este cel mai mult interesată de societatea civilă, ca o condiție a existenței lor sociale.

Businessul mare are interesele sale, inclusiv și în problemele lobbyism-ului deciziilor autorităților publice, ce le permite realizarea intereselor sale de clan. Businessul mic și mijlociu se află într-o situație mai dificilă: pe de o parte, giganții businessului, iar pe de altă parte, funcționarii care doresc să-și vadă interesul său propriu, în orice afacere care depinde de ei. Pornind de la aceasta putem susține că în societatea noastră lipsește integrarea socio-economică, ca o condiție de formare a unei societăți civile dezvoltate [266, p. 276].

Societatea civilă – este un bun comun, în care interesele private se acumulează și se sintetizează în cele generale, comune tuturor. Pentru integrarea intereselor este necesară utilizarea potențialului de autoadministrare a societății, fiind vorba mai ales de organe și instituții de autoadministrare care să activeze în strânsă colaborare cu reprezentanții societății civile [136, p. 9].

Autoguvernarea nu poate fi autonomă, ca structură închisă, deoarece servește interesele unui cerc de persoane, nedeterminat, neatașat acestei structuri. Esența autoguvernării constă în inițiativa poporului, integrarea ei, formarea punctelor de sprijin a conștiinței civice și acțiunii active. Anume activiștii apar ca adevărați tutori ai intereselor poporului în cazul în care efectuează activitate reală, și nu virtuală. Virtualitatea poate consta în imitarea necesității realizării unor sau altor decizii. Dar aceasta nu este esența structurilor autoguvernării. Semnificața creativă constă în alta, în formarea atitudinii respectuoase față de persoană, față de demnitatea ei, de norme și regulile elementare, acceptate în rândul persoanelor decente și care se respectă [34, p. 34].

În prezent, interacțiunea persoanei cu puterea este grevată de un cerc vicios de probleme: societatea civilă este nimic fără o economie deschisă și civilizată; economia, la rândul său, nu este susținută în modul prevăzut de lege, nu este protejat antreprenoriatul cinstit; structurile legale resimt deficitul oportunităților economice pentru o protecție deplină a drepturilor și libertăților persoanei, iar persona însăși nu posedă, în majoritatea cazurilor, un nivel ridicat de cultură juridică etc. Iată de ce relațiile persoanei cu statului trebuie să se bazeze pe o serie de principii precum: ordonarea, interconexiunea, interdependența, responsabilitatea reciprocă [35, p.

11].

Totul ce conține de „reciproc”, „ordonat” la etapa actuală a relațiilor persoanei cu statul este justificat. Doar, după ce va fi depășită starea statului, identificat cu un aparat de putere, cu ierarhia relațiilor birocratice, putem trece la schimbarea statutului statului, deoarece se va schimba statutul personalității, care va fi completat cu caracteristici de suveranitate. Extrapolarea principiului uniformității și echivalenței în domeniul relațiilor politice, de asemenea, va da un rezultat benefic pozitiv. „În general, în sfera politică, ca și peste tot, structura ideală constă nu în reprimarea diferitor elemente, dar în armonizarea tuturor elementelor, prin dezvoltarea liberă a fiecăruia, adică în concordanță cu diversitatea” [275, p. 70].

Totodată, nu putem fi de acord cu previziunea lui L. Duquit, potrivit căreia: „actualmente se creează o nouă societate, din care simultan vor fi excluse și conceptul dreptului ce aparține colectivității de ordonare a individului și conceptul dreptului ce aparține individului de opunere a persoanei sale identității colective și altor indivizi. Și dacă în scopuri de expunere, personificăm colectivitatea în stat, apoi noi în mod identic negăm dreptul subiectiv al statului și dreptul subiectiv al individului” [217, p. 18].

Cel puțin, a nega sau a exclude dreptul subiectiv al personalității înseamnă a merge pe calea eroziunii drepturilor fundamentale ale personalității și a bazelor juridice a activității personalității, care de fapt, ar însemna pierderea suveranității sale.

În opinia noastră, elementele principale ale conceptului contemporan de „relații reciproce dintre personalitate și stat”, de care depinde atingerea eficienței maxime a protecției juridice a drepturilor omului în Republica Moldova, sunt [35, p. 12; 266, p. 278]:

1. Sinteza formelor, durabile și probate prin experiență, de punere în aplicare practică a drepturilor și libertăților omului, protecția lor. Tot ce este pozitiv trebuie supus unei analize minuțioase și conservării. Cele mai semnificative poziții ale dreptului umanist, ale legalității, mai întâi de toate, desigur, sunt acele „puncte” ale dreptului umanist consecvent, care deja există în Constituție și în legislație. Dacă nu va fi posibilitatea legală de a le consolida și a le extinde, atunci este important să le facem imuabile și real funcționabile. Ideea constă în faptul, ca “insulițele” dreptului umanist trebuie făcute nu numai statornice, imuabile, dar și neapărat funcționabile. Dreptul umanist trebuie să funcționeze, doar așa el, rămânând viabil, va putea să reziste în fața dreptului neumanist, totalitar sau autoritar.

2. Realizarea politicii juridice, care vizează consolidarea dominantei personalității în legislație. Crearea unui sistem de drept echilibrat, este baza juridică a instituirii unor relații armonioase ale personalității cu statul. Republica Moldova, în tendința sa spre supremația dreptului, a protecției eficiente a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, are nevoie

doar de legi orientate spre respectul și demnitatea personalității. Adoptarea unui număr enorm de legi nu înseamnă și calitatea activității legislative, întoarcerea ei către personalitate, apropierea de statul de drept, în ansamblu.

În opinia lui R. Ihering „Experiența dovedește, că puterea de stat nu întotdeauna servește interesele comune ale întregii populații, ci adeseori doar interesele unei clase puternice, de unde se poate deduce că legislația formează un drept care nu corespunde întru totul intereselor societății, ci mai întâi de toate asigură interesele clasei dominante” [219, p. 134].

Interesele claselor dominante sau ale elitelor politice, grupărilor financiar-oligarhice, clanurilor, pot fi realizate prin intermediul legislației, dacă nu ar exista un control din partea poporului. Un astfel de mecanism la moment real nu există, chiar dacă *de iure* este promovat. Un obstacol în calea abuzurilor legislative poate fi și conștiința deputaților, dar bazându-se numai pe aceste circumstanțe înseamnă a ceda în aval evenimentelor, fără conducerea și coordonarea din partea poporului ca sursă de putere.

Legislația actuală necesită o expertiză umanitară, dar nu cenzură, deoarece aceasta presupune o alunecare directă pe calea totalitarismului. Nu întâmplător vorbim despre principiile și obiectivele legislației în cadrul realizării politicii juridice la toate nivelurile procesului de legiferare. Nu putem exclude posibilitatea adoptării unei legi, care ar interzice crearea unui act legislativ, contrar sensului și ideii drepturilor omului. O astfel de abordare ar fi în corespundere cu misiunea de formare a statului de drept în Republica Moldova.

3. Orientarea spre continuarea diferențierii dreptului privat de cel public. Este necesară susținerea dreptului privat ca ramură a legislației, ca ramură de drept. Dreptul privat are nevoie de sprijin legislativ, financiar-organizatoric, științifico-teoretic, instructiv-educational [222, p. 55].

Cu toate acestea, sprijinul ar fi inefficient, dacă în Republica Moldova nu va fi creat un strat constant și semnificativ de proprietari, înzestrați cu proprietate prin lege, dar nu în baza capturării ei în timpul și după privatizare. Cu toată graba desfășurării privatizării și tendinței inspiratorilor ei de a forma un strat social de proprietari în Moldova, ca o componentă fundamentală a societății civile, până în prezent acesta nu a fost creat. Faptul că o mare parte a averilor au fost obținute în mod ilegal, sau cu ajutorul unor lacune în legislație, nu permite actualizarea dreptului privat la maxim. Dreptul, în esența sa este veridic, iar dreptul privat este mai adecvat față de revindcărilor cu privire la dobândire, utilizare, deținere, înstrăinare a proprietății. La rândul său, o gamă semnificativă de proprietari nu sunt dobânditori de bună-credință, iar alții pur și simplu nu au proprietate [266, p. 269].

4. Supremația legii și guvernarea dreptului sunt preocupări tradiționale ale statului.

Duritatea ordinii legale facilitează și supunerea. Omul mai ușor și mai cu plăcere se supune, atunci când el știe dinainte ce se cere de la el, decât atunci când acțiunile sale depind de voința aleatorie a poruncitorului. Cele mai grave culpe sunt admise din deprindere; cu atât mai ușor sunt îndeplinite obligațiunile, dacă ele în mod egal sunt extinse asupra tuturor și au în vedere binele comun. Omul se revoltă împotriva abuzurilor, în care el vede doar un capriciu al poruncitorului, dar ușor se supune legii, care reprezintă pentru el o exprimare de ordin superior și care-l protejează. De aici apare respectul față de lege care, atunci când se aprobă de practica îndelungată și face parte din moravuri, formează sprijinul cel mai de încredere al statului. În cazul în care acest lucru nu există, acolo apar doar oscilații permanente între abuzuri și samavolnicie care, la rândul său sunt înlocuite și se provoacă reciproc. Sarcina politicii înțelepte constă în a evita ambele extreme; numai prin aceasta este posibilă consolidarea durabilă a statului [35, p. 12-13].

Deprinderea de supunere este legată de interpretarea legitimității revendicărilor. Indignarea față de abuzuri, dar subordonarea față de lege și în consecință, nașterea respectului față de lege – iată componentele principale ale ordinii, bazate pe lege și susținerea orânduirii de stat. Abuzul și samavolnicia sunt antipozii ordinii legale. Sub acest aspect, putem constata necesitatea depășirii devierii tipice moldovenești, guvernarea purtătorilor de putere este forma ilegală de influențare asupra persoanei și a relațiilor sociale. Respectiv, aceasta trebuie înlocuită cu o guvernare a dreptului. În caz contrar, nu poate fi vorba despre instituirea unui stat de drept în Republica Moldova. Supremația legii presupune o executare consecventă și fără echivoc a legilor, a întregului sistem de acte normativ-juridice de către persoanele cu funcții de răspundere și cetățeni.

5. Realizarea drepturilor și libertăților persoanei ca principiu al interacțiunii ei cu statul. În condițiile actuale, aceasta presupune menținerea și dezvoltarea „persoanei juridice” – „homo juridicus”. În condițiile sistemului juridic al Republicii Moldova „homo juridicus” este diferit de oricare altul. El mai puțin crede în puterea de neînvins a legii și mai rar apelează la utilizarea ei, decât un european sau un american. Dar el este mai solicitat de drept și de sistemul juridic, decât locuitorul unei țări din est, unde, de asemenea, există legi severe și chiar dure, dar care acționează în canvaua normelor religioase și morale ale culturii proprii. Omul juridic este obligat să posede calități intelectual-volitive, autorespect, demnitate, încredere în forțele proprii, să poată să-și asume răspunderea individuală, în cazul în care este prevăzută de lege. Fără „homo juridicus” este de neconceput dezvoltarea civilizată a societății și a statului spre o stare de drept [266, p. 282].

Există pericol de absorbție a persoanei juridice de noile realități ale societății

informațional-tehnologice. Modalitățile extrapersonale de interacțiune sunt legate de dezvoltarea tehnicii de calculatoare, a rețelei globale Internet, a poștei electronice, etc. Toate acestea generează o realitate nouă, în care comunicării umane directe, descoperirii capacităților lui moral-personale i se atribuie tot mai puțin loc. „Homo informaticus”, într-un sens cunoscut de robotizare, este capabil să absoarbă „homo juridicus”, care este mai mult legat de propria natură, care de fapt, nu s-a schimbat sub influența progresului tehnico-științific, dar care se integrează, se adaptează la succesele lui. Negarea lor ar însemna regres. Atragem atenția la partea negativă a influenței tehnico-științifice asupra persoanei: percepția ei medie ca parte componentă a schimbului de informații, înlăturarea individualității, nivelarea posibilităților autorealizării în afara „societății computerelor” [35, p. 13].

Deși, este cunoscut faptul că succesul societății informaționale nu a exclus problema drepturilor și libertăților persoanei în țările post-industriale, totuși în opinia noastră trebuie să păstrăm și să dezvoltăm interpretarea actuală a „homo juridicus”, echipată cu un arsenal de proprietăți personale de utilizare a mijloacelor juridice, în scopul înfrînării statului și protecției drepturilor și libertăților omului.

6. Individualismul personalității, bazat pe originalitate, cultură și drept. În favoarea unui individualism sănătos și natural, ne vorbesc, nu doar unele concepte liberale, care insistă pe o astfel de interpretare a personalității, a drepturilor și obligațiilor ei. „În absența autonomiei personale, individul pur și simplu nu va putea trăi în baza legilor alese de sine însuși. Ca rezultat, individul nu ar fi fost nici autodeterminat și nici autonom moral, deci nu ar putea fi o personalitate morală” [216, p. 156].

Semnificația individualității și a autonomiei are temeiuri juridice morale, fiziologice și intelectuale. Omul devine o ființă a moralității, religios individual. El are nevoie de timp pentru a sesiza poziția personală în lume, a oamenilor și a obiectelor, pentru reproducerea valorilor independente, bazate pe ierarhia morală și religioasă. Fiziologic, omul nu poate fi prezent, chiar și pentru o perioadă scurtă de timp, între semenii săi, natura îl mînuiește spre autonomie. Intelectual, personalitatea se formează și se dezvoltă numai în actele individuale de autointerpretare, cunoaștere a științei, filosofiei, literaturii etc.

Descoperirile științifice remarcabile sunt produsul creativității individuale, chiar dacă la elaborarea acestora au participat grupuri întregi de oameni. În acest sens, succesul oamenilor de știință din perioada sovietică poate fi într-adevăr considerat ca ceva extraordinar, deoarece timpul individual de creativitate nu a fost imens, domina abordarea colectivă, cel puțin în științele exacte și aplicative. În sens legal, autonomia este necesară pentru respectarea legilor. Încălcarea drepturilor este individuală. Răspunderea este individuală. Protecția drepturilor, de

asemenea, este individuală, dar nu sunt excluse acțiunile colective privind restabilirea drepturilor încălcate. Ca faptă însă, încălcarea poartă un caracter personal [266, p. 285].

Spațiul personalității este îmbinat cu spațiul societății civile. Individualitatea inițiază schimbări pozitive ale lui, ceea ce duce la autoguvernare, iar prin el și la influența managementului și guvernării. Individualitatea presupune sporirea responsabilității personale, iar colectivitatea – eroziunea și căutarea celor vinovați, „extremi”. Individualitatea, în plus, inițiază auto-selecția omului, bazată pe libertatea individuală și adevărul faptelor proprii, asumarea răspunderii pentru consecințele conduitei. Libertatea personală sau individuală, combinată cu adevărul existenței persoanei se transformă în modele de comportament activ-reformator și de interacțiune a personalității cu sistemul politico-juridic. Și doar o astfel de personalitate individual-determinată prin acțiunile sale libere și sigure, poate crea o contrapondere serioasă statului. Nu sub formă de revoluții sau a altor revolte sociale, dar sub forma unui parteneriat decent. Pe cântarul existenței politice și juridice, pe de o parte întotdeauna este statul, iar pe de altă parte – personalitatea. O societate civilă dezvoltată, la figurat vorbind, este capabilă să aprecieze situația problematică și să sugereze, să îndrepte statul pe un fluviu al deciziilor și acțiunilor corecte care, chiar dacă bazate pe constrângere și forță, sunt totuși realizate în numele personalității, protecției drepturilor și libertăților acesteia [35 p. 14].

Astfel, conceptul modern al relațiilor reciproce dintre personalitate și stat presupune transformări semnificative în diferite domenii ale statului de drept și ale vieții cultural-morale. Aceasta presupune în același timp, și transformarea personalității însăși, a conștiinței sale civice și juridice în scopul obținerii autorespectului, demnității, libertății și adevărului, unei situații mai durabile în spațiul politico-juridic și cultural-istoric. Protecția drepturilor și libertăților omului va fi astfel extrem de eficientă în cazul constituirii unui nou tip de relații între personalitate și stat.

2.3. Conceptul, esența, conținutul și principiile politicii juridice în domeniul drepturilor omului

Politica juridică în Republica Moldova constituie un mijloc universal și complex pentru protecția eficientă a drepturilor și libertăților omului.

În contextul analizei problemei politicii juridice nu poate fi ignorată abordarea conceptelor „drept” și „politică”. Adresarea la conceptul de „politică” este necesară, mai ales, în raport cu dreptul, în cazul în care ultimul (dreptul) are rolul unui component determinant, ca

vector semnificativ în combinație cu „politica juridică”. În contextul dat, D.A. Kerimov a menționat că acțiunea dreptului are loc prin intermediul principiilor de drept, a politicii juridice, a legii, a relațiilor juridice, legalității; dreptul nu este doar o asociere a normelor de drept, dar și un sistem de principii de drept, politică juridică, precum și mai multe statute non-reglementare [228, p. 343].

În cazul în care „politica” este definită ca un termen generic, iar „politica de drept” ca unul specific, inevitabil este necesară analiza și luarea în considerare a caracteristicilor politicii ca o instituție complexă și multidimensională. În același timp, este nevoie de stabilit clar limitele politicului în spațiul dreptului.

Însuși conceptul de „politică”, din cauza complexității fenomenului în sine, provoacă o varietate de estimări și judecăți. În literatura modernă, termenul „politică” are mai multe sensuri [255, p. 59]. Uneori „politica” este înțeleasă ca sferă de activitate asociată cu relația dintre grupuri mari de oameni. În centrul acestei activități sunt problemele de achiziție, utilizare și reproducere a puterii. Problema puterii, cu siguranță, este cea mai importantă în relația dintre marile grupuri sociale. Această abordare rămâne dominantă și astăzi, deși este nevoie de o clarificare. În literatură, se indică faptul că politica este un domeniu important în viața societății. Politica este sfera de organizare, reglementare și control a societății, principală în sistemul altor sfere de acest tip: economică, ideologică, juridică, culturală, religioasă. Cu toate acestea, în timpurile moderne de dezvoltare a gândirii politice și ideii cu privire la stat a condus la identificarea științelor de stat și izolarea lor de filosofia și știința politică [179, p. 495].

Vorbind despre „politica juridică”, considerăm necesar să o delimităm clar de așa noțiuni precum „concepția juridică”, „doctrina juridică”, „ideologia juridică” și „cultura juridică” [265, p. 11-14].

„Concepția juridică” presupune un anumit mod de a înțelege legea și statul, conținutul lor, bazele și relațiile pe care le reglementează. Conceptul juridic permite să pătrundem mai adânc în esența fenomenelor juridice, natura creării și particularitățile aplicării dreptului.

„Doctrina juridică” cuprinde în sine un set de propuneri teoretice, pe marginea înțelegerii statului și dreptului, eficiența și adevărul cărora sunt verificate pe cale empirică. Doctrina juridică, în înțelegerea noastră, reprezintă pozițiile teoretice în domeniul dreptului, statului, legii, alese pentru implementarea acestora în practică, luându-se în considerare diferiți factori sociali, politici, economici, culturali și ideologici.

„Cultura juridică” și „politica juridică” sînt concepte foarte apropiate. În cazul în care „cultura juridică” include valori, tradiții, principii, atitudini, precum și calitate, stilul activității juridice, este inevitabil intersectarea acestor două fenomene teoretice și practice majore. „Cultura

juridică” este mai curând o evaluare, un criteriu al activității juridice, pentru determinarea căreia sunt folosite normele acumulate în mod civilizat și valorile istoriei și a vieții juridice moderne.

„Ideologia juridică”, la rândul său, reflectă principalele realizări în domeniul dreptului și fixarea formei juridice a viitorului drept dorit. Este un model de valoare fixă a vieții juridice și a principalelor sale tendințe de dezvoltare. În cele din urmă, ideologia juridică și valorile umaniste juridice concentrate, contribuie la dezvoltarea instituțiilor democrației civilizate. Nu în ultimul rând, ideologia juridică cuprinde un set de criterii, de realizări în domeniul protecției drepturilor și libertăților omului, garanția lor în baza respectării legii.

Având ca scop reflectarea unui anumit standard câștigat de protecție internațională a drepturilor și libertăților omului ce aparțin în mod egal tuturor ființelor umane, politica în domeniu definește și însumează un ansamblu de drepturi, libertăți și obligații ale oamenilor unii față de alții, ale statelor de a păstra și promova aceste drepturi, în egală măsură, precum și ale întregii comunități internaționale de a veghea asupra respectării drepturilor și libertăților respective în cadrul fiecărei țări, intervenind numai în situațiile în care drepturile omului sînt încălcate.

În prezent, „comunitatea internațională este mai mult decât oricând preocupată de promovarea cât mai largă a drepturilor omului, de crearea unui cadru legal cât mai diversificat de colaborare internațională în acest domeniu, de realizare a unui sistem cît mai complex de apărare, inclusiv prin sancționarea încălcărilor aduse normelor de drept existente” [61, p. 82].

Ulterior cercetărilor făcute, am ajuns la concluzia că, înțelegerea modernă a termenului de „politică juridică” este multidimensională. Cu toate acestea, apelul la categoria dată a cunoscuților avocați din perioada pre-revoluționară rusă (B.A. Kistyakovsky, S.A. Muromtsev, N.M. Korkunov etc.) confirmă importanța studierii părților sale componente, manifestărilor și formelor de politică juridică, în special, bazele sale doctrinar-științifice. Se poate presupune că categoria în sine are un caracter universal, în cazul în care confirmă vitalitatea și necesitatea sa, inclusiv în plan practic [266, p. 26].

Politica juridică are o *structură* și un *conținut* corespunzător. *Structura* cuprinde asemenea elemente precum: subiect, obiect, anumite tipuri de activitate, obiective și mijloace de realizare a acestora și un rezultat final. În literatura de specialitate, este relevat conținutul politicii juridice fiind remarcat faptul că această formă de activitate practică a anumitor subiecți, este asociată cu dreptul, fiind o activitate strategică semnificativă etc., iar subiectul principal al politicii juridice este statul, prin intermediul autorităților sale centrale și locale [245, p. 213-216]. La categoria *subiecților* politicii juridice sunt atribuite diferite tipuri de asociații și organizații ale cetățenilor, precum și alte entități normative [183].

În viziunea noastră, recunoașterea unui număr mare de subiecți nu înseamnă estomparea, nemărginirea, amorfismul în crearea și realizarea politicii juridice. Mai curând, aceasta, dimpotrivă, confirmă faptul că dreptul de a participa la formarea și realizarea politicii juridice îl au un număr mare de subiecți în conformitate cu legislația în vigoare, politica juridică manifestându-se astfel ca un mijloc/mecanism general și important de protecție a drepturilor omului [266, p. 26]. Iată de ce considerăm că drept subiecți ai politicii juridice pot fi recunoscuți statul în persoana autorităților sale centrale și locale, asociațiile obștești și individul. Important este că asociațiile obștești contribuie la corectarea politicii juridice a statului, la adaptarea acesteia la interesele specifice ale populației Republicii Moldova, a caracteristicilor sale culturale, istorice și de ce nu, religioase.

Obiectul politicii juridice cuprinde drepturile și libertățile omului, iar *scopul* său rezidă în protejarea acestora. Drept *mijloace de realizare* a politicii juridice în domeniul protecției drepturilor și libertăților omului pot fi considerate:

- actele juridice, care conțin norme menite să protejeze drepturile și libertățile omului (recunoscute ca fiind principalul mijloc de realizare a politicii juridice [245, p. 277]);
- cunoștințele juridice, care contribuie la actualizarea problemelor legate de drepturile omului;
- acțiunile subiecților activității de stat și sociale, direcționate spre crearea unor condiții prielnice pentru protecția drepturilor și libertăților individuale.

Deci, în componența mijloacelor politicii juridice în domeniul protecției drepturilor și libertăților omului pot fi incluse educația juridică, activitatea de prevenire a delincvenței, justiția și cultura juridică, utilizarea stimulentei și a restricțiilor, precum și constrângerea juridică.

În conținutul politicii juridice în domeniul drepturilor omului pot fi identificate două niveluri. Primul se bazează pe aplicarea puterii și reflectă politica juridică realizată de stat. Al doilea nivel al politicii juridice reflectă inițiativa asociațiilor obștești și a omului care nu se bazează pe puterea coercitivă a statului, dar fără de care politica juridică poate rămâne doar o declarație.

Înțelegerea profundă a structurii și esenței politicii juridice este posibilă în baza definiției propuse de savantul rus N. Matuzov, potrivit căruia „în termeni practici, politica juridică este o activitate versatilă a subiecților, care vizează rezolvarea unor probleme specifice, cum ar fi îmbunătățirea sistemului juridic, creșterea eficienței reglementării juridice, consolidarea statului de drept, lupta împotriva criminalității, asigurarea drepturilor și libertăților cetățenilor și consolidarea garanțiilor lor, crearea unei conștiințe juridice corespunzătoare și a culturii juridice a societății, formarea unei persoane care respectă legea etc. Scopul final al acesteia este

edificarea statului de drept” [251, p. 77].

Pornind de la definiția dată, ne propunem să distingem între conceptul general de politică juridică și *conceptul de politică juridică în domeniul drepturilor omului*. Desigur, aceste concepte sunt strâns legate între ele. Astfel, politica juridică include următoarele caracteristici [191]:

- în primul rând, se bazează pe lege și este legată de lege;
- în al doilea rând, se realizează prin metode legale;
- în al treilea rând, se cuprinde în sfera activităților juridice ale persoanei;
- în al patrulea rând, se bazează pe posibilitatea constrângerii;
- în al cincilea rând, este publică, oficială;
- în al șaselea rând, este diferită de alte tipuri de politică de reglementare și organizare.

La rândul său, politica juridică în domeniul drepturilor omului este o activitate politică și juridică, realizabilă prin mijloace legale, în baza legii și în domeniul protecției drepturilor omului. Această activitate este proprie atât autorităților de stat și municipale, cât și asociațiilor de cetățeni, asigurând stabilirea, menținerea și dezvoltarea unor condiții prielnice de protecție a drepturilor și libertăților omului. Dacă politica juridică contribuie la crearea unui stat de drept, atunci politica juridică în domeniul drepturilor omului servește protejării drepturilor și libertăților omului.

Deci, *politica juridică în domeniul drepturilor omului* pune accentul pe relația dintre individ și drepturile acestuia, pe corelația dintre om ca valoare și politica juridică ca un mijloc de realizare a aspirațiilor sale legitime.

În context, trebuie precizat că succesul organizării condițiilor necesare protecției juridice a drepturilor omului, fără implicarea sa responsabilă, nu este posibilă. Statul, organele sale centrale și locale, asociațiile obștești creează condiții pentru protecția drepturilor omului. Cu toate acestea, individul este dator să aibă o atitudine exigentă față de sine, exprimată, întâi de toate, prin recurgerea la metode legale civilizate de transformare a realității politice și juridice.

Analizând structura și conținutul politicii juridice, considerăm necesar, la nivelul logic și teoretic, să remarcăm componentele sale, și anume [266, p. 27-28]:

Componenta teoretică – reprezintă un complex de idei, concepte, doctrine, valori, orientări juridice a existenței persoanei și expresia lor în forma unui program de acțiuni concrete. Este vorba de formularea valorilor de bază și prioritare ale existenței juridice a omului, comunității și societății. Politica juridică în domeniul drepturilor omului nu poate fi spontană, imprevizibilă în ceea ce privește, mai ales, principalele sale direcții. Componenta teoretică a politicii juridice în domeniul drepturilor omului ar trebui să conțină reflectarea prelucrată,

generalizată a problemelor de dezvoltare juridică a societății și funcționare a statului. Anume componenta doctrinară justifică strategia și tactica, obiectivele, mijloacele și scopul final al politicii juridice în domeniul drepturilor omului.

Componenta organizațional-formală a politicii juridice în domeniul drepturilor omului cuprinde tot ceea ce permite să implementeze direct în realitatea politică și juridică nevoile și interesele omului. Acestea sunt forme (legislativă, aplicabilă), tipuri (drept constituțional, penal etc.) și priorități specifice ale politicii juridice în domeniul drepturilor omului (precum, crearea unui spațiu juridic unic, garantarea drepturilor și libertăților omului, dezvoltarea calităților personalității juridice ca o condiție a socializării sale juridice).

Componenta transformare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului constă în circumstanțele și experiența care furnizează informații necesare pentru transformarea și actualizarea celor mai eficiente direcții de acțiune, semnificative din perspectiva protecției drepturilor omului. Transformarea politicii juridice trebuie să fie un proces continuu, care astfel să permită o protecție eficientă la maxim a drepturilor omului. În acest context, un exemplu relevant este instituția ombudsmanului, implementată în Republica Moldova de ceva vreme, care a marcat o transformare majoră în conținutul politicii juridice în domeniul drepturilor omului, deschizând în același timp și importante perspective de dezvoltare a acesteia.

Din perspectiva dată, politica juridică în domeniul drepturilor omului trebuie neapărat să cuprindă o strategie și o tactică de realizare. De aici, se poate susține că politica juridică este, în primul rând, o activitate de realizare a unor obiective strategice și sarcini tactice în domeniul protecției drepturilor omului. Obiectivele și sarcinile sunt legate de mai mulți factori de diferită natură și nivel. Dat fiind faptul că politica juridică este realizată, mai întâi de toate, de toate autoritățile statului, o importanță deosebită o au sub acest aspect principiile, liniile directoare și orientările activității de conducere a acestuia.

În esență, politica juridică în domeniul drepturilor omului implică interacțiunea diferitor subiecți și obiecte. În centrul acestei politici stau problemele eterne ale existenței umane: dreptatea, participarea persoanei la treburile publice, realizarea de sine a omului.

Cu toate acestea, politica juridică nu a fost întotdeauna clar conturată. Aceasta nu a avut mult timp criterii clare, care să o separe de politică în general. Despre politica juridică, ca o ramură distinctă a politicii statale, s-a putut vorbi abia în ultimele decenii. În prezent, despre politica juridică în general, se vorbește atunci când sunt afectate principiile și obiectivele legislației, parametrii, prioritățile creării și realizării normelor de drept [266, p. 28].

Chiar dacă am presupune că la moment lipsește o politică juridică recunoscută oficial, aceasta nu scutește statul de atenția zilnică ce trebuie acordată conținutului legilor, scopurilor și

obiectivelor acesteia, formării anumitor tipuri de relații în interiorul și în afara statului, consolidării și protecției drepturilor omului.

În condițiile moderne, politica juridică în domeniul drepturilor omului este supusă unei analize teoretice profunde în vederea consolidării relevanței practice și a eficienței sale. Baza unei astfel de înțelegeri rezidă în principal în abordarea umanistă.

Omul, bazându-se pe pozițiile umaniste, creează proprii parametri ai existenței sale, precum legalul, guvernamentalul, politicul. Prin urmare, analizând politica juridică în domeniul drepturilor omului, este important să o corelăm cu problemele statului, dreptului, ale procesului de aplicare a legii. În același timp, este evident și un alt moment, și anume că politica juridică contribuie la realizarea interacțiunii dintre individ și stat, guvern, atât timp cât scopul său este de a proteja drepturile omului.

În literatura juridică se afirmă în acest sens că „esența politicii, ca și esența legii, nu poate fi dezvăluită fără o analiză a autorității publice și, mai ales, a puterii de stat” [121]. La vremea sa, N.M. Korkunov a remarcat în contextul dat: „Puterea statală este puterea stabilită, recunoscută care implică monopolizarea oricărei constrângeri de către autoritățile publice. Pe scurt, statul reprezintă conducerea independentă, obligatorie și pașnică” [232, p. 27]. Astfel, statul supraveghează, coordonează și, în cele din urmă, asigură realizarea politicii juridice în domeniul drepturilor omului.

Conducerea statală este un proces care nu poate fi separat de realitate, nefiind deci o construcție pur teoretică, inventată. Acest lucru este și imposibil, deoarece conducerea statală afectează domeniul intereselor vitale ale fiecărei persoane sau, cu alte cuvinte, are un puternic impact practic. Pe cale de consecință, în realitate, conducerea statală nu este o ficțiune sau un mijloc metodologic, ci un set de fenomene reale direct legate de conținutul și direcțiile politicii juridice în domeniul drepturilor omului. Aceasta implică o legătură strânsă între stat și individ în domeniul protecției drepturilor sale.

Atingerea obiectivelor umaniste în conducerea statului și realizarea dreptului implică necesitatea unei politici juridice în domeniul drepturilor omului, care să se bazeze pe principiile umanismului. Sub acest aspect, se poate susține că principiile politicii juridice în domeniul drepturilor omului constituie cerințele de bază pentru conținutul și forma sa. Din numărul acestora considerăm că fac parte:

- 1) respectarea intereselor interdependente ale omului, familiei, societății și statului;
- 2) responsabilitatea reciprocă a persoanei și a statului ;
- 3) concentrarea strategică asupra dezvoltării legislației orientate umanist;
- 4) legătura cu ideile și spiritul constituționalismului;

- 5) utilizarea oportunităților de influență exercitate de către stat numai în baza dreptului;
- 6) deschiderea.

Primul principiu indică necesitatea de reflectare integrală în politica juridică a intereselor omului. Este imposibil să ne imaginăm valori individuale abstracte, care se realizează autonom în afara spațiului public legal al statului. Omul ocupă un loc central în sistemul juridic și apare în acesta în diferite ipostaze – cetățean, subiect de drept, subiect al raporturilor juridice, titular de drepturi și obligații, libertăți și responsabilități, purtător al conștiinței juridice, al capacității juridice, al unui statut social și juridic. Către individ sunt orientate aproape toate efectele juridice ale normelor și proceselor juridice din cadrul societății [205]. În același timp, conținutul politicii juridice este determinat de anumite eforturi ale unor persoane concrete, atât al cetățenilor de rând, cât și al politicienilor, guvernanților, funcționarilor din sistemul de autorități publice.

Politica juridică în domeniul drepturilor omului are o proprietate universală, care sintetizează diferite interese individuale, de stat, publice în sistemul general de componente complexe, dar interdependente ale existenței juridice și politice.

Acest principiu se manifestă sub forma unor criterii juridice clare a interacțiunii individului cu guvernarea. El exprimă un anumit confort social, bunăstarea omului realizată prin intermediul actelor normative, care acționează în numele armoniei intereselor omului și ale statului, triumfului legii și a justiției.

Potrivit autoarei E.A. Lukașeva: "O ordine juridică clară este posibilă numai ca rezultat al unei cooperări strânse între drepturi și responsabilități, realizarea lor în timp util. Prin urmare, libertatea nu se limitează doar la domeniul drepturilor omului, dar și la sfera de responsabilități. Îndeplinirea obligațiilor este, de asemenea, spațiul de libertate, fiind determinat de condiții obiective și asociat cu responsabilitatea socială a omului" [244, p. 187]. În opinia noastră, înțelegerea libertății drept un domeniu de realizare a obligațiilor este corectă, în caz contrar drepturile omului devin ireale, pierzându-se reciprocitatea libertății și a responsabilității.

Un alt principiu este responsabilitatea reciprocă a statului și a persoanei este un principiu important al statului de drept. (Expus mai detaliat în compartimentul 2.4)

Următorul principiu al ordinii juridice în domeniul drepturilor omului cuprinde o direcție strategică de dezvoltare a legislației umanist orientate. Sub aspectul dat prezintă importanță conținutul, principiile și obiectivele legislației. Sarcina elaborării unei legislații durabile, care să satisfacă majoritatea cetățenilor este una dintre cele mai principale și dificile pentru stat. Legea este creată pentru toată lumea, și în acest sens ea cuprinde o varietate de modele de conduite pentru persoană nu doar prezente, dar și viitoare [266, p. 40].

În acest context, N.M. Korkunov spunea: „Legea, prin conținutul său, este o normă

juridică generală sau privată, dar cu siguranță abstractă, și nicidecum concretă. Acest lucru se datorează validității legii numai pentru viitor. Legea este abstractă, deoarece are mereu în vedere viitorul, cuprinzând o estimare" [232, p. 18].

Analiza acestui principiu al politicii juridice are o importanță deosebită pentru statul nostru. Avem nevoie de un concept științific modern, care ar permite prezicerea dinamicii legislației, raportul dintre diferite sectoare și subsectoare ale acesteia, pentru a identifica legile prioritare pentru viitorul apropiat și consecutivitatea adoptării altor legi pornind de la interesul cetățenilor și al statului, de la necesitățile economiei, ale sferei sociale și politice.

Urmând logica afirmației de mai sus, constatăm că politica juridică în domeniul drepturilor omului ar trebui să ia în considerare anumite priorități în crearea și implementarea legislației, specificul schimbărilor din sistemul de relații, și nu în ultimul rând nevoile timpului.

Unul dintre cei mai importanți indicatori ai calității legii [50, p. 20] este reflectarea și dezvoltarea principiilor constituționale. Acest lucru permite să trecem la analiza următorului principiu al politicii juridice în domeniul drepturilor omului: spiritul constituționalismului. Când vorbim despre spiritul constituționalismului, atunci includem în acesta tot sensul social-istoric al realizării umane în domeniul construcției constituționale, și nu doar o înțelegere specifică a Constituției Republicii Moldova actuale.

În opinia noastră, politica juridică în domeniul drepturilor omului trebuie să răspundă la câteva întrebări, cum ar fi: „De ce nu este eficient sistemul de legi pentru a proteja drepturile omului?”, „Care sunt principalele probleme în funcționarea mecanismelor juridice care limitează această protecție?”, „Care este locul Constituției Republicii Moldova ca Lege Supremă în acest domeniu?”.

Constituția Republicii Moldova, desigur, nu este lipsită de anumite deficiențe, după cum se afirmă în numeroase declarații și publicații atât ale politicianilor, cât și ale cercetătorilor juriști. Cu toate acestea, știind despre imperfecțiunea normelor sale, noi nu putem să nu le respectăm, pentru că ea reprezintă Legea fundamentală a statului.

De asemenea, este evident că întregul sistem al legislației nu poate să nu fie subordonat principiilor constituționale, în caz contrar fiind dificil să se asigure unitatea statului de drept, să se elimine contradicțiile care apar în legislație. Pentru prevenirea și rezolvarea conflictelor sunt propuse următoarele soluții [271, p. 17]:

- 1) respectarea strictă a legii în sensul și conținutul conceptelor și termenilor constituționali;
- 2) determinarea criteriilor de apreciere a constituționalității legilor;
- 3) asigurarea interpretării corecte a Constituției și a legilor.

Aceste soluții au o importanță deosebită în procesul implementării politicii constituționale și juridice la nivel statului și a societății. Coliziunile legislative conduc la imposibilitatea aplicării uniforme a legii și pe cale de consecință duc la încălcarea drepturilor și libertăților omului. Respectarea principiilor constituționale în procesul de elaborare a legilor este de natură să reducă considerabil numărul de coliziuni juridice și implicit să sporească calitatea legilor.

Următorul principiu al politicii juridice în domeniul drepturilor omului este utilizarea influenței de stat, exercitată numai în baza legii. Politica analizată de noi se adresează legii potențial umaniste, care are drept scop dezvoltarea dreptului, ce asigură protecția drepturilor și libertăților omului. Utilizarea influenței de stat în realizarea politicii juridice în domeniul drepturilor omului reprezintă astfel un proces legitim. Anume statul este cel ce trebuie să poată și poate domina cadrul juridic și metodele de soluționare a conflictelor, disputelor sociale, de reglare a intereselor diferiților actori politici, juridici și sociali.

Cu părere de rău, în realitate aceste metode sunt uneori utilizate pentru implementarea unor scopuri ilegale, prin presiune politică, utilizarea șantajului latent și deschis, a metodelor "opace" pentru atingerea anumitor obiective. La fel ca acum un secol, pentru Republica Moldova rămân relevante ideile de scoatere a sistemului judiciar de sub influența puterii executive și eliberarea mijloacelor de informare mass-media de presiunea exercitată de forțele politice sau comunitățile financiare.

Un alt principiu al politicii juridice în domeniul drepturilor omului rezidă în fundamentarea științifică a acesteia. Astfel, clarificarea, propaganda, popularizarea legii, fiind cele mai importante regulatoare ale relațiilor sociale, sunt în strânsă legătură cu abordarea științifică. Altfel spus, în prezent, accentul trebuie pus pe legătura dintre suportul juridic al politicii de stat în domeniul drepturilor omului și baza sa științifică [266, p. 46].

Utilizarea realizărilor științei juridice, în complex cu politica Guvernului în domeniul dezvoltării dreptului, creșterea rolului său în viața societății și a omului este un principiu important al politicii juridice în domeniul drepturilor omului.

Politica juridică în domeniul drepturilor omului cuprinde o abordare complexă, care reflectă originile sale empirice ca componente ale conștiinței juridice și politice. Acest principiu reflectă misiunea creativă a jurisprudenței, care servește interesului public și, prin urmare, al omului, autorealizarea căruia are loc în baza utilizării drepturilor și libertăților garantate de legislația în vigoare.

În țările post-industriale știința de mult timp deja a devenit conducătoare, adică a devenit materială, o putere transformatorie pentru dezvoltarea socială. Această experiență pozitivă

considerăm că ar trebui folosită și în Republica Moldova.

Importanța cercetărilor științifice a fost recunoscută în general, însă, în practică se folosește doar o parte neînsemnată a acestora. Dar din câte cunoaștem, știința pentru aceasta și există, ca rezultatele ei să fie aplicate în practică.

Acesta este doar un aspect al problemei bazelor științifice ale politicii juridice. Altul, nu mai puțin important, ține de faptul că însăși știința juridică nu întotdeauna reacționează dinamic la nevoile practice, uneori reducându-se doar la un împrumut de norme și tradiții din alte sisteme de drept. Un astfel de împrumut nu este întotdeauna justificat, întrucât tradițiile nu pot fi transferate artificial.

Dezvoltarea legislației Republicii Moldova este o condiție importantă pentru dezvoltarea politicii juridice în domeniul drepturilor omului ca un întreg sistem de natură strategică.

În context, este important de precizat dacă „va putea doctrina juridică ... să devină pe deplin adecvată nu numai pentru cerințele sociale curente, dar și pentru idealul științei moderne, capabilă nu numai să explice actualul „prezent”, dar, de asemenea, și să anticipeze, să proiecteze în mod eficient „viitorul” dreptului sau „planificat se va retrage” pe pozițiile descriptiv-comentatoare... Această chestiune vizează în esență conservarea rolului social și cultural al doctrinei juridice. Studiile metodologice pentru jurisprudența noastră de astăzi, sunt poate mai importante decât orice alte cercetări specifice, pentru că fiabilitatea și valabilitatea celor din urmă, corectitudinea și aplicabilitatea rezultatelor sale depind direct de gradul de elaborare a metodologiei juridice” [270, p. 9].

Într-adevăr, în lipsa metodologiei juridice, a direcțiilor sale de bază, a parametrilor și orientărilor pentru studiile sectoriale, este aproape imposibil de realizat reforme serioase în domeniul edificării statului de drept.

Un alt principiu al politicii juridice în domeniul drepturilor omului constă în deschiderea acesteia. Pentru Republica Moldova sunt relevante viziunile lui Montesquieu, care a expus încă în sec. al XVIII-lea, în lucrarea sa „Despre spiritul legilor” abordări, în esență, universale pentru crearea legilor.

Astfel, legislația nu poate fi străină individului și mediului social în care aceasta operează. Ea trebuie să fie evidentă, clară, deschisă. Deschiderea în politica juridică în domeniul drepturilor omului înseamnă o explicație a structurilor de activitate prin intermediul mass-media, minimizarea „surprizelor” în realizarea sa. Altfel spus, pentru eficiența politicii juridice în domeniul drepturilor omului este indispensabilă securitatea juridică a persoanei, numită și principiul securității juridice a raporturilor sociale [56, p. 4-9].

În concluzie, subliniem că politica juridică în domeniul drepturilor omului este o parte a

politicii juridice a Republicii Moldova în general, reprezentând un mijloc de realizare a intereselor sale legitime; ea are caracteristici structurale și substanțiale și se bazează pe principii umaniste.

2.4. Responsabilitatea reciprocă a persoanei și a statului – principiu indispensabil al politicii juridice în domeniul drepturilor omului

Responsabilitatea reciprocă a statului și a persoanei este un principiu important al statului de drept [269, p. 945; 50, p. 15; 52, p. 109; 53, p. 9-31]. Însăși Im. Kant a formulat ideea, potrivit căreia fiecare cetățean ar trebui să posede aceeași posibilitate de constrângere cu privire la cel ce deține influența la aplicarea precisă și necondiționată a legii, ca și celui care deține influența – cu privire la cetățean. Aceasta este o metodă specifică de limitare a puterii politice, care exprimă începutul moral și legal în relația dintre stat, ca purtător al puterii politice și cetățean, ca participant la punerea ei în aplicare. Stabilind libertatea sub formă legislativă între societate și individ, statul în sine nu este liber de restricțiile propriilor decizii și acțiuni. Prin intermediul legii statul trebuie să-și ia angajamente de a asigura echitabilitatea și egalitatea în relațiile sale cu cetățeanul, organizațiile publice, precum și alte state.

Supunându-se legii, autoritățile publice nu se pot abate de la reglementările ei și sunt responsabile pentru încălcarea sau nerespectarea acestor obligații. Obligatorietatea legii pentru autoritățile publice este asigurată printr-un sistem de garanții care exclud samavolnicia administrativă. Acestea includ: responsabilitatea guvernului față de organele reprezentative; răspunderea disciplinară, civilă și penală a funcționarilor publici de orice nivel pentru violarea drepturilor și libertăților persoanelor concrete, pentru abuz de putere, depășirea atribuțiilor de serviciu etc. Drept forme de control public asupra executării obligațiilor funcționale de către autoritățile statului ar putea fi: referendumurile, sondajele, rapoartele deputaților în fața alegătorilor etc. [33, p. 4]

Pe același temelie juridică este construită și responsabilitatea persoanei față de stat. Utilizarea coerciției statului ar trebui să poarte caracter legal, să nu încalce măsura libertății individuale, să corespundă gravității abaterii sau infracțiunii. Astfel, raportul dintre stat și persoană trebuie să se bazeze pe responsabilitate reciprocă.

Există și alte principii care într-o măsură sau alta derivă din cel menționat și exprimă un nivel ridicat de conștientizare și cultură juridică, prezența societății civile și monitorizarea din partea ei a îndeplinirii legilor de către toți subiecții de drept etc. În esență, toate principiile

statului de drept presupun anumite restricții, care consolidează poziția puterii legale și legitime.

Esența statului de drept constă în distrugerea monopolului asupra puterii cu schimbarea simultană a raportului libertății statului și a societății în favoarea celei din urmă și a personalității în mod separat. Adevăratul stat de drept creează condiții pentru ca cetățenii să fie participanți activi ai procesului politic, să consolideze proprietățile pozitive ale statalității și să le reducă pe cele negative.

Respectarea deplină a intereselor persoanei și a sistemului puterii de stat poate avea loc doar în mod ideal. Acest lucru contribuie la găsirea unor modalități, forme și mijloace de stabilire a relațiilor armonioase ale personalității și statului. Și aici, cea mai eficientă bază este stabilirea responsabilității reciproce, luând în calcul particularitățile perioadei moderne de dezvoltare a statului nostru. Mai mult decât atât, responsabilitatea reciprocă interpersonală, precum și a personalității și a statului, ca categorie juridică trebuie să fie unică pentru toți. Anume o astfel de abordare a problemei responsabilității personalității și a statului este actuală pentru realizarea politicii juridice [33, p. 5].

Politica juridică în domeniul drepturilor omului permite uniformizarea contradicției între posibilele forme ale comportamentului guvernanților și dificultățile vieții legale a societății. Ea stabilește parametrii și pune accentele în sistemul relațiilor dintre personalitate – putere, cetățean – stat, conducători – conduși, care trebuie să aibă loc în baza responsabilității reciproce. Este posibilă o altă poziție, atunci când se amplifică drepturile și libertățile personalității, se declară nu numai rolul secundar al drepturilor statului ci, de asemenea, și inutilitatea acestora.

Cu o asemenea abordare, nu putem fi de acord, deoarece statul trebuie să posede un ansamblu definit și stabil de drepturi. Mai mult, lipsa de drepturi în acest sens poate însemna o eficiență scăzută în protecția drepturilor și libertăților cetățenilor. Un alt lucru este modul în care statul va utiliza ansamblul său de drepturi, important fiind ca această utilizare să nu fie în detrimentul bunăstării cetățenilor. Drepturile ar trebui să fie distribuite în mod uniform între stat, prin diversele sale organe, și personalitate, asociații de cetățeni, în baza legii. Sunt necesare mecanisme de protecție, atât a personalității, cât și a statului, existența unui control strict asupra menținerii echilibrului acestor drepturi, ce scoate în evidență în mod inevitabil problema responsabilităților juridice și politice ale diferiților actori ai activității juridice [33, p. 5].

În ordinea dată de idei, ținem să menționăm că majoritatea cercetătorilor (preocupați de problema pe care o studiem) sunt de părerea că răspunderea reciprocă a statului și persoanei constituie un principiu constituțional [98, p. 155], un principiu al statului de drept [50, p. 23], chiar dacă în puține constituții acesta este consacrat expres.

Vom aduce drept exemplu în acest sens, Constituția Republicii Belarus care, în art. 2,

prevede: „*Statul este responsabil față de cetățean pentru crearea condițiilor necesare dezvoltării libere și demne a persoanei. Cetățeanul este responsabil față de stat pentru executarea strictă a obligațiilor care îi sunt prevăzute de Constituție.*” [231]

În ceea ce privește Constituția Republicii Moldova, un asemenea principiu nu se regăsește în textul acesteia, în schimb, în art. 134, alin. (3) este prevăzut [45]: „Curtea Constituțională garantează supremația Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească și *garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat* (e. n.)”. Aceleași prevederi sunt cuprinse în art. 1 alin. (3) din Legea cu privire la Curtea Constituțională [109] și art. 2 alin. (2) din Codul jurisdicției constituționale [44].

Ținând cont de faptul că „instituția” responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat, în primul rând, este consacrată de către constituant împreună cu garantarea supremației Constituției și cu realizarea principiului separației puterilor în stat (acestea fiind prin esența lor principii constituționale), iar, în al doilea rând, garantarea ei este dată în competența exclusivă a Curții Constituționale a Republicii Moldova, putem considera justificat caracterul de principiu constituțional al acesteia [98, p. 157].

În doctrina juridică nu poate fi atestată o viziune unică asupra acestui subiect. În opinia unor cercetători, însăși ideea responsabilității reciproce a statului și persoanei este interpretată în mod diferit, întrucât, fiecare cuvânt din denumirea acesteia este folosit neuniform [262, p. 21].

Dacă e să vorbim despre originea ideii în cauză, trebuie reiterat că, de la începuturi, în istoria gândirii juridice a fost destul de răspândită teza potrivit căreia răspunderea statului prezintă o amenințare la adresa păcii și a ordinii ca valori supreme, asigurate anume de către stat și nu de popor. Altfel spus, era de neconceput ideea răspunderii statului. În timp însă, au apărut și idei opuse [98, p. 157].

Chiar dacă anumite raționamente în acest sens au fost expuse și dezvoltate în timp de numeroși gânditori (Ch.-L. Montesquieu, J.-J. Rousseau, G.W.F. Hegel etc.), totuși se consideră că ideea răspunderii reciproce a statului și cetățeanului îi aparține marelui filozof german Im. Kant, potrivit căruia aceasta este un mijloc de limitare a puterii politice. Sub influența acestei idei, în sec. al XX-lea, în teoria relațiilor dintre putere și persoană a devenit dominantă concepția necesității [262, p. 21]:

- subordonării față de lege a tuturor funcționarilor de stat;
- separației puterilor în vederea prevenirii și combaterii abuzurilor de putere, a concentrării acesteia în mâinile unei persoane;
- protecției judiciare a cetățenilor față de abuzurile puterii.

Aceste concepții (împreună cu altele) au fost concentrate în teoria statului de drept, o trăsătură a căruia adesea este văzută a fi responsabilitatea reciprocă a statului și persoanei [99, p. 143].

Referindune nemijlocit la problema răspunderii juridice, trebuie să recunoaștem că aceasta este bine dezvoltată în literatura juridică. Există diferite forme sau tipuri ale ei. Cu toate acestea, viața, dar și teoria nu stau pe loc [33, p. 5]. În unele studii, au apărut opinii conform cărora definițiile existente a răspunderii juridice nu reflectă laturile sale, inclusiv responsabilitatea statului față de om (cetățean, societate), aspectele ei pozitive (pe termen lung) și juridico-internaționale.

În literatura de specialitate, răspunderea juridică a fost definită ca un complex de drepturi și obligații conexe care, în conformitate cu legea, se nasc ca urmare a săvârșirii unei fapte ilicite și care constituie cadrul de realizare a constrângerii de stat, prin aplicarea sancțiunilor juridice [16, p. 119].

În opinia noastră, răspunderea juridică ar trebui să fie înțeleasă ca un raport juridic determinat între stat și alte entități juridice (cetățean, persoană oficială, organizație etc.), ce apare în baza obligațiilor lor reciproce să suporte efectele negative ale încălcării normelor legale [33, p. 6].

În prezent, este puțin dezvoltată problema responsabilității statului pentru acțiunile funcționarilor săi, răspunderea juridică a statului pentru eventualele consecințe negative în viitor (adică în perspectivă). Într-o dezvoltare acestui subiect și consolidarea instituției răspunderii statului propunem următoarele: pe perioada posibilelor reforme în stat, de creat zone de protecție pentru om și cetățean. Cu alte cuvinte, de determinat gradul de responsabilitate a statului pentru eventualele consecințe negative ale reformării. În legislație, în așa cazuri, urmează să fie stabiliți coeficienți de indexare a stării patrimoniale a cetățenilor, compensații pentru pierderea locului de muncă, măsuri concrete de protecție a copiilor, studenților, pensionarilor, persoanelor în vârstă.

Pe de altă parte, important este faptul că responsabilitatea statului trebuie să includă și responsabilitatea funcționarilor săi. Mai mult, trebuie să distingem condițiile de apariție a acestei răspunderi: în cazul culpei și în absența acesteia [266, p. 291].

În primul caz, este vorba despre relațiile juridico-administrative, juridico-civile, juridico-penale, în funcție de gravitatea consecințelor și componența formală a acțiunilor. Este recomandabil completarea legislației existente cu norme ce prevăd expres o astfel de responsabilitate pentru funcționari, paralel cu cea existentă. Deoarece, după cum arată practica, în condițiile schimbărilor sociale, responsabilitatea funcționarilor, practic nu se observă [33, p. 6].

În al doilea caz, nu există motive să se creadă că un politician sau un grup de conducători, oferind un proiect social important sau altul, nu ar fi putut prevedea consecințele negative ale acestuia, sau nu au avut intenție directă și indirectă de a comite acte, care au dus la consecințe negative pentru un număr considerabil de persoane. În acest caz, există obiecții, precum și trimiteri la experiența istorică a umanității. Revoluțiile și reformele s-au desfășurat cel mai des nu în baza unor decizii politice pragmatic calculate și verificate științific. Responsabilitatea pentru inițiatori era diferită. Uneori îi pedepseau pe foștii conducători: îi executau pe regi, privau de libertate tiranii, iar uneori pur și simplu conducătorii cu voința slabă. Sunt cunoscute cazuri, când răspunderea survenea pentru revoluționari și reformatori. În orice variantă a evenimentelor, responsabilitatea poartă un caracter spontan, dominat de voință politică, pasiune, motivație de a menține puterea.

În legătură cu cele menționate, rezultă necesitatea delimitării răspunderii în următoarele forme: politică, morală, juridică etc. Răspunderea juridică, cum se cunoaște, poate fi penală, civilă, administrativă, disciplinară. Uneori se distinge și răspunderea patrimonială ca formă de sine stătătoare a răspunderii juridice. Despre răspunderea penală se poate vorbi în cazul comiterii de crime împotriva ordinii constituționale și a securității statului, împotriva intereselor serviciului public etc. Răspunderea civilă este utilizată mai rar în contextul interacțiunii persoanei cu puterea, mai ales în cazul, când există relații contractuale între acestea. Răspunderea administrativă prevede așa sancțiuni, cum ar fi: avertismentul, privarea temporară de dreptul special și altele. Răspunderea disciplinară este asociată cu relațiile de muncă, însă, aplicarea acesteia față de oficialii de rang înalt, lideri de partide politice (în cazul relațiilor de muncă), practic nu se întâlnește [33, p. 7].

În cadrul politicii juridice în domeniul drepturilor omului este necesară aprobarea principiilor sale comune la crearea și punerea în aplicare a normelor constituționale. Aname politică juridică în domeniul drepturilor omului reunește într-un sistem integru normele de drept constituțional, penal, civil, administrativ, precum și normele din alte ramuri de drept. În lumina problematicii studiate, este important ca aceste norme să reflecte unitatea responsabilității reciproce a statului și a personalității. Cu ajutorul arsenalului de mijloace de care dispune politica juridică în domeniul drepturilor omului se formează un spațiu comun, în care se creează, se asigură și realizează dreptul [266, p. 294].

Alături de răspunderea juridică există și răspundere morală. Aceasta este responsabilitatea funcționarilor publici, cetățenilor pentru acte, care încalcă normele de moralitate și nu implică răspundere juridică [50, p. 282].

Un loc aparte în realizarea politicii juridice în domeniul protecției drepturilor omului îi

revine răspunderii politice. Ea are mai multe aspecte, reprezentând o măsură de constrângere, aplicată demnitarilor de stat – persoane în a căror mâini este concentrată o parte considerabilă a puterii [266, p. 294].

Anume demnitarii de stat, politicienii sunt capabili, ca nimeni altul în Moldova, să influențeze conținutul și natura politicii sociale, economice desfășurate (în plan intern și extern [223p. 7-9]), cât și a politicii juridice în domeniul drepturilor omului. Iată de ce, în viziunea noastră, la aplicarea acestui tip de responsabilitate, este necesară respectarea principiului „echilibrului”. Este vorba despre excluderea ca măsură de persecuție a represaliilor înalților funcționari după pensionarea lor dar, în același timp, punerea în aplicare a legislației existente, în cazul în care comit acte ilegale [33, p. 7].

Referitor la realitatea Republicii Moldova, deseori se observă o imagine diferită: sau se începe persecuția deschisă din partea noilor oficiali de rang înalt veniți la putere, un fel de negare a politicii anterioare și respingerea acțiunilor liderului pensionat, sau demisionarea, care elimină în mod normal toate întrebările legate de acțiunile ilegale ale acestora.

Răspunderea politică și deficiențele din politica juridică în domeniul drepturilor omului sunt interdependente. Uneori efectele negative ale conducerii pot fi explicate prin lipsa de profesionalism, lipsa de cunoștințe elementare în domeniul managementului, dreptului, construcției statale. În ultimii ani se conturează abordările de eliminare a fenomenelor negative: există un sistem de formare și certificare a funcționarilor, activează instituții de învățământ superior care pregătesc specialiști pentru serviciul public [33, p. 7].

Răspunderea juridică și politică sunt diferite, dar strâns legate între ele. În contextul politicii juridice în domeniul drepturilor omului ambele tipuri de răspundere obțin o realizare deplină. În opinia noastră, la moment este necesară crearea unui mecanism juridic de răspundere politică (sarcină deloc ușoară), care ar include [32, p. 4]:

- a) asigurarea bunăstării, conservarea și protecția drepturilor omului și cetățeanului;
- b) posibilitatea realizării politicii juridice în domeniul drepturilor omului, corespunzătoare unui moment dat;
- c) garanții legale împotriva arbitrariului, uneori împotriva răzbunării noilor elite politice, care vin la putere și care tind spre răfuială cu conducătorii precedenți; [266, p. 295]
- d) avansarea responsabilității reale și adecvate pentru persoanele, efectuarea conversiei ce afectează interesele întregii societăți sau a unei părți importante a acesteia.

În conformitate cu această abordare în politica juridică în domeniul drepturilor omului trebuie fixate condițiile aplicării răspunderii politice. Cu alte cuvinte, este necesară corelarea în teorie și în practică a factorilor politici și circumstanțele concrete de încălcare a drepturilor și

libertăților omului, în urma cărora apare răspunderea juridică. Cu toate acestea este importantă respectarea, în primul rând, nu a oportunității politice, ci a principiilor echității, prevederea posibilității survenirii consecințelor negative sau pozitive pentru personalitate, ca urmare a acțiunilor ilegale a funcționarilor. În acest sens, putem vorbi despre unitatea responsabilității pozitive și negative [32, p. 4].

În opinia autorului A. Anferov „recunoașterea unității aspectelor pozitive și negative ale răspunderii juridice conduce la concluzia că răspunderea pozitivă se realizează sub forma relațiilor juridice general-protecționiste, iar cea negativă sub forma relațiilor juridice concret-protecționiste. Aceste forme apar ca mijloace de realizare a răspunderii juridice [212, p. 14]. Ambele tipuri de relații în ceea ce privește implementarea responsabilității juridice sunt foarte importante. Răspunderea politică va deveni un procedeu eficient de prevenire a acțiunilor ilegale, doar atunci când va dobândi forma juridică și în acest sens va fi formalizată.

În condițiile în care statul reflectă interesele personalității, atragerea la răspundere a persoanelor ce au comis infracțiuni presupune că „statul însuși se atrage la răspundere”. Cu alte cuvinte, statul însuși se protejează de posibilele acțiuni ilegale ale funcționarilor săi, care-l reprezintă [266, p. 296]. Pentru a evita această situație absurdă, în opinia noastră, este necesară individualizarea răspunderii juridice. În orice caz, teoria și practica juridică ar trebui să consolideze poziția în care este imposibilă identificarea persoanei care ocupă o anumită, chiar și cea mai înaltă funcție publică, cu statul ca o structură universală juridică și socială importantă [32, p. 5].

Această separare are o valoare semnificativă, fiind practic necesară. De fapt, la nivelul filozofiei puterii așa și este. De îndată ce persoana părăsește postul, multe se schimbă în viața ei. Și aceasta se întâmplă pentru că persoana care îndeplinește funcții administrative de conducere, de fapt, este un „om-funcție”, în care al doilea component este mai important decât primul. Acest aspect al problemei responsabilității nu este întâmplător. Este important de a preveni această ‘răzbunare’ care, din păcate, este, de asemenea, destul de răspândită în Republica Moldova.

Astfel, în politica juridică modernă în domeniul drepturilor omului, problema răspunderii politice, ca una dintre principalele componente de formare a statului de drept, înaintază în prim-plan. Trebuie precizat în context că este vorba nu despre evaluările noilor elite politice, în comparație cu cele anterioare, dar de aplicarea legii în cazul conducătorilor, acțiunile cărora au avut un impact negativ semnificativ asupra situației poporului.

Relațiile dintre personalitate și stat în cadrul politicii juridice în domeniul drepturilor omului sunt interdependente. Fiecare cetățean nu este liber în totalitate de influența pozitivă și negativă a structurilor puterii. În același timp, liderul, conducătorul nu poate ignora complet

opinia cetățenilor. Acest punct de vedere în formă consolidată este un factor de păstrare a puterii, și despre aceasta nu trebuie să uite liderii politici.

Trebuie să ținem cont de motivele continuității în exercitarea politicii juridice în domeniul drepturilor omului. Transformările și reformele în general nu ar trebui să se desfășoare fără a ține cont de experiența istorică, de altfel cu greu te poți aștepta în serios la rezultate fructuoase. În perioadele de criză care, din păcate, au devenit frecvente în Republica Moldova, legiuitorul nu poate începe activitatea de la zero, deoarece în acest caz nu ar trebui să așteptăm legi stabile și echitabile [32, p. 7].

Perioada modernă este marcată de mai mult pragmatism. Astăzi este important să se acționeze în baza experienței istorice, a factorilor multipli ai dezvoltării politice și juridice a țării. Sunt de prisos iluziile, credința și speranța nejustificate în cineva, care va aduce fericire și viață prosperă. În acest sens, potențialul personalității trebuie să fie amplificat și, ce este mai important, direcționat spre schimbări pozitive [32, p. 8-9].

Pentru desfășurarea pozitivă a programului direcționat spre schimbări, este necesar însuși potențialul individului sau cel puțin dorința lui de a-și vedea viața prosperă și sigură, viața copiilor și a nepoților săi plină de optimism. Cu alte cuvinte, este necesar un sistem de garanții pentru a depăși instabilitatea, incertitudinea în relațiile politice și publice. Dar, aceste garanții poate și trebuie să le creeze singură personalitatea. Cât de paradoxal n-ar suna, persoana în activitatea sa activ-transformatoare apare ca garant al drepturilor și libertăților sale.

În legătură cu aceasta, politica juridică în domeniul drepturilor omului, la începutul noului secol, este caracterizată de următoarele trăsături [32, p. 9; 266, p. 309]:

Raționalitate și realitate - presupune stabilirea unor obiective clare și realizabile, și selectarea modalităților adecvate, eficiente de realizare.

Continuitate - exprimată prin respectarea celor mai bune tradiții juridice, specifice culturii generale și juridice a poporului. O importanță deosebită are transmiterea și reproducerea valorilor juridice, înrădăcinate în stilul și comportamentul de viață, al indivizilor și al națiunii.

Caracter științific. În ultimii ani știința juridică a făcut mult pentru dezvoltarea practică a statului, crearea reperelor pentru legiuitor. Savanții juriști participă activ în programe guvernamentale de diferite niveluri și direcții. Cu toate acestea, este important ca în domeniul construcției statale, legiferării să nu se meargă mecanic pe calea țărilor post-industriale, reproducând valori și norme anorganice pentru viața juridică și politicăa Moldovei. Cultura juridică este foarte diferită de la țară la țară. Prin urmare, marea misiune a științei juridice referitor la politica juridică este absolut evidentă: crearea unui sistem de repere personale. Ele trebuie să reflecte elementele progresiste ale gândirii juridice autohtone, conjugată cu necesitățile

practice ale etapei actuale de dezvoltare juridică a Moldovei.

Direcționarea umanistică este orientată spre recunoașterea, respectarea și protejarea drepturilor și libertăților personalității. Sfera societății civile și propriu-zis domeniul relațiilor puterii de stat, politice, juridice ar trebui să fie delimitate. Politica juridică creează condiții de echitate socială și nu poate contribui la mentalitatea bunăstării, mai degrabă, dimpotrivă, o astfel de politică creează condiții egale, inițiativă, aspirații sociale adecvate și mijloace juridice corespunzătoare pentru a le atinge.

Politica juridică în domeniul drepturilor omului este un fenomen de stat, însă eficientă, valoroasă, utilă pentru popor poate deveni dacă va alege ca nucleu principal al dezvoltării sale necesitățile juridice și preocupările personalității.

Cea mai importantă caracteristică a politicii juridice în domeniul drepturilor omului apare formarea unui astfel de conținut, stil al vieții juridice, care ar uni într-un singur sistem reciprocitatea drepturilor și libertăților și responsabilitatea, atât a cetățeanului, cât și a statului. Statului la fel îi sunt necesare libertățile, ca și cetățeanului. Măsura libertății sale este determinată de suma libertăților individuale ale cetățenilor. Dar cetățenii au dreptul de a controla libertatea acțiunilor statului, de aceea politica lui trebuie să fie clară, transparentă, deschisă pentru toți. Responsabilitatea statului poate fi verificată în diferite moduri. Procedura judiciară este în acest sens cea mai eficientă [266, p. 310].

Cu toate acestea politica juridică în domeniul drepturilor omului nu poate fi limitată la o abordare unilaterală. Este foarte important de a echilibra responsabilitățile statului și ale personalității, de a actualiza problema răspunderii personale a persoanelor fizice față de stat, indiferent de statutul lor oficial. Legătura libertăților, drepturilor și responsabilităților trebuie să fie viabilă, să pătrundă la toate nivelurile, părțile vieții juridice. Anume o astfel de abordare elimină utopiile sociale și așteptările schimbărilor miraculoase [32, p. 9].

Astfel, politica juridică în domeniul drepturilor omului este o direcție importantă în activitatea statului, creând un tip special de relații între individ și autoritățile statului, care are o bază fundamentală asociată cu experiența de viață politică și juridică în Republica Moldova. Cu toate acestea, politica juridică în domeniul protecției drepturilor omului este direcționată spre realizarea echității sociale, atinsă prin mijloace legale. Principiul imuabil al unității drepturilor, libertăților și responsabilităților astăzi, este deosebit de actual. Formele, direcțiile politicii juridice în domeniul protecției drepturilor omului asigură condițiile dezvoltării statului de drept, social, democratic în Republica Moldova.

2.5. Concluzii la capitolul 2

Omul în calitatea sa de valoare socială și titular de drepturi și libertăți constituie obiectul politicii juridice a statului în domeniul drepturilor omului, care astfel trebuie să ia toate măsurile necesare pentru a asigura realizarea drepturilor și libertăților acestuia, protecția juridică și apărarea acestora, în caz de necesitate.

În context, de autor au fost delimitate noțiunile „libertate” și „drepturi și libertăți ale omului”. În primul caz, libertatea este percepută într-un sens filosofic mai larg, ca o caracteristică a posibilității omului și a comunităților sociale de a acționa, de a se manifesta independent în corespundere cu voința lor, cu felul lor de a vedea lucrurile. Libertățile omului reprezintă o noțiune constituțională și de drept mai îngustă, identică cu statutul obiectiv și cu dreptul subiectiv al individului concret de a acționa în limitele restrânse ale legii.

În viziunea autorului, o relevanță deosebită prezintă expresia "drepturi ale omului", privită ca o generalizare pentru conceptele de „drepturi ale omului” și „drepturi ale cetățeanului.” În general, problema relației dintre drepturile omului, persoanei, cetățeanului este una dintre cele importante, deoarece aceste concepte sunt utilizate nu numai în teoria dreptului, dar și în alte ramuri ale științei juridice, politice, sociologice etc.

Autorul subliniază, că politica juridică în domeniul drepturilor omului este o parte a politicii juridice a Republicii Moldova în general, reprezentând un mijloc de realizare a intereselor sale legitime; ea are caracteristici structurale și substanțiale și se bazează pe principii umaniste. Răspunderea juridică ar trebui să fie înțeleasă ca un raport juridic determinat între stat și alte entități juridice (cetățean, persoană oficială, organizație etc.), ce apare în baza obligațiilor lor reciproce să suporte efectele negative ale încălcării normelor legale.

Conținutul politicii juridice în domeniul drepturilor omului cuprinde totalitatea măsurilor luate de către subiecții acesteia în vederea realizării efective a drepturilor persoanei, protecția și apărarea lor.

Conținutul și formele de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului sunt determinate în cea mai mare parte de modelul relațiilor persoanei cu puterea/statul. În condițiile unui stat de drept și a unei societăți democratice, relațiile dintre persoană și putere se bazează pe lege și respectul reciproc, ceea ce presupune existența unei politici juridice centrate pe valoarea supremă a omului și a drepturilor sale.

Aceste momente permit a conchide că asigurarea realizării, protecției și apărării efective a drepturilor omului constituie un element important ce distinge politica juridică în domeniul drepturilor omului în cadrul politicii juridice generale a statului.

Responsabilitatea reciprocă a persoanei și a statului reprezintă un principiu important al

politicii juridice, deoarece accentuează inevitabilitatea răspunderii statului pentru încălcarea drepturilor omului și prejudicierea acestuia.

Răspunderea juridică și politică sunt diferite, dar strâns legate între ele. În contextul politicii juridice în domeniul drepturilor omului ambele tipuri de răspundere obțin o realizare deplină. Reieșind din necesitate, de către autor a fost propus un mecanism juridic de răspundere politică.

Au fost propuse elementele principale ale conceptului contemporan de „relații reciproce dintre personalitate și stat”, de care depinde atingerea eficienței maxime a protecției juridice a drepturilor omului în Republica Moldova și au fost concretizați subiecții colectivi, printre care pot fi menționați minoritățile etnice, lingvistice și religioase și popoarele (națiuni).

În baza celor menționate politica juridică în domeniul drepturilor omului poate fi definită ca reprezentând activitatea sistemică a statului și a reprezentanților societății civile orientată spre elaborarea unui mecanism eficient de reglementare juridică și aplicarea acestuia în vederea asigurării respectării drepturilor și libertăților omului și cetățeanului, consolidarea ordinii de drept și a legalității, realizate în sfera de acțiune a dreptului și prin mijloace de drept.

3. MECANISME ȘI PÂRGHII DE IMPLEMENTARE A UNUI SISTEM NAȚIONAL DE PROMOVARE ȘI RESPECTARE A DREPTURILOR OMULUI

3.1. Formele de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului

În Republica Moldova s-a stabilit și se menține o contradicție social-economică și politică obiectivă, care constă în faptul că, pe de o parte, pe scară largă și tuturor li se declară drepturile și libertățile recunoscute de lege, iar pe de altă parte, este foarte dificilă realizarea lor practică. În această ordine de idei, prezintă importanță răspunsul la întrebarea generală: „Ce-mi dă statul?”. În opinia savantului german Rudolf von Ihering (expusă în lucrarea sa „Interes și drept”), primul lucru pe care îl dă statul este o protecție din exterior; cel de-al doilea beneficiu este apărarea din interior, prin lege; cel de-al treilea beneficiu, pe care statul îl oferă cetățenilor săi sunt agențiile sociale și instituțiile pe care le-a creat în interes public [219, p. 146]. „Instituțiile publice” despre care vorbește R. Ihering, reflectă necesitățile societății de natură publică, sponsorizate și realizate din fonduri publice. Din această perspectivă, am putea privi politica juridică ca un sistem de măsuri luate de către stat pentru crearea condițiilor publice și a garanțiilor necesare pentru protecția drepturilor omului (valoarea cărora este de necontestat [119, p. 7; p. 12]).

Referitor la problema formelor de realizare a politicii juridice, menționăm că potrivit lui A.P. Korobova se poate vorbi despre „trei forme de realizare a politicii juridice a statului: legiferarea, aplicarea legii și instruirea juridică” [234, p. 19]. Aceste forme nu sunt exhaustive. Delimitarea lor reduce politica juridică, în general, la cele trei funcții, ceea ce nu este justificat, deoarece mai curând sărăcește conținutul și scopul acesteia.

În context, precizăm că formele de realizare a politicii juridice pot fi percepute și ca direcții ale politicii juridice. Sub acest aspect este relevant N.I. Matuzov, care susține că „formele de realizare a dreptului sunt, în esență, și forme de realizare a politicii juridice” [250, p. 324].

Pe de altă parte, atragem atenția asupra necesității de a face distincție între formele de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului și formele dreptului. Savantul rus M.I. Baitin în acest sens a subliniat că "prin forma (izvorul) dreptului se subînțeleg anumite metode (tehnici, mijloace) de exprimare a voinței de stat. Formele istorice diverse de exprimare a dreptului (izvoare de drept în sens juridic) se referă la dreptul comun, și presupun precedentul judiciar, contractul cu conținut normativ și actul normativ" [213, p. 67].

În același context, V. Capcelea menționează că „există trei moduri de formare și existență a dreptului pozitiv ca fenomen public, și anume: de drept comun (dreptul exprimat în primul rând în rituri), dreptul judecătorilor (dreptul creat, în primul rând, de către instanțele de judecată),

dreptul legiuitorului (dreptul creat de activitatea legislativă a statului)" [28, p. 23]. Politica juridică în domeniul drepturilor omului influențează dezvoltarea unor forme de drept, dar nicidecum nu le înlocuiește.

Pornind de la cele menționate, precizăm că forma de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului presupune punerea sa în aplicare în baza principiului general al umanității și în conformitate cu direcțiile politicii juridice, obiectivele și mijloacele sale. Forma arată direcția și dă o certitudine politicii juridice în domeniul protecției drepturilor omului.

În viziunea noastră, în prezent, pot fi distinse următoarele forme de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului:

- 1) recunoașterea drepturilor omului;
- 2) legiferarea;
- 3) aplicarea legii;
- 4) activitatea de supraveghere și control;
- 5) asigurarea funcționării statului de drept și a organelor sale;
- 6) formarea juriștilor licențiați;
- 7) instruirea juridică;
- 8) dezvoltarea doctrinei.

Dintre acestea, principalele sunt: recunoașterea drepturilor omului, activitatea legislativă, punerea în aplicare a legii și activitatea de supraveghere și control. În continuare, ne propunem să abordăm succint fiecare formă de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului.

Recunoașterea drepturilor omului. Această direcție a politicii juridice în domeniul drepturilor omului capătă în condițiile moderne o importanță deosebită, actualitatea ei fiind confirmată de o serie de factori.

Cu regret, în prezent, protecția drepturilor omului nu este realizată eficient. În general, în perioada de tranziție a societății, în interiorul statului s-a produs o înrăutățire drastică a instituțiilor și relațiilor, nivelul de trai al oamenilor înregistrând o ruinare dramatică (mai ales prin reducerea locurilor de muncă, a eficienței sistemului social, a pensiilor, burselor, salariilor etc.). Pe fonul acestor probleme sociale, s-a accentuat și nihilismul juridic [57, p. 124]. Majoritatea cetățenilor nu cunosc conținutul legilor și nu sunt în măsură să se apere pe cont propriu [202].

Încălcarea drepturilor omului are un caracter diferit, ceea ce presupune necesitatea nu doar de a menține, dar și de a consolida formele de realizare a protecției drepturilor omului în cadrul politicii juridice. Este absolut necesar ca toți să ne respectăm zilnic reciproc. Acest obicei poate fi dezvoltat în condiții de confirmare permanentă și sistematică din partea statului, altfel

spus, în condițiile protecției reale de către acesta a drepturilor încălcate.

În context, reiterăm actualitatea afirmației expuse mai bine de o sută de ani în urmă, potrivit căreia: „O sursă importantă a puterii de stat este tradiția, puterea ordinii stabilite. Omul psihologic se subordonează celui cu care a fost obișnuit. Lui îi este frică de schimbări radicale în existența sa și este întotdeauna gata să se îndoiască dacă schimbările nu îi amenință bunăstarea” [279, p. 227].

În asemenea condiții, statul trebuie să cunoască limitele conducerii sale obligatorii, să le bazeze pe o abordare rezonabilă, să aibă grijă de cetățenii săi. Acest lucru este justificat atât din punct de vedere psihologic, cât și legal. Fără o subordonare conștientă nu există conducere. "Dorința populației de a se supune guvernului are limitele sale. Dacă puterea guvernului va merge dincolo de limitele cu care se pot împăca cei supuși, care apreciază pacea și prosperitatea lor, atunci acesta trebuie să aștepte expresii de nemulțumire din partea populației" [279, p. 227].

În acest sens, însăși N. Machiavelli a avertizat conducătorii că oamenii (supușii) iartă multe, dar nu pot ierta pierderea proprietății. Proprietatea poate fi viața măsurată a cetățenilor, încrederea lor în viitor. Atunci când oamenii, ca urmare a reformelor sau revoluțiilor, pierd totul, ei devin dacă nu dușmanii statului, atunci, cel puțin se comportă neîncrezător față de putere.

Un răspuns important la aceste provocări rezidă în activitatea organizațiilor pentru protecția drepturilor omului, care sunt necesare în orice societate. Desigur, în cadrul statului protecția drepturilor omului nu trebuie să se limiteze doar la activitatea asociațiilor obștești, chiar dacă acestea au un rol important la capitolul dat. În acest sens, observăm că (în absența unei democrații dezvoltate, a interdicției oficiale a organizațiilor pentru drepturile omului) din punct de vedere formal, acestea operează în afara legii. Paradoxul situației constă în faptul că aceste organizații, de regulă, tind să fie sceptice față de funcția statului legată de protecția drepturilor omului. Acest paradox persistă chiar și în condițiile în care aceste organizații sunt autorizate să opereze în mod deschis potrivit ordinii stabilite. De exemplu, unele organizații ecologice nu cred în forțele sănătoase ale statului pentru asigurarea securității ecologice, conservarea mediului înconjurător etc. și de multe ori acționează împotriva statului, realizând aceleași obiective.

Aportul organizațiilor în cauză la protecția drepturilor omului este unul substanțial. Mai mult, acestea își asumă și sarcina de a demonstra statului starea sa de neglijență în relație cu cetățenii săi, de a sublinia greșelile și defectele sale.

Prin urmare, astăzi, ca și cu decenii în urmă, este necesar un echilibru între interesele statului și ale individului, un echilibru în interacțiunea instituțiilor statului cu organizațiile nonguvernamentale. Cu alte cuvinte, statul și societatea civilă au nevoie de drepturi și obligații reciproce, pe care să le exercite cu responsabilitate [171, p. 45].

Politica de legiferare după conținut este mai largă decât cea legislativă, de aceea o include pe cea din urmă. Crearea unor reguli de drept este cea mai importantă direcție a activității statului. În esență, legiferarea constă în pregătirea, dezbateră și adoptarea actelor legislative, precum și intrarea lor în vigoare după promulgare.

Procesul legislativ trebuie diferențiat de legiferare ca formă de realizare a politicii juridice în acest domeniu. Obiectivul acestei forme a politicii juridice în domeniul drepturilor omului este de a crea condiții pentru activitatea legislativă, definirea direcțiilor sale strategice și a priorităților. Politica juridică în domeniul drepturilor omului este astfel chemată să cultive tendințe pozitive umaniste în dezvoltarea legislației. În cazul în care legislația este în contradicție cu principiile umaniste, aceasta poate fi schimbată. Potrivit cercetătorilor, în cazul în care legislația nu reflectă principiile juridice, este inechitabilă, inumană, reacționară ar trebui să se „taie în legislație” [209].

Privind în ansamblu legiferarea actuală, constatăm că lipsește consecvența în crearea legilor. Sunt adoptate legi puțin eficiente, deoarece nu corespund posibilităților oferite de dezvoltarea social-economică a societății și nu au garanții corespunzătoare de realizare. În același timp, există și legi care nu sunt susținute. Un alt aspect, care scapă de multe ori specialiștilor constă în faptul că nu avem nevoie doar de legi ca atare, ci de legi menite să protejeze drepturile și libertățile omului.

Astăzi, este dificil de a evalua calitatea legiferării. Așteptarea de a cuceri înălțimi în legiferare, în tehnici juridice moderne, chiar și ținând cont de experiența acumulată de către legiuitor în ultimii ani, este prematură. În perioada sovietică desigur, au fost dezvoltate tradiții importante de creare a normelor de drept, preluate de legislația actuală, care însă sunt insuficiente și deja căzute în desuetudine. Pe cale de consecință, încercările de a forma tradiții noi în domeniu, este salutară, însă totodată, trebuie conștientizat și asumat riscul că această „inovație” este relativă și instabilă, plină de o serie de aspecte negative.

Astfel, „se poate constata că activitatea legislativă ..., din diverse motive, inclusiv din cauza diferențelor în înțelegere (și uneori, lipsa de înțelegere) a scopului său, interpretarea nejustificată de către subiecți ... a celor mai importante prevederi constituționale, a condus la creșterea haotică a materialului legislativ. Pentru reglementarea unor probleme uniforme într-un singur sistem de legislație se întâlnesc un număr mare de contradicții și inconsecvențe, ceea ce reduce eficiența și generează o instabilitate a reglementării” [144].

Dincolo de cele menționate, totuși trebuie recunoscut că activității legislative îi revine un rol central în conturarea politicii juridice a statului în domeniul drepturilor omului. Exemplificative în acest sens sunt mai ales documentele de politici adoptate de legislativ, care

practic trasează principalele direcții de activitate în domeniu. Merită enunțată în context valoarea deosebită a *Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014* [91], în care expres se recunoaște că protecția drepturilor omului, prin instrumente juridice de transpunere a acestor drepturi în prevederi legale, a devenit un imperativ și pentru Republica Moldova care, după declararea suveranității și independenței sale, a ratificat numeroase documente cu vocație universală în domeniul drepturilor omului, deschizând calea spre un sistem de protecție internațională a drepturilor omului.

De asemenea, legiuitorul expres stabilește că Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011–2014 (în continuare – Planul de acțiuni) este un instrument național care materializează politica statului privind consolidarea protecției drepturilor omului [91].

Planul de acțiuni, avînd statutul unui document de programare, trasează sarcini concrete pe termen determinat. Concomitent, acțiunile consacrate sporirii protecției drepturilor omului nu pot fi considerate măsuri temporare, ci părți componente ale unui proces continuu, caracterizat prin abordarea coordonată și participativă a tuturor actorilor responsabili de asigurarea respectării drepturilor omului și beneficiarilor acestor drepturi. Identificînd realitățile în domeniu și axîndu-se pe aspectele vulnerabile care necesită reabilitare, Planul de acțiuni lansează soluții pentru ameliorarea situației în domeniul drepturilor omului și vizează producerea unor schimbări pozitive.

Important este de precizat că, în esență, Planul de acțiuni urmărește dezvoltarea culturii drepturilor omului în Republica Moldova. Scopul primar este asigurarea protecției și promovării drepturilor inalienabile și imprescriptibile ale cetățenilor garantate de Constituția Republicii Moldova, afirmate, proclamate și consacrate prin instrumentele internaționale la care statul nostru este parte.

Planul de acțiuni conține măsuri pentru consolidarea drepturilor politice, civile, economice, sociale și culturale într-o formă structurată. Obiectivele Planului de acțiuni reprezintă continuitatea politicilor privind [91]:

- a) aderarea la instrumentele internaționale în domeniul drepturilor omului;
- b) ajustarea legislației naționale la standardele internaționale în domeniul drepturilor omului;
- c) asigurarea accesului liber la justiție;
- d) perfecționarea mecanismelor naționale de apărare a drepturilor omului;
- e) asigurarea apărării eficiente a drepturilor politice, civile, economice, sociale și culturale;

f) consolidarea protecției minorităților naționale și grupurilor etnice, precum și a categoriilor de populație aflate în dificultate din cauza vârstei, dependenței sociale sau a altor împrejurări (minori, deținuți, migranți);

g) sporirea nivelului de pregătire profesională, culturală, morală și disciplinară a cetățenilor în domeniul drepturilor omului.

Obiectivele Planului de acțiuni se rezumă astfel la ameliorarea situației în domeniul drepturilor omului, sporirea culturii juridice, creșterea nivelului de trai al populației și eradicarea factorilor negativi care stagnează progresul și subminează realizarea în volum deplin a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Desigur, în context, trebuie recunoscut faptul că parțial obiectivele Planului de acțiuni au fost realizate. Cu toate acestea însă, suntem de părere că realizarea acestor obiective este un proces continuu, întrucât chiar dacă legislația va fi racordată la cele mai relevante standarde în domeniu (cu caracter comunitar sau internațional), totuși o preocupare constantă rămîne a fi monitorizarea respectării acesteia, în scopul identificării și remedierii deficiențelor sau a diferitor abateri de la cadrul juridic prestabilit.

Mai mult, dinamica vieții sociale periodic determină necesitatea unor noi măsuri (mai detaliate) pentru a face față noilor provocări. Un exemplu relevant în contextul dat servește *Proiectul Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului (PNADO) intermediar 2016* [149] în care sunt identificate un set de direcții în care urmează să fie întreprinse acțiuni în vederea consolidării respectării și protecției drepturilor omului în Republica Moldova, direcții identificate practic în baza noilor realități sociale, economice, politice și de altă natură a societății noastre.

În concret, sunt apreciate ca prioritare pentru următoarea perioadă următoarele direcții ale politicii juridice în domeniul drepturilor omului: *asigurarea accesului la informație, a libertății de exprimare, a libertății întrunirilor și a libertății de asociere, consolidarea justiției și a instituțiilor pentru protecția omului, consolidarea justiției și a instituțiilor pentru protecția omului, asigurarea drepturilor persoanelor private de libertate, prevenirea și combaterea torturii și a altor pedepse ori tratamente crude, prevenirea și combaterea violenței în familie, asigurarea dreptului la educație, asigurarea dreptului la muncă și la condiții prielnice de muncă, asigurarea dreptului la ocrotirea sănătății, asigurarea dreptului la protecție socială, asigurarea drepturilor copilului, educarea și informarea cu privire la drepturile omului.*

Desigur, doare enunțarea acestor direcții în documentul de politici este insuficient. În continuare, sunt necesare eforturi atît din partea statului, a societății civile, cît și a cetățeanului orientate spre realizarea practică a acestora.

Așadar, în general, legiferarea ca formă de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului este foarte importantă pentru că anume aceasta în mare parte stabilește direcțiile și bazele sale strategice. În pofida acestui fapt, este evident că soluțiile cele mai corecte, echitabile și oportune în domeniul legiferării nu pot fi pe deplin realizate fără a fi susținute de o politică puternică *în domeniul aplicării legii*. Problema inițială în domeniul aplicării legii este eficiența acesteia.

Potrivit lui V.V. Lazarev „aplicarea dreptului îndeplinește un rol de mediere între normele legale și adresații lor principali. Acesta oferă o mișcare intenționată a raporturilor juridice, creează garanții juridice suplimentare pentru punerea în aplicare corectă a legii în situații juridice. Punerea în aplicare este o activitate dominantă și de organizare a subiecților competenți” [238, p. 17-18].

Anume în domeniul de aplicare a legii este realizat conținutul, potențialul legislativ, se arată cel mai clar nivelul de cultură juridică, precum și nihilismul juridic, lipsa culturii juridice. Punerea în aplicare a dreptului este domeniul de afișare a profesionalismului judecătorilor, procurorilor, colaboratorilor Ministerului Afacerilor Interne, ai tuturor autorităților care aplică legea.

Aplicarea legii ca formă de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului este personificată sub două aspecte. În primul rând, este vorba despre subiectul aplicării legii – persoana care posedă în conformitate cu legea capacitatea și competența de aplicare a acesteia. În al doilea rând, orice act de aplicare a legii afectează direct sau indirect persoana, drepturile și obligațiile sale, statutul juridic, iar uneori chiar soarta. În acest sens, forma analizată are un caracter personal pronunțat, dar care nu diminuează semnificația sa socială. Prin urmare, politica juridică în domeniul drepturilor omului se prezintă ca un complex de măsuri în acest domeniu.

Aplicarea legii este legată de separarea puterilor și existența garanțiilor constituționale pentru sistemul judiciar. În viața reală pe acest segment există numeroase probleme. Persoana și autoritățile ce aplică legea nu au dobândit încă competențe de interacțiune armonioasă. Cu alte cuvinte, cetățenii nu întotdeauna au o mare încredere în organele de drept. Este destul de accentuat nivelul înalt al birocrăției, manifestat mai ales prin tergiversarea examinării diferitor solicitări, cereri și petiții adresate de către cetățeni. Pentru a depăși această situație la nivelul politicii de aplicare a legii ar trebui să fie implementate anumite măsuri corespunzătoare, fiind totodată, inacceptabile ingerințele ilegale în sfera de competență a autorităților publice.

Un loc aparte în aplicarea legii îi revine Curții Constituționale, deciziile căreia în mare măsură elimină dezavantajele legii și contradicțiile dintre acestea, ceea ce subliniază încă o dată importanța sa specială în procesul de aplicare a legii [162], dar și în ceea ce privește asigurarea

calității legii și rolului acesteia de a proteja drepturile omului și de a asigura realizarea acestora (prin intermediul controlului constituționalității [175]).

Impactul politicii juridice în domeniul drepturilor omului asupra procesului de aplicare a legii este unul semnificativ. Aplicarea dreptului constituie baza, condiția de realizare a drepturilor și libertăților omului prin activitatea structurilor competente în materie.

În domeniul aplicării legii o condiție esențială pentru un impact eficient asupra conduitei oamenilor constă în îmbunătățirea și perfecționarea sistemului de justiție civilă, administrativă și penală. Eforturile oamenilor de știință ar trebui să se concentreze pe dezvoltarea criteriilor de evaluare a activității autorităților publice și a funcționarilor din cadrul acestora, a metodelor de îmbunătățire a pregătirii și selecției profesioniștilor, a condițiilor lor de muncă, a mijloacelor de control democratic asupra activității lor.

Următoarea formă de realizare a politicii juridice, strâns legată de cea de aplicare a legii, este *supravegherea și controlul*. Importanța acesteia se bazează pe necesitatea unei reacții operative și dinamice din partea autorităților în cazurile de încălcare a drepturilor omului.

În acest sens, V.M. Sîrîh observă pe bună dreptate că „în condițiile actuale, statul nu poate asigura o protecție corespunzătoare față de atacurile criminale asupra vieții omului. Sunt omorâte chiar și persoane care au o protecție sigură. O mare parte a populației, în general, rămâne neprotejată de criminali, bazându-se mai mult pe noroc, soartă, decât pe organele menite să ofere protecția sigură a ordinii publice și să prevină orice infracțiune” [268, p. 35].

În acest context, precizăm că, în prezent, a devenit tot mai necesar și pronunțat rolul procuraturii în protecția drepturilor omului. O direcție aparte a activității Procuraturii este supravegherea aplicării legii de către organele care desfășoară activități operative de investigații, anchete și investigații preliminare, executorii judecătorești, administrațiile instituțiilor care execută pedepse și aplică măsuri coercitive stabilite de instanțe, administrațiile locurilor de detenție și custodie.

Desigur, supravegherea și controlul ca formă de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului nu pot fi reduse doar la supravegherea aplicării dreptului de către procuratură. Supravegherea aplicării legilor trebuie realizată de către toate autoritățile statului, centrale și locale, precum și de către organizațiile comerciale și non-profit.

Prin urmare, forma dată de realizare a politicii juridice nu se limitează doar la reacțiile procuraturii față de încălcările legii. O mare importanță o au măsurile luate pentru a restabili drepturile încălcate din partea entităților care constituie obiectul supravegherii.

Drepturile fundamentale ale omului sunt cuprinse în o serie de acte normative și sunt asigurate prin acțiuni practice și procedee juridice concrete. În acest context, apare problema

garanțiilor drepturilor fundamentale, ceea ce presupune, printre altele, sancționarea încălcării acestor drepturi [60, p. 14].

Sancțiunile operate în acest scop pot fi grupate după subiectul de la care emană. Astfel, dacă autoritatea legiuitoare în activitatea sa nu ia în calcul normele constituționale (prin aceasta prejudiciind drepturile omului), este instituită o garanție importantă exprimată prin posibilitatea exercitării controlului constituționalității legii de către Curtea Constituțională (în Republica Moldova și în alte state).

În cazurile în care organele executive încalcă drepturile fundamentale ale omului, sînt instituite garanții ce constau în prin posibilitatea exercitării unor tipuri concrete de control, precum [60, p. 15]:

- a) **politic**, exercitat de către Parlament, Guvern sau Președintele țării;
- b) **administrativ**, inițiat de autoritățile administrației publice sau de cetățeni, exercitat în interiorul sistemului chiar de către autoritățile administrației publice;
- c) **jurisdicțional**, exercitat de către instanțele judecătorești în cadrul procedurii de contencios administrativ.

Pe lângă tipurile de control menționate (în doctrină fiind identificate și altele [69, p. 300]) există și alte modalități de garantare a respectării drepturilor omului, precum ar fi procedura de conciliere etc. Semnificativă și importantă în acest sens este instituția specializată a Avocatului Poporului, care nu este prevăzută de Constituția Republicii Moldova, dar instituită prin lege organică [108] (la care ne vom referi în detalii în unul din compartimentele următoare ale lucrării).

Organizarea activității autorităților de aplicare a legii este o altă formă de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului. La baza acestei forme importante stau o serie de legi, în care sunt detaliat reglementate principiile de organizare a activităților lor, competența, relațiile cu alte autorități ale statului. Este vorba de crearea condițiilor optime pentru coordonarea activităților desfășurate de autoritățile ce aplică legea, orientarea acestora spre protecția drepturilor și libertăților omului. Acest lucru este posibil în baza conexiunii principiilor, sarcinilor, obiectivelor legii, care stau la baza activității și responsabilității acestor organisme.

O altă formă de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului poate fi considerată *securitatea juridică a funcționării statului și a organelor sale*. Protecția drepturilor și libertăților omului, fixate în legislație, ar fi dificilă, dacă în însăși structura organelor de stat nu se vor crea condițiile necesare pentru realizarea acestor obiective. Este vorba de relațiile organizatorico-juridice, crearea condițiilor optime pentru activitatea statului, care își realizează potențialul său, în primul rînd, ca un mecanism complex. În realitate, puterea de stat nu este o

ficțiune, dar un set de fenomene reale și, prin urmare, o explicație științifică a conceptului putere de stat nu ar trebui să se refere la o ficțiune a construcției juridice, dar la conducere, ca la un grup special de fenomene reale din viața socială [173, p. 145].

O altă formă de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului constă în *organizarea activității științifice*. Ea pretinde a fi, în Republica Moldova, una dintre prioritățile de dezvoltare a societății. Jurisprudența este una dintre cele mai importante forme de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor, dar aceasta nu este întotdeauna previzibilă, cedînd din acest punct de vedere cercetărilor științifice. Se pare că știința juridică ar trebui să fie mai principală în cazurile cultivării inovațiilor străine artificiale, deși punctele de vedere ale oamenilor de știință asupra acestui subiect pot fi diferite. Important este ca în practică să se pledeze pentru o jurisprudență progresivă, legislație modernă și aplicare corectă a legii, capabile să mențină ordinea în țară și să asigure siguranța cetățenilor și bunurilor acestora.

Această formă de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului este foarte aproape de cea *doctrinară*, care stabilește principiile teoretice directoare. Astfel, forma doctrinară de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului stabilește parametrii vieții juridice a statului, care se bazează pe realizările gândirii juridice și ale științei, susținute și sprijinite de stat și oficialii săi. În doctrină se conțin o serie de priorități valoroase, actualitatea cărora cu greu poate fi negată. Aceste valori juridice în viața de zi cu zi formează un obicei de viață al oamenilor, de interacțiune cu statul și structurile sale. Cu alte cuvinte, doctrina traduce limbajul vieții cotidiene în limbajul ideologiei, care trebuie să fie uman, umanist și să vizeze protecția drepturilor și libertăților omului.

Forma doctrinară a politicii juridice în domeniul drepturilor omului este legată de teoria generală a dreptului. Astfel, în structura bazelor empirice ale teoriei generale a dreptului, V.M. Sîrîh pe bună dreptate identifică „*documentele care obiectivează, exprimă politica juridică a statului*, atitudinea agențiilor guvernamentale și a oficialilor față de valorile juridice, de starea legislației în vigoare și de măsurile de consolidare a statului de drept, precum și față de documentele care exprimă ideologia juridică a partidelor politice, mișcărilor și altor asociații publice” [267, p. 302].

Următoarea formă de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului poate fi considerată *pregătirea juriștilor în instituțiile de învățământ*. Numărul de caracteristici principale ale persoanei, a cărei dezvoltare se urmărește prin instruirea juridică, includ:

- ✚ disponibilitatea cunoștințelor juridice și capacitatea de a le aplica în scopul protejării drepturilor omului;
- ✚ cultura juridică înaltă, care presupune capacitatea de a gândi juridic, de a rezolva

anumite probleme în baza legii;

- ✚ înțelegerea necesității dezvoltării lor profesionale continue;
- ✚ capacitatea de a utiliza toate mijloacele posibile de protecție juridică a persoanei, inclusiv dreptul internațional;

- ✚ capacitatea de a analiza situația socială și juridică și a vedea echilibrul legal și moral real în sistemul de relații „persoană - familie - societate - stat” și locul jurisprudenței în acest sistem. Este destul de clar că politica juridică în acest sens are resurse, care până acum nu au fost utilizate în pregătirea juriștilor adecvați nevoilor actuale ale statului și ale societății.

Instruirea juridică, în ultimii ani, din mai multe motive a fost foarte slab valorificată [226, p. 64]. În societate nu există o singură ideologie și, prin urmare, lipsește necesitatea și capacitatea de a o susține prin educația juridică. Această formă de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului este slab finanțată din mijloace bugetare, astfel încât cunoașterea legii de către cetățeni a devenit o preocupare pentru însași cetățeni. De fapt, cunoștințele juridice sunt dobândite, în primul rând, profesional - prin pregătirea juriștilor în instituțiile de învățământ; în al doilea rând – individual – prin studierea literaturii de specialitate și a altor surse de informare; în al treilea rând – în baza unui comision – adresarea la avocați; în al patrulea rând - din experiența practică. În esență, instruirea juridică presupune o implementare semnificativă a politicii juridice în domeniul drepturilor omului, întrucât cu ajutorul acesteia se influențează conștiința indivizilor, formându-se un anumit mod de gândire, un nivel de cultură juridică, competențe legale de auto-apărare [226, p. 64].

Cu regret, în prezent, este dificil să „forțezi”, „să impui” companiile să aloce resurse, să utilizeze alte oportunități pentru instruirea juridică a angajaților săi. Aceasta revine în mare parte în sarcina structurilor guvernamentale.

Generalizând, subliniem că nivelul scăzut de protecție a drepturilor și libertăților omului este cauzat, în prezent, de faptul că, în primul rând, nu toți cetățenii sunt familiarizați cu numeroasele acte legislative și normative în vigoare; în al doilea rând, chiar având astfel de cunoștințe, nu toți pot realiza procedura legală necesară pentru protecția dreptului său încălcat sau aflat în pericol de a fi încălcat; în al treilea rând, realizarea protecției propriilor drepturi nu conduce întotdeauna la adoptarea unei decizii corespunzătoare legii. Deci, se poate constata nu numai complexitatea, dar și dificultatea protecției reale a drepturilor și libertăților omului.

În fine, formele de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului, deși diferite, au menirea comună de a contribui la soluționarea problemelor legate de protecția drepturilor omului. Aceste forme necesită a fi îmbunătățite, dezvoltate și aplicate pe larg în activitatea practică a statului.

3.2. Subiecții implicați în realizarea politicii juridice în domeniul drepturilor omului

În măsura în care societatea a evoluat, iar în viața popoarelor s-au conturat probleme noi cu diverse aspecte, au suferit corective importante și concepțiile formulate privind drepturile omului. Au apărut, astfel, teorii sociale care au căutat să legitimeze prerogativa statului de a contribui la apărarea drepturilor și libertăților omului și de a întreprinde măsurile necesare pentru asigurarea acestora în baza unei prezumții, potrivit căreia, statul acționează ca exponent și reprezentant al întregii societăți, apărând interesele legitime ale membrilor acesteia. Deci, principalul subiect responsabil de realizarea politicii juridice în domeniul drepturilor omului este statul și, implicit, autoritățile și funcționarii acestuia [137].

Fără a reduce importanța rezultatelor obținute de oamenii de știință până acum, remarcăm faptul că la nivel de monografie, problema definirii cercului de subiecți ai politicii juridice nu a fost soluționată. Mai mult, știința nu a identificat o definiție a subiectului politicii, fără de care este imposibil de a contura o imagine completă a formării și realizării acesteia.

Viața politică și socială din cadrul unei societăți presupune un sistem de relații interumane, în care persoana poate fi atât subiect, cât și obiect. Dacă vorbim despre sistemul subiecților, atunci avem în vedere persoanele privite atât în mod individual, cât și organizate în colective.

În general, în afară de stat, persoanele, indiferent de voința lor, fac parte dintr-o anumită comunitate, națiune, diferite grupuri etnice sau clase sociale. În același timp, prin manifestare de voință, acestea pot face parte din partide, blocuri, asociații și alte colective umane. Prin urmare, subiecții politicii juridice în domeniul drepturilor omului sunt însăși persoanele, luate în parte, sau comunitățile de persoane.

Important este că din categoria subiecților politicii juridice în domeniul drepturilor omului fac parte oamenii și organizațiile, care nu desfășoară nicio activitate politică, dar participă la realizarea acesteia.

Pentru a înțelege mai bine natura și rolul subiecților politicii juridice, este necesară abordarea unor caracteristici ale misiunii lor de elaborare și realizare a politicii în cauză. În general, activitatea lor este îndreptată spre definirea unor scopuri strategice, identificarea unor forme noi (mai sofisticate) ale relațiilor sociale, care ar putea implica totodată și anumite schimbări la nivelul legislației în vigoare. În acest context, este important ca activitatea subiecților să se desfășoare exclusiv în baza legii, în special, în contextul participării acestora la viața publică.

Prin flexibilitate, combinarea intereselor, abordarea diferențiată în materie de reglementare, subiecții creează condiții necesare pentru existența societății și durabilitatea

dezvoltării acesteia într-o direcție pozitivă.

În opinia noastră, subiecților le este caracteristic un așa-numit parteneriat cu structurile puterii. Fiecare subiect își conturează propria viziune asupra vieții și calității acesteia, nivelului de dezvoltare a societății moderne și a resurselor necesare pentru formarea unei politici. În baza acestora, subiecții contribuie la rezolvarea problemelor societății și a statului, la asigurarea stabilității relațiilor persoanei cu statul, sporind astfel valoarea și rolul politicii juridice în domeniul drepturilor omului.

Subiecții politicii juridice în domeniul drepturilor omului sunt principalii participanți ai raporturilor juridice, pătrunzând în diferite sfere ale vieții statului, iar unii dintre ei chiar și în relațiile juridice internaționale.

Unui stat modern îi este necesară conlucrarea efectivă dintre subiecți în domeniul protecției drepturilor omului, cu atât mai mult că unul dintre ei este elementul de bază. Conlucrarea dintre subiecți are un caracter complex și cuprinde mai multe niveluri, antrenând într-un final autorități publice și reprezentanți ai societății civile. Acest proces merită o cercetare teoretică profundă.

Desigur, realizarea eficientă a politicii juridice nu poate avea loc fără implicarea responsabilă a autorităților și funcționarilor. În același timp, este important ca activitatea acestora să nu fie în conflict cu interesul public, cu prevederile Constituției, întrucât ei sunt principalii responsabili pentru rezultatul obținut, pentru soluționarea tuturor problemelor intervenite și prevenirea posibilelor efecte negative. Prin urmare, rezultatul final al politicii juridice depinde de cei care o modelează și o implementează.

O atenție distinctă în context, merită faptul că în cadrul politicii juridice în domeniul drepturilor omului, mecanismul concret al apărării drepturilor omului cuprinde: protecția judiciară, protecția extrajudiciară și activitatea organizațiilor neguvernamentale.

În continuare, ținem să reiterăm că o formă importantă de garantare a drepturilor cetățenești, cu o sferă din ce în ce mai largă, este controlul exercitat de către Parlament prin comisiile sale specializate în domeniul drepturilor omului. Aceste comisii nu se limitează doar la controlul parlamentar privind constatarea unor violări a drepturilor omului, ci sunt competente să elaboreze anumite proiecte de legi sau propuneri legislative referitoare la exercitarea drepturilor omului, contribuind astfel la perfecționarea cadrului juridic de exercitare eficientă a drepturilor cetățenești [75, p. 214].

În acest sens, este semnificativ rolul dublu al Parlamentului în materia protecției drepturilor omului:

- în calitate de reprezentant al poporului, Parlamentul trebuie să exprime prin legi

aspirațiile oamenilor la protecția drepturilor lor fundamentale. O parte considerabilă din munca legislativă a tuturor parlamentarilor ține de asigurarea juridică, prin conținutul legilor, a respectării drepturilor fundamentale ale omului consacrate în Constituție, de către toți subiecții de drept.

- datoria Parlamentului de a asigura conformarea legislației interne cu Constituția și standardele internaționale referitoare la drepturile omului.

Aceste două roluri ale Parlamentului au fost și rămân și în prezent două momente importante pentru realizarea politicii juridice în domeniul drepturilor omului.

În același timp, merită precizat și faptul că în cadrul unui stat de drept este important ca și administrația publică, care reprezintă puterea executivă, să fie accesibilă, sensibilă la problema drepturilor omului, responsabilă și controlabilă. Protecția drepturilor și libertăților cetățenilor în sfera de activitate a puterii executive, luându-se în considerație multitudinea raporturilor juridice în acest domeniu, necesită o reglementare juridică exactă nu doar a drepturilor cetățenilor, dar și a obligațiilor concrete ale organelor de stat și funcționarilor acestora [14, p. 220].

Sistemul judecătoresc ocupă unul din locurile centrale în mecanismul de protecție a drepturilor și libertăților omului [153, p. 9; 154, p. 111]. În perioada de tranziție de la sistemul totalitar și economia centralizată la un stat democratic și economia de piață, a devenit absolut necesară desfășurarea unei reforme judiciare în Republica Moldova și formarea unei noi autorități judecătorești, independente de celelalte ramuri ale puterii de stat [94]. În acest scop, la 27 iulie 1990, Parlamentul a adoptat istoricul act cu privire la puterea de stat, prin care a proclamat separarea puterilor în stat: puterea legislativă, puterea executivă și puterea judecătorească. Astfel, s-a pus începutul consolidării acestor trei ramuri ale puterii [152, p. 10].

În literatura de specialitate, întâlnim variate definiții ale autorităților judecătorești. Astfel, potrivit unei opinii, „puterea judecătorească este puterea de a înfăptui justiția. Ea este separată de celelalte puteri ale statului și are atribuții proprii. Puterea judecătorească este realizată de judecători. Justiția se înfăptuiește în numele legii numai în instanțele judecătorești” [54, p. 207].

Conform altei păreri, „autoritatea judecătorească este o ramură independentă a puterii de stat, întemeiată în baza Constituției, ce funcționează potrivit unor principii democratice” [247, p. 7].

Astfel, autoritatea judecătorească se întemeiază și înfăptuiește justiția călăuzindu-se de câteva principii generale, care asigură:

- accesul liber al tuturor cetățenilor la justiție;
- dreptul cetățeanului de a ataca orice hotărâre a instanței de fond în instanța superioară;

- competența și profesionalismul judecătorilor; eficiența mecanismului de soluționare a cauzelor penale și civile;
- independența autorității judecătorești [131, p. 14];
- egalitatea tuturor în fața justiției; caracterul public al ședințelor de judecată; obiectivitatea justiției;
- dreptul la apărare al tuturor cetățenilor.

Important este că independența autorității judecătorești reprezintă un mijloc de protecție a drepturilor omului, care insuflă siguranță și liniște membrilor societății, indiferent dacă este vorba despre drepturile fundamentale ale omului sau despre securitatea juridică a raporturilor economice, sociale etc.

Strâns legat de mecanismul judiciar de apărare a drepturilor omului este controlul de constituționalitate exercitat de către Curtea Constituțională, care într-o formă inedită asigură respectarea acestora și, în esență, realizarea politicii juridice a statului în domeniul drepturilor omului. Dat fiind faptul că drepturile omului sunt consfințite și garantate prin Constituție și în subsidiar dezvoltate prin legi, verificarea concordanței acestora cu Constituția reprezintă o acțiune firească într-un stat de drept, de natură a întări respectul pentru valorile umane [76, p. 153].

Așadar, subiecții politicii juridice în domeniul drepturilor omului sunt persoanele, cetățenii, autoritățile și funcționarii statului, instituțiile societății civile care, folosind metode legale, pun în aplicare această politică (în vederea asigurării drepturilor și libertăților omului) contribuind astfel și la edificarea unui stat de drept.

În continuare, ne propunem să studiem rolul unor subiecți concreți în procesul de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului. În primul rând, amintim instituția Avocatului Poporului. În fiecare stat, există mijloace și modalități de influențare și realizare a politicii de stat în domeniul drepturilor omului. Unul din aceste mijloace este *instituția ombudsmanului*. Etimologic, termenul „ombudsman” derivă din legislația embrionară a vechilor triburi germanice [178, p. 19]. Astfel, în vechiul limbaj germanic, *om-buds-man* înseamna cel care încasează amenda („om” – despre, „bud” – mesager care percepe amenda) [165, p. 8].

Potrivit *Dicționarului explicativ al limbii române*, ombudsmanul este persoana însărcinată să-i apere pe cetățeni de excesele de putere ale administrației publice.

Istoria nu cunoaște careva instituții identice instituției ombudsmanului, dar din cele mai vechi timpuri existau funcționari cu atribuții asemănătoare. În Egiptul Antic existau autorități desemnate de faraoni în scopul investigării plângerilor de la curțile lor. Grecia Antică cunoștea o

procedură prin care orice cetățean putea acuza funcționarii pentru abuzurile lor. La Romani, se numeau doi cenzori care înregistrau acțiunile administrative și plângerile împotriva acestora.

În viziunea unor cercetători, cuvântul *ombudsman*, în accepțiunea sa modernă, este de origine suedeză. Meritul numirii primului ombudsman îi aparține lui Charles al XII-lea, devenit rege al Suediei în 1697. În octombrie 1713, la Castelul de la Timurtasch, Charles a semnat o ordonanță prin care punea bazele Înalțului Ombudsman al Regelui, rolul căruia era de a asigura ca judecătorii, militarii și angajații civili din Suedia să respecte legile țării și reglementările emise pentru ei. Lipsind timp îndelungat din țară (13 ani în campania împotriva Rusiei), regele a considerat absolut necesar să aibă o persoană care să monitorizeze situația din țară în numele său.

Cu toate acestea, instituția Ombudsmanului, creată în 1713, nu este considerată o bază a tuturor instituțiilor de tip ombudsman din lume, deoarece este evidentă legătura sa cu puterea executivă, ceea ce elimină independența sa ca o principală caracteristică la care s-a ajuns astăzi. Dincolo de momentul dat, rolul acestuia este semnificativ în evoluția generală a instituției Ombudsmanului.

Modelul creat în 1713, redenumit în mai 1719 – justitiekanslern, de către Cancelarul de Justiție, s-a transformat în timp într-o instituție a Parlamentului și nu a regelui. Din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, când regele a devenit din nou conducător absolut, instituția a fost asociată cu executivul [103].

Astfel, la Curtea Regelui suedez, un înalt funcționar recepționa plângerile adresate regelui privind abuzul de putere sau relele practici administrative. Printr-o reformă constituțională din 1809, puterea legislativă numită „Standerna” a votat alegerea acestui înalt funcționar, l-a numit Ombudsman și i-a recunoscut independența totală în raport cu regele, guvernul și administrația. Totodată, Ombudsmanul parlamentar urma să-și exercite funcțiile sale independent în raport cu Parlamentul. Anume așa s-a născut instituția ombudsmanului contemporan [40]. Așadar, ombudsmanul modern își are originile în Justitieombudsman-ul suedez (Ombudsman pentru justiție), creat în 1809.

Extinderea conceptului de ombudsman a fost un proces derulat pe o perioadă de două secole. Instituția traversează frontierele Suediei în secolul al XX-lea și alte țări scandinave o adoptă: Finlanda – în 1919, Danemarca – în 1955 și Norvegia – în 1962. Dat fiind faptul că popularitatea instituției a fost în creștere de la începutul anilor șaiszeci, mai multe țări din Commonwealth, Europa au preluat acest post. Printre acestea se numără Noua Zeelandă – în 1962, Regatul-Unit – în 1967, majoritatea provinciilor canadiene – în 1967, Tanzania – în 1968 etc. [103, p. 10].

De exemplu, noua Constituție Finlandeză din 1919 [19] reglementa un birou al ombudsmanului aflat sub controlul legislativului, deși în Finlanda exista un birou al Cancelarului pentru justiție ce făcea parte din latura executivă a guvernului, cu rol de procuror și gardian al respectării legilor. Până în anul 1933, Ombudsmanul finlandez își asumase deja rolul de investigare și identificare, în detrimentul celui de trimitere în judecată și îi fusese impusă responsabilitatea de a ancheta plângerile ce priveau armata și închisoarea.

În a doua jumătate a sec. al XX-lea, răspândirea instituției de tip Ombudsman a fost favorizată de un șir de factori politico-administrativi, pe măsura complexității din ce în ce mai accentuate a vieții economice și sociale, ale cărei efecte au repercutat negativ asupra desfășurării raporturilor dintre cetățeni și administrație, conlucrarea dintre aceștia nefiind deloc facilă [73, p. 109].

Pe acest fond socio-administrativ, tensiunile erau previzibile, iar soluționările obligau autoritățile administrației publice la sporirea interesului pentru eliminarea disfuncțiilor apărute pe planul relațiilor administrație-cetățeni. În acest context, multe state au recunoscut că instituțiile tradiționale de protecție juridică a cetățenilor și de control a autorității administrației publice nu mai erau apte să soluționeze aceste conflicte, impunându-se conceperea și instituționalizarea unor instrumente noi și eficace, care să se alăture celor deja existente [112, p. 135].

La sfârșitul Primului Război Mondial și, în special, al celui de-al Doilea, în anii 50, în majoritatea statelor europene s-a configurat necesitatea introducerii în sistemele naționale de drept, a unor mijloace necontencioase de soluționare a cazurilor de încălcare a drepturilor omului, fundamentându-se, astfel, elementele instituției Mediatorului cu punct de pornire în modelul suedez al ombudsmanului.

În general, nevoia specială pentru această instituție a apărut din cauza că structurile de stat existente, deseori, îndeplinesc superficial dispozițiile din Constituție și legile cu privire la drepturile omului, moment ce determină necesitatea unei protecții suplimentare a drepturilor cetățenilor împotriva arbitrariului administrativ.

Odată cu creșterea semnificativă a sarcinilor puterii legislative și implicit a administrației publice, datorită complexității din ce în ce mai accentuate a vieții economice și sociale, cetățeanul intră în raport cu diferite autorități publice și structuri administrative, raport care nu întotdeauna satisface cerințele și așteptările cetățeanului. Astfel, cetățeanul poate intra în conflict cu autoritățile, își poate pierde încrederea în structurile date sau manifestă dezinteres față de ele.

Ținând cont de aceasta, multe state au recunoscut că instituțiile tradiționale de protecție juridică a cetățeanului și de control a autorităților administrației publice nu erau în măsură să mai

rezolve aceste conflicte.

Apărută inițial ca stringentă necesitatea de existență a unui mediator pentru soluționarea conflictelor apărute dintre administrație și cei administrați pe parcurs își dezvoltă competența. Aceasta devine posibil datorită creșterii nivelului de cercetare, având în vedere că este o instituție relativ nouă în sistemul de drept al statelor.

Astăzi, în mai mult de o sută de țări din lume, există instituția avocatului poporului. Experiența de lucru în Europa de Est arată că aceste structuri își impun rolul de mediator între stat și societate în domeniul drepturilor omului, influențează stabilirea democrației în statul de drept și dezvoltarea conștiinței juridice a cetățenilor și a funcționarilor publici.

În acest context, merită subliniat faptul că primele lucrări, articole, opinii ale ombudsmanilor, apar în a doua jumătate a sec. al XX-lea. Bunăoară, prezintă importanță lucrările fostului apărător al poporului Spaniei – José Maria Gil-Robles y Quinones, ale savanților europeni și americani Giddings P., Gregory R., Jacoby D., Reif L.C. etc. Odată cu căderea sistemului socialist din Europa, ruinarea Uniunii Sovietice și formarea instituțiilor de tip ombudsman în acest spațiu, a apărut lucrarea primului ombudsman al Republicii Polone, Eva Lentovschi, lucrările savanților români ca V. Pop, C. Manda, Tănăsescu C., O. Predescu, I. Popescu-Slăniceanu. În Federația Rusă, de asemenea, cercetătorii și-au manifestat interesul față de funcționalitatea instituției de avocat al poporului și anume: G. Murasin, Iu. Șemșucenco, E.I. Lucașeva, L. Lazari și mulți alții.

Valoarea și importanța acestei instituții a fost apreciată și la nivel internațional. În acest sens, preizăm că prima reuniune internațională tehnică pe tema instituțiilor naționale de promovare și protecție a drepturilor omului a avut loc la Paris, în anul 1991. Concluziile acestei reuniuni au fost valorificate prin Rezoluția nr. 54/1992 a Comisiei ONU a Drepturilor Omului, intitulată „Principiile referitoare la statutul instituțiilor naționale” – „Principiile de la Paris” [184, p. 225].

În încercarea de a defini instituția în cauză, în literatura de specialitate se menționează că *ombudsmanul* („cel care pledează pentru altul”), adoptat de limbajul universal, este o instituție recunoscută de Constituție sau de o lege a organului legislativ competent, condusă de o persoană independentă, care răspunde de actele sale în fața Parlamentului; examinează plângerile cetățenilor și acționează din proprie inițiativă pentru a apăra legalitatea actelor juridice sau administrative, face recomandări ori sugestii și pregătește informări publice anuale [192, p. 14].

Ombudsmanul, numit și *avocat parlamentar* sau *avocatul poporului* este înțeles în multe state ca fiind echivalentul funcției de mediator al Republicii (persoană, funcția căruia este de a urmări respectarea drepturilor cetățenilor față de stat), de Protector al cetățeanului în multe state

francofone, de apărător al populației în țările hispanice, de apărător al cetățeanului sau ombudsmanul parlamentar.

În viziunea lui G. Caiden „ombudsmanul este considerat în prezent ca un simbol al unui stat democrat, esență a tot ce Guvernul ar trebui să facă, adică dezvoltarea bunăstării cetățeanului, apărarea libertăților individuale și supravegherea birocrăției administrative pentru ca aceasta să trateze echitabil pe toți cetățenii.”

Într-o altă opinie, termenul ombudsman desemnează o persoană independentă, respectabilă, împuternicită de Parlament sau Guvern pentru protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Sensul modern al conceptului de ombudsman evidențiază o persoană independentă și obiectivă care anchetează plângerile oamenilor contra organelor guvernamentale sau contra altor organizații publice sau private.

O primă încercare de a defini instituția avocatului parlamentar din Republica Moldova, îi aparține prof. C. Lazari, avocat parlamentar, în viziunea căruia: „Instituția avocatului parlamentar este o instituție a statului de drept, mono- sau pluripersonală, independentă și nonpartizană, consacrată în Constituție sau lege a cărei datorie este de a primi plîngerile cetățenilor împotriva nedreptăților cauzate acestora de către administrație sau de a combate administrația defectuoasă din propria inițiativă; scopul activității sale este de a examina plîngerile și de a formula sugestii administrației, de a exercita o ”magistratură de influență”, menită a soluționa plîngerile primite.” [105, p. 3].

În opinia profesorului austriac V. Pickl, organizarea și funcționarea instituției ombudsmanului a deschis un nou capitol în relația stat - cetățean, guvernanți și guvernați, în sistemul de drept al statelor civilizate aceasta considerându-se un mecanism de mare valoare în domeniul protecției drepturilor omului, mai ales pentru consolidarea acțiunilor legale ale organelor puterii executive [186, p. 2].

Potrivit prof. român I. Deleanu, ombudsmanul trebuie să apere spiritul legilor și să protejeze drepturile și libertățile individului. El nu este un organ care să se substituie altora, dar un organ alături de altele pentru salvagardarea drepturilor și libertăților omului. El nu este un avocat al celor nevoiași, ci un protector al tuturor. În majoritatea țărilor lumii, arma principală a ombudsmanului este autoritatea lui, puterea de a demonstra și a critica, suportul moral al opiniei publice, receptivitatea și sprijinul tuturor autorităților publice [68, p. 103].

Precizăm în context că, în general, instituția ombudsmanului s-a dezvoltat sub două forme:

1. *Ombudsman cu competență generală* – tratează toate problemele care decurg din disfuncționalitățile administrației;

2. *Ombudsman cu competență specială* – specializat într-un anumit domeniu (de exemplu: ombudsman pentru protecția copilului etc.).

Instituția ombudsmanului face parte din organele supreme ale statului, o importantă trăsătură a ei fiind independența. Ombudsmanul exercită următoarele funcții [112, p. 42]:

- de supraveghere a respectării drepturilor fundamentale ale omului și a legalității;
- de cercetare și control asupra administrației publice;
- de mediere sau de sugerare a unor noi măsuri legale;
- de sancționare sau de penalizare a autorităților care îi îngreunează activitatea.

Toate aceste prerogative dau imaginea unei instituții care se constituie într-o garanție proprie a statului de drept, care se adaugă altora cu unicul scop de a asigura cetățeanul împotriva abuzurilor statului [30, p. 111].

În general, ombudsmanul, ca instituție de apărare și promovare a drepturilor omului este însărcinat cu funcții generale care diferă de la un stat la altul [20]:

- Ombudsmanul ca *instituție anti-corupție*, având rolul de a veghea la respectarea Codului Bunei Administrări, adoptat relativ recent în Uniunea Europeană.

- Ombudsmanul ca *gardian al egalității*, denumit în Marea Britanie – Ombudsmanul pentru Oportunități Egale, în Suedia – Ombudsmanul împotriva Discriminării Etnice, și în Ungaria – Ombudsmanul pentru Minorități Naționale.

- Ombudsmanul ca *mediator*, reprezentativ fiind mediatorul francez (Médiateur de la République), perceput nu doar ca apărător al cetățenilor împotriva administrației, ci și ca intermediar privilegiat între cetățeni și administrație.

- Ombudsmanul ca *promotor al păcii*, îndeosebi în statele confruntate cu puternice rivalități între grupuri de interese, unde Ombudsmanul constituie și un factor de întărire a climatului de pace socială.

- Ombudsmanul ca *educator*, formator al unei conștiințe juridice în rândul publicului, calitate în care Ombudsmanul participă la activități pur didactice (cursuri universitare), la redactarea manualelor școlare și universitare, a broșurilor și altele, prin apariții în mass-media, adunări publice etc.

În fine, trebuie subliniat faptul că eficiența instituției ombudsmanului a depins, în majoritatea statelor lumii în care funcționează, nu numai de sistemul existent acolo, ci în mare măsură, de calitățile persoanei care a fost desemnată în funcția respectivă, de autoritatea și maniera de lucru a acesteia, de aprecierea și sprijinul opiniei publice și, nu în ultimul rând, de receptivitatea și sprijinul autorităților publice [180, p. 44].

În continuare, ne propunem o analiză succintă a instituției ombudsmanului în Republica Moldova, România și Federația Rusă.

Republica Moldova înaintează ferm pe calea promovării și protecției drepturilor omului, inclusiv prin continuarea procesului de racordare a legislației naționale la standardele internaționale. Desigur, nu este suficient să proclamăm atașamentul față de valorile umane, pe care le declarăm drept obiective majore. Este necesar, în același timp, ca acestea să fie promovate și respectate, fiind instituite mecanisme eficiente de realizare.

Începând cu anul 1997, în Republica Moldova s-a implementat, cu concursul programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, un amplu proiect prin care s-a urmărit crearea și funcționarea unei instituții naționale independente pentru promovarea și apărarea drepturilor și libertăților omului, cu mandat de implementare la nivel național a tratatelor și convențiilor internaționale la care statul nostru este parte.

În același an, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat *Legea cu privire la avocații parlamentari* [108], potrivit căreia activitatea acestora este orientată spre asigurarea garanțiilor de respectare a drepturilor și libertăților constituționale de către organele puterii publice centrale și locale, precum și de instituțiile, organizațiile, întreprinderile cu diferite forme de proprietate, de alți factori de răspundere de orice nivel. Drept principii călăuzitoare ale ombudsmanului au fost stabilite: legalitatea, transparența, propria conștiință. Personalitatea acestuia este recunoscută inviolabilă pe toată durata mandatului, iar prin garantarea independenței acestuia s-a urmărit scopul de a-i permite să-și exercite activitatea în modul cel mai eficient și neângrădit de nimic și de nimeni.

Înființarea acestei instituții a fost determinată de mai mulți factori. Din categoria factorilor interni menționăm: proclamarea independenței statului, crearea unui nou cadru legislativ, desfășurarea reformei juridice și de drept, democratizarea societății, dezvoltarea societății civile, adoptarea Constituției și consfințirea în textul acesteia a drepturilor, libertăților și îndatoririlor cetățenilor. Factorii externi cuprind: ratificarea de către Republica Moldova a unui șir de convenții, tratate și pacte cu caracter universal în domeniul drepturilor omului, aderarea cu drepturi depline la mai multe organizații internaționale și regionale, asumarea angajamentului de a respecta în totalitate principiile democratice general recunoscute etc.

În anul 2014, confirmând adeziunea la Declarația Universală a Drepturilor Omului, la Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, la alte acte juridice internaționale cu privire la drepturile omului și luând în considerare că, în conformitate cu Statutul ONU, statul stimulează respectarea drepturilor și libertăților omului și asigură apărarea drepturilor și libertăților tuturor persoanelor fizice pe teritoriul Republicii

Moldova, Parlamentul a adoptat o nouă lege – Legea nr. 52 din 03.04.2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) [107].

Potrivit acesteia, în activitatea sa, Avocatul Poporului se conduce de Constituția Republicii Moldova, de legea-cadru în domeniu, de alte legi, precum și de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. Drept principii ale activității acestuia, au fost recunoscute: principiul legalității, egalității, imparțialității, transparenței, echității sociale, democrației și umanismului.

Potrivit art. 5 din Legea-cadru, Parlamentul numește doi Avocați ai Poporului autonomi unul față de celălalt, dintre care unul este specializat în problemele de protecție a drepturilor și libertăților copilului. Este numit pentru un mandat de 7 ani, care nu poate fi reînnoit.

Instituția Avocatului Poporului în Republica Moldova are patru reprezentanțe: în Varnița; în Cahul; în Comrat (UTA Găgăuzia) și în Bălți.

Articolul 11 din Lege reglementează următoarele drepturi ale Avocatului Poporului [107]:

a) să fie primit în audiență de către Președintele Republicii Moldova, de către Președintele Parlamentului și de către Prim-ministru atât în cadrul orelor de audiență, cât și în afara lor;

b) să fie primit imediat și fără nici o formă de obstrucțiune sau întârziere în audiență de către conducători și alte persoane cu funcții de răspundere de toate nivelurile ale autorităților publice, instituțiilor, organizațiilor și întreprinderilor, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, ale inspectoratelor de poliție și locurilor de detenție din cadrul acestora, ale instituțiilor penitenciare, izolatoarelor de urmărire penală, unităților militare, centrelor de plasament pentru imigranți sau solicitanții de azil, ale instituțiilor care acordă asistență socială, medicală sau psihiatrică, ale instituțiilor speciale de învățământ și de reeducare a minorilor și ale altor instituții similare;

c) să asiste și să ia cuvântul la ședințele Parlamentului, ale Guvernului, ale Curții Constituționale, ale Consiliului Superior al Magistraturii, ale Consiliului Superior al Procurorilor;

d) să prezinte Parlamentului sau Guvernului recomandări în vederea perfecționării legislației în domeniul asigurării drepturilor și libertăților omului;

e) să verifice respectarea și exercitarea conformă de către autoritățile publice, de către organizații și întreprinderi, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, de către organizațiile necomerciale, de către persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile a atribuțiilor acestora privind respectarea drepturilor și libertăților omului;

f) să reprezinte persoanele fizice sau grupurile de persoane fizice în fața autorităților publice și a instanțelor de judecată în cazurile complexe ce țin de drepturile și libertățile omului sau în cazurile de interes public;

g) să acționeze din oficiu în cazurile stabilite de lege;

h) să aibă acces liber la toate autoritățile publice, să asiste la ședințele organelor colegiale ale acestora;

i) să aibă acces liber și fără întârziere în instituții, organizații și întreprinderi, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, în inspectoratele de poliție și locurile de detenție din cadrul acestora, în instituțiile penitenciare, în izolatoarele de urmărire penală, în unitățile militare, în centrele de plasament pentru imigranți sau pentru solicitanții de azil, în instituțiile care acordă asistență socială, medicală sau psihiatrică, în instituțiile speciale de învățământ și de reeducare sau în instituțiile curative și de reeducare a minorilor și în alte instituții similare;

j) să aibă acces nelimitat și imediat, în orice moment al zilei, în orice sector al locurilor de detenție, la orice informație privind tratamentul și condițiile de detenție a persoanelor private de libertate;

k) să solicite și să primească de la autoritățile publice, de la persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile informațiile, documentele și materialele necesare pentru exercitarea atribuțiilor, inclusiv informațiile oficiale cu accesibilitate limitată și informațiile atribuite la secret de stat în condițiile legii;

l) să invite pentru audieri și să primească de la persoanele cu funcții de răspundere explicațiile și informațiile necesare pentru elucidarea circumstanțelor cazului examinat;

m) să solicite instituțiilor de stat competente efectuarea expertizei judiciare, a constatărilor tehnico-științifice și medico-legale și prezentarea raportului de expertiză sau a procesului-verbal privind imposibilitatea întocmirii unui asemenea raport;

n) să aibă întreveneri nelimitate și convorbiri confidențiale, fără martori, iar în caz de necesitate prin intermediul traducătorului, cu persoana aflată în locurile specificate la lit. b), precum și cu oricare altă persoană care, în opinia sa, ar putea oferi informații utile;

o) să solicite concluziile instituțiilor competente referitoare la respectarea drepturilor și libertăților omului în cazul în care există suficiente temeiuri pentru a presupune lezarea drepturilor și libertăților garantate de Constituția Republicii Moldova și de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte;

p) să facă publice rezultatele examinării cazurilor privind încălcarea drepturilor și libertăților omului;

q) să colaboreze cu instituții și organizații internaționale și regionale care activează în domeniul protecției drepturilor și libertăților omului.

În afară de drepturi, Avocatul Poporului are și o serie de obligații prevăzute în art. 12 al Legii, și anume:

a) să apere drepturile și libertățile omului în conformitate cu Constituția Republicii Moldova, cu legile și tratatele internaționale din domeniul drepturilor și libertăților omului la care Republica Moldova este parte, să-și exercite atribuțiile funcției în conformitate cu legislația;

b) să nu divulge secretul de stat și alte informații și date ocrotite de lege;

c) să nu divulge informațiile confidențiale, precum și datele cu caracter personal care i-au fost comunicate în cadrul activității sale, decât cu consimțământul persoanei la care acestea se referă;

d) să se abțină de la orice acțiuni neconforme cu statutul pe care îl deține.

Avocatul Poporului examinează cererile persoanelor fizice, indiferent de cetățenie, vârstă, sex, apartenență politică sau convingeri religioase, care locuiesc permanent, se află ori s-au aflat temporar pe teritoriul țării, ale căror drepturi și libertăți se presupune că au fost încălcate de Republica Moldova. Instituția examinează cererile privind deciziile, acțiunile sau inacțiunile autorităților publice, organizațiilor și întreprinderilor, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, ale organizațiilor necomerciale și persoanelor cu funcții de răspundere de toate nivelurile care, conform opiniei petiționarului, i-au încălcat drepturile și libertățile.

Potrivit art. 21 din Legea-cadru, după recepționarea cererii, Avocatul Poporului este în drept: să accepte cererea spre examinare; să restituie cererea fără examinare, explicând petiționarului procedura pe care acesta este în drept să o folosească pentru a-și apăra drepturile și libertățile; să remită cererea organelor competente pentru a fi examinată în conformitate cu prevederile legislației cu privire la petiționare.

În termen de 10 zile de la data recepționării cererii, ombudsmanul înștiințează petiționarul despre decizia adoptată. Totodată, nu se primește spre examinare cererea depusă peste un an de la data constatării încălcării drepturilor și libertăților, cu excepția cazurilor când Avocatul Poporului poate prelungi acest termen, dar nu mai mult de un an.

Din activitatea instituției ombudsmanului, face parte și sesizarea Curții Constituționale. Acesta este în drept să sesizeze Curtea Constituțională în vederea controlului constituționalității legilor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Avocatul Poporului din Republica Moldova participă activ la perfecționarea legislației în

domeniul drepturilor și libertăților omului. În scopul perfecționării, ombudsmanul prezintă subiecților cu drept de inițiativă legislativă propuneri și recomandări de perfecționare a legislației în vederea eliminării cauzelor și condițiilor ce creează premise pentru încălcarea drepturilor și libertăților omului. Totodată, acesta emite opinii supra proiectelor de acte normative care vizează drepturile și libertățile, asupra compatibilității legislației naționale cu instrumentele juridice internaționale în acest domeniu.

În fiecare an, oficiul Avocatului Poporului prezintă raportul privind respectarea drepturilor omului. Raportul anual cuprinde examinarea mai multor capitole, referitoare la reformele efectuate pe parcursul anului, descrierea în parte a respectării diferitor categorii de drepturi în Republica Moldova. De rând cu rapoartele anuale, Avocatul Poporului mai întocmește și prezintă rapoarte tematice, ca de exemplu: „Evaluarea impactului serviciilor sociale asupra integrării în comunitate a persoanelor cu dezabilități” sau „Sinteza privind cazuistica manifestărilor de violență în familie” și altele.

Vorbind nemijlocit despre situația drepturilor omului în anul 2016, în unul din cele mai recente rapoarte, Avocatul poporului enunță parvenirea la adresa Oficiului Avocatului Poporului a 1108 cereri din partea cetățenilor (cu 165 mai puține decât în anul 2015 și cu 202 mai puține decât în anul 2014). Din totalul celor 1108 de cereri cele mai actuale subiecte reclamate de către solicitanți au fost [101]:

- pretinsele încălcări a **dreptului de acces liber la justiție**, invocat în **296** de cazuri (circa 27%). Din acestea în 140 de cazuri (47%) s-a reclamat nerespectarea principiului contradictorialității procesului; în 61 de cazuri (20%) - pretinsa tergiversare a examinării cauzelor în instanțele judecătorești; în 45 de cazuri (15%) - neexecutarea hotărârilor judecătorești; în 50 de cazuri (17%) - dezacordul cu sentința/hotărârea pronunțată de instanțele judecătorești;

- la capitolul **securitatea și demnitatea personală** – **230** cereri (circa 20,8%). Din acestea cel mai frecvent au fost semnalate condițiile precare de detenție din penitenciare (203 de cazuri); în 20 cereri a fost invocată aplicarea relelor tratamente, iar în alte 7 cereri au fost expuse diverse probleme ce țin de respectarea procedurii la reținere sau arestare;

- neasigurarea **dreptului la asistență și protecție socială** – **133** cereri (circa 12%). Din acestea, în 72 de cazuri petiționarii au susținut că nu le-au fost acordate înlesnirile sociale cuvenite, 34 persoane au invocat că nu le este respectat dreptul la un trai decent, iar în 27 cazuri a fost contestat modul de calculare a prestațiilor.

Pe lângă acestea cetățenii au reclamat, de asemenea, încălcarea dreptului de proprietate, dreptului la muncă, accesului la informație, dreptului la apărare, viața familială etc. (vezi Anexa

nr. 1), ceea ce denotă necesitatea luării de măsuri din partea statului și a autorităților acestuia.

Paralel, în cuprinsul unui alt raport recent al instituției naționale pentru protecția drepturilor omului, elaborat în baza cererilor primite de la cetățeni, a monitorizărilor efectuate de însăși Ombudsman și a informațiilor oficiale furnizate de actorii sociali relevanți, se atrage atenția asupra următoarelor probleme care necesită soluții urgente: incluziunea copiilor cu dizabilități, prevenirea și combaterea exploatarei copilului prin munca, asigurarea dreptului copiilor de a crește într-un mediu familial, justiția pentru copii, asigurarea serviciilor medicale de calitate, calitatea și accesibilitatea apei potabile, independența, transparența și eficiența sistemului judecătoresc, asigurarea condițiilor minime de detenție, prevenirea traficului de ființe umane, asigurarea egalității de gen, combaterea și prevenirea violenței în familie, asigurarea drepturilor persoanelor cu dizabilități, asigurarea dreptului la un trai decent [80].

În mare parte, constatarea anumitor deficiențe la nivelul realizării și apărării drepturilor omului în practica organelor statului este însoțită de recomandări importante formulate de către Avocatul Poporului pentru soluționarea acestora, mai ales *de lege ferenda*, prin aceasta contribuind substanțial la perfecționarea continuă a politicii juridice a statului în domeniul drepturilor omului.

Totodată, un alt obiectiv important în activitatea Avocatului Poporului din Republica Moldova constă în informarea și instruirea juridică a populației privind drepturile și libertățile constituționale ale omului, în vederea prevenirii cât mai eficiente a încălcării acestora și dezvoltarea culturii juridice la nivel de individ și societate.

În comparație cu instituția Avocatului Poporului din Republica Moldova, **Avocatul Poporului din România** a fost consacrat pentru prima dată în legislația României prin Constituția din 1991 (art. 55-57), ulterior în Constituția din 2003 (art. 58-60). Reglementarea instituției Avocatului Poporului în România se apropie mult de reglementarea clasică a țărilor din nordul Europei, dar și de cea a țărilor-membre ale Consiliului Europei. Rolul Avocatului Poporului, ca garanție a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, este dezvoltat în *Legea nr. 35/1997 privind organizarea și funcționarea instituției Avocatul Poporului* [110]. Acest rol se manifestă și în cadrul unor structuri internaționale și europene. Astfel, Avocatul Poporului este membru al Institutului Internațional al Ombudsman-ului și al Institutului European al Ombudsman-ului. Prin participarea la aceste organizații internaționale și europene se realizează o armonizare a activității Avocatului Poporului cu regulile internaționale și europene în domeniu și mai ales cu actele emise de ombudsman-ul european.

Potrivit art. 58 din Constituția României [46], Avocatul Poporului este numit pe o perioadă de 5 ani. Aceasta instituție se caracterizează prin:

- a) independența funcțională față de celelalte instituții statale;
- b) activitate permanentă și continuă în cadrul apărării intereselor cetățenești;
- c) competența de a primi și soluționa plângeri din partea persoanelor vătămate într-un drept al lor de către o autoritate a administrației publice;
- d) posibilitatea de a obține informații și dreptul de a solicita și de a i se pune la dispoziție informațiile și documentele necesare soluționării cererilor venite din partea cetățenilor;
- e) posibilitatea de a impune sancțiuni și de a emite rapoarte.

Funcționarea ombudsmanului are ca punct de plecare sesizarea acestuia (punerea în mișcare a procedurii ce se desfășoară în fața sa), potrivit legii, care se face atât la cerere, cât și din oficiu. În acest sens, art. 59 alin. (1) din Constituția României stabilește: Avocatul Poporului își exercită atribuțiile din oficiu sau la cererea persoanelor lezate în drepturile și libertățile lor, în limitele legii. Din acest punct de vedere instituția românească se apropie mult de cea clasică. Cererea poate fi formulată de oricine și îmbracă forma unei petiții. Din punctul de vedere al modalității de sesizare la cererea ombudsmanului există trei mari sisteme, și anume: sesizarea directă, indirectă și mixtă.

Sesizarea directă a ombudsmanului se regăsește în sistemele țărilor nord-europene și constă în sesizarea directă de către orice persoană. *Sesizarea indirectă* presupune ca cererea persoanei lezate să fie înaintată unui parlamentar sau unei autorități statale care, la rândul ei, în mod discreționar să o trimită sau nu, spre verificare, ombudsmanului. Această modalitate de sesizare la cerere este, în prezent, cea mai răspândită în așa țări ca Franța, Marea Britanie, Canada, Australia. În unele țări însă, modalitatea de sesizare la cerere este atât directă cât și indirectă (*mixtă*). În această grupă intră Germania. În unele sisteme de drept, cum este și cel al României, Avocatul Poporului se poate sesiza și din oficiu.

Pentru a putea fi luată în considerare petiția, aceasta trebuie să fie însoțită de probele necesare susținerii celor reclamate, potrivit principiului „cel ce afirmă trebuie să și dovedească”. În unele sisteme de drept sunt reglementate expres și detaliat condițiile pe care trebuie să le îndeplinească o petiție pentru a putea fi luată în considerare, și anume: să fie semnată; să fie formulată într-un anumit termen (12 luni, care urmează actul în Danemarca, un an în Norvegia și România etc); să fie îndreptată contra unui funcționar public a cărui activitate să poată fi controlată de ombudsman; să se fi epuizat posibilitățile de recurs ierarhic (administrativ) care sunt deschise de lege; să nu fie vădit nefondată întrucât ombudsmanul nu este, în astfel de cazuri, obligat să o examineze având o anumită putere discreționară în acest sens. În plus, nu este obligat să examineze petițiile persoanelor, pe care nu le privesc direct actele criticate. Petiția examinată, care nu intră în obiectul de activitate al ombudsmanului, va fi respinsă sau trimisă, cu

recomandările necesare, la autoritatea sau organul competent să o soluționeze.

Nu fac obiectul activității Avocatului Poporului și vor fi respinse fără motivare petițiile privind: actele emise de Camera Deputaților, de Senat sau de Parlament; actele și faptele deputaților și senatorilor; actele și faptele Președintelui României; actele și faptele Curții Constituționale; actele și faptele președintelui Consiliului Legislativ; actele și faptele autorității judecătorești; actele și faptele Guvernului – cu excepția legilor și ordonanțelor.

Potrivit site-ului oficial al Avocatului Poporului din România, principalele atribuții ale acestuia sunt: activitatea de soluționare a petițiilor; activitatea privind contenciosul constituțional: formularea de puncte de vedere, la cererea Curții Constituționale; poate sesiza Curtea Constituțională cu privire la neconstituționalitatea legilor, înainte de promulgarea acestora; poate sesiza direct Curtea Constituțională cu excepția de neconstituționalitate a legilor și ordonanțelor (competență introdusă cu ocazia revizuirii Constituției României din 2003); activitatea privind contenciosul administrativ: poate sesiza instanța de contencios administrativ, în condițiile legii contenciosului administrativ; promovarea recursului în interesul legii în fața Înaltei Curți de Casație și Justiție, cu privire la problemele de drept care au fost soluționate diferit de instanțele judecătorești, prin hotărâri judecătorești irevocabile; prezintă celor două Camere ale Parlamentului rapoarte, anual sau la cererea acestora; rapoartele pot conține recomandări privind modificarea legislației sau măsuri de altă natură pentru ocrotirea drepturilor și libertăților cetățenilor; prezintă rapoarte președinților celor două Camere ale Parlamentului sau, după caz, primului-ministru, în cazurile în care constată, cu prilejul cercetărilor întreprinse, lacune în legislație sau cazuri grave de corupție ori de nerespectare a legilor țării. Avocatul Poporului poate fi consultat de inițiatorii proiectelor de legi și ordonanțe care, prin conținutul reglementărilor, privesc drepturile și libertăților cetățenilor, prevăzute de Constituția României, de pactele și celelalte tratate internaționale privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte.

În concluzie, rolul fundamental al Avocatului Poporului din România este de a apăra drepturile și libertățile cetățenești, în genere, în raport cu autoritățile publice și în special cu cele executive. Avocatul Poporului ar putea deveni un antidot puternic contra birocrăției [135].

Luând în considerație cele relatate mai sus, atragem atenția asupra faptului că, **instituția ombudsmanului în Federația Rusă** și-a conturat apariția mai devreme decât cea din România și Republica Moldova, necesitatea constituirii acesteia fiind conștientizată de către unii savanți juriști ruși încă până la destrămarea URSS-ului. În anul 1988, cercetătoarea E.V. Agranovskaia, pornind de la situația că funcționarii organelor de stat erau frecvent ocupați cu exercitarea atribuțiilor de bază la serviciu și nu dispuneau de timpul necesar pentru a examina în detalii

petițiile cetățenilor, a propus instituirea unei funcții distincte de împuternicit special pentru examinarea petițiilor „muncitorilor” [211].

La rândul său, E.A. Lukașeva, cercetând problemele respectării drepturilor omului în URSS și constatând ineficiența activității instituțiilor de drept sovietice în protejarea drepturilor legitime ale cetățenilor, în anul 1991 a considerat necesar să fie creat un sistem nou de instituții, destinat să asigure apărarea mai eficientă a drepturilor omului în spațiul juridic comun al fostei URSS, unde se preconiza pe atunci, de către unele forțe politice, crearea unei Uniuni de tip nou: Comitetul drepturilor omului de pe lângă Consiliul de Stat al viitoarei Uniuni; Împuterniciții pentru drepturile omului de pe lângă Parlamentele fostelor republici unionale; Împuterniciții pentru drepturile omului de pe lângă Sovietele de deputați ai poporului, de toate nivelurile [240]. După destrămarea URSS-ului, în 1991, instituția ombudsmanului, în majoritatea republicilor postsovietice, a fost creată sub denumirea de „Împuternicit pentru drepturile omului”, formulată de către E.A. Lukașeva.

Primele acțiuni în elaborarea suportului legislativ al activității instituției ombudsmanului în Federația Rusă au fost realizate în textele a patru articole ale proiectului noii Constituții, elaborat în baza Hotărârii Congresului I al deputaților poporului Federației Ruse, din iunie 1990.

Referitor la denumirea, statutul și atribuțiile ombudsmanului, în proiectul Constituției s-au propus următoarele reglementări:

- conform art. 48, ombudsmanul în Federația Rusă urma să poarte denumirea de *Împuternicit Parlamentar pentru drepturile omului*, avînd atribuția de a supraveghea, în numele Sovietului Suprem de atunci al republicii, respectarea drepturilor și libertăților omului și cetățeanului. Statutul juridic al Împuternicitului urma să fie reglementat în detalii, prin adoptarea unei legi constituționale federale speciale [264];

- art. 85 (1) stipula că Împuternicitul Parlamentar pentru drepturile omului va fi numit și demis din funcție prin deciziile Sovietului Suprem al Federației Ruse;

- art. 89 statua că Împuternicitul Parlamentar pentru drepturile omului urma să i se acorde dreptul de inițiativă legislativă în Sovietul Suprem al Federației Ruse;

- art. 103 (5) prevedea că Împuternicitul Parlamentar pentru drepturile omului să i se acorde dreptul de a se adresa Curții Constituționale a Federației Ruse cu interpelări privind controlul constituționalității actelor organelor de stat, a înregistrării și a activității partidelor politice și a organizațiilor obștești, privind protestele referitoare la neconstituționalitatea practicii de adoptare a unor decizii judecătorești.

Un rol important în pregătirea cadrului juridic necesar pentru activitatea instituției ombudsmanului, până la elaborarea și adoptarea legii „Cu privire la Împuternicitul pentru

drepturile omului”, l-a avut adoptarea unor asemenea acte normative, precum: „Regulamentul cu privire la Secția Administrației Președintelui Federației Ruse privind petițiile și audierea cetățenilor” din 16 decembrie 1993 [261], Decretul Președintelui Federației Ruse „Privind Comisia provizorie de supraveghere a respectării drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor” din 22 decembrie 1994 [272], „Regulamentul privind Direcția principală a Președintelui Federației Ruse pe problemele asigurării drepturilor constituționale ale cetățenilor” din 7 martie 1996, ale căror norme juridice puteau fi întrebuințate și de către Împuternicitul pentru drepturile omului [260].

În prezent, Împuternicitul pentru drepturile omului în Federația Rusă este numit de Duma de Stat, chemat să examineze plângerile cetățenilor ruși, cetățenilor străini și apatrizilor în deciziile sau acțiunile (inacțiunile) organelor de stat, autonomiei locale, funcționari.

Potrivit Legii Federale Constituționale „Cu privire la Împuternicitul pentru drepturile omului din Federația Rusă” din 26 februarie 1997, acesta trebuie să: restabilească drepturile încălcate; să perfecțeze legislația rusă cu privire la drepturile omului și ale cetățeanului și să o aducă în conformitate cu normele general recunoscute ale dreptului internațional; să dezvolte cooperarea internațională în domeniul drepturilor omului; să contribuie la educația juridică în domeniul drepturilor și libertăților omului și la optimizarea formelor și metodelor de protecție a acestora.

Pentru asigurarea activității instituției ombudsmanului în Federația Rusă, Împuternicitul dispune de un aparat de lucru, angajații căruia realizează asigurarea juridică, organizațională, științifico-analitică și informațională. În perioada exercitării atribuțiilor sale, Împuternicitul este independent și nu se subordonează nici unui organ sau demnitar de stat. În activitatea sa se ghidează de Constituția Federației Ruse, de Legea Constituțională Federală „Cu privire la Împuternicitul pentru drepturile omului din Federația Rusă”, de legislația Federației Ruse și, de asemenea, de principiile și normele dreptului internațional.

La fel ca și avocații parlamentari din multe state, Împuternicitul pentru drepturile omului din Federația Rusă este limitat, prin lege, la examinarea unor categorii concrete de petiții. El nu este împuternicit să examineze petițiile privind deciziile camerelor Adunării Federale a Federației Ruse și ale organelor puterii legislative (reprezentative) ale subiecților Federației Ruse.

Potrivit art. 17 din Legea-cadru din domeniu [273], petiția se prezintă Împuternicitului până la expirarea termenului de un an din momentul când au fost prejudiciate drepturile și libertățile petiționarului sau din ziua când el a aflat despre prejudicierea lui. Petiția trebuie să conțină: numele, prenumele, patronimicul și adresa petiționarului, expunerea esenței deciziei sau

a acțiunii (inacțiunii), care a prejudiciat sau prejudiciază, în opinia adresatului, drepturile și libertățile și, de asemenea, să expedieze copiile deciziilor adoptate, referitor la petiția lui, examinată în instanța judecătorească sau administrativă.

Împuternicitul primind petiția, este în drept: să o accepte spre examinare; să explice adresatului modalitățile pe care acesta este în drept să le utilizeze pentru a-și apăra drepturile și libertățile; să remită petiția organului de stat, organului de autoguvernare locală sau demnitarului de stat, competent să examineze cauza în fond; să respingă petiția. În termen de 10 zile, Împuternicitul trebuie să înștiințeze petiționarul.

Pe parcursul examinării petițiilor, împuternicitul are dreptul de acces la toate organele de stat, organele de autoguvernare locală, de a asista la ședințele lor, de a vizita întreprinderile, instituțiile și organizațiile, unitățile militare. Acesta are dreptul de a cere și de a primi informații, documente și materiale necesare examinării.

În vederea soluționării petițiilor, Împuternicitul dispune de următoarele drepturi:

- de a se adresa în instanța de judecată, cu cererea de a apăra drepturile și libertățile prejudiciate prin deciziile și acțiunile (inacțiunile) organelor de stat, organelor de autoguvernare locală sau de către funcționarii lor;

- să intervină pe lângă organele de stat competente cu un demers, pentru intentarea unui proces disciplinar, administrativ sau penal, în privința persoanei cu funcții de răspundere, în deciziile sau acțiunile (inacțiunile) căreia au fost depistate violări ale drepturilor și libertăților omului și cetățeanului;

- să intervină în instanțele judecătorești sau ale procuraturii cu un demers pentru a verifica legitimitatea deciziilor și a sentințelor judecătorești;

- să expună concluziile sale demnitarului de stat, care este în drept să prezinte recurs sau contestație și să asiste la examinarea judiciară a cauzei petiționarului;

- să se adreseze Curții Constituționale a Federației Ruse cu o petiție referitoare la încălcarea drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor, prin legea utilizată sau care urma să fie utilizată în cazul concret.

Din cele examinate concluzionăm că Împuternicitul pentru drepturile omului din Federația Rusă, la fel ca și ombudsmanul din Suedia, Avocatul Poporului din România, în pofida existenței unor imperfecțiuni în actele normative și a obstacolelor pe care le întâmpină în activitatea zilnică, reprezintă un organ de stat independent, care permite unui număr mare de persoane să-și apere drepturile și libertățile prejudiciate, într-un fel sau altul, de către funcționarii statului.

Un alt subiect în realizarea politicii juridice în domeniul drepturilor omului este **Agentul**

Guvernamental. Consiliul Europei este o organizație internațională, interguvernamentală și regională. Aceasta a luat naștere la 5 mai 1949 la Londra. Evenimentul a avut loc într-un oraș vechi, spulberat de război, semnificând un pas important la nivel internațional. Această organizație vine ca o surpriză prin care s-a acceptat statul de drept și s-a dat posibilitate oamenilor de a se bucura de drepturile și libertățile lor fundamentale, fiind ca o precondiție a art. 3 din Statutul Consiliului Europei: *„Fiecare membru al Consiliului Europei trebuie să accepte principiile statului de drept și principiul în virtutea căruia fiecare persoană aflată sub jurisdicția sa trebuie să se bucure de drepturile și libertățile fundamentale ale omului.(...)”*. [166].

Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (Convenția Europeană a Drepturilor Omului) a fost adoptată ulterior, la 4 noiembrie 1950, la Roma. Aceasta a fost ratificată de cvasi-totalitatea statelor membre ale Consiliului Europei. Preambulul Convenției se referă la Declarația Universală a Drepturilor Omului, și prevede: *„Guvernele semnate, membre ale Consiliului Europei, Considerînd că scopul acestei declarații este recunoașterea și aplicarea universală și efectivă a drepturilor pe care ea le enunță; (...) Hotărâte, în calitate lor de guvernare a statelor europene animate de același spirit și având un patrimoniu comun de idealuri și de tradiții politice, de respect al libertății și de preeminență a dreptului, să ia primele măsuri pentru garantarea colectivă a anumitor drepturi enunțate în Declarația Universală.”* [47]

Această garanție colectivă a fost una revoluționară, deoarece a creat un mecanism de supraveghere cu un caracter obligatoriu [189, p. 5]. Natura acestui mecanism a fost prezentată în cauza *Irlanda v. Regatul-Unit* (CEDO, 18 ianuarie 1978, § 239): *„Spre deosebire de tratatele internaționale de tip clasic, Convenția cuprinde mai mult decât simplele angajamente reciproce dintre State. Creează o rețea de acțiuni mutuale, bilaterale, obligații reciproce și obiective...”*

Drepturile prevăzute de Convenție, sunt în consecință de o natură obiectivă și sunt garantate pentru toate persoanele fizice. Acest lucru este prevăzut în art. 1 al acesteia, potrivit căruia: *„Înaltele Părți Contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în Titlul I al prezentei Convenții”*. Persoanele se pot adresa la Curtea Europeană potrivit art. 34 din Convenție: *„Curtea poate fi sesizată, printr-o cerere, de orice persoană fizică, organizație neguvernamentală sau grup de particulari care se pretind victime ale unei încălcări de către una dintre Înaltele Părți Contractante a drepturilor recunoscute în Convenție sau în Protocoalele sale. Înalta Parte Contractantă se angajează să nu împiedice prin nicio măsură exercițiul eficace al acestui drept”*.

Din cele expuse rezultă că Statul are dreptul să se apere. Aici intervin agenții guvernamentale. În acest sens, art. 35 al Regulamentului Curții prevede următoarele: *„Părțile*

contractante sunt reprezentate de agenți, care pot fi asistați de avocați și consilieri” [157].

Agenții Guvernamentali sunt însărcinați cu o varietate de activități, conținutul exact al acestora fiind stabilit de normele interne ale fiecărui Stat. Nu există uniformitate în procesul de recrutare sau numiren a agenților.

După cum am menționat mai sus, unica reglementare în Regulamentul Curții ce misiunea tuturor agenților: reprezintă părțile în fața Curții. Agentul reprezintă statul în cazul oricărei preținse încălcări ale Convenției sau Protocoalelor. Reprezentarea ia formă scrisă în cazul observațiilor prezentate Curții sau formă verbală, în cazul audierilor. Avocații și consilierii menționați în art. 35 din Regulament se referă la echipa Agentului. Aceștia pot fi reprezentanți ai altor ministere sau persoane din cadrul academic. În România de exemplu, s-a decis mărirea echipei de la 4-5 membri, la 15 în 2003, din cauza creșterii numărului cererilor comunicate Guvernului României [10, p. 15].

Unele state optează pentru numirea câtorva agenți, care dețin postul de deputat sau de co-Agent, de exemplu, în Italia, Olanda și Belgia. Astfel, dimensiunea echipei Agentului depinde de factorii interni ai fiecărui stat, cum ar fi, numărul de comunicări adresate Guvernelor.

În unele state, Agentul Guvernamental face parte din Ministerul de Externe, ca de exemplu, în Republica Cehă, România, Serbia și Belgia. Acest lucru s-a întâmplat din cauza unor cauze mai „sensibile”, pe când în Regatul Unit din cauza „necesității practice”, care ține de numărul mare a cauzelor împotriva Regatului Unit.

Potrivit art. 37 din Regulament, comunicările și notificările adresate agenților se consideră adresate părților înseși. Totodată, dacă pentru o comunicare, notificare sau citație destinată altor persoane decât agenții, Curtea consideră că este necesar concursul guvernului - statului pe teritoriul căruia produce efecte comunicarea. De aici rezultă că, toate comunicările dintre Curte și statele membre au loc prin intermediul Agentului Guvernamental.

Pentru a asigura libertatea de exprimare și independența necesară pentru îndeplinirea funcțiilor lor, agenților le-au fost acordate anumite privilegii și imunități potrivit Acordului European privind persoanele participante la proceduri în fața Curții Europene a Drepturilor Omului. Acestea includ imunitățile tradiționale, cum ar fi imunitatea în proces, libertatea de mișcare și de a călători [1].

Potrivit art. 39 din Convenție, partea contractantă și reclamantul pot rezolva disputele printr-un acord, confidențial. Acordul este semnat de Agentul Guvernamental și reclamant sau reprezentantul acestuia fiind indicată încălcarea care a avut loc. În cazul soluționării pe cale amiabilă, Curtea radiază cauza de pe rol printr-o decizie care se limitează la un rezumat al faptelor și al soluției adoptate.

Părțile contractante în general și agenții, ca reprezentanți ai acestora, au obligația de a se asigura că reglementările amiabile ajung la respectarea drepturilor omului în sensul convenției și protocoalelor sale (art. 1). Reglementările amiabile pot avea un impact pozitiv asupra respectării drepturilor omului. Dacă Agentul ajunge la concluzia reglementării amiabile, aceasta este un exemplu de maturitate juridică și democratică a statului prin faptul că se tinde la stabilirea cât mai rapidă a adevărului. Această formă de conciliere este utilă în așa numitele cauze repetitive sau în cazurile în care nu sunt implicate probleme de principiu sau modificări în legislația internă. Agentul are o poziție bună în inițierea și desfășurarea negocierilor. Agenții reprezintă interesele părților în cadrul procedurilor și trebuie să cunoască aprofundat cerințele care rezultă din convenție și practica judiciară.

Potrivit Declarației adoptate la Conferința privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului de la Brighton, Marea Britanie, din 18-20 aprilie 2012, Statele Părți trebuie să respecte drepturile și libertățile garantate prin Convenție și să soluționeze efectiv încălcările la nivel național. Respectiv, Agentul Guvernamental apare astfel ca un „intermediar” între Curte și autoritățile naționale competente.

Reprezentarea în fața Curții Europene pentru Drepturile Omului presupune analiza a două dimensiuni: reprezentarea juridică a statului în fața Curții și reprezentarea juridică a reclamantului individual în fața Curții.

Reprezentantul Guvernului Republicii Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului – reprezintă Guvernul în fața Curții Europene în conformitate cu prevederile *Legii nr. 151 din 30.07.2015 cu privire la Agentul Guvernamental* [106], Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Regulamentul Curții. Agentul Guvernamental este numit și eliberat din funcție de către Guvern, la propunerea ministrului justiției, fiind subordonat prim-ministrului și ministrului justiției.

Agentul Guvernamental supraveghează corectitudinea măsurilor adoptate în vederea executării hotărârilor și deciziilor pronunțate de Curtea Europeană și propune autorităților competente spre adoptare măsuri cu caracter general întru evitarea noilor încălcări a Convenției [194, p. 134].

Spre deosebire de instituția similară din România, Agentul guvernamental din Republica Moldova activează în cadrul Ministerului Justiției, fiind asistat de Direcția Generală Agent Guvernamental. Aceasta este o subdiviziune structurală a aparatului central al Ministerului Justiției, care își exercită activitatea în domeniul atribuit, conform Regulamentului Ministerului Justiției. Rolul acestei direcții este de a asista Agentul Guvernamental în activitatea sa în fața Curții, de supraveghere a măsurilor de executare a hotărârilor/deciziilor Curții Europene și de

implementare a standardelor Convenției la nivel național. Structura Direcției include: Direcția Reprezentare la CtEDO; Direcția analiză și executare a hotărârilor CtEDO și Direcția contencios.

Direcția Reprezentare la CtEDO asigură: acordarea asistenței necesare Agentului guvernamental în realizarea sarcinii de reprezentare a Guvernului Republicii Moldova la Curtea Europeană; examinarea în modul stabilit a fiecărei cereri comunicate de Curtea Europeană Guvernului; colectarea materialelor necesare întocmirii observațiilor și comentariilor Guvernului pe marginea cererilor pendinte la Curtea Europeană – elaborarea proiectelor de observații, comentarii și a altei corespondențe a Guvernului cu privire la admisibilitatea și fondul cererilor, asupra pretențiilor de satisfacție echitabilă pretinse de reclamanți, aflate pe rolul Curții împotriva Republicii Moldova; elaborarea eventualelor acorduri de reglementare amiabilă, declarațiilor unilaterale în cauzele notificate; elaborarea proiectelor cererilor privind solicitarea retrimiterii cauzei spre examinare în fața Marii Camere a Curții; examinarea și avizarea proiectelor și/sau acordarea asistenței cu caracter juridic la solicitarea autorităților publice și altor organe de resort privind aplicabilitatea prevederilor Convenției și explicarea principiilor relevante din jurisprudența Curții; participarea, în modul stabilit, la lucrările din cadrul organizațiilor internaționale, ale comisiilor bilaterale și multilaterale, precum și în cadrul altor autorități și instituții în domeniul justiției.

Direcția analiză și executare a hotărârilor CtEDO asigură: organizarea și ținerea evidenței deciziilor și hotărârilor Curții Europene pronunțate în cauzele în care Republica Moldova are calitatea de respondent; acordarea asistenței necesare Agentului Guvernamental în realizarea sarcinii de supraveghere a corectitudinii măsurilor adoptate de către autorități în vederea executării hotărârilor și deciziilor Curții Europene; transmiterea spre executare Ministerului Finanțelor a hotărârilor și deciziilor Curții Europene împotriva Moldovei în vederea achitării sumelor stabilite printr-o hotărâre a Curții sau a celor convenite în cadrul acordurilor de reglementare amiabilă și ulterior autorizate printr-o decizie a Curții; notificarea, în numele Agentului Guvernamental, a autorităților naționale de resort despre hotărârile și deciziile Curții, pronunțate în cauze împotriva Moldovei și despre eventualele modalități de evitare a unor încălcări similare pe viitor ale prevederilor Convenției, însoțite de recomandarea unor măsuri cu caracter general și individual după caz; traducerea hotărârilor și deciziilor pronunțate de Curte, precum și transmiterea spre publicare în Monitorul Oficial; diseminarea pe alte căi de publicare, inclusiv prin publicarea comunicatelor de presă în numele Direcției Generale, a hotărârilor și deciziilor pronunțate de Curte, precum și a altei jurisprudențe ale Curții Europene relevante după caz; informarea autorităților naționale interesate despre evoluția jurisprudenței Curții Europene în vederea prevenirii unor eventuale încălcări similare ale drepturilor omului garantate de

prevederile Convenției, precum și alte atribuții la indicația conducerii Direcției Generale, a Agentului Guvernamental sau a conducerii Ministerului.

Direcția contencios asigură: reprezentarea intereselor statului în instanțele de judecată și în instituțiile de arbitraj naționale în litigiile a căror parte este Ministerul Justiției; solicitarea informațiilor, efectuarea studiilor și analizelor necesare reprezentării intereselor statului în instanțelor judecătorești și în instituțiile de arbitraj naționale și internaționale; instituirea și ținerea Registrului cabinetelor/birourilor asociate de avocați selectate de autorități pentru reprezentarea intereselor statului în anumite categorii de cauze și asigurarea actualizării anuale a acestuia; ținerea Registrului ofertelor, prevăzut la punctul 44 capitolului IV din Hotărârea Guvernului nr. 764 din 12 octombrie 2012; activitatea de secretariat a Comisiei guvernamentale pentru selectarea reprezentanților intereselor statului în instanțele judecătorești și în instituțiile de arbitraj internaționale; efectuarea auditului juridic al cauzelor la care participă autoritățile, precum și al altor cauze, la solicitarea acestora; efectuarea analizei practicii judiciare în litigiile cu participarea autorităților; coordonarea activității de reprezentare și acordarea ajutorului metodologic autorităților care reprezintă interesele statului în instanțele judecătorești și în instituțiile de arbitraj naționale; stabilirea cerințelor privind evidența și raportarea cu privire la litigiile aflate pe rol în instanțele judecătorești și în instituțiile de arbitraj naționale și internaționale care vizează autoritățile statului; exercitarea altor atribuții la indicația conducerii Direcției Genarle, a Agentului Guvernamental sau a conducerii Ministerului.

Inițial, instituția Agentului Guvernamental a activat în conformitate cu Legea nr. 353 din 28.10.2004 cu privire la Agentul guvernamental, abrogată la 21 august 2015 și substituită în același an cu o noua Lege cu privire la Agentul guvernamental. Potrivit art. 5 din Lege [106]: Agentul Guvernamental reprezintă Republica Moldova la Curtea Europeană și contribuie, în modul prevăzut de lege, la asigurarea executării hotărârilor și deciziilor Curții Europene în cauzele îndreptate împotriva Republicii Moldova.

1. În domeniul reprezentării Moldovei la Curte, Agentul:

- a) reprezintă Republica Moldova la Curtea Europeană;
- b) întreprinde măsuri pentru prevenirea constatării de către Curtea Europeană a încălcărilor Convenției în cauzele îndreptate împotriva Republicii Moldova;
- c) întreprinde măsuri pentru remedierea pretinselor încălcări ale Convenției și pentru repararea prejudiciilor cauzate;
- d) propune autorităților pentru adoptare măsuri de implementare adecvată a Convenției și de aplicare a standardelor de respectare a drepturilor omului instituite prin jurisprudența Curții Europene;

e) asigură traducerea în limba de stat a hotărârilor și deciziilor Curții Europene în cauzele îndreptate împotriva Republicii Moldova și introducerea acestora în registrul de stat al hotărârilor și deciziilor Curții Europene în cauzele îndreptate împotriva Republicii Moldova;

f) solicită interpretarea, revizuirea sau rectificarea hotărârilor și deciziilor Curții Europene în cauzele îndreptate împotriva Republicii Moldova.

2. *În domeniul asigurării executării hotărârilor și deciziilor Curții Europene, Agentul guvernamental îndeplinește următoarele atribuții:*

a) elaborează și propune măsuri care urmează a fi întreprinse în vederea executării hotărârilor și deciziilor Curții Europene și coordonează procesul de implementare a acestora;

b) monitorizează procesul de executare a hotărârilor și deciziilor Curții Europene în cauzele care vizează Republica Moldova;

c) reprezintă interesele Republicii Moldova în relația cu Secretariatul Consiliului Europei în ceea ce privește executarea hotărârilor și deciziilor Curții Europene în cauzele îndreptate împotriva Republicii Moldova;

d) informează Prim-ministrul, ministrul justiției, ministrul afacerilor externe și integrării europene și alte autorități relevante despre principalele cauze îndreptate împotriva Republicii Moldova și problemele majore apărute la executarea hotărârilor și deciziilor Curții Europene.

3. *În domeniul asigurării implementării la nivel național a Convenției, Agentul guvernamental:*

a) reprezintă Republica Moldova în calitate de expert la sesiunile plenare ale comitetelor interguvernamentale ale Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pe dimensiunea drepturilor omului, coordonându-și acțiunile cu Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene;

b) în cazurile prevăzute de lege, intervine sau participă în procedurile naționale sau solicită redeschiderea acestora;

c) informează autoritățile competente despre necesitatea modificării legislației naționale drept urmare a evoluției jurisprudenței Curții Europene;

d) prezintă, în caz de necesitate sau la solicitarea autorităților, opinii în ceea ce privește compatibilitatea legislației naționale și a proiectelor de acte normative cu prevederile Convenției și cu jurisprudența Curții Europene;

e) informează Guvernul și Parlamentul despre situația generală în domeniul reprezentării Republicii Moldova în fața Curții Europene, precum și despre executarea hotărârilor și deciziilor Curții;

f) informează judecătorii, procurorii, funcționarii publici și autoritățile relevante despre

activitatea Curții Europene și deciziile Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei și asigură diseminarea acestor informații.

Potrivit legii, Agentul Guvernamental acționează cu diligență în vederea reprezentării Republicii Moldova, respectând caracterul confidențial al procedurilor și informațiilor. Totodată, asigură protecția datelor cu caracter personal și se abține de la declarații publice care ar putea prejudicia imaginea sau interesele Statului în procedurile în fața Curții Europene.

După ce Curtea Europeană comunică Guvernului Republicii Moldova cererea depusă de către reclamant, Agentul Guvernamental solicită autorităților naționale materiale și comentarii asupra circumstanțelor de fapt și de drept. La scrisorile oficiale adresate autorităților, se anexează traducerea circumstanțelor scrise de Curte și cererea reclamantului. Autoritățile sunt obligate să-și expună poziția pe cauza dată și să transmită materialele privind procedurile desfășurate în fața acestora. Comentariile care ulterior sunt prezentate Agentului, pot fi folosite exclusiv în fața Curții Europene. Totodată, printre materiale pot fi unele care se atribuie secretului de Stat. În acest caz, acestea se transmit în condițiile stabilite de lege.

Din cauzele aflate pe rolul Curții Europene, unele se pot soluționa pe cale amiabilă. Aceasta se face prin notificarea oficială parvenită din partea Curții. Pentru soluționarea pe cale amiabilă se acordă un anumit termen, pe parcursul căruia Agentul Guvernamental din oficiu sau la solicitarea reclamantului, este în drept să negocieze aceasta. Procedura de soluționare amiabilă este confidențială și se încheie prin declarații mutuale propuse cu asistența Curții. Acordul cuprinde clauze care se stabilesc în funcție de circumstanțele fiecărei cauze și se coordonează prealabil cu Guvernul Republicii Moldova și cu alte autorități. Aceste clauze pot fi reformulate și iarăși, prin coordonare prealabilă.

În cazul în care reclamantul refuză soluționarea amiabilă sau în cazul în care nu poate fi inițiată o asemenea procedură, Agentul poate formula o declarație unilaterală. Declarația unilaterală este procedura prin care se recunoaște expres că a existat o încălcare a Convenției și se obligă să întreprindă toate măsurile de remediere necesare. Ca și acordul de reglementare amiabilă, declarația unilaterală este consultată în prealabil cu Guvernul și/sau cu alte autorități cărora le se atribuie pretinsa încălcare și poate fi reformulată până la admiterea acesteia de Curte.

Hotărârile definitive ale Curții Europene cu privire la măsurile de remediere și la compensațiile bănești acordate sunt documente executorii. De asemenea, devin acte executorii și acordul de soluționare amiabilă sau declarația unilaterală, după notificarea deciziei Curții Europene.

Executarea măsurilor cu caracter individual include acțiuni de remediere și/sau plata compensațiilor bănești, care rezultă din hotărârea Curții Europene sau sunt prevăzute de acordul

de reglementare amiabilă. În termen de o lună de la data rămânării definitive a hotărârii sau a deciziei, Agentul informează autoritățile despre necesitatea aplicării și modul de executare a măsurilor cu caracter individual. Autoritățile trebuie să execute hotărârile sau deciziile Curții. Sumele care se acordă prin hotărâri sau decizii se achită de Ministerul Finanțelor. Plata se efectuează în termenul prevăzut de hotărâre ori decizie, sau de acordul de reglementare amiabilă, ori de declarația unilaterală. Plata se efectuează în termen de 3 luni din ziua în care hotărârea sau decizia devine definitivă.

Măsurile cu caracter general au drept scop preîntâmpinarea viitoarelor încălcări ale Convenției, înlăturarea problemelor sistemice identificate de Curte care impun adoptarea sau modificarea actelor normative, documentelor de politici, instituirea sau schimbarea de practici, precum și alte măsuri relevante. În termen de 3 luni de la devenirea definitivă a hotărârii Curții, Agentul propune autorităților măsuri cu caracter general, coordonează și monitorizează implementarea acestora. În exercitarea măsurilor cu caracter general se implică doar autoritățile care au un rol activ.

Ca și în cazul Agentului Guvernamental al României, reprezentantul Guvernului Republicii Moldova raportează Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe despre executarea hotărârilor și deciziilor Curții Europene. La inițiativa ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, Agentul poate participa la examinarea de către Comitetul de Miniștri a hotărârilor și deciziilor care vizează Republica Moldova. Rezoluțiile și deciziile Comitetului adoptate se publică, se traduc, se mediatizează și se aduc la cunoștința autorităților publice.

O asemănare între instituțiile Agentului român și cel din Republica Moldova, constă în dreptul de regres. Statul are dreptul de regres împotriva persoanelor ale căror acțiuni sau inacțiuni au determinat ori au contribuit semnificativ la încălcarea prevederilor Convenției care a fost constatată printr-o hotărâre sau a impus soluționarea amiabilă a cauzei aflate pe rolul Curții Europene ori formularea unei declarații unilaterale. Ministerul Justiției este obligat să intenteze acțiunea în regres, dacă se întrunesc condițiile stabilite prin lege, în termen de 3 ani din ziua achitării sumelor stabilite prin hotărârea sau decizia Curții Europene ori prin acordul de soluționare pe cale amiabilă.

Ținând cont de cele expuse mai sus, este evident faptul că instituția Agentului Guvernamental are un rol important în respectarea drepturilor omului la nivel național [194, p. 136]. Acesta vine ca un garant în promovarea acestora și totodată, intervine în cazul în care sunt încălcate.

Spre deosebire de instituția Agntului Guvernamental din Republica Moldova, în cazul

României, reprezentarea statului în procedurile în fața Curții Europene este reglementată de *Hotărârea Guvernului nr. 868/2003 privind organizarea și funcționarea agentului guvernamental pentru Curtea Europeană a Drepturilor Omului* [89], de *Ordonanța Guvernului nr. 94/1999 privind participarea României la procedurile în fața Curții Europene a Drepturilor Omului și a Comitetului Miniștrilor a Consiliului Europei și exercitarea dreptului de regres al statului în urma hotărârilor și convențiilor de rezolvare pe cale amiabilă juridică a reclamantului individual în procedura în fața Curții Europene* [130] și de *Hotărârea Guvernului României nr. 100/2004 privind organizarea și funcționarea Ministerului Afacerilor Externe* [93].

Instituția Agentului Guvernamental pentru Curtea Europeană a Drepturilor Omului din România funcționează la Ministerul Afacerilor Externe din luna iulie 2003, fiind transferată de la Ministerul Justiției prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 64/2003 privind stabilirea unor măsuri privind înființarea, organizarea, reorganizarea sau funcționarea unor structuri din cadrul aparatului de lucru al Guvernului, al ministerelor, al altor organe de specialitate ale administrației publice centrale și al unor instituții publice. Astfel, Agentul guvernamental are rangul de Subsecretar de stat, subordonat Ministrului Afacerilor Externe.

Transferul instituției Agentului Guvernamental s-a realizat având în vedere importanța dimensiunii externe a activității acesteia, aspect ilustrat și prin faptul că, la nivelul statelor membre ale Consiliului Europei, există numeroase situații în care instituția Agentului Guvernamental funcționează în cadrul Ministerului Afacerilor Externe (de exemplu Austria, Franța, Marea Britanie, Olanda). De asemenea, s-a luat în considerare faptul că Agentul Guvernamental constituie o verigă deosebit de importantă în mecanismul asigurării protecției internaționale a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în cadrul relației complexe cu Consiliul Europei, precum și în procesul integrării europene.

Pentru funcționarea optimă a acestei instituții în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, s-au luat măsuri, pornind de la valorificarea experienței deja existente, acumulate în cadrul Ministerului Justiției, în scopul acordării unei atenții sporite prevenirii condamnării statului român, prin identificarea și semnalarea acelor aspecte care fac necesară modificarea legislației române și orientarea practicii judecătorești, cu respectarea principiului echilibrului și separației puterilor în stat, precum și prin folosirea riguroasă a mecanismului reglementării pe cale amiabilă a litigiilor.

Pentru a asigura personalul necesar, în cadrul Ministerului Afacerilor Externe funcționează o direcție pentru activitatea Agentului guvernamental cu 15 posturi de execuție, care este încadrată cu personal de specialitate juridică, urmând să se acorde prioritate detașării de magistrați, având în vedere natura activității - bazată pe cunoașterea aprofundată a dreptului

intern, a practicii judecătorești, a modului de funcționare a instanțelor, necesitatea unei bune relaționări cu instanțele și cu alte structuri de administrare a justiției.

Atribuțiile Agentului Guvernamental din România cuprind următoarele [89]:

1. întocmește actele și apărările necesare, înfăptuiește orice alte acte procesuale, ia măsurile necesare pe plan intern și realizează orice alte acte sau activități legate de reprezentarea intereselor statului la Curtea Europeană a Drepturilor Omului și la Comitetul Miniștrilor;

2. sesizează Curtea în numele României cu o cauză interstatală, pe baza deciziei Guvernului;

3. formulează intervenția voluntară într-o cauză aflată pe rolul Curții, în care reclamantul este un cetățean român, iar pârâtul un alt stat decât România, parte la Convenție;

4. formulează propuneri cu privire la desemnarea judecătorului ad-hoc, în cazurile prevăzute de Convenție;

5. colaborează cu autoritățile publice, instituțiile publice, regiile autonome, societățile comerciale cu capital majoritar public, precum și cu persoanele și structurile investite cu o misiune de serviciu public, care sunt obligate să trimită Agentului Guvernamental, la cererea și în termenul stabilit de acesta, toate actele, datele și informațiile necesare reprezentării intereselor statului român la Curte și la Comitetul Miniștrilor;

6. colaborează cu instanțele judecătorești, Curtea Constituțională, Curtea de Conturi, celelalte jurisdicții, Ministerul Public, organele de cercetare penală, notarii publici, executorii judecătorești și celelalte persoane sau structuri cu misiune de serviciu public, legate de înfăptuirea sau administrarea justiției ori a celorlalte activități jurisdicționale sau de executare a hotărârilor judecătorești ori a celorlalte acte jurisdicționale, care au obligația să trimită Agentului guvernamental, la cererea și în termenul stabilit de acesta, pe lângă actele și informațiile necesare reprezentării intereselor statului român la Curte și la Comitetul Miniștrilor și actele privind procedurile aflate în curs de desfășurare în fața acestora, indiferent de stadiul în care se află, cu respectarea celerității procedurilor interne în curs;

7. poate solicita tribunalului competent teritorial, în cazul în care consideră necesar, efectuarea unei expertize judiciare, care să constituie mijloc de probă în cauza aflată pe rolul Curții;

8. încheie, în numele Guvernului României, convențiile de rezolvare pe cale amiabilă a unei cauze întemeiate pe o cerere individuală împotriva statului român, după ce Curtea îi comunică cererea;

9. informează Ministrul Afacerilor Externe cu privire la modificările legislative care se impun în urma evoluției jurisprudenței Curții, în vederea promovării, împreună cu instituțiile

competente, a actelor normative corespunzătoare.

În ceea ce privește demersurile concrete ale Agentului Guvernamental, acesta urmărește, în cazurile în care este posibil, impulsionează demersurilor administrative care ar putea conduce la soluționarea pe plan intern, anterior pronunțării Curții, a unor cazuri în care, fie este posibil un nou recurs intern, ca urmare a adoptării noii legislații în materie, fie încălcarea dreptului se datorează neexecutării unei hotărâri interne. În aceste cazuri, în eventualitatea reușitei demersurilor administrative în vederea restituirii, respectiv a punerii în posesie, se va putea evita condamnarea statului român prin solicitarea radierii cauzelor de pe rolul Curții sau prin încheierea unor convenții de soluționare amiabilă.

Urmărirea, alături de instituțiile competente, a armonizării legislației și practicii administrative și judecătorești cu standardele impuse de Curtea Europeană a Drepturilor Omului prin hotărârile pronunțate împotriva României (care, conform art. 46 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, sunt obligatorii), pe de o parte, precum și, cu titlu preventiv, prin hotărârile pronunțate în alte spețe relevante, constituie un obiectiv prioritar al Agentului Guvernamental.

Această componentă legislativă constituie un aspect esențial al executării hotărârilor CEDO de către statele părți la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care este urmărită de către Comitetul Miniștrilor (forul politic al Consiliului Europei) și, are totodată, o deosebită relevanță la nivelul UE, în aprecierea de către aceasta a îndeplinirii criteriilor politice de aderare.

Referitor la colaborarea Agentului Guvernamental cu alte instituții, la data de 11 noiembrie 2003 a fost semnat Protocolul de cooperare între Ministerul Afacerilor Externe și Institutul Național al Magistraturii referitor la educația juridică și formarea profesională privind sistemul de protecție a drepturilor omului prevăzut de Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Documentul vizează stabilirea unei baze permanente de colaborare între cele două instituții, cu privire la aspecte legate în principal de activitatea instituției Agentului Guvernamental pentru Curtea Europeană a Drepturilor Omului, precum și de promovarea pregătirii aprofundate a magistraților în materia drepturilor omului.

Protocolul vizează atât activitatea de instruire a auditorilor de justiție (cursanții Institutului Național al Magistraturii, care vor deveni magistrați), cât și cea de pregătire continuă a magistraților, urmărindu-se în primul rând promovarea cunoașterii și aplicării directe a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului.

Referitor la rezolvarea pe cale amiabilă a litigiilor aduse în fața Curții Europene, convenția de rezolvare pe cale amiabilă se încheie între Guvernul României, reprezentat de Agentul Guvernamental, și reclamant sau reprezentantul acestuia. Convenția se încheie în formă scrisă, întocmindu-se câte un exemplar pentru fiecare reclamant, unul pentru Agentul

guvernamental și unul pentru Curte. Convenția de rezolvare pe cale amiabilă poate fi semnată doar după declararea admisibilității cererii de către Curte; negocieri prealabile cu reclamantul pot avea loc și înaintea declarării admisibilității cererii. Convenția de rezolvare pe cale amiabilă a cauzei, semnată de părți, constituie titlu executoriu. Sumele stabilite prin convenția de rezolvare pe cale amiabilă se plătesc în termenul prevăzut de aceasta sau, dacă un asemenea termen nu este prevăzut, în 3 luni de la data semnării convenției de rezolvare pe cale amiabilă.

Potrivit celor expuse mai sus, putem spune cu siguranță că instituția Agentului Guvernamental al României prezintă un mecanism important de protecție și promovare a respectării drepturilor omului.

În Republica Moldova, în afară de Agentul Guvernamental, Avocatul Poporului mai sunt instituții (organizații) care, prin activitatea lor, asigură și promovează respectarea drepturilor omului – **organizațiile nonguvernamentale (ONG)**.

ONG-urile se regăsesc, de regulă, în zonele în care serviciile statului, precum educația, sănătatea și oferirea serviciilor unor grupuri sociale defavorizate, sunt – din motive economice, sociale, geografice sau chiar politice – imposibil de realizat sau incomplet oferite celor care au nevoie de ele [27, p. 27].

Societatea civilă, prin intermediul ONG-urilor, are rolul de a atrage atenția statului asupra neglijării unora dintre îndatoririle sale, asupra încălcării cu sau fără intenție a unor drepturi legitime ale cetățenilor săi, mai ales ale celor aparținând grupurilor dezavantajate. Respectiv, ONG-urile sunt cele care pot contribui la creșterea nivelului de notorietate a problemelor, colectând date, informații, mobilizând resursele necesare, propunând soluții de rezolvare a acestor probleme și influențând autoritățile publice în formularea politicilor publice și selectarea soluțiilor adecvate [156, p. 21].

Merită apreciat în context că însuși Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a recunoscut (în CM/Recomandarea (2007)14 octombrie 2007) „contribuția esențială a ONG-urilor la dezvoltarea și realizarea democrației și a drepturilor omului, în special prin promovarea conștientizării publicului, participarea la viața publică și asigurarea transparenței și responsabilitatea autorităților publice” [208].

Potrivit cercetătorilor autohtoni, ONG-urile, fiind nucleul societății civile, au un rol determinant în democratizarea și eficientizarea administrației publice [128, p. 191]. Astfel, ele se constituie și își desfășoară activitatea în scopul [43, p. 154]:

- realizării și apărării drepturilor civile, economice, sociale, culturale, a altor drepturi și libertăți legitime (inclusiv în raport cu autoritățile publice);
- dezvoltării activismului social și spiritului de inițiativă al cetățenilor, satisfacerii

intereselor lor profesionale și de amatori în domeniul creației științifice, tehnice, artistice;

- ocrotirii sănătății populației, antrenării acesteia în activitatea filantropică, în practicarea sportului de masă și a culturii fizice;
- desfășurării activității de culturalizare a populației;
- ocrotirii naturii, a monumentelor de istorie și cultură;
- educației patriotice și umanistice;
- extinderii contactelor internaționale; consolidării păcii și prieteniei dintre popoare;
- desfășurării altor activități ce urmăresc beneficiul public.

Potrivit catalogului ONG-urilor active în domeniul drepturilor omului din Republica Moldova [25], actualmente în Republica Moldova activează un număr impunător de organizații neguvernamentale specializate în soluționarea problemelor legate de drepturile diferitor categorii ale populației, care efectuează monitorizarea situației curente în acest domeniu și realizează diverse programe de informare și instruire.

Pe teritoriul Republicii Moldova activează în jur de 150 organizații neguvernamentale specializate în protecția drepturilor omului. O mare parte dintre acestea sunt în capitala țării. Dintre acestea fac parte: Amnesty International Moldova; Asociația de Caritate și Asistență Socială „ACASĂ”; Asociația pentru Asistența copiilor cu deficiențe; Asociația Publică „Clinica Juridică”; Centrul Internațional pentru protecția și promovarea drepturilor femeii „La Strada”; Consiliul Național al Femeilor; Institutul de Reforme Penale; Organizația Obștească „Juriștii pentru Drepturile Omului”; Organizația Obștească „Promo-Lex”; Tinerii pentru Inițiative Democratice și altele.

În continuare vom analiza câteva din organizațiile numite mai sus care s-au impus prin activitatea lor.

Una din organizații este **Asociația Promo-Lex** - organizație neguvernamentală, care are drept scop dezvoltarea democrației în Republica Moldova prin promovarea și apărarea drepturilor omului, monitorizarea proceselor democratice și consolidarea societății civile. A fost constituită în anul 2002, fiind o organizație apolitică, nonprofit și deține Certificatul de Utilitate Publică. Aceasta își desfășoară activitatea pe întreg teritoriul Republicii Moldova.

Asociația își realizează activitatea în cadrul a 2 programe: drepturile omului și monitorizarea proceselor democratice. Scopul de bază al Programului Drepturile Omului este promovarea și implementarea în Republica Moldova a standardelor internaționale în acest domeniu: combaterea torturii, tratamentelor inumane și degradante; promovarea și protejarea libertății și siguranței persoanei; prevenirea și combaterea violenței în bază de gen; combaterea discriminării și promovarea egalității.

Metodele de lucru din cadrul acestui Program sunt: asistență juridică gratuită în domeniile prioritare Asociației; litigare strategică în instanțele naționale și internaționale; monitorizare și raportare; elaborare de studii și rapoarte tematice; analiza proiectelor de legi și a actelor normative în domeniul drepturilor omului; activități de instruire în domeniul drepturilor omului pentru diferite categorii de beneficiari; campanii de informare și sensibilizare a opiniei publice și alte activități.

În fiecare an, Promo-Lex prezintă rapoarte de activitate, care reflectă situația drepturilor omului în Republica Moldova pe o anumită perioadă. Raportul este format din mai multe capitole prin care se examinează în parte fiecare drept, pe când altele oferă recomandări. Asociația participă activ la implementarea diferitor proiecte, campanii, evenimente etc.

O altă organizație non-guvernamentală este **Asociația Obștească „Juriștii pentru Drepturile Omului”**. A fost fondată în scopul promovării standardelor internaționale în domeniul drepturilor omului în Republica Moldova. Activitatea acesteia este orientată cu precădere spre implementarea Convenției Europene a Drepturilor Omului în Republica Moldova.

Pentru realizarea drepturilor omului, Asociația acordă consultații cu privire la sistemul european de protecție a drepturilor omului, reprezintă persoanele în fața Curții Europene, reprezintă persoanele în instanțele judecătorești naționale în cauzele pe rolul Curții Europene sau în alte cauze care vizează încălcări serioase ale drepturilor omului, desfășoară activități de instruire în domeniul Convenției Europene, efectuează expertiza juridică a actelor normative care vizează drepturile omului.

Activitățile Asociației sunt susținute de Consiliul Europei și Comisia Europeană, Open Society Initiative și Civil Rights Defenders din Suedia. Totodată, Asociația se ocupă de traducerea în limba de stat a hotărârilor și deciziilor Curții în cauzele Republicii Moldova. Până acum, au fost publicate 9 volume de carte, care cuprind jurisprudența Curții. Publicația este distribuită gratuit judecătorilor, procurorilor, avocaților, principalelor biblioteci, autorități publice și organizațiilor non-guvernamentale care se ocupă de apărarea și promovarea drepturilor omului. De asemenea, Asociația organizează seminare de instruire în domeniul Convenției pentru reprezentanți ai organizațiilor non-guvernamentale, precum și pentru avocați și avocați stagieri. La fel ca și alte organizații de acest gen, Juriștii pentru Drepturile Omului, prezintă rapoarte, pentru a aduce la cunoștința societății atât propria activitate, cât și situația respectării drepturilor omului la un moment dat.

Organizația **Amnesty International Moldova** s-a înființat de Ziua Drepturilor Omului, la 10 decembrie 1993, atunci când un grup de studenți au primit o scrisoare de la Secretariatul Internațional Amnesty International, care i-a recunoscut ca primul grup de inițiativă Amnesty

International în Republica Moldova. Această organizație s-a alăturat unui șir de campanii mondiale, obținând mai multe succese mai ales în cadrul campaniei „Să oprim tortura” și „Să oprim Violența împotriva Femeilor”. La acest moment, activitățile cheie ale organizației includ combaterea discriminării și promovarea drepturilor sociale, economice și culturale; pledarea pentru adoptarea unui cadru legal comprehensiv cu privire la nediscriminare, care va permite minorităților vulnerabile să dețină mai multe instrumente pentru a-și apăra drepturile.

Pe parcursul a mai multor ani, organizația dată implementează proiectul „Educația pentru Drepturile Omului”, care are ca scop sensibilizarea elevilor și profesorilor despre drepturile omului. Organizația a elaborat și un suport didactic pentru acest curs, care a fost aprobat de Ministerul Educației.

Organizația non-guvernamentală **Institutul de Reforme Penale** are menirea de a contribui la respectarea drepturilor omului în Republica Moldova prin reformarea sistemului de justiție penală și susținerea inițiativelor comunitare. Pe parcursul existenței acesteia, a implementat peste 40 de proiecte în domeniul respectării drepturilor omului în sistemul justiției, inclusiv promovarea aplicării alternativelor la detenție; pilotarea și implimentarea probațiunii, a muncii neremunerate în folosul comunității și a instituției medierii; pregătirea pentru liberare a deținuților și reintegrarea socială post-detenție; monitorizarea respectării drepturilor persoanelor aflate în detenție; asigurarea drepturilor migranților; acordarea de asistență juridică pentru persoanele în detenție; promovarea bunelor practici în domeniul justiției pentru copii; justiție restaurativă; implicarea și activismul cetățenilor din societate în exercitarea justiției; prevenirea delinvenței juvenile; combaterea toturii și altele.

Viziunea Institutului de Reforme Penale – conjugarea eforturilor va contribui la dezvoltarea unei societăți democratice în care sistemul de justiție penală și participarea comunitară garantează siguranța individuală și echitatea socială. Prin aceasta, ONG-ul este un promotor al reformelor și al inițiativelor comunitare în justiția penală la nivel național.

Valorile acestui Institut sunt următoarele: demnitatea umană; respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; siguranța individuală; echitate și securitate socială; colaborare și transparență în activitate; performanță, competență și calitate în prestarea serviciilor; perseverență și responsabilitate; corectitudine în relații cu angajați, beneficiari și parteneri; spirit de echipă; încurajarea participării.

Punctele forte în activitatea acestei instituții sunt destul de multe și eficiente, și anume: experiența în elaborarea proiectelor de legi (Codul de Procedură Penală, Codul Penal, Codul de Executare, Codul Contravențional, Legea cu privire la mediere etc.) și alte acte normative; experiență în transferul de bune practici în domeniul justiției în general și al justiției penale în

particular; experiență avansată în desfășurarea activităților de instruire prin utilizarea metodelor participative; capacitate de acordare a serviciilor integrate (abilitare, asistența juridică și psiho-socială) etc.

Obiectivele strategice ale Institutului sunt: sensibilizarea opiniei publice cu privire la reforma justiției în RM; contribuirea la implementarea unui sistem funcțional de probațiune și muncă neremunerată în beneficiul comunității în RM; dezvoltarea practicilor de mediere și de asistență a victimelor; contribuirea la reformarea sistemului de executare a pedepselor privative de libertate; redimensionarea relațiilor dintre comunitate și poliție; dezvoltarea și consolidarea bunelor practici în domeniul justiției prietenoase copilului, bazate pe interesul superior al copilului; dezvoltarea organizațională a Institutului și a partenerilor săi.

Acestea și multe alte organizații neguvernamentale se implică destul de activ și responsabil în procesul de realizare a politicii juridice a statului în domeniul drepturilor omului, consolidând astfel legătura dintre societate și stat, stat și cetățeni și contribuind la bunăstarea acestora, garantarea respectării și protecției drepturilor și libertăților lor.

Dincolo de acest fapt, trebuie să recunoaștem că realitățile vieții politice din Republica Moldova determină un caracter complicat al activității organizațiilor ce se ocupă cu promovarea drepturilor omului. Cele mai complicate probleme în funcționarea lor sunt: lipsa mecanismului de interacțiune între organizațiile guvernamentale și cele neguvernamentale, lipsa susținerii legislative, financiare și de altă natură din partea statului etc. [36]. Prin urmare, soluționarea acestor probleme va contribui substanțial la eficientizarea activității organizațiilor neguvernamentale în domeniul respectării și protecției drepturilor omului.

3.3. Tendințe și obiective în ameliorarea situației în domeniul drepturilor omului în Republica Moldova

Drepturile omului nu pot fi realizate în totalitate fără modernizarea societății, „reconstrucția” sistemului politic. Numai în acest caz este posibilă crearea de condiții necesare pentru întreaga și multidimensională realizare a funcției umaniste de către stat. Schimbarea politicii statului în domeniul drepturilor omului, îmbunătățirea acesteia, este una dintre strategiile reformei sistemului politic din Republica Moldova, dezvoltarea acestuia în vederea asigurării participării active a cetățenilor la rezolvarea problemelor statului și societății.

Dezvoltarea și stabilitatea societății noastre, democratizarea și punerea bazelor unui stat civilizat aduc un șir de priorități, cea mai importantă fiind consolidarea mecanismului de

promovare și protecție a drepturilor și libertăților fundamentale a omului și cetățeanului.

În anul 2000, alături de alte 189 de țări, Republica Moldova a aderat la „Declarația Mileniului a Națiunilor Unite: dezvoltarea umană – obiectiv de importanță primordială”, angajându-se astfel să contribuie la realizarea a opt Obiective de Dezvoltare a Mileniului (ODM). În acest document se afirmă atașamentul comunității internaționale față de valorile fundamentale ale umanității – libertate, egalitate, solidaritate, toleranță, respect față de natură și divizarea responsabilităților – și se accentuează importanța soluționării graverelor probleme legate de consolidarea păcii, respectarea drepturilor omului, asigurarea dezvoltării durabile și protecția mediului [92].

Conceptul de responsabilitate pentru generațiile viitoare este relativ nou pentru domeniul dreptului și cel politic, atât sub aspect teoretic, cât și practic. Progresul tehnico-științific a condus la înțelegerea faptului că viitoarele generații sunt tributarii acțiunilor și politicilor actuale. Datorită cercetărilor științifice, societatea a înțeles care ar putea fi consecințele pe termen lung ale acțiunilor sale, în acest sens progresele tehnologice oferind posibilități de a reduce efectele distructive ale acestor acțiuni.

În general, cooperarea în domeniul drepturilor omului se bazează pe concepția dezvoltării durabile. Aceasta este îndreptată spre depășirea problemelor globale, care sunt un pericol atât pentru drepturile omului, cât și pentru existența omenirii. Rezolvarea acestor probleme necesită solidaritate internațională. Obiectivul final trebuie să fie atingerea păcii durabile, prevenirea catastrofelor ecologice, cât și crearea condițiilor pentru realizarea efectivă a dreptului la dezvoltare [160, p.153]. Trebuie de menționat în acest sens și stabilizarea inegalității între țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare. De aceea, anume interesul în vederea dezvoltării durabile trebuie să fie obiectivul de bază în cooperarea internațională, drepturile omului fiind elementele centrale în cadrul acestei strategii.

Pe cale de consecință, protecția drepturilor omului, prin instrumente juridice de transpunere a acestora în prevederi legale, a devenit un imperativ și pentru Republica Moldova care, după declararea suveranității și independenței sale, a ratificat numeroase documente cu vocație universală în domeniul drepturilor omului, deschizând calea spre un sistem de protecție internațională a drepturilor omului [193, p. 220-221].

În acord cu acestea, responsabilitatea și obligațiile față de generațiile precedente, actuale și viitoare sânt enumerate ca valori constituționale în Preambulul Constituției Republicii Moldova. Deci, politicile publice ale statului urmează să fie elaborate în baza acestor principii, să urmărească restabilirea și menținerea unui echilibru rațional, pe termen lung, între dezvoltarea economico-socială și integritatea mediului natural, în forme înțelese și acceptate de societate.

Prin urmare, respectul pentru drepturile omului constituie o componentă esențială și totodată o condiție indispensabilă a unei dezvoltări durabile [91].

În general, se poate susține că situația drepturilor omului în Republica Moldova a înregistrat în ultimii ani o evoluție demnă de remarcat la capitolul cadru normativ. Cu toate acestea, asigurarea respectării efective a drepturilor omului rămâne a fi o provocare ce solicită eforturi considerabile.

Dacă e să vorbim despre tendințele dezvoltării politicii juridice în domeniul drepturilor omului, acestea trebuie în viziunea noastră să cuprindă, în primul rând:

- clarificarea esenței (definiției) fenomenului drepturilor omului și a oportunităților pentru înțelegerea clară a acestuia;

- „dozarea” drepturilor omului, și anume, definirea legislativă a conținutului și a domeniului de aplicare specific, prin stabilirea unor constrângeri juridice în ceea ce privește punerea în aplicare a acestora;

- interpretarea drepturilor omului ca o condiție prealabilă pentru realizarea lor, de conservare și de protecție, precum și posibilitatea (sau, dimpotrivă, imposibilitatea) de unificare oficială, la nivel global sau la nivel regional.

Astfel, devine clar că pentru consolidarea și punerea în aplicare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului cu ajutorul reglementărilor naționale, trebuie luată în considerație valoarea metodologică fundamentală a înțelegerii drepturilor de către autoritățile statului și alți actori ai societății. Aceștia ar putea să se implice în soluționarea problemelor, luând ca bază înțelegerea modernă a dispozițiilor generale de interpretare, de cunoaștere a istoricului drepturilor omului și a reglementărilor internaționale în domeniu.

Prin urmare, pentru ca legislația unui stat, orientată spre stabilirea, promovarea și realizarea drepturilor omului, să devină un instrument eficient în acest sens, este importantă cunoașterea profundă a interpretării normative, căreia îi revine misiunea atât de a explica mecanismul legislativ cu impact asupra drepturilor omului, cât și de a-l adapta la schimbările care au loc în societate.

Tot în contextul evoluției politicii juridice în domeniul drepturilor omului, considerăm că ar fi necesare:

- creșterea conștiinței sociale și recunoașterea ideii că persoana este subiectul principal al drepturilor inalienabile, care au un caracter social (socio-natural);

- difuzarea principiului egalității juridice pe o scară mai largă;

- amplificarea drepturilor omului (ca o consecință a îmbogățirii, creșterii necesităților) chiar dacă nu întotdeauna corespund posibilităților reale de realizare a lor;

- consolidarea monitorizării supranaționale (internaționale) a respectării drepturilor omului.

În încercarea de a puncta perspectiva dezvoltării politicii în cauză, precizăm ca fiind importante în acest sens câteva tendințe.

Prima dintre acestea privește *promovarea universalității drepturilor omului*, prin care trebuie să fie reafirmat angajamentul față de promovarea și protecția tuturor drepturilor omului civile, politice, economice, sociale sau culturale. În context reiterăm că după cel de-al Doilea Război Mondial, drepturile omului au încetat treptat să mai fie o chestiune pur internă pentru state. De atunci, a apărut și este în creștere ideea de a crea o nouă ordine internațională, manifestată prin:

- universalizarea problemelor legate de drepturile omului și extinderea acestora la un număr tot mai mare de state;
- recunoașterea supremației dreptului internațional al drepturilor omului față de dreptul intern;
- diversificarea conținutului specific și domeniul de aplicare al drepturilor omului în diferite țări;
- conștientizare publică mondială obiectivă a stării respectării acestor drepturi în diferite țări;
- activități de educație desfășurate de organizațiile non-guvernamentale pentru drepturile omului, sprijinirea internațională și statală al acestora;
- îmbunătățirea mecanismelor internaționale de monitorizare în domeniul drepturilor omului.

În contextul acestor tendințe generale, marea majoritate a statelor lumii, în prezent:

- recunosc existența unor probleme în realizarea și protecția drepturilor omului;
- recunosc reglementările înscrise în Declarația Universală a Drepturilor Omului, care prezintă o listă minimă a drepturilor și a libertăților omului ca un model pentru politica fiecărui stat democratic și de drept. Majoritatea acestor drepturi și libertăți sunt reflectate în constituțiile statelor moderne.

- convin să înființeze organisme internaționale (supranaționale sau interguvernamentale) autorizate să urmărească starea drepturilor omului în statele-părți interesate;

- convin asupra procedurii de abordare a aspectelor legate de încălcarea drepturilor omului și identificarea de măsuri și soluții pentru înlăturarea acestora.

Astfel, internaționalizarea drepturilor omului impune tuturor statelor să ratifice principalele tratate internaționale în domeniu și să le pună în aplicare. În opinia noastră,

Republica Moldova trebuie să se pronunțe împotriva oricărei tentative de a submina respectarea universalității drepturilor omului.

Trebuie să recunoaștem în acest sens că principalele tratate internaționale în domeniul drepturilor omului sunt piatra de temelie a tuturor eforturilor de promovare și protecție a drepturilor omului la nivel național și internațional. Numărul tot mai mare de ratificări ale acestor instrumente oferă o bază solidă pentru protecția drepturilor omului. În plus, intrarea în vigoare a procedurilor de reclamații individuale, a deschis noi căi pentru accesul la justiție în caz de încălcare.

Un alt aspect al universalității drepturilor omului rezidă în aceea că exprimă vocația omului (cetățeanului) de a beneficia de toate drepturile care îi revin pe planul realităților juridice interne ale statului. În același timp, universalitatea conține și exprimă material ideea că toți oamenii (cetățenii) statului se pot bucura în mod deplin de drepturile recunoscute [60, p. 19].

O altă tendință este *promovarea drepturilor omului în toate domeniile vieții sociale*. Prin aceasta, statul trebuie să promoveze drepturile omului și democrația prin intermediul tuturor acțiunilor sale interne și externe, asumându-și angajamente concrete de asigurare a drepturilor omului în toate sferele de acțiune. În interiorul, statul trebuie să ia o poziție publică fermă, exprimată prin responsabilitatea față de acest domeniu, să urmărească prevenirea încălcărilor și, în caz de necesitate, să asigure accesul la justiție al victimelor și răspunderea celor vinovați.

Astfel, statul trebuie să sporească eforturile sale de promovare a drepturilor omului, a democrației și a statului de drept în cadrul politicii sale statale. În contextul acestei tendințe, propunem integrarea promovării drepturilor omului în politicile statului în diferite sfere ale vieții sociale, precum: comerț, investiții, tehnologie, mediu, securitate și apărare comună, justiție etc.

Punerea în aplicare a priorităților în domeniul drepturilor omului presupune promovarea dezvoltării libertății de exprimare, de opinie, de întrunire și de asociere. Menționăm că acest moment este absolut necesar și indispensabil Republicii Moldova, ținând cont de tendința de democratizare a statului. În același timp, este necesară promovarea libertății religiei și a luptei împotriva tuturor formelor de discriminare pe motive de rasă, sex, etnie, vârstă, gen sau orientare sexuală. Prioritară trebuie să devină protecția drepturilor copiilor și a femeilor, a drepturilor minorităților și persoanelor cu dezabilități. În același timp, în vederea consolidării unui stat de drept, urmează să se intensifice și eforturile de promovare a drepturilor economice, sociale și culturale.

În context este de menționat și problema administrării echitabile și imparțiale a justiției, aceasta fiind esențială în garantarea drepturilor omului [169, p. 268]. Respectiv, statul trebuie să consolideze eforturile de promovare a dreptului la un proces echitabil și la egalitatea în fața legii

și a justiției.

Incorporarea drepturilor omului în toate evaluările de impact – mai ales, atunci când acestea se efectuează pentru anumite propuneri și inițiative legislative și nelegislative, cu un impact semnificativ economic, social, politic, de mediu etc.

Evaluarea periodică a realizării politicii juridice în domeniul drepturilor omului – prin care să se urmărească întocmirea unor rapoarte anuale privind respectarea drepturilor omului și dezvoltarea democrației. Acestea trebuie prezentate de către autoritățile statului și organizațiile neguvernamentale pentru a se asigura astfel promovarea și respectarea drepturilor omului, cât și aducerea la cunoștința societății a nivelului de îmbunătățire a situației în domeniul dat.

Pentru dezvoltarea politicii juridice în domeniul drepturilor omului, este absolut necesară în același timp și ***colaborarea cu partenerii externi***, altfel spus, ***colaborarea internațională în domeniul drepturilor omului***. Deci, statul trebuie să promoveze în relațiile sale cu alte state atât interesele societății, cât și drepturile omului ca valori supreme. De asemenea, relațiile externe ale statului urmează să fie concentrate și pe un schimb de experiență în materie de protecție a drepturilor omului, urmărindu-se obiectivul de a consolida și optimiza mecanismul național în acest domeniu.

După cum s-a mai menționat anterior, Republica Moldova tinde să evolueze în domeniul democrației și statului de drept, de aceea unul din pașii importanți făcuți în această direcție este promovarea drepturilor omului. În acest sens, instrumentele naționale referitoare la protecția drepturilor omului nu pot deroga de la cele internaționale, dat fiind și angajamentul Republicii Moldova asumat prin articolul 4 din Constituție.

În cadrul acestei tendințe, se cere cooperarea cu țările partenere, cu organizațiile internaționale și cu societatea civilă, în vederea adaptării politicii la evoluția circumstanțelor în domeniu. Statele trebuie să consolideze acțiunile cu partenerii din întreaga lume pentru sprijinirea democrației, în special, a consolidării statului de drept și a respectării drepturilor omului. În domeniul cooperării pentru dezvoltarea politicii juridice în domeniul dat, urmează să se pună accentul în principal pe consolidarea eforturilor de realizare a obligațiilor internaționale.

Data fiind importanța deosebită a colaborării internaționale a statelor în domeniul drepturilor omului, în cele ce urmează ne vom reține atenția asupra acestui aspect pentru a sublinia faptul că dreptul internațional tradițional a dat naștere numeroaselor doctrine și instituții menite să protejeze diferite grupuri de persoane: sclavi, minorități, cetățeni străini, victime ale persecuțiilor, combatanți etc. Acest drept și jurisprudența corespunzătoare au creat temeliile conceptuale și instituționale pentru dezvoltarea dreptului internațional contemporan al drepturilor omului.

Drept urmare, oamenii de pretutindeni au ajuns din ce în ce mai mult să creadă că statele și comunitatea internațională au obligația de a le proteja drepturile. Așteptările generale de acest fenomen au făcut ca statelor să le fie din ce în ce mai dificil să nege că ar avea o astfel de obligație, ceea ce facilitează, desigur, eforturile promotorilor protecției drepturilor omului. Cu alte cuvinte, suntem martorii unei revoluții în curs de desfășurare în acest domeniu [180, p. 34].

Atât sub aspectul consacrării, cât și sub cel al garantării drepturilor omului, nivelul internațional de protecție reprezintă un standard multinațional. De la acest nivel internațional, statele nu pot în plan intern să deroge în defavoarea garantării drepturilor, ci o pot face doar asigurând o protecție ridicată a drepturilor omului la nivel național [59, p. 43]. Dacă dreptul intern consacră la un nivel superior un anumit drept al omului, violarea acestuia poate atrage în mod diferit răspunderea juridică în plan intern și la nivel internațional. Astfel, o încălcare de o gravitate mai mică, care ține exclusiv de norma internă superioară, dar care nu atinge nivelul internațional minimal, duce exclusiv la o răspundere juridică internă, în schimb, o violare gravă, care depășește limita internațională minimală, angajează nu numai răspunderea internă a celor vinovați, dar și răspunderea internațională a statului [256, p. 495].

Considerăm important a preciza în context că protecția internațională a drepturilor omului este guvernată de câteva principii, și anume:

- *Caracterul recent al protecției internaționale a drepturilor omului.* Dreptul internațional al drepturilor omului s-a automatizat în cadrul dreptului internațional în principal, prin recunoașterea calității individului ca subiect de drept. Până la Primul Război Mondial reglementări sunt puține și au caracter sectorial. Violările masive și sistematice ale drepturilor omului comise în unele state în timpul celui de-al doilea război mondial, au dus la determinarea unei poziții comune în cadrul comunității internaționale în vederea cooperării în acest domeniu [167, p. 8].

- *Egalitatea în drepturi a persoanelor.* Acest principiu reprezintă de fapt egalitate de șanse a oamenilor, de aici reieșind și un alt principiu – principiul nediscriminării, care interzice situațiile în care persoanele sau grupurile de persoane aflate într-o situație similară sunt tratate diferit, precum și în situații diferite sunt tratate în mod identic (cauza *Hoogendijk c. Țările de Jos*, nr. 58641/00, 6 ianuarie 2005).

- *Excluderea competenței naționale exclusive în materia drepturilor omului.* Problema drepturilor omului a devenit un domeniu al întregii comunități internaționale, nu doar subiect al reglementărilor la nivel național. În acest caz, putem spune că suveranitatea națională se oprește acolo unde încep drepturile omului, întrucât suveranitatea statului trebuie să constituie temei pentru protejarea drepturilor omului, și nu pentru încălcarea lor.

Aici atragem atenția asupra faptului că esența mecanismului de apărare internațională a drepturilor omului constă în aceea ca statele să accepte că acest domeniu nu poate fi lăsat la discreția fiecăruia în parte, ci să coopereze la nivel internațional.

- Crearea unui regim internațional de ordine publică și excluderea regulii reciprocității în materie. Atunci când statele devin părți la tratatele internaționale în materia drepturilor omului, ele își asumă obligații față de indivizi, dar și față de colectivitatea internațională, instituindu-se astfel un regim de ordine publică internațională. Acest fapt se traduce printr-o atingere remarcabilă adusă uneia dintre dogmele cele mai bine stabilite ale dreptului relațiilor între state, cea a neingerinței [201, p. 572]. În materia drepturilor omului nu se aplică regula reciprocității, și implicit nici excepția de neexecutare, adică, dacă un stat parte la tratat încalcă drepturile omului acest fapt nu îndreptățește un alt stat să le încalce (cauza *Irlanda c. Regatul Unit*, 18 ianuarie 1978, seria A, nr.25) [11].

- *Subsidiaritatea consacării și garantării drepturilor omului la nivel internațional față de nivelul intern.* Problematika drepturilor omului nu este de competență exclusiv internațională. Statele continuă să asigure protecția drepturilor omului la nivel intern. Această problemă trebuie abordată în primul rând la nivel intern, dreptul internațional devenind subsidiar.

Subsidiaritatea este un concept filosofic, destinat spațiului politic pentru a regla atribuirea și exercitarea competențelor în absența unui suveran unitar [87, p. 40]. Principiul subsidiarității este o maximă politică și socială potrivit căreia responsabilitatea unei acțiuni publice, dacă aceasta este necesară, trebuie să fie acordată unei entități mai mici care este în stare să rezolve problema de sine stătător.

Dacă principiul subsidiarității s-a conturat atât istoric, cât și ca normă contemporană într-un stat european, problemele cărora el încearcă să le răspundă nu sunt specific europene (chiar dacă este unul din principiile fundamentale ale Uniunii Europene [38, p. 214]), ci universale [196, p. 34].

În context, este relevant impactul Convenției Europene a Drepturilor Omului și a jurisprudenței CtEDO. Internaționalizarea drepturilor omului recunoaște faptul că funcția de control exercitată de către Curte este superioară sistemelor naționale de protecție a drepturilor omului, principiul subsidiarității stând la baza celor mai importante elemente ale Convenției. Art. 4 din Raportul Teitgen prevede : „Sub rezerva dispozițiilor prevăzute la art. 5, 6 și 7, fiecare Stat membru, semnatar al Convenției, este abilitat să stabilească norme care garantează drepturile și libertățile pe teritoriul său”.

Mecanismul subsidiar de supraveghere presupune că acesta este principala responsabilitate a autorităților naționale de implementarea a Convenției în dreptul intern.

Raționamentul din spatele acestui principiu este că autoritățile naționale sunt mai bine poziționate și echipate pentru a oferi cetățenilor protecția primară. Ele au o poziție mai bună în recunoașterea reglementărilor societății lor, atunci când optează pentru un anumit mijloc de luare a deciziilor.

Principiul subsidiarității poate fi regăsit în întreaga Convenție. Bunăoară, art. 35 alin. (1) prevede: „Curtea nu poate fi sesizată decât după epuizarea căilor de recurs interne, așa cum se înțelege din principiile de drept internațional general recunoscute...”; art. 13 oferă dreptul oricărei persoane de a se adresa efectiv unei instanțe naționale; art. 41 prevede: „Dacă Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenției sau a Protocoalelor sale și dacă dreptul intern al Înaltei Părți Contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o satisfacție echitabilă”; prin art. 53 se aduce la cunoștință faptul că nicio dispoziție din Convenție nu va fi interpretată ca limitând sau aducând atingere drepturilor omului și libertăților fundamentale care ar putea fi recunoscute conform legilor oricărei părți contractante. Astfel, principiul subsidiarității este unul dintre principiile care stau la baza jurisprudenței Curții și se manifestă în doctrina marjei de apreciere care este acordată în anumite cazuri autorităților naționale.

Dacă tot vorbim despre Curtea Europeană a drepturilor omului, Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și jurisprudența Curții, atragem atenția asupra faptului că Statul Republica Moldova trebuie mereu să țină cont de reglementările ce sunt cuprinse în Convenție și astfel să cadă mai puțin sub incidența unor încălcări ale acestora.

Atragem atenția asupra faptului că, în perioada 1997-2016, Curtea a pronunțat 339 de hotărâri/decizii în cauze împotriva Republicii Moldova. În 307 din cele 339 de hotărâri, s-a decis încălcarea unor drepturi și a unor libertăți fundamentale, în 6 s-a constatat lipsa încălcărilor, 3 au fost soluționate amiabil și în 23 de cauze, alte soluții.

Conform datelor din Raportul Curții, pe primele locuri după numărul de hotărâri și decizii ale Curții adoptate se află următoarele state: Turcia (3270), Italia (2351), Federația Rusă (1948), România (1283), Ucraina (1126), Polonia (1125), Franța (985), Grecia (926), Bulgaria (614), Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord (540), Ungaria (448), Austria (362), Croația (349), Slovacia (346), Slovenia (341), Republica Moldova (339) etc.

Astfel, prin comparație cu cele 15 state menționate, inclusiv cu statele din vecinătate și vecinătatea apropiată - Federația Rusă (1948), România (1283) și Ucraina (1126), observăm că Republica Moldova (339) are mai puține condamnări, însă raportul devine altul dacă se face calculul după numărul populației, caz în care Republica Moldova intră în primele 10 state.

În perioada 1997-2016, Curtea a pronunțat 307 de hotărâri/decizii de condamnare în

cauzele împotriva Republicii Moldova. Situația pe articole din Convenție este următoarea: **art. 2** - dreptul la viață/lipsirea intenționată de viață - 2; - lipsa unei anchete efective -9; **art. 3** - interzicerea torturii - 9; - tratamente inumane și/sau degradante - 80; - lipsa unei anchete efective -43; **art. 5** - dreptul la libertate și la siguranță - 74; **art. 6 (1)** - dreptul la un proces echitabil - 124; - durata procedurilor - 11; - neexecutarea hotărârilor - 21; **art. 8** - dreptul la respectarea vieții private și de familie - 23; **art. 9** - libertatea de gândire, de conștiință și de religie - 4; **art. 10** - libertatea de exprimare - 17; **art. 11** - libertatea de reuniune și de asociere - 14; **art. 13** - dreptul la un remediu intern efectiv - 49; **art. 14** - interzicerea discriminării - 4; **art. 1** din Protocolul nr. 1 - dreptul la proprietate - 106; **art. 3** din Protocolul nr.1 - dreptul la alegeri libere - 2; alte încălcări - 9. (Studiu Analitic Republica Moldova la 20 de ani de la ratificarea Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale)

De la 1 ianuarie până la 31 decembrie 2016, au fost pronunțate 23 de hotărâri împotriva Republicii Moldova, cu suma totală a despăgubirilor de 227.587 euro. (Anexa 2)

În ordinea dată de idei considerăm că merită reiterate afirmațiile Comisarului pentru Drepturile Omului, Th. Hammarberg, care a remarcat că realizarea drepturilor omului este ”o chestiune de voință politică. Nu este suficient doar să fie aprobate normele europene și internaționale: aceste standarde trebuie, de asemenea, traduse într-o realitate practică la toate nivelurile – național, regional și local. În principiu, drepturile omului ca drepturi ale persoanelor aflate sub jurisdicția unui anumit stat, sunt stabilite de legea internă a acestui stat, iar respectarea și protecția acestora intră în competența internă a statului”.

De fapt, unde încep drepturile ? În locuri mici, aproape de casă – atât de apropiate și mici încât nu pot fi văzute pe nici o hartă a lumii. Ele reprezintă lumea fiecărei persoane în parte „...unde fiecare bărbat, femeie și copil urmărește o justiție echitabilă, egalitate de șanse, demnitate egală fără discriminare. Însă dacă aceste drepturi au un înțeles acolo, ele au un înțeles oriunde. În lipsa acțiunii cetățenilor interesați de a menține aceste drepturi acolo unde ei locuiesc, degeaba vom aștepta un progres la un nivel mai extins. Dar pentru păstrarea acestor drepturi, cetățenii interesați au nevoie mai întâi să le cunoască. Progresul trebuie să înceapă cu educația pentru drepturile omului chiar în acele locuri mici, aproape de casă” [159].

În esență, am putea deduce că aplicabilitatea principiului subsidiarității consolidează substanțial rolul statelor în asigurarea și protecția drepturilor omului la nivel intern.

De rând cu aceste principii, mai pot fi numite și următoarele [81, p. 43]:

- aplicabilitatea directă a normelor internaționale în materia drepturilor omului în dreptul intern;
- superioritatea normelor internaționale în materia drepturilor omului față de dreptul

intern;

- rolul important al jurisprudenței ca sursă a dreptului internațional a drepturilor omului;
- poziția individului ca subiect al dreptului intern al drepturilor omului.

Din conținutul celor expuse conchidem că superioritatea normelor internaționale referitoare la drepturile omului față de normele juridice interne, indiferent dacă problema se pune în plan internațional sau la nivel intern, trebuie corelată cu principiul subsidiarității, al nivelului minimal asigurat de aceasta. O normă internațională are superioritate asupra uneia din dreptul intern și o înlătură de la aplicare numai dacă este mai favorabilă.

O altă tendință de dezvoltare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului, apreciată în mod deosebit, constă în dezvoltarea unui *pateneriat autentic cu societatea civilă* în contextul căreia autoritățile statului trebuie să acționeze în strânsă legătură cu ONG-urile în domeniul drepturilor omului, să asigure o sprijinire eficace a acestora, să dezvolte dialogul cu societatea civilă, să consolideze procesul de consultări publice cu reprezentanții societății civile – organizațiile neguvernamentale, în special, pe marginea problemelor ce afectează politica juridică în domeniul drepturilor omului.

La acest capitol, este important a preciza că problema colaborării puterii cu societatea civilă în scopul respectării drepturilor omului, impune necesitatea delimitării clare a categoriilor de „acțiuni civice” și „lupta politică”, deoarece atunci când autoritățile și activiștii societății civile desfășoară diferite acțiuni – „acțiuni de interes public” – multe dintre acestea se aseamănă cu acțiunile politice. Iată câteva criterii de delimitare:

1. ambele - „lupta politică” și „activitatea civică”, inclusiv, respectarea drepturilor omului – sunt necesare și importante pentru un stat democratic, în calitate de forme separate și independente de participare la activitățile statului;
2. între ele există o diferență fundamentală, în primul rând, în ceea ce privește scopul și, în consecință, strategiile și tacticile de lucru; mai mult, aceste categorii nu numai că nu sunt apropiate, dar sunt uneori contradictorii;
3. confundarea acestor categorii duce la consecințe destul de negative – protecția drepturilor omului la un nivel scăzut și o politică incoerentă în domeniu.

Astfel, scopul autorităților și a activiștilor societății civile trebuie să fie rezolvarea problemelor societății, asigurându-se respectarea drepturilor omului. În orice situație, cei care „fac” politica, nu trebuie să discrediteze și nici să preia puterea. Aceasta presupune că, pentru soluționarea problemelor sociale și respectarea drepturilor omului trebuie să se inițieze un dialog. În acest sens, oricare autoritate trebuie să înțeleagă clar că atunci când acționează în interesul

respectării drepturilor omului, nu apare ca „inamic”, ci ca un potențial partener.

Prin urmare, drepturile omului nu trebuie utilizate în scopuri politice. Un proces politic de succes ar trebui să asigure respectarea drepturilor omului într-un stat sau la nivel internațional. Schimbarea partidelor politice, jocurile de interes la nivel politic nu trebuie să afecteze promovarea și asigurarea drepturilor omului.

Cu regret, realitățile vieții politice din Republica Moldova denotă un caracter complicat al activității organizațiilor ce se ocupă de promovarea drepturilor omului. Cele mai complicate probleme în funcționalitatea lor sunt: lipsa mecanismului de interacțiune cu autoritățile publice, lipsa susținerii legislative, financiare și de altă natură din partea statului etc. Iată de ce, ne pronunțăm pentru necesitatea de a dezvolta parteneriatul dintre stat și societatea civilă pe marginea soluționării problemelor ce țin de respectarea și protecția drepturilor omului.

În contextul aceleiași tendințe vom atrage atenția și la necesitatea intensificării ***cooperării cu organizațiile non-guvernamentale internaționale***. Organizații neguvernamentale care se ocupă cu problemele din domeniul drepturilor omului sunt entități nonstatale înființate de către persoane fizice cu scopul de a promova și proteja drepturile omului sau a oricărui grup de drepturi ale omului. Acestea sunt autonome și independente de guverne. În ciuda faptului că în lume există mai multe organizații de acest fel, iar viziunile acestora nu coincid întotdeauna, toți în munca lor fac referință la standardele internaționale ale drepturilor omului, ceea ce sugerează că acestea reprezintă baza mișcării internaționale privind drepturile omului. Potrivit lui L. S. Wiseberg, conceptul de "mișcare a drepturilor omului" este destul de vag și include nu numai ONG-uri, dar, de asemenea, și unii politicieni, jurnaliști, persoane publice, oameni de știință și alții. Cu toate acestea, nucleul acestei mișcări sunt ONG-urile (naționale și internaționale) în domeniul protecției drepturilor omului și o serie de alte organizații, cum ar fi sindicatele și asociațiile profesionale, biserici și alte organizații ale căror activități sunt legate, într-o formă sau alta, de domeniul drepturilor omului [190, p. 349].

O mare importanță în activitățile organizațiilor non-guvernamentale o are cooperarea cu Organizația Națiunilor Unite și alte organizații internaționale, precum și guverne. Temeiul juridic pentru cooperarea organizațiilor non-guvernamentale cu Organizația Națiunilor Unite este art. 71 al Statutului ONU, în conformitate cu care Consiliul Economic și Social al ONU este desemnat să desfășoare măsuri corespunzătoare pentru consultarea cu organizațiile neguvernamentale interesate în probleme care intră în competența sa [248, p. 11].

Atitudinea statelor referitoare la organizațiile non-guvernamentale este de multe ori contradictorie. Guvernele, de regulă, tind să recunoască acel rol, pe care îl joacă organizațiile non-guvernamentale în promovarea și protejarea drepturilor omului. Cu toate acestea, din

moment ce activitățile organizațiilor non-guvernamentale de multe ori fac presiuni asupra guvernului, acestea din urmă nu sunt întotdeauna dispuse să coopereze cu ei. Iată de ce este importantă încurajarea cooperării organizațiilor și guvernelor de a rezolva problemele existente în domeniul drepturilor omului.

După cum s-a menționat deja, prima etapă a cooperării în domeniul drepturilor omului, începând cu înființarea Organizației Națiunilor Unite și care a durat aproximativ trei decenii, s-a caracterizat prin stabilirea unor standarde internaționale în domeniul drepturilor omului. Faptul că după această perioadă comunitatea internațională a început să treacă treptat de la promovarea drepturilor omului la protejarea acestora, oferind mai multă atenție întrebărilor de implementare a drepturilor omului, nu în ultimul rând a fost din cauza presiunii din partea ONG-urilor. Activitățile organizațiilor non-guvernamentale au contribuit în mare măsură la adoptarea mai multor documente juridice internaționale importante, cum ar fi, de exemplu, Convenția împotriva torturii și a altor tratamente crude, inumane sau degradante. Într-un fel sau altul, organizațiile non-guvernamentale au participat la dezvoltarea majorității tratatelor internaționale privind drepturile omului.

Mecanismele internaționale în activitățile sale se bazează foarte mult pe informațiile parvenite de la ONG-uri. Acestea pregătesc adesea alternative sau rapoarte "umbre", care pun la îndoială rapoartele prezentate de guverne organelor internaționale privind drepturile omului. Uneori, membrii acestor organe internaționale, înainte de elaborarea rapoartelor, se adresează organizațiilor non-guvernamentale cu solicitarea de a prezenta o listă de probleme care, în opinia lor, trebuie să fie prezentate reprezentanților guvernelor.

În același timp, ONG-urile sunt cele mai eficiente instrumente de informarea publicului cu privire la încălcările drepturilor omului admise de către guverne. Acest fapt nu trebuie interpretat ca o caracteristică negativă a ONG-urilor, dimpotrivă statele/guvernele trebuie să manifeste receptivitate la obiecțiile și criticile expuse de către ONG-uri, pentru ca astfel să-și perfecționeze activitatea.

O ultimă tendință a politicii juridice a drepturilor omului pe care ținem să o evidențiem este *educația în domeniul drepturilor omului*. Pornind de la faptul că unul din obiectivele strategice ale statului nostru la etapa contemporană este edificarea statului de drept, dezvoltarea democrației și formarea societății civile, considerăm că cel mai important aspect al acestei orientări strategice constă în dezvoltarea conștiinței juridice și a culturii juridice, atât la nivelul societății în ansamblu, cât și al fiecărui membru al acesteia în particular. Potrivit cercetărilor, mijlocul cel mai eficient și, practic, cel mai important pentru atingerea acestor obiective este *educația juridică*, aceasta fiind și unicul mijloc de eradicare a diferitor factori de deformare a

conștiinței și culturii juridice, precum este în special nihilismul juridic. Pe de altă parte, trebuie recunoscut că educația juridică are un rol enorm în democratizarea societății, în ajustarea mentalității poporului la noile valori democratice, fiind astfel un important factor de progres pentru societate [49, p. 365].

Educația drepturilor omului, potrivit specialiștilor, este nucleul și o parte indivizibilă a educației pentru cetățenie într-o societate democratică [22, p. 35] (implicit și a educației juridice), care implică trei aspecte:

- însușirea cunoștințelor despre drepturile și libertățile omului; studiul funcționării instrumentelor naționale și internaționale de protecție (educația despre drepturile omului);
- însușirea mentalităților și aptitudinilor pentru promovarea și protejarea drepturilor omului (educația pentru drepturile omului);
- dezvoltarea unui mediu care promovează învățarea și predarea drepturilor omului (educația în cadrul drepturilor omului).

Prin urmare, educația pentru drepturile omului presupune procesul și rezultatul transmiterii și însușirii cunoștințelor, deprinderilor și abilităților, conturării orientărilor valorice și a calităților personalității în scopul formării culturii generale a drepturilor omului [257, p. 22]. La rândul său, cultura drepturilor omului este o parte componentă a culturii spirituale care reprezintă un sistem de cunoștințe, orientări valorice și convingeri, sentimente, bazate pe recunoașterea și respectarea demnității umane, a drepturilor și libertăților omului, precum și deprinderi și abilități practice de realizare și apărare a acestora [258, p. 7].

Așadar, obiectivul final urmărit prin educația drepturilor omului ca tendință generală a politicii juridice în domeniul drepturilor omului este dezvoltarea culturii drepturilor omului ca fundament indispensabil unui stat de drept și al unei societăți democratice.

Presupunem că cu cât mai răspândită este în societate cunoașterea drepturilor omului, cu atât mai puține sunt posibilitățile ca acestea să fie încălcate de către guvern, oficiali guvernamentali individuali, ofițeri de poliție și personal militar. În ciuda faptului că de întrebările de educație în domeniul drepturilor omului ar trebui să se ocupe în primul rând statul, activitățile ONG-urilor în acest domeniu joacă un rol important, întrucât deseori, acestea elaborează diferite programe și materiale pentru informarea diferitor grupuri ale populației, cum ar fi femeile, salariații, copiii, refugiații, țărani, persoanele care trăiesc cu HIV / SIDA, persoanele cu dizabilități.

Desigur, ONG-urile contribuie în mare măsură la dezvoltarea drepturilor omului și implementarea acestora. Ele întotdeauna, au jucat un rol important în dezvoltarea standardelor în domeniul drepturilor omului. În afară de aceasta, ele mereu urmăresc să atragă atenția atât a

comunității internaționale, cât și a guvernelor în mod separat la încălcările drepturilor omului. Or, o mare parte din ceea ce s-a realizat în stabilirea standardelor internaționale ale drepturilor omului ar fi imposibil sau dificil de realizat fără munca ONG-urilor îndreptată spre atragerea atenției asupra încălcărilor drepturilor omului.

Ținând cont de aceste momente, considerăm că educația drepturilor omului trebuie să constituie un obiectiv comun a statului și a societății civile, realizat în baza unui parteneriat continuu, deschis și responsabil.

Privind în ansamblu tendințele de dezvoltare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului, subliniem că obiectivul primar/apropiat al acesteia constă în asigurarea protecției și promovării drepturilor cetățenilor, garantate de Constituția Republicii Moldova, afirmate, proclamate și consacrate prin instrumentele internaționale la care statul nostru este parte, iar obiectivul final/general rezidă în dezvoltarea unei adevărate culturi a drepturilor omului în Republica Moldova, fără de care edificarea unui stat de drept practic este irealizabilă.

3.4. Concluzii la capitolul 3

Formele de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului presupun modalitățile, activitățile concrete desfășurate de subiecții concreți în vederea realizării sale. Principalele forme de realizare a politicii în cauză sunt: legiferarea, aplicarea legii, supravegherea și controlul, educația și instruirea juridică; dezvoltarea doctrinei.

Politica juridică în domeniul drepturilor omului este realizată în principal prin activitatea Parlamentului, Curții Constituționale, a puterii judecătorești și a puterii executive. Importante competențe în domeniu au Avocatul Poporului și Agentul Guvernamental.

Principiile democratice de activitate a Avocatului Poporului – independența, deschiderea și disponibilitatea pentru cetățeni – sunt temeiuri importantecare au stat la baza recunoașterii sale ca un subiect indispensabil al politicii juridice în domeniul drepturilor omului. Avocatul Poporului reprezintă un simbol al statului de drept, care garantează drepturile și bunăstarea persoanei într-o societate democratică și răspunderea statului și a autorităților sale în caz de încălcare a drepturilor omului.

Agentul guvernamental, la rândul său, are rolul de a reprezenta statul la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în cazul în care cetățenii deduc în fața acesteia cazurile de încălcare a drepturilor omului de către stat și autoritățile sale. Fiind un subiect-cheie în acest proces, Agentul guvernamental are posibilitatea să examineze plângerile cetățenilor, să acumuleze probele

necesare și în caz de confirmare a încălcării drepturilor omului să încheie acorduri de rezolvare pe cale amiabilă. Prin urmare, Agentul guvernamental intervine nemijlocit în soluționarea cazurilor de încălcare a drepturilor omului de către autoritățile statului, avînd competențe necesare pentru a le apăra și restabili.

Un alt subiect important, fără de care ar fi practic imposibilă însăși existența unei politici juridice în domeniul drepturilor omului, este societatea civilă reprezentată de ONG-uri. Rolul acestora este enorm pornind de la implicarea lor directă în elaborarea și perfecționarea elementelor de politică și finalizînd cu restabilirea drepturilor încălcate și formarea culturii juridice la nivel de societate.

De autor au fost identificate principalele direcții de acțiune și tendințe de dezvoltare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului: promovarea universalității drepturilor omului; promovarea drepturilor omului în toate domeniile vieții sociale; incorporarea drepturilor omului în toate evaluările de impact; evaluarea periodică a realizării politicii juridice în domeniul drepturilor omului; colaborarea statului cu partenerii externi; dezvoltarea parteneriatului cu societatea civilă. Toate aceste tendințe au menirea de a perfecți politica juridică în domeniul drepturilor omului, de a optimiza și a eficientiza mecanismul de realizare a acesteia.

În viziunea autorului, în prezent, pot fi distinse următoarele forme de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului: 1) recunoașterea drepturilor omului; 2) legiferarea; 3) aplicarea legii; 4) activitatea de supraveghere și control; 5) asigurarea funcționării statului de drept și a organelor sale; 6) formarea juriștilor licențiați; 7) instruirea juridică; 8) dezvoltarea doctrinei.

Dintre acestea, principalele sunt: recunoașterea drepturilor omului, activitatea legislativă, punerea în aplicare a legii și activitatea de supraveghere și control. În continuare, ne propunem să abordăm succint fiecare formă de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului.

De către autor au fost precizate principiile de baza a guvernării protecției internaționale a drepturilor omului și problema colaborării puterii cu societatea civilă în scopul respectării drepturilor omului, care impune necesitatea delimitării clare a categoriilor de „acțiuni civice” și „lupta politică”, deoarece atunci când autoritățile și activiștii societății civile desfășoară diferite acțiuni – „acțiuni de interes public” – multe dintre acestea se aseamănă cu acțiunile politice.

Cooperarea internațională în domeniul drepturilor omului ar trebui să se bazeze pe concepția dezvoltării durabile. Aceasta este îndreptată spre depășirea problemelor globale, care sunt un pericol atât pentru drepturile omului, cât și pentru existența omenirii în general. Rezolvarea acestor probleme necesită solidaritate internațională și dezvoltare pe următoarele căi de sporire a eficienței cooperării internaționale în domeniul drepturilor omului: evitarea utilizării

drepturilor omului în scopuri politice; examinarea principiului respectării drepturilor omului în contextul celorlalte principii de drept internațional; remedierea mecanismelor de control; extinderea sferei jurisdicției penale internaționale și crearea organelor judecătorești internaționale în scopul atragerii la răspundere persoanele culpabile, inclusiv pentru încălcarea drepturilor omului; respingerea măsurilor coercitive unilaterale; intensificarea cooperării cu organizațiile non-guvernamentale etc.

Privind în ansamblu tendințele de dezvoltare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului, subliniem că obiectivul primar/apropiat al acesteia constă în asigurarea protecției și promovării drepturilor cetățenilor, garantate de Constituția Republicii Moldova și instrumentele internaționale la care statul nostru este parte, iar obiectivul final/general rezidă în dezvoltarea unei adevărate culturi a drepturilor omului în Republica Moldova, fără de care edificarea unui stat de drept practic este irealizabilă.

Formele, direcțiile și tendințele politicii juridice în domeniul drepturilor și libertăților omului și cetățeanului asigură condițiile necesare edificării și dezvoltării statului de drept, social, democratic în Republica Moldova.

CONCLUZII GENERALE SI RECOMANDĂRI

Generalizând asupra cercetării realizate în prezenta lucrare, menționăm că prin aceasta s-a reușit soluționarea unei importante **probleme științifice** care constă în fundamentarea teoretică a politicii juridice în domeniul drepturilor omului, în vederea elucidării conținutului, formelor de realizare, subiecților implicați și a tendințelor de dezvoltare, fapt ce va contribui la optimizarea și eficientizarea acesteia.

Privind în ansamblu tendințele de dezvoltare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului, subliniem că scopul primar/apropiat al acesteia constă în asigurarea protecției și promovării drepturilor cetățenilor, garantate de Constituția Republicii Moldova, afirmate, proclamate și consacrate prin instrumentele internaționale la care statul nostru este parte, iar scopul final/general rezidă în dezvoltarea unei adevărate culturi a drepturilor omului în Republica Moldova, fără de care edificarea unui stat de drept practic este irealizabilă.

Formele, direcțiile și tendințele politicii juridice în domeniul drepturilor și libertăților omului și cetățeanului asigură condițiile necesare edificării și dezvoltării statului de drept, social, democratic în Republica Moldova.

În rezultatul studiului au fost formulate următoarele **concluzii** importante :

1. Omul în calitatea sa de valoare socială și titular de drepturi și libertăți constituie obiectul politicii juridice a statului în domeniul drepturilor omului, care astfel trebuie să ia toate măsurile necesare pentru a asigura realizarea drepturilor și libertăților acestuia, protecția juridică și apărarea acestora, în caz de necesitate. Asigurarea realizării, protecției și apărării efective a drepturilor omului constituie un element important ce distinge politica juridică în domeniul drepturilor omului în cadrul politicii juridice generale a statului. [31, p.10-12]

2. Politica juridică în domeniul drepturilor omului poate fi definită ca reprezentând activitatea sistemică a statului și a reprezentanților societății civile orientată spre elaborarea unui mecanism eficient de reglementare juridică și aplicarea acestuia în vederea asigurării respectării drepturilor și libertăților omului și cetățeanului, consolidarea ordinii de drept și a legalității, realizate în sfera de acțiune a dreptului și prin mijloace de drept. Conținutul politicii juridice în domeniul drepturilor omului cuprinde totalitatea măsurilor luate de către subiecții acesteia în vederea realizării efective a politicii, exprimată în realizarea drepturilor, protecția și apărarea lor. [36]

3. Subiecții politicii juridice în domeniul drepturilor omului sunt persoanele nemijlocit implicate în procesul de realizare a acesteia. În calitate de subiecți la realizarea politicii în cauză participă: reprezentanții statului (autorități, funcționari etc.), reprezentanții societății civile și indivizii luați în parte.

4. Conținutul și formele de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului sunt determinate în cea mai mare parte de modelul relațiilor persoanei cu puterea/statul. În condițiile unui stat de drept și a unei societăți democratice, relațiile dintre persoană și putere se bazează pe lege și respectul reciproc, ceea ce presupune existența unei politici juridice centrate pe valoarea supremă a omului și a drepturilor sale. [34]

5. Responsabilitatea reciprocă a persoanei și a statului reprezintă un principiu important al politicii juridice, deoarece accentuează limitarea puterii statului prin lege și drepturile omului și inevitabilitatea răspunderii statului pentru încălcarea drepturilor omului și prejudicierea acestuia. [35, p.14-15]

6. Formele de realizare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului presupun modalitățile, activitățile concrete desfășurate de subiecții concreți în vederea realizării sale. Principalele forme de realizare a politicii în cauză sunt: legiferarea, aplicarea legii, supravegherea și controlul, educația și instruirea juridică; dezvoltarea doctrinei.

7. Politica juridică în domeniul drepturilor omului este realizată în principal prin activitatea Parlamentului, Curții Constituționale, a puterii judecătorești și a puterii executive. Importante competențe în domeniu au Avocatul Poporului și Agentul Guvernamental. [194, p.134-136]

8. Principalele direcții de acțiune și tendințe de dezvoltare a politicii juridice în domeniul drepturilor omului sunt: promovarea universalității drepturilor omului; promovarea drepturilor omului în toate domeniile vieții sociale; incorporarea drepturilor omului în toate evaluările de impact; evaluarea periodică a realizării politicii juridice în domeniul drepturilor omului; colaborarea statului cu partenerii externi; dezvoltarea parteneriatului cu societatea civilă. Toate aceste tendințe au menirea de a perfecța politica juridică în domeniul drepturilor omului, de a optimiza și a eficientiza mecanismul de realizare a acesteia. [193, p. 219-220]

În contextul celor studiate și argumentate în lucrare, venim cu următoarele **recomandări**:

1. Pornind de la studierea teoretică insuficientă a politicii juridice în domeniul drepturilor omului în doctrina autohtonă, considerăm absolut necesară realizarea unor ample studii în domeniu în vederea fundamentării științifice a *Concepției politicii juridice în domeniul drepturilor omului*, care urmează a fi elaborată și adoptată de autoritățile competente ale statului.

2. Una dintre direcțiile principale ale politicii juridice în domeniul drepturilor omului trebuie să privească *asigurarea securității persoanei* sub diferite aspecte, dar mai ales securitatea juridică. Respectiv, această direcție necesită mai întâi cercetată științific profund, după care inclusă în conținutul noului proiect al *Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului*.

3. Dat fiind faptul că calitatea și eficiența politicii juridice în domeniul drepturilor omului depinde în mare parte de responsabilitatea statului, considerăm oportun a elabora și propune recomandări de *lege ferenda* menite să perfecționeze cadrul legislativ în vederea răspunderii funcționarilor pentru încălcările aduse drepturilor și libertăților persoanei;

4. Pentru realizarea efectivă a politicii juridice în domeniul drepturilor omului și atingerea reală a scopurilor acesteia este absolut necesar a consolida mecanismul educației și instruirii juridice în vederea extinderii acestuia în spațiu asupra întregii populații a Republicii Moldova și în timp, adică procesul să se desfășoare continuu și să cuprindă toate categoriile sociale, mai ales generația tânără, începând cu vârsta preșcolară.

5. Instituirea în cadrul Curții Constituționale a Republicii Moldova a recursului individual, care ar fi un mijloc legal cu caracter subsidiar aplicabil, după ce persoana a epuizat toate căile legale pentru apărarea drepturilor în instanțele comune. Aceasta fiind o nouă evoluție în materia de acces direct la justiția constituțională, care ar reprezenta controlul conformității legislației naționale privind drepturile omului cu tratatele internaționale ratificate și aplicate în sistemul de drept al Republicii Moldova.

BIBLIOGRAFIE

Surse în limba română :

1. Acordul European privind persoanele participante la proceduri în fața Curții Europene a Drepturilor Omului, adoptat la Strasbourg, la 5 martie 1996, ratificat prin Legea nr. 419 din 26.07.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 97-99 din 17.08.2001.
2. Agenda de Asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova; www.mfa.gov.md; (Accesat la 08.05.2017).
3. Aramă E. Controlul de constituționalitate a legilor: istorie și actualitate”. Chișinău, 2000, 79 p.
4. Aramă E. Эволюция правовых институтов средневековой Молдовы (XV-XVIII)”. Chișinău, 1999, 323 p.
5. Aramă E. Istoria dreptului Românesc. Chișinău: Reclama, 2003. 206 p.
6. Aramă E. Metodologia dreptului (Sinteze pentru seminar). CEP USM, Chișinău, 2003, 166 p.
7. Aramă E. Evoluția dreptului public pe teritoriul dintre Prut și Nistru în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Știința, Chișinău 2003. 170 p.
8. Arseni Al. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. Vol. II. Chișinău: CEP USM, 2014. 468 p.
9. Aristotel Politica. București: Ed. Națională, 1924. 98 p.
10. Aurescu B. Drept internațional contemporan. Texte esențiale. Ediția a 2-a revăzută și adăugită. București: Universul Juridic, 2007. 433 p.
11. Avizul Curții Internaționale de Justiție din 21 iunie 1971, Rec. C.I.J. 1971. [resurs electronic]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/53/5595.pdf>. (accesat la 20.11.2016).
12. Avornic Gh. Teoria generală a dreptului. Ediția a 2-a. Chișinău: Cartier, 2004. 656 p.
13. Avornic Gh. Tratat de teoria generală a statului și dreptului (în două volume). Volumul I. Chișinău: CEP USM, 2009. 440 p.
14. Azarov A., Reuther W., Cârnaț T., Moșneaga V., Rusnac Gh., Saca V. Drepturile omului: mecanisme de protecție (internaționale și din Republica Moldova). Manual. Chișinău, 2007. 476 p.
15. Balaur D. Protecția europeană a drepturilor omului. Note de curs. Universitatea Alexandru Ioan Cuza – Iași. [resurs electronic]: http://cse.uaic.ro/fisiere/Documentare/Suporturi_curs/III_Protectia_europeana_a_dr_omului.pdf (accesat la: 16.09.2016).
16. Baltag D., Gutu A. Teoria generala a dreptului. Chișinău: Academia de Poliție

"Stefan cel Mare", 2002. 335 p.

17. Baltag D. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Tipografia Centrală, 2010. 510 p.
18. Baltag D. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, 536 p.
19. Barbu S.G. Constituția Republicii Finlanda. Prezentare generală. [resurs electronic]: <http://codex.just.ro/Tari/Download/FI>. (accesat la 16.09.2016).
20. Bădescu V. Instituții de tip ombudsman în țările Uniunii Europene și în statele limitrofe. Chișinău, 2011. 215 p.
21. Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol. I. Drepturi și libertăți. București: All Beck, 2005. 1269 p.
22. Bîrzea C. Educația pentru cetățenie într-o societate democratică: o perspectivă a educației permanente. Strasbourg, 20 Iunie 2000. [resurs electronic]: <http://128.121.10.98/coe/pdfopener?smd=1&md=1&did=493792>. (accesat la 25.12.2013).
23. Boboș Gh. Teoria generală a statului și dreptului. Editura Dacia, București, 1993. 280 p.
24. Brânzan C. Avocatul poporului. O instituție la dispoziția cetățeanului. București: Editura Juridică, 2001. 588 p.
25. Brighidin A., Didencu V. Catalogul organizațiilor neguvernamentale active în domeniul drepturilor omului din Republica Moldova. Chișinău, PNUD Moldova, 2005. 115 p.
26. Burian Al., Balan O., Suceveanu N., Sîrcu D., Osmochescu N., Dorul O., Arhiliuc V., Gamurari V. Dreptul internațional public. Ediția a III-a revăzută și adăugită. Chișinău, 2009. 652 p.
27. Cace S., Nicolăescu V., Anton A.-N., Rotaru S. Organizațiile neguvernamentale și economia socială. Manual de intervenție. București: Expert, 2011. 186 p.
28. Capcelea V. Istoria filosofiei dreptului. Note de curs. Chișinău: USEM, 2013. 45 p.
29. Carta Organizației Națiunilor Unite, semnată la San Francisco, California, SUA, 26 iunie 1945. [resurs electronic]: http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_.pdf. (accesat la 16.09.2016).
30. Catan A. Drepturile omului și democrația. În: Simpozionul Internațional „Universul Științelor”, Ediția V-a din 7 septembrie 2014. Iași, România, p. 107-112.
31. Catan A. Evoluția doctrinei drepturilor omului la nivel național. În: O nouă perspectivă a proceselor de integrare europeană a Moldovei și Ucrainei: aspectul juridic, Materialele conferinței internaționale științifico-practice din 25-26 martie 2016. Chișinău: Tipografia „Cetatea de Sus”, 2016, p. 9-14.
32. Catan A. Responsabilitatea politică în domeniul drepturilor și libertăților

personalității. În: Jurnalul juridic național: teorie și practică, nr. 2 (18) 2016, p. 4-10.

33. Catan A., Avornic Gh. Responsabilitatea reciprocă a personalității și a statului în politica juridică a Republicii Moldova. În: Legea și Viața, 2017, nr.2, p. 4-7.

34. Catan A. Conceptul modern al relațiilor dintre personalitate și stat în contextul normelor de drept. În: Legea și Viața, nr. 4 (292), 2016, p. 28-35.

35. Catan A., Avornic Gh. Elementele principale ale conceptului contemporan în relațiile reciproce dintre personalitate și stat. În: Legea și Viața, 2017, nr.1, p. 11-15.

36. Catan A. Metodologia cercetării științifice a politicii drepturilor omului. În: Universul Științelor, materialele simpozionului internațional din 17 septembrie 2016, Iași, România. Ediția a VII-a. Iași, p.

37. Călinoiu C., Duculescu V. Drept constituțional și instituții politice. Ediție revăzută și completată. București: Lumina Lex, 2005. 490 p.

38. Cătană E.-L. Principiile buneii guvernări: evoluții europene și studii comparative. București: Universul Juridic, 2009. 354 p.

39. Cârnaț T., Cârnaț M. Protecția juridică a drepturilor omului. Chișinău: Reclama, 2006. 384 p.

40. Ceterchi I. Instituția Ombudsman-ului în Suedia. În: Revista Studii de drept românesc, Editura Academiei Române, București, anul 3, nr. 1-2, 1991.

41. Chetruș U. Garantarea drepturilor și libertăților constituționale în procesul aplicării măsurilor de constrângere juridică. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2013. 203 p.

42. Cloșca I., Suceava I. Tratat de drepturile omului. București: Europa Nova, 1995. 496 p.

43. Cobăneanu S., Bobeica E., Rusu V. Drept administrativ. Note de curs. Chișinău: S.n., (Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 2012. 324 p.

44. Codul jurisdicției constituționale, nr. 502 din 16.06.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 53-54 din 28.09.1995.

45. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12.08.1994 (cu modificările și completările ulterioare).

46. Constituția României, adoptată în ședința Adunării Constituante din 21 noiembrie 1991, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 233 din 21 noiembrie 1991, intrată în vigoare în urma aprobării ei prin referendumul național din 8 decembrie 1991. Republicată în Monitorul Oficial nr. 767 din 31 octombrie 2003.

47. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950 (Roma), Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea

Parlamentului privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a unor protocoale adiționale la această convenție. Nr. 1298-XIII din 24.07.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.08.1997, nr. 54-55/502.

48. Cosma D. Socrate, Bruno, Galilei în fața justiției. București: Editura Sport-Turism, 1982. 312 p.

49. Costachi Gh. Cultura și educația juridică – condiții necesare pentru edificarea statului de drept. Monografie. Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Cercetări Juridice și Politice. Chișinău: S. n., 2014 (Î.S. F.E.-P. «Tipografia Centrală»). 672 p.

50. Costachi Gh. Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova. Chișinău: Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, 2009. 327 p.

51. Costachi Gh. Omul și cetățeanul în statul de drept. În: Legea și viața, 2003, nr. 4.

52. Costachi Gh. Prin știință spre un stat de drept. Volum omagial. Chișinău, 2011. 864 p.

53. Costachi Gh. Locul și valoarea drepturilor omului în concepția statului de drept și practica edificării acestuia în Republica Moldova. În: Respectarea drepturilor omului – condiție principală în edificarea statului de drept în Republica Moldova, Materialele conferinței științifico-practice Internaționale (din 17 septembrie 2010, Bălți). Chișinău: S. n., 2010, p. 9-31.

54. Costachi Gh. Statul de drept: între teorie și realitate. Chișinău. 2000. 244 p.

55. Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003. 344 p.

56. Costachi Gh., Iacub I. Reflecții asupra securității juridice în statul de drept. În: Legea și Viața, 2015, nr. 5, p. 4-9.

57. Costachi Gh., Iacub I. Aspecte ale dezvoltării culturii juridice în societatea democratică. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2013, nr. 3, p. 124-132.

58. Costachi Gh., Hlipcă P. Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept. Monografie. Chișinău: Institutul de Istorie, Stat și Drept, 2010. 623 p.

59. Costachi Gh., Potînga A. Asigurarea drepturilor omului în lume. Chișinău: Editura Epigraf, 2003. 608 p.

60. Creangă I., Gurin C. Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții. Chișinău: TISH, 2005. 400 p.

61. Crețu V. Drept internațional public. București: Editura Fundației „România de Măine”, 1999. 200 p.

62. Curpă V.S. Analiză doctrinară a Constituției Republicii Moldova. Bacău: Rovimed Publishers, Bacău, 2010. 321 p.

63. Damian E. Preocupările juridice ale lui Jean Bodin (1530-1596). În: Fiat Iustitia, 2011, nr. 2, p. 77-82.
64. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948, la New York. [resurs electronic]: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf (accesat la 08.09.2016).
65. Declarația Mileniului, adoptată în septembrie 2000 la ONU. www.mae.ro; (accesat la 09.05.2017).
66. Del Vecchio G. Drepturile naturale în Europa. Roma, 1959. 175 p.
67. Del Vecchio G. Lecții de Filozofie juridică. București: Europa Nova, 1994. 180 p.
68. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Iași, 1993. 153 p.
69. Diaconu M. Mecanismul asigurării legalității actelor administrative în Republica Moldova. Monografie. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 552 p.
70. Diaconu N., Purdă N. Protecția juridică a drepturilor omului. Ed. a II-a revăzută și adăugită. București: Universul Juridic, 2011. 445 p.
71. Dicționar explicativ al limbii române. [resurs electronic]: <https://dexonline.ro/> (accesat la: 20.01.2017).
72. Dicționar psihologic. [resurs electronic]: <http://www.psihologic.ro/dictionar-psihologic/>. (accesat la 17.09.2016).
73. Drăgan S. C. Studiu comparativ între actul juridic civil și actul juridic administrativ. Teză de doctorat, Universitatea din Craiova, 2004. 356 p.
74. Drăganu T. Drept constituțional și instituții politice. Volumul 1. București: Lumina Lex, 1998. 416 p.
75. Duculescu V. Crestomație de drept constituțional. Vol.1. București: Lumina Lex, 1998. 304 p.
76. Duculescu V. Protecția juridică a drepturilor omului. București: Lumina Lex, 1994, 360 p.
77. Ecobescu N., Duculescu V. Drept internațional public. București 1993. 336 p.
78. Enicov V. Securitatea persoanei ca element component al securității naționale. În: Legea și Viața, 2015, nr. 2, p. 18-22.
79. Enicov V. Securitatea juridică – element al securității persoanei în statul de drept. În: Legea și Viața, 2016, nr. 3, p. 46-50.
80. Evaluarea periodică universală (EPU) a situației drepturilor omului în Republica Moldova. Avocatul Poporului și Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și

asigurarea egalității. Chișinău, 2016. [resurs electronic]: http://ombudsman.md/sites/default/files/document/attachments/rom_raport_upr_0.pdf. (accesat la 17.03.2017).

81. Fuerea A. Drept comunitar European. Partea generală. București: All Beck, 2003, 300 p.
82. Georgescu Ș. Filosofia Dreptului. București: All Beck, 1999, 144 p.
83. Grama D. G. Evoluția principiilor de dreptate și egalitate în Moldova până la 1812. În: Analele Universității București, 1994. 76 p.
84. Grotius H. Despre drepturile războiului și al păcii. Vol. I. București: Ed. Științifică, 1968, 109 p.
85. Guceac I. Constituția la răscruce de milenii. Chișinău: S.n., 2013. 416 p.
86. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Vol. II. Chișinău, 2004, p. 91.
87. Gușa C. Controlul jurisdicțional al principiului subsidiarității în spațiul comunitar european. În: Revista Română de Drept Comunitar, 2005, nr. 1, 67 p.
88. Hotărârea Parlamentului nr.90 din 12.05.2011 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 118-121.
89. Hotărârea Guvernului privind organizarea și funcționarea agentului guvernamental pentru Curtea Europeană a Drepturilor Omului, nr. 868/2003. În: Monitorul Oficial nr. 556 din 1 august 2003 și modificată prin H.G. nr. 425/2005.
90. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova până în 2015 și a Primului Raport Național „Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova”, nr. 288 din 15.03.2005. În: Monitorul Oficial Nr. 46-50 din 25.03.2005.
91. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014, nr. 90 din 12.05.2011. În: Monitorul Oficial Nr. 118-121 din 22.07.2011.
92. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 288 din 15.03.2005 cu privire la aprobarea Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova până în 2015 și a Primului Raport Național ”Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova”. În: Monitorul Oficial nr. 46-50 din 25.03.2005.
93. Hotărârea Guvernului României privind organizarea și funcționarea Ministerului Afacerilor Externe, nr. 100/2004. În: Monitorul Oficial nr. 126 din 12 februarie 2004.
94. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova privind aprobarea Concepției reformei judiciare și de drept în Republica Moldova, nr. 152 din 21.06.1994. În: Monitorul Oficial Nr. 006

din 30.06.1994.

95. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 3 din 09 iunie 2014 cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. (http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=181. (Accesat la 27.04.2017)

96. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 7 din 04.07.2005 (modificată de Hotărârea Plenului CSJ nr. 12 din 24.12.2010) cu privire la practica asigurării controlului judecătoresc de către judecătorul de instrucție în procesul urmăririi penale http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=9 (Accesat 27.04.2017).

97. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 8 din 30 octombrie 2009 cu privire la unele chestiuni ce țin de aplicarea de către instanțele judecătorești a prevederilor articolului 3 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=49. (Accesat la 27.04.2017).

98. Iacub I. Responsabilitatea reciprocă a statului și a persoanei ca principiu constituțional. În: „Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului”, materialele mesei rotunde cu participare internațională din 11 decembrie 2013. Chișinău: AAP, 2014.

99. Iacub I., Chiper N. Responsabilitatea statului față de cetățeanși a cetățeanului față de stat: principiu constituțional indispensabil integrării Republicii Moldova în familia europeană. În: Europa în derivă. De la unitate în diversitate, la diversitate fără unitate. Efecte juridice, sociale, politice, economice și culturale, materialele conferinței internaționale desfășurată în cadrul Universității Petrol-Gaze din Ploiești, din 10 iunie 2016. Ploiești, 2016, p. 141-150.

100. Iancu Gh. Drept constituțional și instituții politice. Ed. a 5-a. București: Lumina Lex, 2007. 533 p.

101. Informație statistică cu privire la activitatea Oficiului Avocatului Poporului în anul 2016. [resurs electronic]: <http://ombudsman.md/ro/advanced-page-type/informatie-statica>. (accesat la 18.03.2017).

102. Ivanov V.M. Dezvoltarea constituțională a R.S.S.M. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1981. 246 p.

103. Jianu G. Al. Instituția ombudsmanului la nivel european. București: Editura I.R.D.O., 2013, 76 p.

104. Kogălniceanu M. Cronicile României sau Letopisețele Moldovei și Valahiei. Vol. III. Ed. II. București, 1874. 286 p.

105. Lazari C. Problematika drepturilor omului din Republica Moldova. Chișinău, 1999.

156 p.

106. Legea cu privire la Agentul Guvernamental, nr. 151 din 30.07.2015. În: Monitorul Oficial nr. 224-233 din 21.08.2015.

107. Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul), nr. 52 din 03.04.2014. În: Monitorul Oficial al republicii Moldova nr. 110-114 din 09.05.2014.

108. Legea cu privire la avocații parlamentari, nr. 1349-XIII din 17 octombrie 1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-83 din 11.12.1997.

109. Legea cu privire la Curtea Constituțională, nr. 317 din 13.12.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 8 din 07.02.1995.

110. Legea privind organizarea și funcționarea instituției Avocatului Poporului, nr. 35/1997. Republicată în 2004 și consolidată. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Partea I nr. 844 din 15 septembrie 2004.

111. Luncan V., Duculescu V. Drepturile omului. Partea I. București: Lumina Lex, 1993, 256 p.

112. Manda C., Predescu O., Popescu-Slăniceanu I. Ombudsmanul - Instituție fundamentală a statului de drept. București: Lumina Lex, 1997. 254 p.

113. Manualul Funcționarului Public ; Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova: Chișinău 2011; Publicația a apărut cu suportul financiar al Programului comun al Consiliului Europei și Uniunii Europene privind susținerea democrației în Republica Moldova. 259 p.

114. Marian O. Rolul statului în promovarea și garantarea statutului juridic al personalității. Teză de doctor în drept. Specialitatea: 551.01 – Teoria generală a dreptului. Chișinău, 2016. 180 p.

115. Miga-Beșteliu R. Protecția internațională a drepturilor omului: note de curs. Ed. a 5-a. București: Universul Juridic, 2010, 453 p.

116. Miga-Beșteliu R., Brumar C. În legătură cu problematica drepturilor omului în Evul Mediu. Note de curs. Ed. a 5-a. București: Universul Juridic, 2010. 365 p.

117. Mill J. S. Despre libertate. Traducere de A.-P. Iliescu. București: Humanitas, 2005. 306 p.

118. Moroianu Zlătescu I., Demetrescu R. Din istoria drepturilor omului. București: IRDO, 2003. 286 p.

119. Moroșan I. Garanțiile juridice privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului în Republica Moldova. Teză de doctor în drept, 2001. 141 p.

120. Moroșan I., Gîrbu N. Reglementarea juridică a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului (realizări și dificultăți în Republica Moldova): Studiu monografic.

Chișinău: Univ. de Criminologie, 2003. 180 p.

121.Munteanu A. M. Drept constituțional și instituții politice. Curs în tehnologie ID/IFR. Universitatea Spiru Haret. București: Editura Fundația “România de Măine”, 2014. 423 p.

122.Muraru I. Drept constituțional și instituții politice. București: Editura Actami, 1998. 480 p.

123.Muraru I., Iancu Gh. Drepturile, libertățile fundamentale și îndatoririle constituționale. București: Institutul Român pentru Drepturile Omului, 1992.368 p

124.Muraru I. Drept constituțional și instituții politice, 2 vol. 2003, reeditat în 2006. 289 p.

125.Muraru I. Liber Amicorum - Despre constituție și constituționalism. Ed. Hamangia, 2006. 284 p.

126.Mureșan M. Aspecte teoretico-normative și practice ale motivului și scopului infracțiunii. Autoreferatul tezei de doctor în drept. Chișinău, 2009. 21 p.

127.Năstase A. Drepturile omului, religie a sfârșitului de secol. R.A. București: 1992.236 p.

128.Negru B., Negru A. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău: Bons Officies, 2006. 156 p.

129.Noile Obiective Globale și Agenda de Dezvoltare Durabilă. www.md.undp.org; (Accesat la 09.05.2017).

130.Ordonanța Guvernului nr. 94/1999 privind participarea României la procedurile în fața Curții Europene a Drepturilor Omului și a Comitetului Miniștrilor a Consiliului Europei și exercitarea dreptului de regres al statului în urma hotărârilorșiconvențiilor de rezolvare pe cale amiabilă juridică a reclamantului individual în procedura în fațaCurții Europene (Publicată în Monitorul Oficial al României nr. 424 din 31 august 1999 și aprobată cu modificări prin Legea nr. 87/2001, publicată în Monitorul Oficial nr. 145 din 23 martie 2001)

131.Osoianu T. Reforma judiciară și de drept în Republica Moldova – direcție principală în vederea integrării europene. Chișinău, 2002. 55 p.

132.Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat la 16 decembrie 1966 la New York, ratificat de Republica Moldova prin hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990 (în vigoare din 26 aprilie 1993).

133.Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 16.12.1966. Ratificat de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.90. Publicat în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, volumul 1 (în vigoare din 26 aprilie 1993).

- 134.Paraschiv R.- G. Mecanismele internaționale de protecție a drepturilor omului. București: Pro Universitaria, 2014. 248 p.
- 135.Pepine H., Binder R. Avocatul poporului, un izvor discret de putere politică. Deutsche Welle, 4 iulie 2012. 198 p.
- 136.Pînzaru T. Asigurarea juridică a implicării cetățeanului în procesul decizional al autorităților de guvernare și reprezentative. Teză de doctor în drept. Specialitatea: 552.01 – Drept public (drept constituțional). Chișinău, 2015. 190 p.
- 137.Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011–2014, aprobat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova, nr. 90 din 12.05.2011. În: Monitorul Oficial Nr. 118-121 din 22.07.2011.
- 138.Poalelungi M. Convenția Europeană a Drepturilor Omului : obligații pozitive și negative : Monografie, - Chișinău : S. N., 2015, F.E.-P. “Tipografia Centrală”. 320 p.
- 139.Popa N. Mică Enciclopedie de Politologie. Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1977. 493 p.
- 140.Popa N. Teoria generală a dreptului (Sinteze pentru seminar). Ed. All Beck, 2005. 426 p.
- 141.Popa N. Filosofia dreptului. Marile curente. Ed. All Beck, 2002. 576 p.
- 142.Popa N.Teoria generală a dreptului. Prima ediție, 1992, ultima ediție, a VII-a, 2002, Ed. All Beck, 300 p.
- 143.Popa V. Dreptul public. Chișinău: ULIM, 1998. 460 p.
- 144.Popescu-Neveanu P. Dicționar Psihologie. București: Editura Albatros, 1978. 783 p.
- 145.Popovici F.G. Considerații privind drepturile omului. Zwischen uns sei Wahrheit! [resurs electronic]: <https://floringeorgepopovici.wordpress.com/2012/02/06/consideratii-privind-drepturile-omului/>. (accesat la 19.09.2016).
- 146.Postolache I.N. Raporturile stat – cetățean în România și Republica Moldova. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2013. 166 p.
- 147.Predescu O. Convenția europeană a drepturilor omului și dreptul penal român. București: Lumina Lex, 2006. 310 p.
- 148.Predescu O. Protecția internațională a drepturilor omului. Brașov: Ed. Omnia Uni S.A.S.T., 2010. 286 p.
- 149.Proiectul Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului (PNADO) intermediar 2016. [resurs electronic]: http://www.justice.gov.md/public/files/drepturile_omului/2016/ Pnado-intermediar.pdf. (accesat la 09.03.2017).

- 150.Purdă N. Protecția drepturilor omului (Mecanisme interne și internaționale). Editura Lumina Lex, 2001, 369 p.
- 151.Purdă N. Protecția juridică a drepturilor omului. Ediția a III-a. Editura Universul Juridic, februarie 2016, 460 p.
- 152.Pușcaș V. Autoritatea judecătorească – garant al protecției drepturilor omului și libertăților fundamentale: Înfăptuirea justiției. În: Revista Națională de Drept, 2001, nr. 9.
- 153.Railean P. Esența și importanța activității jurisdicționale în asigurarea legalității în statul de drept. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2014. 200 p.
- 154.Railean P. Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept. Monografie. Chișinău: S.n., 2015. 608 p.
- 155.Raport privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2016 / curtea constituțională Rep. Moldova; resp. ed.: Rodica Secrieru; coord.: lilia rusu. – Chișinău: arc, 2016 (tipogr. „Fiscservinform“). – 200 p..
- 156.Rață N. Advocacy și influențarea politicilor publice. Un ghid pentru organizațiile neguvernamentale. București: Anima, 2007. 105 p.
- 157.Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Curții Europene a Drepturilor Omului, intrat în vigoare la 1 noiembrie 1998. [resurs electronic]: <http://hotararicedo.ro/files/files/Regulament%20pentru%20organizarea%20si%20functionarea%20Curtii%20Europene%20a%20Drepturilor%20Omului.pdf>. (accesat la 18.09.2016).
- 158.Rîbca E., Zaharia V., Mărgineanu V. Istoria doctrinelor politice și de drept. Chișinău : MUSEUM, 2005. 224 p.
- 159.Roosevelt E. Unde încep drepturile? [resurs electronic]: <http://altera.adatbank.transindex.ro/?cid=202>. (accesat la 18.12.2016).
- 160.Rotaru A. Probleme ale dezvoltării legislației ecologice a Republicii Moldova la etapa actuală. Teză de doctor în drept Specialitatea: 12.00.02 – Drept public (ecologic); organizarea și funcționarea instituțiilor de drept. Chișinău, 2012. 218 p.
- 161.Scăunaș S. Dreptul internațional al drepturilor omului. București: All Beck, 2003. 222 p.
- 162.Secrieru R. (responsabil de ediție) Raport privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2013. Chișinău: Editura Arc, 2014. 184 p.
- 163.Smochină A. Istoria universală a statului și dreptului. Ed. a 3-a. Chișinău: S.n., 2013. 552 p.
- 164.Stan N. R. Biserica Ortodoxă și drepturile omului. București: Universul Juridic, 2010. 370 p.

- 165.Stanley A. Avocatul Poporului. Timișoara: Editura Perenia, 1995.306 p.
- 166.Statutul Consiliului Europei, semnat la Londra, 5 mai 1949, intrat în vigoare la 3 august 1949. [resurs electronic]: <http://www.monitoruljuridic.ro/act/statutul-consiliului-europei-din-5-mai-1949-emitent-consiliul-europei-30114.html>. (accesat la 13.09.2016).
- 167.Stoica V. Structura juridică a drepturilor omului ca drepturi subiective. În: Revista Română de Drepturile Omului, nr. 3/1993.
- 168.Suceavă I. Omul și drepturile sale. București: Europa Nova, 1991. 496 p.
- 169.Țurcan O. Protecția drepturilor și libertăților omului – funcție importantă a puterii judecătorești. În: Rolul instituțiilor democratice în protecția drepturilor omului, materialele mesei rotunde cu participare internațională din 10 decembrie 2015. Chișinău: AAP, 2016, p. 268-281.
- 170.Uglean Gh. Drept constituțional și instituții politice. București: Ed. Fundația „România de Măine”, 2007. 346 p.
- 171.Ungureanu C. G. Statutul juridic al organizațiilor nonguvernamentale în statele democratice. Teză de doctor în drept. Specialitatea: 552.01. – Drept constituțional. Chișinău, 2015. 205 p.
- 172.Voinea M., Bulzan C. Sociologia drepturilor omului. Partea I – Pentru o sociologie a drepturilor omului. București: Universitatea din București, 2004. 264 p.
- 173.Vrabie G. Drept constituțional și instituții politice. Iași:Editura „Cugetarea”, 1999. 386 p.
- 174.Wildstein B. Legi împotriva legii. [resurs electronic]: <http://www.culturavietii.ro/2012/11/16 /legi-impotriva-legii/>. (accesat la 19.10.2016).
- 175.Zaporojan V. Protecția drepturilor fundamentale în justiția constituțională a Republicii Moldova. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2007. 181 p.
- 176.Zaporojan V. Reflecții teoretice asupra definițiilor „drepturi ale omului” și „drepturi fundamentale”. În: Dimensiunea științifică și praxiologică a dreptului, Materialele conferinței științifice Internaționale (Chișinău, 14-15 martie 2009). Chișinău: Bons Offices, 2009, p. 442-448.
- 177.Zlătescu V. D., Moroianu Zlătescu I. Repere pentru o filosofie a drepturilor omului. București: 1996. 304 p.

Surse în limba engleză:

- 178.Al-Waham I. The Swedish Institution of the Ombudsman. Stockholm, 1979. 190 p.
- 179.Boehm V. R. Research in the “Real World” – a Conceptual Problem. In: Personnel Psychology, 1980, vol. 33, nr. 3, p. 495-505.

180. Buergenthal T. The Human Rights Revolution. St. Maiys L.J. 3, 1991. 153 p.
181. Buergenthal Th. International Human Rights. St. Paul Minn. West Publishing Co., 1995. 450 p.
182. Donnelly J. Universal Human Rights in Theory and Practice. London: Cornell University Press, 2003. 290 p.
183. Irvin R. A., Stanbury J. Citizen Participation in Decision – Making: Is it Worth the Effort? In: Public Administration Review; Jan/Feb 2004; 64, 1; ABI/INFORM Global.
184. Marshall M.A., Reif L.C. The Ombudsman: Maladministration and Alternative Dispute Resolution. (1995) 34 Alberta Rev, p. 225-238.
185. Nagel T. Equality and Partiality. New York, Oxford: Oxford University Press, 1991. 186 p.
186. Pickl V. The Protection of Human Rights by the Austrian Ombudsman. Vienna: Office Volksanwaltschaft, 1990. 370 p.
187. Shestack J.J. The Philosophical Foundations of Human Rights. In: Human Rights: Concept and Standards/ Edited by Szmonides J Aldershot: Ashgate Publishing Company, 2000.
188. Steiner H. Securing Human Rights: The First Half Century of the Universal Declaration and Beyond. In: Harvard Magazine, September-October 1998.
189. Van Dijk P. a.o. Theory and practice of the European Convention on Human Rights. Antwerpen-Oxford, Intersentia 2006. 706 p.
190. Wiseberg L.S. The Role of Non-Governmental Organizations (NGOs) in the Protection and Enforcement of Human Rights. In: Human Rights: International Protection, Monitoring, Enforcement / Edited by Symonides J. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, UNESCO Publishing, 2003. 480 p.

Surse în limba franceză și altele:

191. Calmes S. Du principe de protection de la confiance légitime en droits allemand, communautaire et français. Thèse. Paris: Dalloz, 2001. 728 p.
192. Carlos G. Los Ombudsmen European. Barcelona: Editura Tibidado, 1996. 386 p.
193. Catan A. Le coraport entre la legislation de la Republique de Moldova et le droit international. În: Importanța instituțiilor democratice în asigurarea drepturilor omului, Materialele conferinței teoretico-științifice internaționale din 27-28 decembrie 2010, mun. Bălți. Chișinău: S.n., 2011, p. 218-221.
194. Catan A. Les particularités de l'institution de l'Agent du Gouvernement devant la Cour Européenne des Droits de l'Homme. In : Asigurarea unei creșteri economice durabile într-

un stat de drept, Materialele conferinței teoretico-științifice internaționale din 28-30 martie 2012, mun. Bălți, p. 133-137.

195.Catan A. La démocratie et la légalité dans les conditions de renforcement de l'état de droit. Bordeaux, France, 2011, p. 121-127.

196.Clergerie J.-L. Le principe de subsidiarité. Paris: Ellipses, 1997. 126 p.

197.Doswald-Beck L., Vité S. Le droit international humanitaire et le droit des droits de l'homme. In: Revue internationale de la Croix-Rouge, Issue 800, Volume 75, 30 avril 1993, p. 99-128.

198.François L. Le problème de la sécurité juridique. In: La sécurité juridique. Liège: Jeune Barreau de Liège, 1993. 302 p.

199.Hunt L. L'invention des droits de l'homme. Histoire, psychologie et politique. Genève, Markus Haller, 2013. 350 p.

200.L'effectivité de la protection des droits de l'Homme 50 ans après la Déclaration universelle, Actes du Colloque européenne régional organisé par le Conseil de l'Europe, Strasbourg, 2-4 septembre 1998. 175 p.

201.Labazale H. La Convention Européenne de Droits de l'Homme. Commentaire article par article, sous la direction de Louis-Edmond Pettiti. Paris: Emmanuel Decaux et Pierre Henrie Imbert, Economica, 1999. 1230 p.

202.Lorior M., Piotet F., Delfolie D. Le travail diplomatique. Un métier et un art. Rapport recherche pour le ministère des Affaires étrangères et européenne. Décembre 2008. 131 p.

203.Lambert P. Le principe général de la sécurité juridique et les validations législatives. In: Sécurité juridique et fiscalité. Bruxelles: Bruylant, 2003. 267 p.

204.Mbaye K. Les droits de l'homme et des peuples. În: Droit International, Bilan et Perspectives, coordonator M. Bedjaoui. Paris: Editura Pedone, 1991. 406 p.

205.Monnet C., Vidal L. Au-delà du personnel. Lyon: Atelier du Création libertaire, mai 1997. 284 p.

206.Rousseau J.-J. **Les confessions**. 1966. 78 p.

207.Schooyans V.M. Le catholicisme et les droits de l'homme. În: Christianisme et droits de l'homme. Paris: Librairie des libertes, 1984, p. 17-22.

208.Statut juridique des organisations non gouvernementales en Europe. Recommandation CM/Rec(2007)14 adoptée par le Comité des Ministres du Conseil de l'Europe le 10 octobre 2007 et exposé des motifs. Editions du Conseil de l'Europe, 2008. 58 p.

209.Strauss L. Droit naturel et histoire. Champ essais. Flammarion, 1953. 323 p.

210.Vasmer Max Julius Friedric. Russisches etymologisches Wörterbuch. V. 3. M., 1971.

286 p.

Surse în limba rusă:

211.Аграновская Е.В. Правовая культура и обеспечение прав личности. Москва: Наука, 1988. 188 p.

212.Алексеев С.С. Теория права. Москва: Издательство БЕК Москва, 1995,320 с..

213.Байтин М.И. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков). Саратов: СГАП, 2001. 416 с.

214.Безопасность личности, общества, государства. Монография. Под общей ред. академика О.А. Колобова. Нижний Новгород: ИСИ ннГУ, 2008. 420 с.

215.Глухарева Л.И.Современные проблемы теории прав человека. Москва: Логос, 2004. 256 с.

216.Даль Р. Демократия и ее критики / Пер. с англ. Москва: РОССПЭН, 2003. 576 с.

217.Дюги Л. Социальное право, индивидуальное право и преобразование государства. Москва, 1909. 148 с.

218.Иванов В. М. Конституционное право Республики Молдова. Кишинёв, 2000. 238 с.

219.Иеринг Р. Интерес и право. Пер.: Борзенко А. Ярославль. Тип. Губ. зем. управы. 1880 г. 300 с.

220.Ильин И., Новицкий И.Б., Гернет М.Н. Основы законовещения. Общее учение о праве и государстве и основные понятия русского государственного, гражданского и уголовного права, 1915. [resurs electronic]: <http://knigalit.ru/avtori/ivan-ilin/book29714/>. (accesat la 19.10.2016).

221.История политических и правовых учений /Подред. О.Э. Лейста Москва: ИКД „Зерцало-М”, 2002. 677 с.

222.Катан А., Бойко Н. К вопросу о предмете публичного регулирования в области экономического развития в Республике Модова. В: Актуальные проблемы частного права и практики его применения, материалы научно-практической конференции, 26-27 января 2012. Chişinău: Universitatea Slavonă, 2013, p. 55-60.

223.Катан А., Катан П., Пармакли Д. Международные экономические отношения. Учебное пособие. Chişinău: Tipografia Universităţii Slavone, 2013. 167 p.

224.Катан А., Кайряк И. Некоторые условия сохранения территориальной целостности единой Молдовы и правовая защита межнациональных отношений. В: Мир и согласие, № 3-4 (57) 2014, Москва, 2014, p. 26-36.

225.Катан А., Кайряк И. Некоторые условия сохранения территориальной

целостности единой Молдовы и правовая защита межнациональных отношений. В: Территориальная целостность государств и соблюдение прав человека, материалы международной научно-практической конференции, 17 сентября 2014 (г. Кишинэу). Кишинэу, с. 94-100.

226.Катан А., Фрунзе Ю. Формирование гражданской активности будущих юристов в условиях становления гражданского общества и правового государства в Республике Молдова. В: Правовые Реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов, материалы международной научно-практической конференции, 7-8 ноября 2014 (г. Кишинэу). Кишинэу, с. 64-66.

227.Кельзен Г. Чистое учение о праве. В: Серия: Проблемы государства и права за рубежом. Вып.1 / Академия наук СССР, Институт научной информации по общественным наукам. Москва: ИНИОН, 1987. 480 с.

228.Керимов Д.А.Методология права: Предмет, функции, проблемы философии права. Москва, 2003. 521 с.

229.Ковлер А.И. Антропология права: Учебник для вузов. Москва, 2002. 480 с.

230.Комкова Г. Н. Конституционные принципы взаимоотношений власти и личности: реализация в современной России. В: LEXRUSSICA (Научные Труды МГЮА), 2009, № 2.

231.Конституция Республики Беларусь 1994 года (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.). [resurs electronic]: <http://pravo.by/main.aspx?guid=6351>. (accesat la 19.10.2016).

232.Коркунов Н.М.Русское государственное право. Т. 1. Введение и Общая часть. СПб., 1914. 630 с.

233.Коробова А.П.Правовая политика: понятие, формы реализации, приоритеты в современной России: Автореф. дис. ... канд. юр. наук. Саратов, 2000. 27с.

234.Коробова А.П.Правовая политика: понятие, формы реализации, приоритеты в современной России. Дис. ... канд. юрид. наук. Самара, 2000. 194 с.

235.Костаки Г., Еников В. Безопасность человека в системе национальной безопасности. В: Jurnal juridic național: teorie și practică, 2014, № 4, p. 8-12.

236.Краткая философская энциклопедия. Москва: Издательская группа «Прогресс» – «Энциклопедия», 1994. 576 с.

237.Курбатов М.Д. Проблемы законодательного обеспечения национальной безопасности Российской Федерации. Москва, 2003. 215 с.

238.Лазарев В.В.Социально-психологические аспекты применения права. Казань.

Изд-во Казанского ун-та, 1982. 143 с.

239. Лейст О.Э. Сущность права. Проблемы теории и философии права. Москва: ИКД Зерцало-М, 2002. 288 с.

240. Лукашева Е.А. Кризисная ситуация в советском обществе и права человека. В: Права человека: время трудных решений. Москва: Изд-во Института Государства и Права АН СССР, 1991. 480 с.

241. Лукашева Е.А. Право. Мораль. Личность. Москва, 1986. 263 с.

242. Лукашева Е.А. Права человека и политическое реформирование (юридические, этические, социально-психологические аспекты). Москва, 1997 – Институт Государства и Права РАН, 1997, 151 с.

243. Лукашук И.И. Глобализация, государство, право, XXI век. Москва, 2000. 262 с.

244. Лукьянцев Г.Е. К вопросу о современных тенденциях развития международного сотрудничества и международного контроля в области прав человека (проблемы и перспективы). В: Московский журнал международного права. Москва, 2004, № 2(54).

245. Малько А.В., Шундилов К.В. Цели и средства в праве и правовой политике. Саратов, 2003. 296 с.

246. Мальцев Г.В. Понимание права. Подходы и проблемы. Москва, 1999. 419 с.

247. Мартынич Е. О судебной власти Молдовы. În: Știința, 1999, Nr. 2.

248. Матвеева Т.Д. Неправительственные организации в механизмах международной защиты прав человека. В: Неправительственные организации в становлении и развитии гражданского общества: международный опыт / Под ред. Федосова В.И. Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета, 2002. 358 с.

249. Материалисты древней Греции, под редакцией М.А. Дыникова. Москва: Госполитиздат, 1955. 239 с.

250. Матузов Н.И. Актуальные проблемы теории права. Саратов: Гос. Акад. Права, 2003. 510 с.

251. Матузов Н.И. Правовая политика: сущность, концепция, реальность. В: Российская правовая политика: Курс лекций. Москва, 2003.

252. Нерсесянц В.С. Философия права. Москва: Норма-Инфра, 2004. 608 с.

253. Нягу А. Понятие, сущность и принципы прав человека. În: Закон и Жизнь, 2012, №10. р. 51-55

254. Нягу А. Гарантии прав человека: сущность, значение и классификация. În:

Закон и Жизнь, 2012, №8, р. 28-33.

255.Общая и прикладная политология / Под общ. ред. В.И. Жукова, Б.И. Краснова. Москва, 2001. 992 с.

256.Общая теория прав человека/ Карташкин И.А., Колесова Н.С., Ларин А.М., Ледах И.А., и др.; Отв. ред.: Лукашева Е.А. Москва: Норма,1996. 520 с.

257.Павленко Е.М. Образование в области прав человека как одно из основных условий формирования культуры прав человека в РФ. В: Вестник МГПУ, 2011, №2 (8).

258.Павленко Е.М.Формирование культуры прав человека и конституционного правосознания в современной России:Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2006. 32 с.

259.Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права.Москва: Статус, 2001. 351 с.

260.Положение о Главном управлении Президента Российской Федерации по вопросам конституционных гарантий прав граждан от 7 марта 1996 года. В: Российская газета, 1996. 19 марта.

261.Положение об Отделе писем приема граждан Администрации Президента Российской Федерации от 16 декабря 1993 № 770. В: Российская Газета, 1994, 5 января.

262.Поляков С.Б. Принцип взаимной ответственности государства и личности: теоретико-правовые и прикладные аспекты: автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Нижний Новгород, 2011. 58 с.

263.Права человека / Отв. ред. Лукашева Е.А. Москва: Издательская группа НОРМА – ИНФРА-М, 1999. 573 с.

264.Проект Конституции Российской Федерации (сборник материалов). Москва: Изд-во "Республика", 1992.

265.Рыбаков О.Ю. Личность и правовая политика в российском государстве. Саратов, 2003. 192 с.

266.Рыбаков О.Ю. Российская правовая политика в сфере защиты прав и свобод личности. Санкт-Петербург: Изд-во Р. Асланова «Юридический Центр Пресс», 2004. 352 с.

267.Сырых В.М. Логические основания общей теории права: В 2 т. Т. 1. Элементный состав. Москва: Юстицинформ,2000. 528 с.

268.Сырых В.М. О «естественном» праве государства на смертную казнь. В: Право на смертную казнь: Сб. статей / Под ред. А.В. Малько. Москва, 2004. 682 с.

269.Султ Г. Принципы правового государства и их конституционное закрепление.

În: Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală, Materiale ale conferinței teoretico-științifice internaționale (Bălți, 22-23 septembrie 2004). Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2004. с. 67-72.

270.Тарасов Н.Н.Методологические проблемы юридической науки. Екатеринбург, 2001. 264 с.

271.Тихомиров Ю.А. Общая концепция развития российского законодательства. 3-е издание. Москва, 1998. 484 с.

272.Указ Президента Российской Федерации «О Временной наблюдательной комиссии по соблюдению конституционных прав и свобод граждан» от 22 декабря 1994 года № 2224. În: Российская газета, 1995, 1 января.

273.Федеральный Конституционный Закон Российской Федерации об Уполномоченном по Правам Человека в Российской Федерации, принят Государственной Думой 25 декабря 1996 года, одобрен Советом Федерации 12 февраля 1997 года. [resurs electronic]: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_13440/. (accesat la 15.10.2016).

274.Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. Москва: АО «КАМІ»; Издат. центр «Academia»,1995. 245 с.

275.Чичерин Б Курс государственной науки. Ч.3. Политика. Москва, 1898. 558 с.

276.Чичерин Б.Собственность и государство. Ч. 1. Москва, 1882. 494 с.

277.Шевченко М.Д (рук. авт. коллектива) и др. Укрошение Левиафана: право, государство и гражданское общество в современной России. Москва: ООО "ИЗДАТ. ЦЕНТР. НАУЧ. И УЧЕБ. ПРОГРАММ", 2000. 201 с.

278.Шершеневич Г.Ф. История философии права. СПб., 1907. 593 с.

279.Шершеневич Г.Ф.Общая теория права. Т. 1. М.: Изд. Бр. Башмаковых,1911. 698 с.

**Clasificarea adresărilor parvenite în adresa Avocatului Poporului
potrivit dreptului pretins lezat
(în perioada 2014-2016)**

Tematică	2016	2015	2014
Accesul liber la justiție	296	259	265
Securitatea și demnitatea personală	230	195	190
Dreptul la asistență și protecție socială	133	91	154
Proprietate privată	49	80	148
Acces la informație	116	75	78
Dreptul la muncă	74	48	70
Viața familială	72	65	92
Dreptul la apărare	35	35	40
Viața intimă și privată	6	3	6
Dreptul la instruire	20	4	20
Dreptul la petiționare	8	19	21
Dreptul la libera circulație	2	8	6
Dreptul la ocrotirea sănătății	40	33	49
Libertăți personale	5	7	8
Dreptul la administrare	6	6	7
Dreptul la cetățenie	2	2	9
Dreptul de vot și de a fi ales	-	-	-
Dreptul la mediu înconjurător sănătos	6	4	-
Altele	8	9	147

***Notă.** La rubrica "Altele" sînt incluse cererile în care nu se invocă încălcarea unui drept constituțional și nu pot fi încadrate în sistemul de evidență automatizată a adresărilor parvenite la OAP, cum ar fi drepturile consumatorilor, solicitarea consultațiilor juridice, interpretarea actelor normative, precum și cereri cu presupuse încălcări care au avut loc în afara teritoriului Republicii Moldova.*

Sursa: Informație statistică cu privire la activitatea Oficiului Avocatului Poporului în anul 2016. [resurs electronic]: <http://ombudsman.md/ro/advanced-page-type/informatie-statica>.

(accesat la 18.03.2017).

**Hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului pe marginea cererilor împotriva
Republicii Moldova (anul 2016)**

NNr.	Cauza	Hotărâre din	Violări constatate	Compensații acordate
1.	Morgoci	12.01.2016	Articolul 3 CEDO	Suma totală – 11.000 EUR
2.	Cazanbaev	19.01.2016	Articolul 3 CEDO	Suma totală – 13.500 EUR
3.	Balakin	26.01.2016	Articolul 5 § 3 CEDO	Nu au fost formulate pretenții de satisfacție echitabilă
4.	Tudor-Auto S.R.L. și Triplu- Tudor S.R.L.	09.02.2016	Articolul 6 § 1 CEDO Articolul 13 CEDO Articolul 1 din Protocolul nr. 1 la CEDO	Suma totală – 55.500 EUR
5.	Mescereacov	16.02.2016	Articolul 3 CEDO	Suma totală – 5.300 EUR
6.	Caracet	16.02.2016	Articolul 3 CEDO Articolul 5 § 3 CEDO	Suma totală – 13.160 EURO
7.	Mozer	23.02.2016	Articolul 3 CEDO Articolul 5 § 1 CEDO Articolul 8 CEDO Articolul 9 CEDO Articolul 13 CEDO	Suma totală – 29.000 EUR
8.	Morari	08.03.2016	Articolul 6 § 1 CEDO	Suma totală – 5.300 EUR
9.	Ciorap (nr.5)	15.03.2016	Articolul 6 § 1 CEDO	Suma totală – 5.320 EUR
10.	Savca	15.03.2016	Articolul 3 CEDO Articolul 5 § 1 CEDO	Suma totală – 13.500 EUR

11.	Okolisan	29.03.2016	Articolul 3 CEDO Articolul 13 CEDO	Suma totală – 4.000 EUR
12.	Cristioglo	17.05.2016	Articolul 3	Suma totală – 3.800 EUR
13.	Norma Telecom S.R.L	17.05.2016	Articolul 6 Articolul 1 din Protocolul nr. 1	Suma totală – 1.200 EUR
14.	Baștovoi	05.07.2016	Articolul 3 Articolul 13	Suma totală – 6.350 EUR
15.	Lazu	05.07.2016	Articolul 6	Suma totală – 2.300 EUR
16.	Buzadji	05.07.2016	Articolul 5 § 3	Suma totală – 7.837 EUR
17.	Pascari	30.08.2016	Articolul 6	Suma totală – 3.090 EUR
18.	Turturica and Casian	30.08.2016	Articolul 1 din Protocolul nr. 1	Suma totală – 15.530 EUR
19.	Nichifor	20.09.2016	Articolul 6 § 1	Suma totală – 4.500 EUR
20.	Otgon	25.10.2016	Articolul 8	Suma totală – 4.000 EUR
21.	Galaida și Copoșciu	24.11.2016	Articolul 3 Articolul 13	Suma totală – 17.900 EUR
22.	Rusu Lintax SRL	13.12.2016	Articolul 6 § 1 Articolul 1 din Protocolul nr. 1	
23.	Iurii	13.12.2016	Articolul 6 § 1 Articolul 1 din Protocolul nr. 1	Suma totală – 1.500 EUR

Sursa: Informație statistică cu privire la hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omlui pe arginea cererilor depuse împotriva Republicii Moldova [resurs electronic]:

<http://www.lhr.md/2/127.html> (accesat la 19.04.2017)

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata Catan Anastasia, declar pe proprie răspundere că materialele prezentate în teza de doctor se referă la propriile activități și realizări, în caz contrar urmând să suport consecințele, în conformitate cu legislația în vigoare.

Catan Anastasia

Data:

Curriculum vitae Europass

Informații personale

Nume / Prenume

Catan Anastasia Petru

Adresă(e)

Str. Schinoasa Deal 53/4, mun. Chișinău, Republica Moldova

Telefon(oane)

(+373 22) 28 29 52

Mobil:

(+373) 681 55 966

(+373 22) 20 14 41

Fax(uri)

(+373 22) 20 14 41

E-mail(uri)

nastea1106@yahoo.com; catananastasia@gmail.com;

Naționalitate(-tăți)

MDA

Data nașterii

11.06.1987

Sex

Feminin

**Locul de muncă
vizat / Domeniul
ocupational**

**Șef Secție drepturi sociale, economice și culturale; Direcția
investigare și monitorizare, Oficiul Avocatului Poporului**

**Experiența
profesională**

Perioada

1. **Din 22 iulie 2016 – prezent;**
2. **12 martie 2012 - iulie 2016;**
3. **Aprilie 2010 – octombrie 2011;**
4. **Octombrie 2008 – Iunie 2010**
5. **Începând cu luna septembrie 2012 – Lector universitar în
cadrul Universității de Studii Politice și Economice Europene (Disciplina
Drept Internațional Privat)**

Funcția sau postul ocupat	1. Șef Secție drepturi sociale, economice și politice, Direcția investigare și monitorizare, Oficiul Avocatului Poporului; 2. Consultant în Direcția Agent Guvernamental la CEDO, Ministerul Justiției al Republicii Moldova; 3. Tehnician viramente internaționale; 4. Responsabila spațiului francofon în cadrul Facultății de Drept, Universitatea de Stat din Moldova. 5. Lector univesitar
Activități și responsabilități principale	1. Promovarea, respectare și asigurarea drepturilor omului; examinarea cererilor depuse de petiționari; autosesizare din oficiu; elaborarea de studii pe diferite domenii în vederea respectării, promovării și asigurării drepturilor omului; managementul secției; etc.; 2. acordarea asistenței necesare Agentului guvernamental în realizarea sarcinii de reprezentare a Guvernului Republicii Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului; examinarea în modul stabilit a fiecărei cereri comunicate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului Guvernului Republicii Moldova; elaborarea observațiilor Guvernului Republicii Moldova cu privire la admisibilitatea și fondul cererilor aflate pe rolul Curții Europene pentru Drepturile Omului depuse împotriva Republicii Moldova; colectarea probelor necesare întocmirii observațiilor și comentariilor Guvernului pe marginea cererilor pendinte la Curtea Europeană; notificarea în numele Agentului guvernamental a autorităților naționale interesate cu privire la modalitățile de evitare a noilor încălcări ale prevederilor Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale; asigurarea traducerilor hotărârilor și deciziilor pronunțate de Curtea Europeană pentru Drepturile Omului în cauzele în care Republica Moldova are calitatea de pârît, precum și transmiterea spre publicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova a rezumatelor hotărârilor respective etc. 3. Responsabil de viramente internaționale și programe bancare în acest domeniu; dirijarea transferurilor; administrarea programelor; evidența conturilor interne și internaționale etc.; 4. Administrarea filierei; organizarea activității studențești; evidența contabilă a resurselor financiare alocate filierei; organizarea activității de protocol a delegațiilor de peste hotare etc. 5. Predarea disciplinei Drept Internațional Privat (prelegeri și seminare).

Numele și adresa angajatorului	1. Oficiul Avocatului Poporului, str. Sfatul Țării 16; 2. Ministerul Justiției al republicii Moldova, Str. 21 August 1989, 82, mun. Chișinău, MD 2012; 3. Groupe Société Générale ,Str. Jean Paul Alaux 33100 Bordeaux, Franța; 4. Serge BELLINI, Responsabil Antenne de Chișinău, Agenția Universitară a Francofoniei, Str. 31 August 1989, mun. Chișinău, MD 2012 5. Universitatea de Studii Politice și Economice Europene, Str. Ștefan cel Mare 200, Chișinău
Tipul activității sau sectorul de activitate	
Educație și formare	
Perioada	1. 1994 - 2006; 2. 2006 – 2009; 3. 2006 – 2010; 4. 2010 – 2011; 5. 2010 – 2012; 6. octombrie 2012 – decembrie 2013
Calificarea / diploma obținută	1. Diploma de BAC; 2. Licența în Economie; 3. Licența în Drept; 4. Diplomă de Masterat în Drept Internațional și European; 5. Diplomă de Masterat în Dreptul în Afaceri; 6. Certificat de absolvire a Modulului psihopedagogic .
Disciplinele principale studiate / competențe profesionale dobândite	1. <u>Materii generale</u> ; 2. Specialitatea – <u>Contabilitate</u> ; 3. Specialitatea – <u>Drept Internațional și Relații Economice Externe</u> ; 4. Specialitatea – <u>Drept Internațional și European</u> ; 5. Specialitatea – <u>Drept în Afaceri</u> ; 6. Științe ale Educației
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	1. Liceul „Mihai Eminescu”, Bălți; 2. Institutul Nistean de Economie și Drept, Bălți; 3. Universitatea de Stat din Republica Moldova; 4. Universitatea Montesquieu – Bordeaux IV, Bordeaux, Franța; 5. Universitatea de Studii Politice și Economice Europene; 6. Universitatea de Studii Politice și Economice Europene.

Nivelul în clasificarea
națională sau internațională

Ianuarie – mai 2008

1. Formarea *“Union Européenne, Francophonie. Regards croisés avec les Pays d’Europe centrale et orientale (PECO) sur les relations internationales et la démocratie”*, **organisée au profit de l’QPF Région Europe par le CECRI – UCL en partenariat avec le Parlement de la République de Moldova et l’Université d’Etat de Moldova** (în parteneriat cu Parlamentul Republicii Moldova și Universitatea de Stat a Republicii Moldova);

Octombrie – decembrie 2009

2. Practica de Stat în cadrul Ministerului Justiției al Republicii Moldova, Direcția Agent Guvernamental la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului, Chișinău;

26 aprilie – 22 iulie 2011

3. Stagiul profesional în cadrul Băncii Groupe Société Générale, Bordeaux, Franța;

14 – 25 mai 2012

4. Formarea ”Integrarea și adaptarea în funcția publică”, Academia de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova, Chișinău

27 - 28 noiembrie 2013

5. Programul ”Negocieri și Influență”, Ascendis, Chișinău

5 februarie 2013

6. Ghid pentru efectuarea expertizei vulnerabilității proiectelor de acte normative prin prisma drepturilor omului și egalității gender, Jolly Alon, Chișinău

24 – 26 iunie 2013

7. Séminaire régional à l’Institut Français de Vienne, Viena, Austria

8 – 9 iunie 2014

8. Round table on effective remedies to challenge conditions of detention, Strasbourg, Franța

Lucrări științifice, brevete de invenție, publicații etc.

1. Conferința teoretico-științifică internațională ”Importanța instituțiilor democratice în asigurarea drepturilor omului” cu raportul ”Le coraport entre la législation internationale et la législation de la République de Moldova”, 27- 28 decembrie, INED, Bălți;

2. ”Les particularités de l’Agent du Gouvernement devant la Cour Européenne des Droits de l’Homme ”

3. ”La démocratie et la légalité dans les conditions de renforcement de l’Etat du droit”

4. Научно-практическая конференция : Актуальные проблемы частного права и практики применения ”К вопросу о предмете публичного регулирования в области экономического развития в Республике Молдова”

**Aptitudini și
competențe personale**

d

Limba(i) maternă(e)

Romană

Limba(i) străină(e)
cunoscută(e)

Autoevaluare

Nivel european ()*

Limba

Limba

Înțelegere		Vorbire		Scriere	
Ascultare		Citire	Participare la conversație	Discurs oral	Exprimare scrisă
<u>Rusă</u>	Excelent	Excelent	Excelent	Excelent	Excelent
<u>Franceză</u>	Excelent	Excelent	Excelent	Excelent	Foarte bine
<u>Engleză</u>	Excelent	Excelent	Bine		
Bine	Foarte bine				
<u>Spaniola</u>	Bine	Bine	Satisfăcător		
Satisfăcător	Satisfăcător				

Competențe și abilități
sociale

- capacitatea de a implementa proiecte culturale, expoziții;

Competențe și
aptitudini organizatorice

- aptitudini în gestiunea și coordonarea muncii;
- munca în echipă perfectată pe parcursul căpătării de experiență;

Competențe și
aptitudini tehnice

- capacitatea de-a găsi soluții;
- abilități de comunicare scrisă și orală

Competențe și
aptitudini de utilizare a
calculatorului

- competențe de bază în informatică (Word; Excel; Power Point);
- crearea și gestiunea site-urilor Internet

Competențe și
aptitudini artistice

- practicarea pianului (Diplomă de absolvire a Școlii Muzicale "Mihai Eminescu");
- practicarea picturii, desenului;
- practicarea sportului (înotul, dansuri sportive)

Alte competențe și
aptitudini

- Conferința Periple AUF, subiectul “Pedeapsa capitală”, 17-30 martie 2007;
- Conferința moldo – ruso - franceză “Drepturile consumatorilor”, 2007;
- Conferința practico-științifică Internațională pentru studenți, doctoranzi și tineri savanți “Problemele dezvoltării economiei de piață și a dreptului în condițiile actuale”, 12 - 13 mai 2007;
- Conferința Periple AUF, subiectul “Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană”, 17-30 martie 2008;
- Conferința științifică Internațională “Tendințe în dezvoltarea sistemelor economice contemporane și securității informaționale”, 18-19 martie 2008;
- Conferința “Francofonia și integrarea europeană”, 21 martie 2009;
- Conferința Internațională “Vînzarea internațională de mărfuri”, subiectul meu “Exportul Republicii Moldova”, 8 ianuarie 2011

Permis(e) de
conducere

Cod personal 2000004012247, Nr. 055602635, Categoria B

**Informații
suplimentare**

1. Stagiu practic la Curtea de Apel, Chișinău, 28 octombrie – 11 noiembrie 2008;
2. Stagiu practic la Procuratura Municipală, Chișinău, 12 noiembrie – 27 decembrie 2008